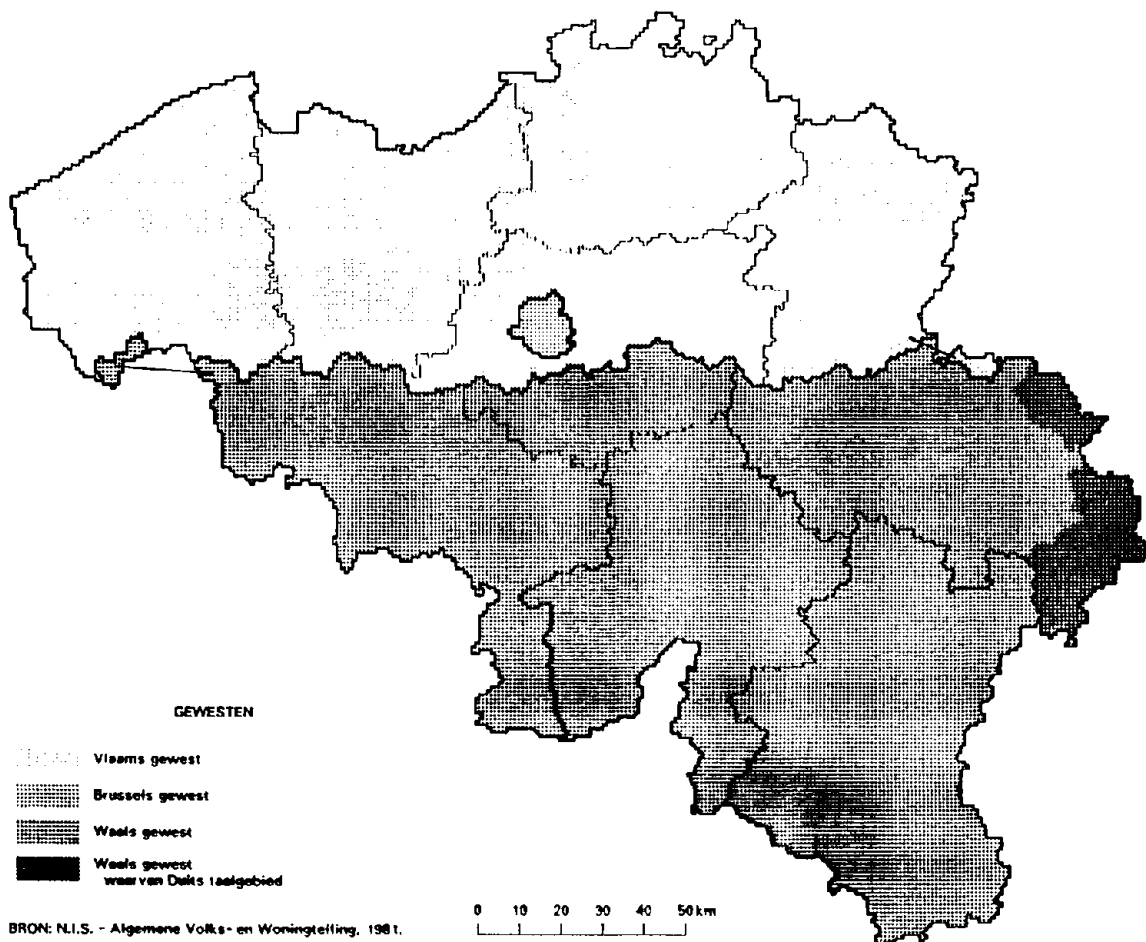
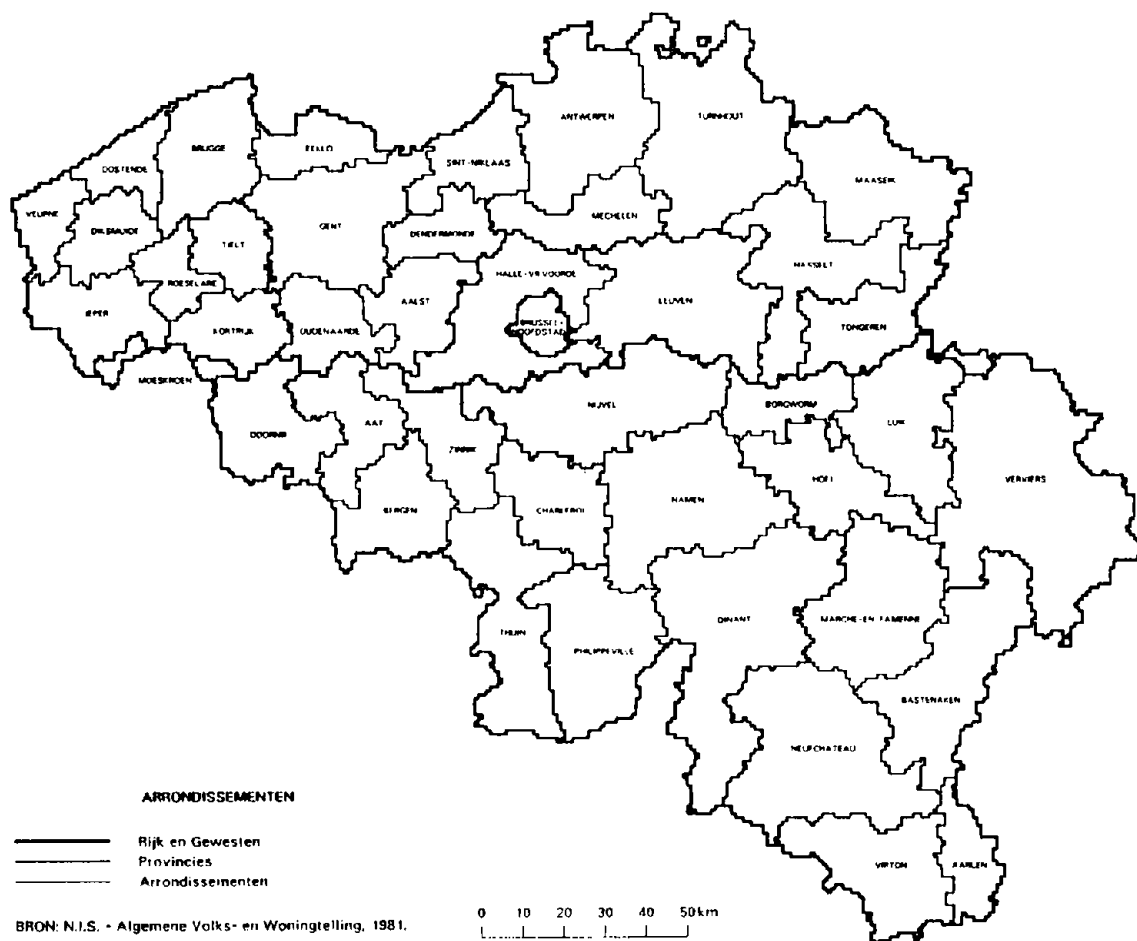
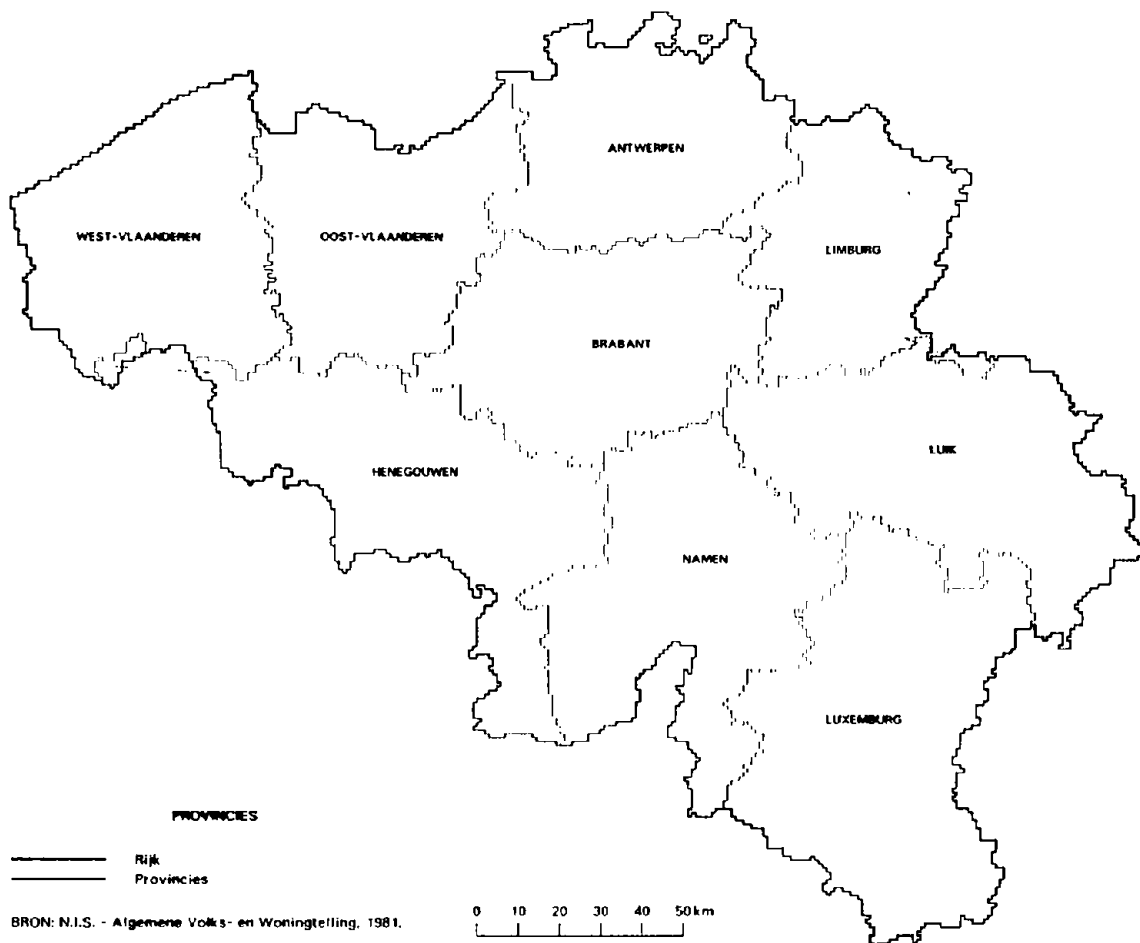

Statistische Atlas Volks- en Woningtelling 1981

DEEL 1 : Demografische gegevens

KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK

STATISTISCHE ATLAS VOLKS- EN WONINGTELLING 1981

Deel 1 DEMOGRAFISCHE GEGEVENS

Verkrijgbaar bij het NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK

Leuvenseweg, 44 - 1000 Brussel
Rubenslei, 2 - 2018 Antwerpen
Coupure Rechts, 620 - 9000 Gent

Prijs: België 200 F
Buitenland 250 F

Postrekening Nr 000-2005886-23 van het
NIS, Leuvense weg, 44 - 1000 Brussel

Auteursrecht voorbehouden

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

VOORWOORD

Het Nationaal Instituut voor de Statistiek heeft in een eerste brochure de belangrijkste demografische inlichtingen uit de algemene volkstelling van 1 maart 1981 in de vorm van statistische tabellen beschikbaar gesteld.

Welke vaststellingen men aan de hand van deze tabellen ook moge maken, ze komen scherper tot uiting door juxtapositie of spreiding van de waarden in een cartogram of in een bevolkingspiramide, een grafische voorstelling eigen aan de demografie.

Daarom bleek het nuttig de bovengenoemde belangrijkste demografische inlichtingen samen te vatten in een keuze van cartogrammen en bevolkingspiramides.

Onderhavige publikatie is een nieuw en origineel werkmiddel voor de analyse en het economisch beleid maar is tevens geschikt als didactisch materiaal in het onderwijs. Zij laat toe om in één oogopslag, aan de hand van een kaart of een leeftijdspiramide, een overzicht van tal van bevolkingskenmerken te bekomen.

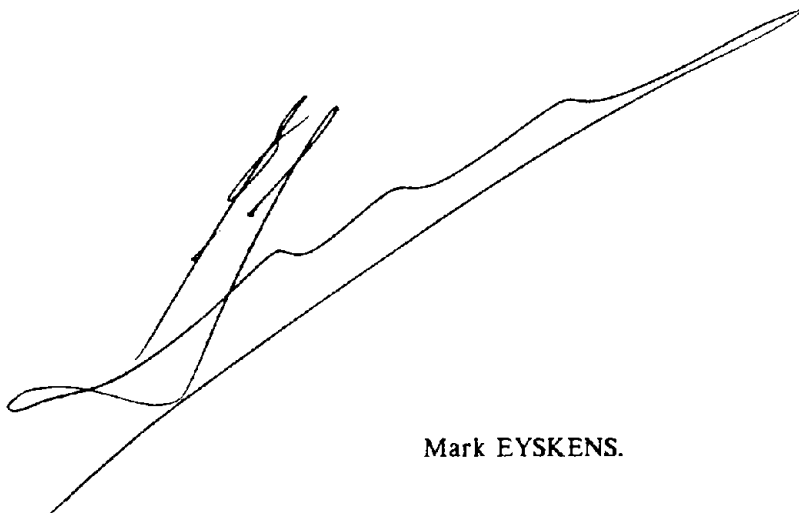
Dit boekdeel, dat de titel "Statistische Atlas van de volks- en woningtelling 1981" draagt, bestaat uit twee delen. Het eerste gedeelte bevat een aantal cartogrammen die de ruimtelijke demografische structuren van ons land verduidelijken; het tweede gedeelte bevat een representatieve keuze van leeftijdspiramides bepaald door het geografisch belang, de demografische kenmerken en de regionale spreiding van de beschouwde administratieve eenheden.

Ik moge het Nationaal Instituut voor de Statistiek met dit initiatief gelukwensen.

Het is immers de eerste maal dat het N.I.S., in de computer opgeslagen gegevens, automatisch tot kaarten en piramides verwerkt. Dergelijke snelle uitgave van de tellinggegevens, zowel in de vorm van tabellen als van kaarten en piramides was mogelijk door de uitbreiding van de bestaande computerapparatuur met een laserdrukker. Deze atlas werd evenwel in een minimum van tijd verwezenlijkt, dank zij de nauwe samenwerking tussen het Centrum voor Informatieverwerking, de drukkerij en de dienst Algemene Tellingen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Mijn bijzondere dank gaat ook naar Professor H. Van der Haegen van het Instituut voor sociale en economische Geografie van de K.U. Leuven en lid van de Hoge Raad voor de Statistiek, niet alleen voor de medewerking bij het voorbereiden van dit werk, maar ook voor de inleiding en de commentaar.

Deze atlas is gerealiseerd op basis van het reeds gedepouilleerde gedeelte van de demografische gegevens. Zodra nieuwe resultaten beschikbaar zijn, zal het N.I.S. ook hierover cartogrammen publiceren.

De Minister van Economische Zaken,

A large, stylized handwritten signature in black ink, slanted upwards from left to right. The signature is composed of several overlapping loops and lines, characteristic of a cursive or semi-cursive script.

Mark EYSKENS.

STATISTISCHE ATLAS VOLKS- EN WONINGTELLING 1981

DE BELGEN IN KAART

Blz.

3 - 32

BELGIE IN PIRAMIDEVORM

33 - 122

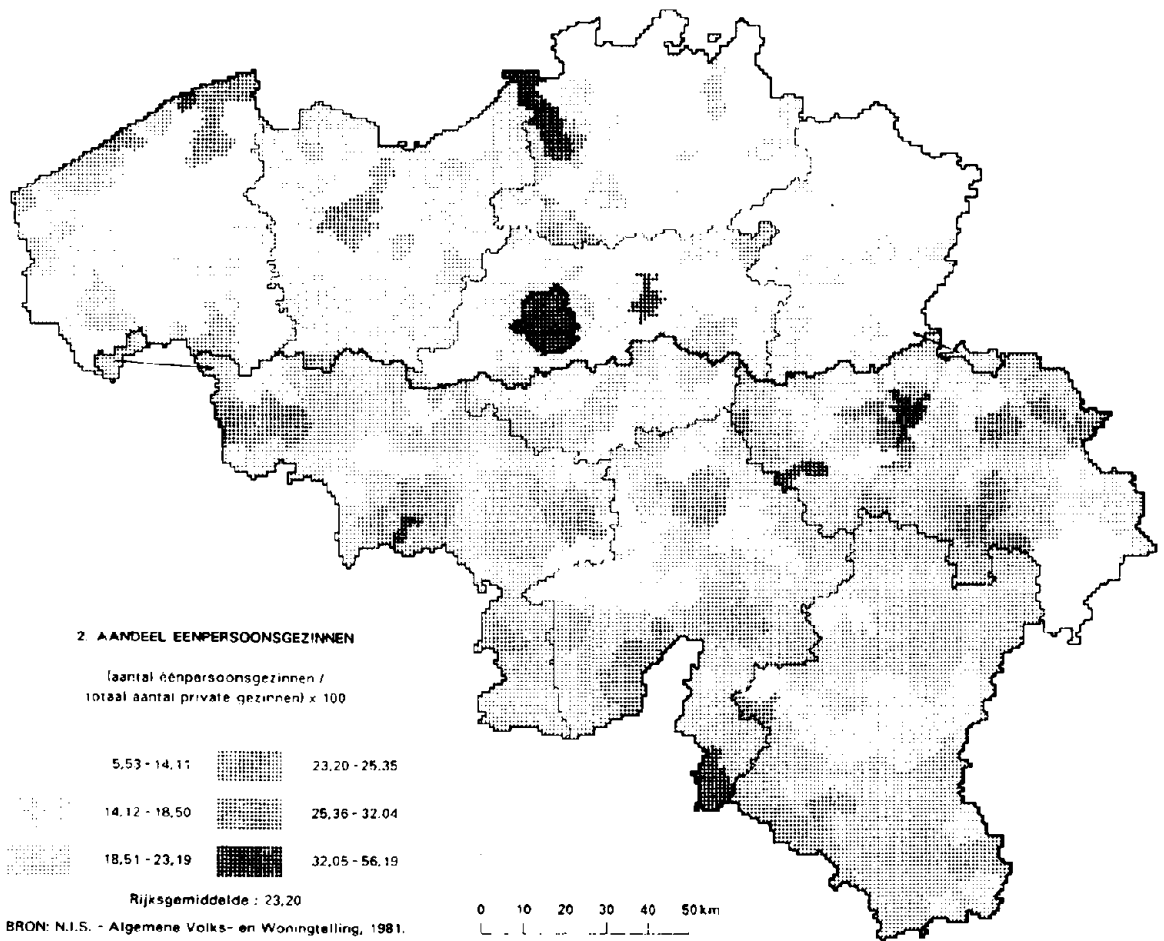
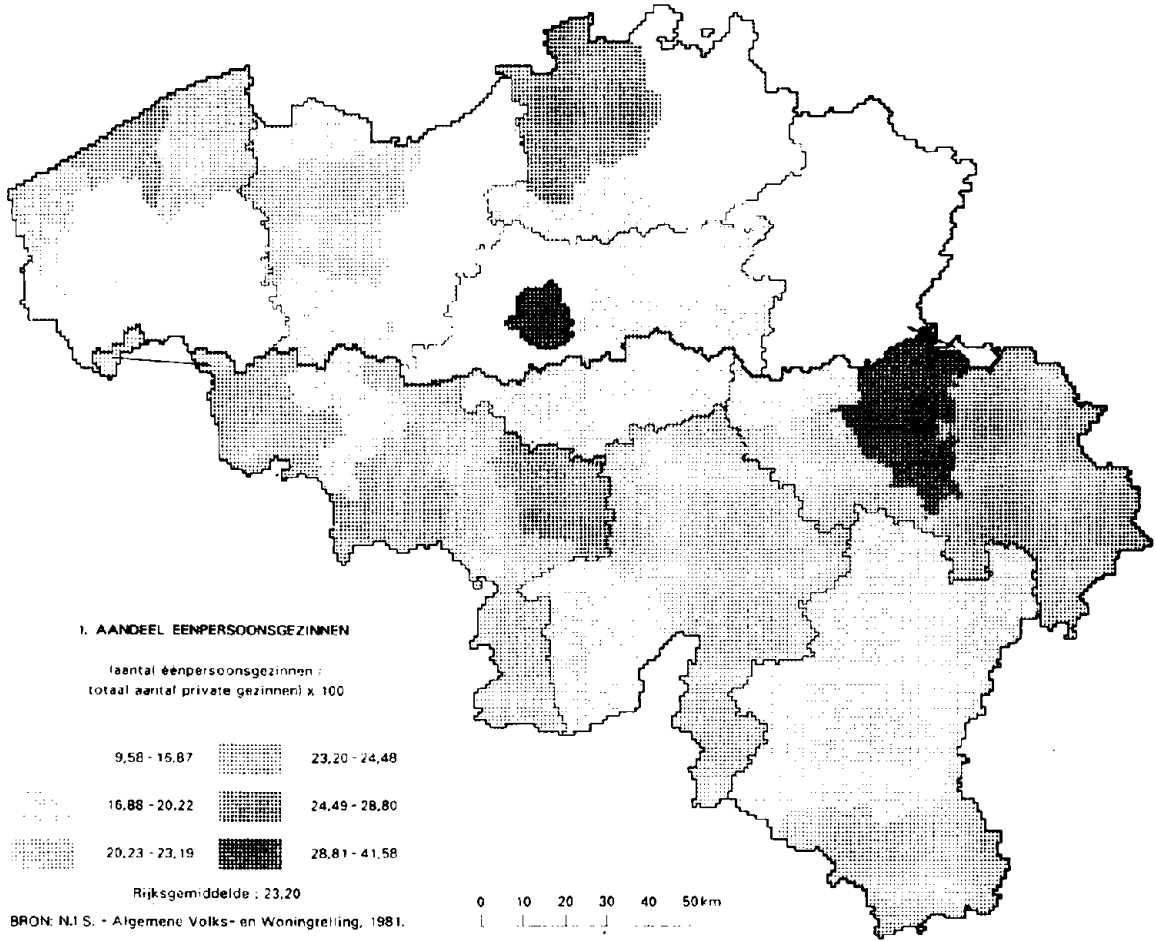
DE BELGEN IN KAART

of

De ruimtelijke patronen van een
aantal demografische kenmerken
van de bevolking

INHOUD

	Blz.
1. Inleiding	5
1.1. Ruimtelijke eenheden.	5
1.2. Mogelijkheden van de computercartografie.	5
1.3. Optimalisering van de informatieoverdracht.	5
1.4. Enkele groeperingstechnieken.	5
1.5. Een uitgewerkt voorbeeld.	8
1.6. Wat vind je in deze atlas?	9
2. Ruimtelijke demografische patronen	11
2.1. Man - vrouw verhouding	11
2.2. Ouderdomssamenstelling	13
2.3. Samenstelling van de gezinnen naar grootte en het aandeel gehuwden	16
2.4. Nationaliteit van de bevolking	21
2.5. Bevolkingsevolutie	24
3. Besluit	29
Lijst van de cartogrammen	31

In deze atlas worden, na een inleiding waarin de keuze der basis-ruimtelijke eenheden en de gebruikte grenswaarden verantwoord worden, een aantal demografische gegevens, in grote meerderheid ontleend aan de volkstelling, samenvattend voorgesteld.

1. INLEIDING

1.1. Ruimtelijke eenheden

De schaalvergroting van de Belgische gemeenten sinds 1977 en de mogelijkheid van de moderne computercartografie laten toe de ruimtelijke patronen, die demografische verschijnselen vertonen, weer te geven tot op het niveau van de kleinste administratieve eenheden : de gemeenten (596 op 1.3.1981).

De gemiddelde bevolkingsgrootte is immers gestegen van ca. 4 000 tot 17 000 inwoners en het aantal gemeenten met minder dan 1000 inwoners is gedaald van 942 tot 1. Waar vroeger bijna 2/3 van de gemeenten minder dan 2 500 inwoners telden, is dat nu nog voor slechts 5 % het geval. Dit beperkt in sterke mate de kans op irreële toevallige coëfficiënten als gevolg van te kleine bevolkingscijfers en geeft het kaartbeeld een grote zeggingskracht. Voor gegevens, waarbij ook elementen van de lopende statistiek gebruikt worden, werd voor de zekerheid het gemiddelde van vijf jaar genomen (77-81). Het gebruik van het arrondissement met zijn soms vrij willekeurige administratieve afbakening kan dan ook, indien de gegevens per gemeente beschikbaar zijn, ter zijde gelaten worden. Men hoeft slechts de twee eerste figuren te vergelijken, waarbij het aandeel eenpersoonsgezinnen zowel op het niveau van het arrondissement als van de gemeenten weergegeven wordt, om van de meerwaarde van de cartogrammen op gemeentelijk niveau overtuigd te zijn.

1.2. Mogelijkheden van de computercartografie

Alhoewel computercartografie zeer snel werkt, heeft ze echter ook een aantal beperkingen m.n. wat het aantal van elkaar duidelijk te onderscheiden arceringen of puntenwolken betreft. Dit betekent dat men met de in het Nationaal Instituut voor de Statistiek aanwezige apparatuur, zonder gebruik te maken van kleuren, in wezen beperkt is tot zes groepen.

Het gebruik van kalken met de administratieve grenzen van de grotere administratieve eenheden en hun namen enerzijds, met de namen der steden en gemeenten met kleinstedelijke centra, zoals bepaald in de Atlas van België anderzijds, verduidelijkt sterk de leesbaarheid van de kaarten.

1.3. Optimalisering van de informatieoverdracht

De leesbaarheid en de objectiviteit van een cartogram worden sterk bepaald door de groeperingswijze. Door de keuze van de grenswaarden kan men verschillende ruimtelijke patronen te voorschijn roepen en bepaalde regionale verschijnselen benadrukken of afzwakken (zie figuren 3 t/m 6).

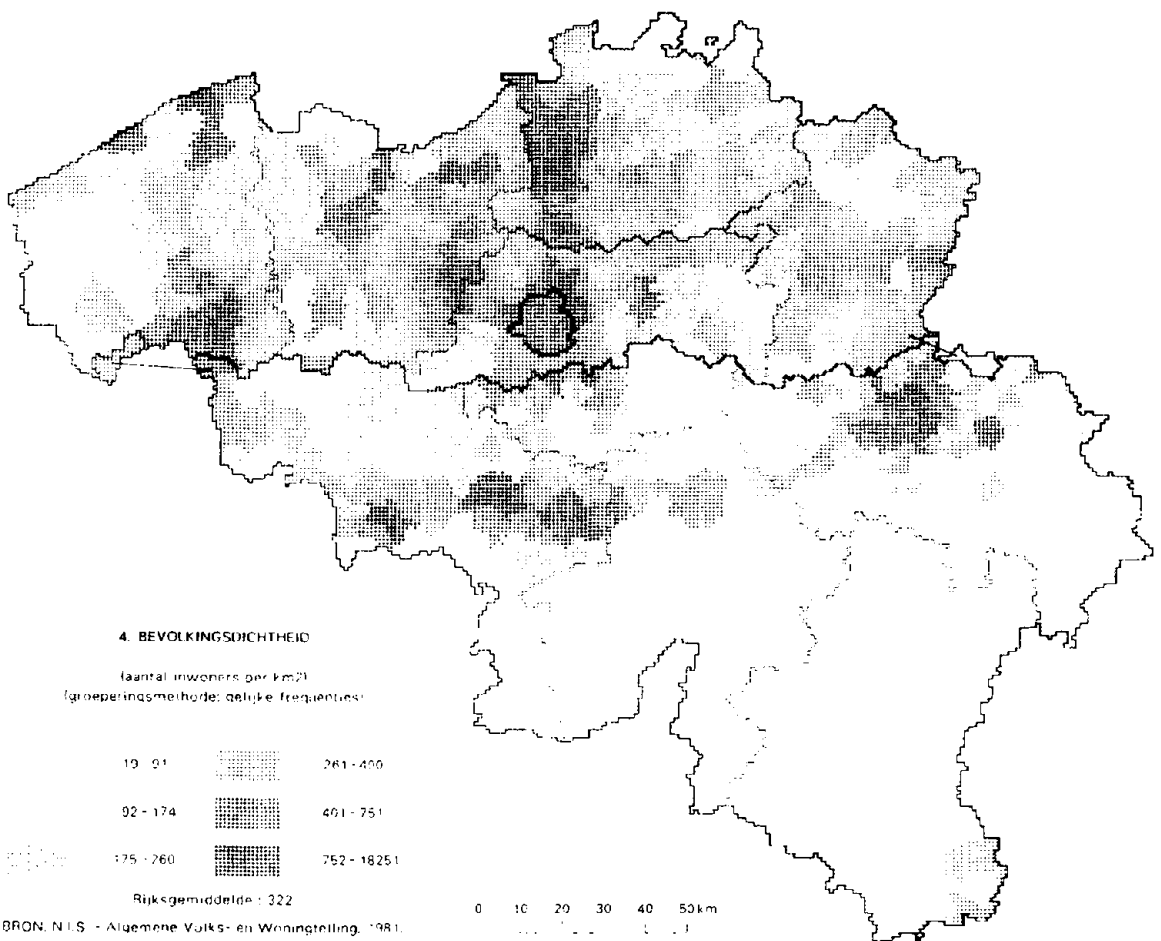
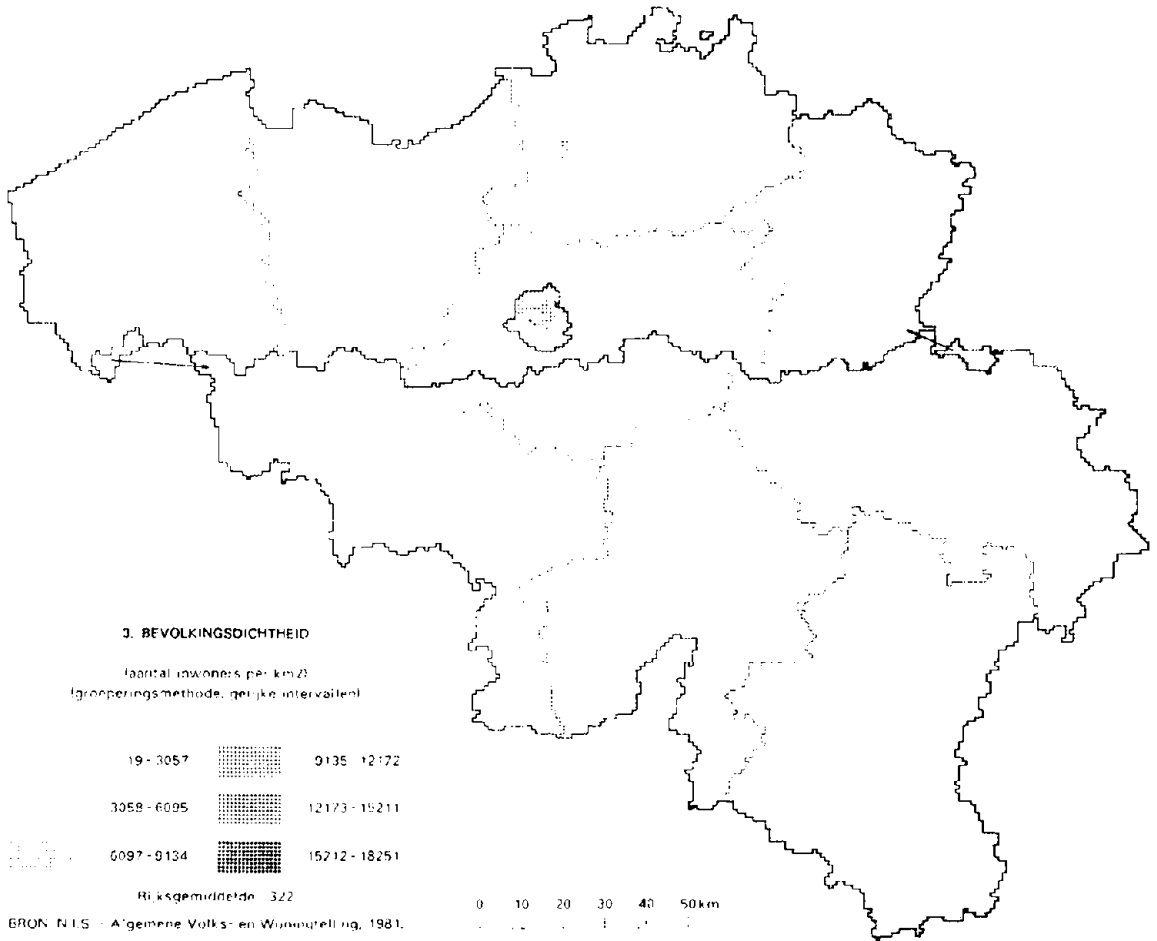
Een zorgvuldige keuze is daarom zeer belangrijk wil men de functie van informatieoverdracht van de kaart optimaliseren. Uiteraard kunnen, in functie van de ruimtelijke patronen die een verschijnsel vertoont, voor ieder cartogram zeer specifieke grenswaarden gekozen worden. Om deze informatieoverdracht zo objectief mogelijk te maken en tevens om de ruimtelijke patronen van de verschillende verschijnselen maximaal met elkaar te kunnen vergelijken, is het echter aangewezen, dat voor alle weergegeven cartogrammen dezelfde methode om grenswaarden te bepalen gebruikt wordt. Dit is trouwens een algemeen gegeven bij de computeratlassen.

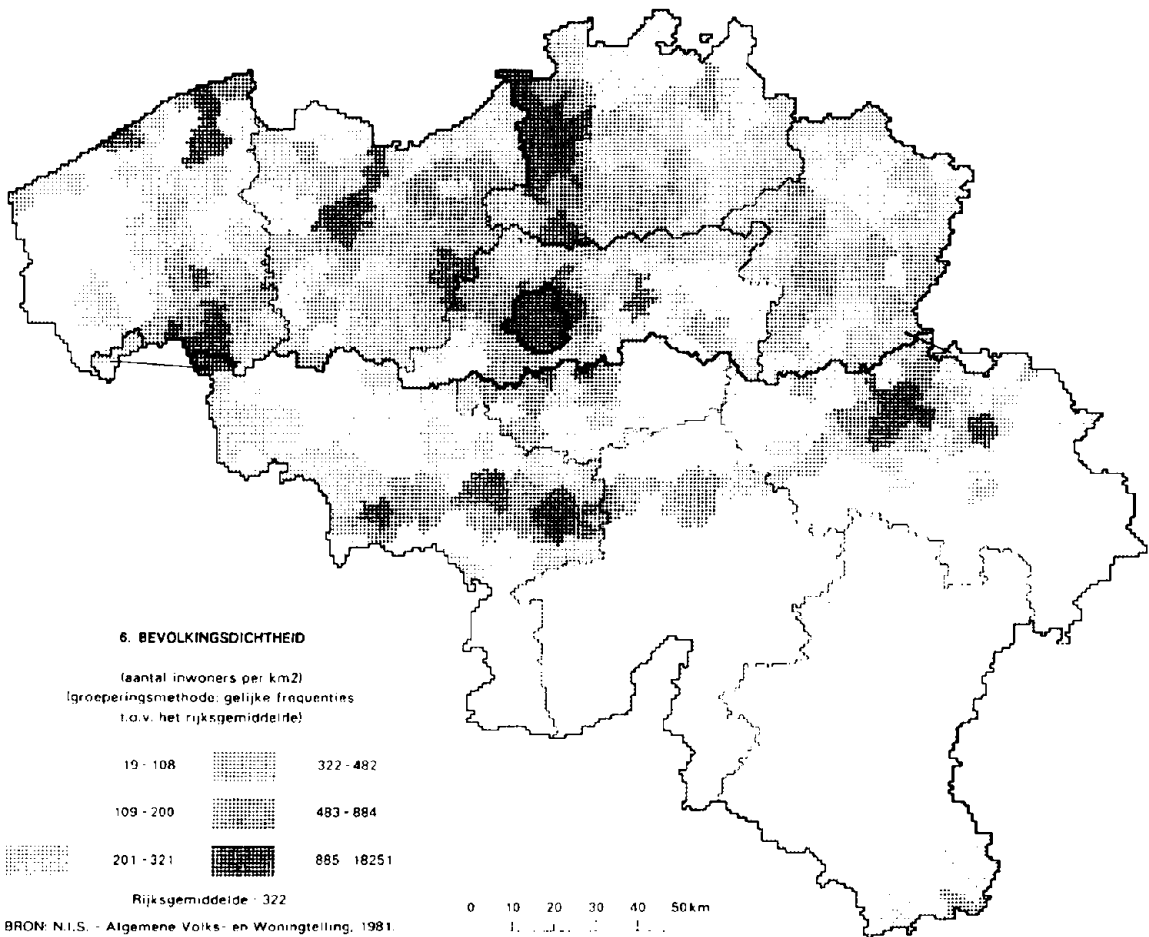
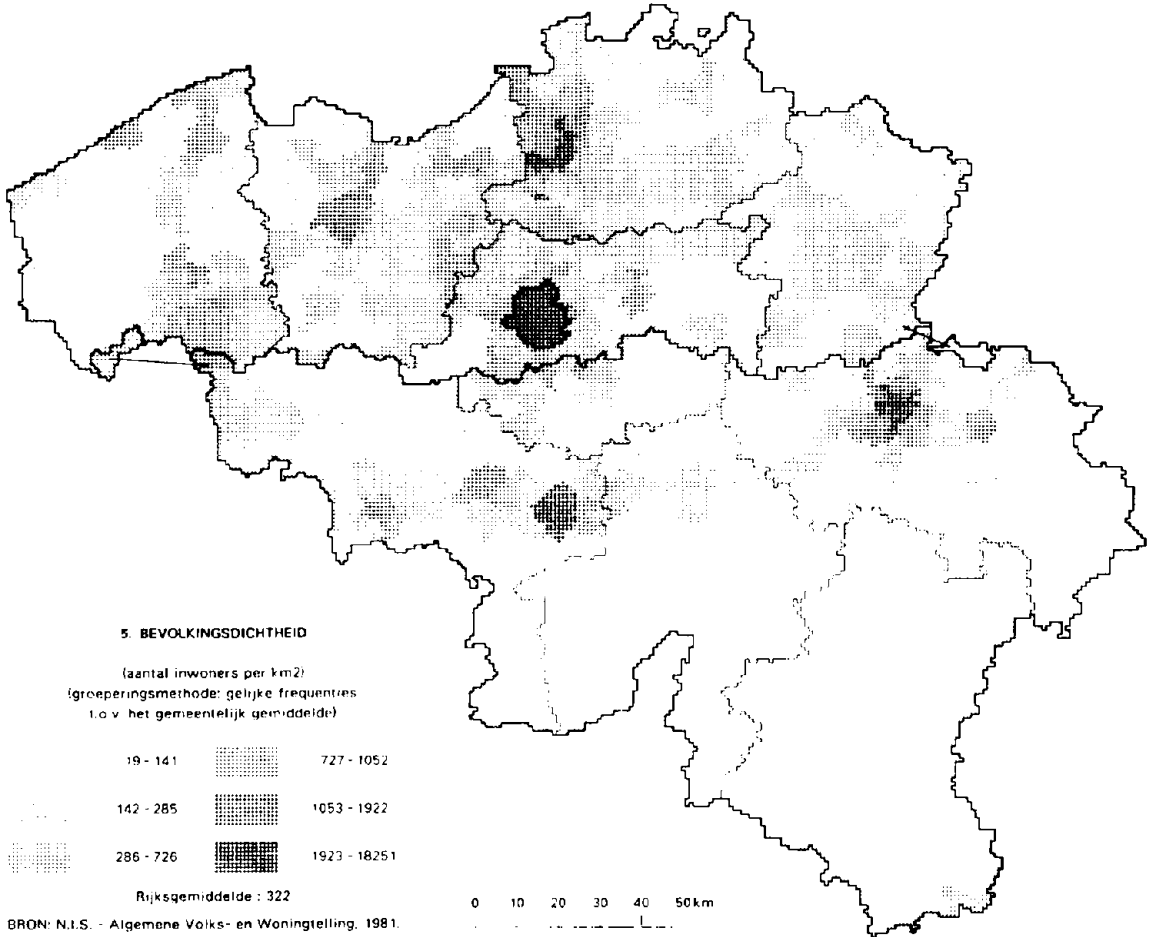
1.4. Enkele groeperingstechnieken

Van de bestaande groeperingstechnieken worden er hier vier, die veelvuldig gebruikt worden, nader toegelicht en met een voorbeeld geïllustreerd.

1.4.1. Gelijke intervallen

Hierbij wordt het verschil in waarde tussen de gemeenten met de hoogste en deze met de laagste waarde, voor een bepaald gegeven, gedeeld door het aantal gehanteerde groepen. In extreme gevallen kan dit inhouden dat de grote meerderheid van de gemeenten in een paar groepen geconcentreerd wordt, hetzij aan een der uitersten, hetzij in de middengroepen, wat nauwelijks toelaat ruimtelijke patronen te herkennen (figuur 3).

1.4.2. Gelijke frequenties

Dit betekent dat iedere arcering overeenstemt met hetzelfde aantal gemeenten, hier telkens 100, 99, 99, 99, 99, 100, en dit onafgezien van de frequentie-verdeling (figuur 4).

1.4.3. Aangepaste gelijke frequenties

Het betreft hier een groeperingswijze die beoogt een verbetering te zijn van de vorige techniek, waarbij men vooral een eventuele grote scheefheid in de frequentie van de waarden tracht te corrigeren. Hiervoor neemt men de gemiddelde waarde als referentie en groepeert de gemeenten respectievelijk met lagere en hogere waarden in gelijke frequenties. Men krijgt dus twee groepen van gelijke frequentie met ongelijke waarden. Met de 596 gemeenten zou dit bv. kunnen zijn : 67, 67, 68 en 131, 131, 132 gemeenten.

Deze methode die o.m. werd toegepast in een aantal buitenlandse computeratlassen (o.m. in de Computeratlas of Switzerland van Kilchenmann e.a., Bern, 1972, die de verre aanloop was voor deze publicatie) biedt twee grote alternatieven. Het is immers mogelijk het gemiddelde der gemeentelijke waarden te nemen of het rijksgemiddelde. In het eerste geval (figuur 5) hebben alle gemeenten, ongeacht hun bevolking (op 1.3.1981 waren de uitersten Herstappe met 102 inwoners en Gent met 239 256 inwoners), een even grote inbreng, men beschouwt ze als het ware als gelijkwaardige territoriale eenheden. In het tweede geval wordt als maatstaf het rijksgemiddelde (figuur 6) gehanteerd, dus ieder persoon weegt even zwaar door. Men analyseert het verschijnsel ook naar zijn ruimtelijke patronen, maar in de mate dat het van dit gemiddelde afwijkt.

1.5. Een uitgewerkt voorbeeld

1.5.1. De bevolkingsdichtheid

De vier hierboven geschetste groeperingstechnieken worden toegepast op het verschijnsel bevolkingsdichtheid, daar het om een vertrouwd gegeven gaat. Bovendien betreft het hier geen procentuele maar wel absolute gegevens, die herleid zijn tot een oppervlakte-eenheid en waartussen zeer sterke verschillen optreden. De bevolkingsdichtheid schommelt immers tussen 19 inwoners per km² te Léglise en 18 251 inwoners per km² te Sint-Gillis.

1.5.2. Intervallen en grenswaarden

Voor de vier methodes bekomt men de volgende intervallen en grenswaarden voor de gemeentegroepen (uitgedrukt in inwoners per km²).

Gebruikte methoden

Gelijke intervallen

Grenswaarden	19	3058	6096	9135	12174	15212	18251
Aantal gemeenten per groep	567	13	6	3	3	2	

Gelijke frequenties

Grenswaarden	19	92	175	261	401	752	18251
Aantal gemeenten per groep	100	99	99	99	99	99	100

Gelijke frequenties t.o.v. gemiddelde van de gemeentelijke waarden

Grenswaarden	19	142	286	727	1053	1923	18251
Aantal gemeenten per groep	164	164	164	35	35	34	

Gelijke frequenties t.o.v. rijksgemiddelde

Grenswaarden	19	109	201	322	483	885	18251
Aantal gemeenten per groep	117	117	118	81	81	82	

1.5.3. Bevolkingsspreiding

De verschillende groeperingsvormen laten toe de bevolkingsspreiding, waarvan het globaal patroon bekend is en dat slechts geleidelijk evolueert, nader te analyseren. Het beeld van de grotere dichtheid van het Vlaamse land met zijn grote steden en algemene verstedelijking, waarbij Limburg steeds sterker aansluit, en het dunner bevolkte Wallonië, met zijn dicht bevolkte industrieas die zich uitstrekt van de Borinage tot Verviers, verschijnt op drie van de vier kaarten. In het kaartbeeld zijn de voornaamste wijzigingen t.o.v. de traditionele bevolkingsdichtheid eerder van administratieve aard, daar een aantal stedelijke gemeenten hun bevolkingsdichtheid zien dalen doordat ze min of meer grote landelijke gemeenten geïntegreerd hebben sinds 1.1.1977. Mooi voorbeeld is Doornik (dichtheid 1981 : 317, 1970 : 2097 inwoners per km²). Dit verklaart trouwens waarom de zeer grote dichtheden beperkt blijven tot de, op 28.2.1981 nog niet aan de schaalvergroting onderworpen, gemeenten van de Antwerpse en Brusselse agglomeratie.

1.5.4. Vergelijking van de cartogrammen

De kaart (figuur 3) volgens de methode der gelijke intervallen toont tot welke absurde resultaten deze methode kan leiden bij sterk uiteenlopende waarden: slechts twee gemeenten in de hoogste klasse en drie in ieder van de vorige twee. Deze indeling is bruikbaar indien men het absurde thema "Brussel en de Belgische woestijn" zou willen ontwikkelen, maar geeft absoluut geen beeld van de werkelijkheid.

Figuur 4 geeft de bevolkingsspreiding weer volgens de methode van gelijke frequenties. Uiteraard geeft deze kaart een meer gedifferentieerd beeld, waarbij de differentiatie in de middengroepen vrij goed is. Bij de hoogste dichtheden is de gradatie vrij beperkt. Zowel de Vlaamse en Waalse regionale en grote steden en Brussel verschijnen er met hun omgeving in de hoogste arcering.

Het volgende cartogram (figuur 5) met gelijke frequenties t.o.v. gemiddelde gemeentelijke waarden geeft wel een duidelijke differentiatie van de hogere stedelijke dichtheden die zowel in het Antwerpse als in het Brusselse en in het Luikse duidelijk merkbaar zijn, maar de lagere dichtheden verschijnen nogal vrij ongedifferentieerd. Meer dan de helft van de gemeenten (55 %) komen in de twee laagste klassen terecht. Het laatste dichtheidsdiagram (figuur 6) toont dan toch een iets gedifferentieerder beeld in die zin dat de differentiatie in de hogere dichtheidsgroepen iets afneemt, maar toch nog duidelijk is, terwijl voor de ruimtelijk belangrijk lagere dichtheden toch een sterkere differentiatie optreedt. Deze laatste groeperingsvorm lijkt voor het verschijnsel "bevolkingsdichtheid" de beste keuze te zijn, rekening houdend met het feit dat men maar over zes arceringen beschikt.

1.6. Wat vind je in deze atlas ?

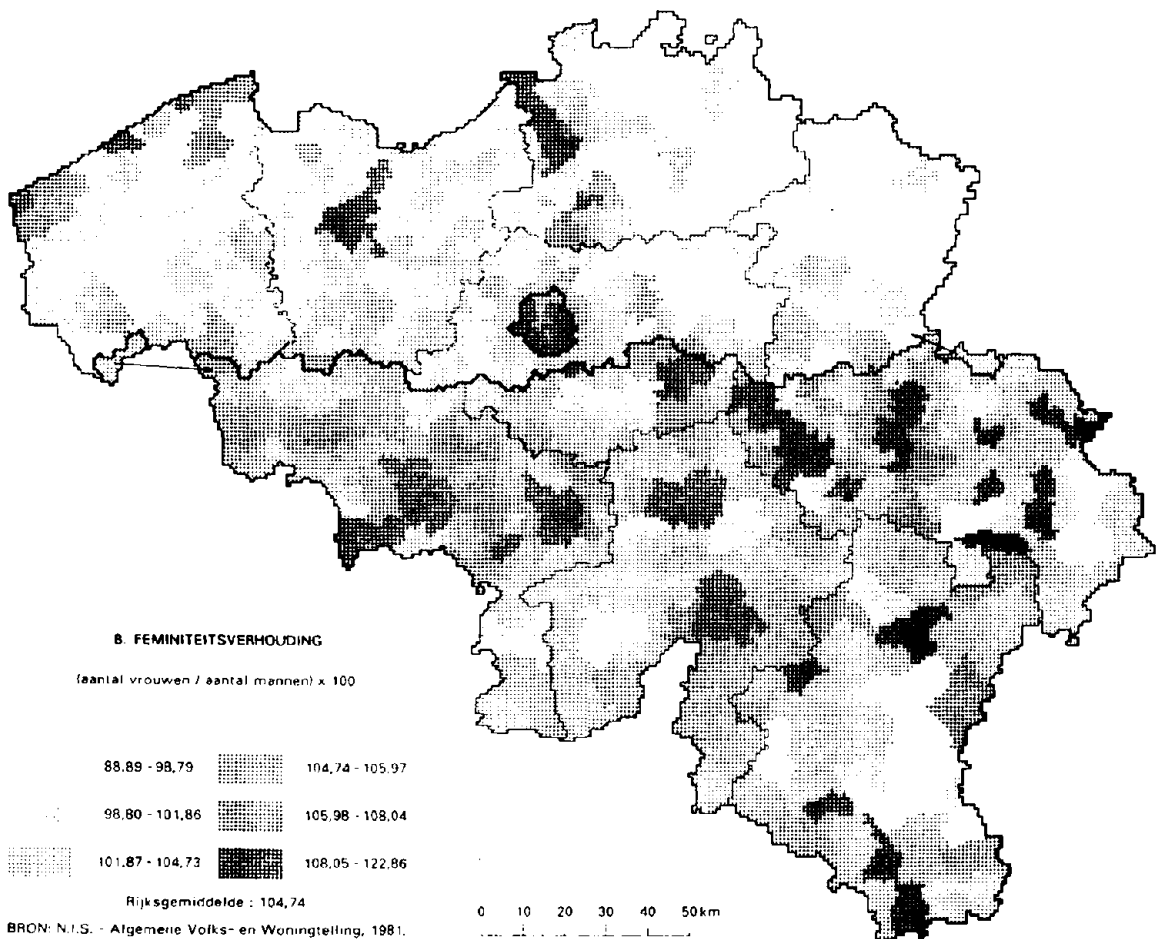
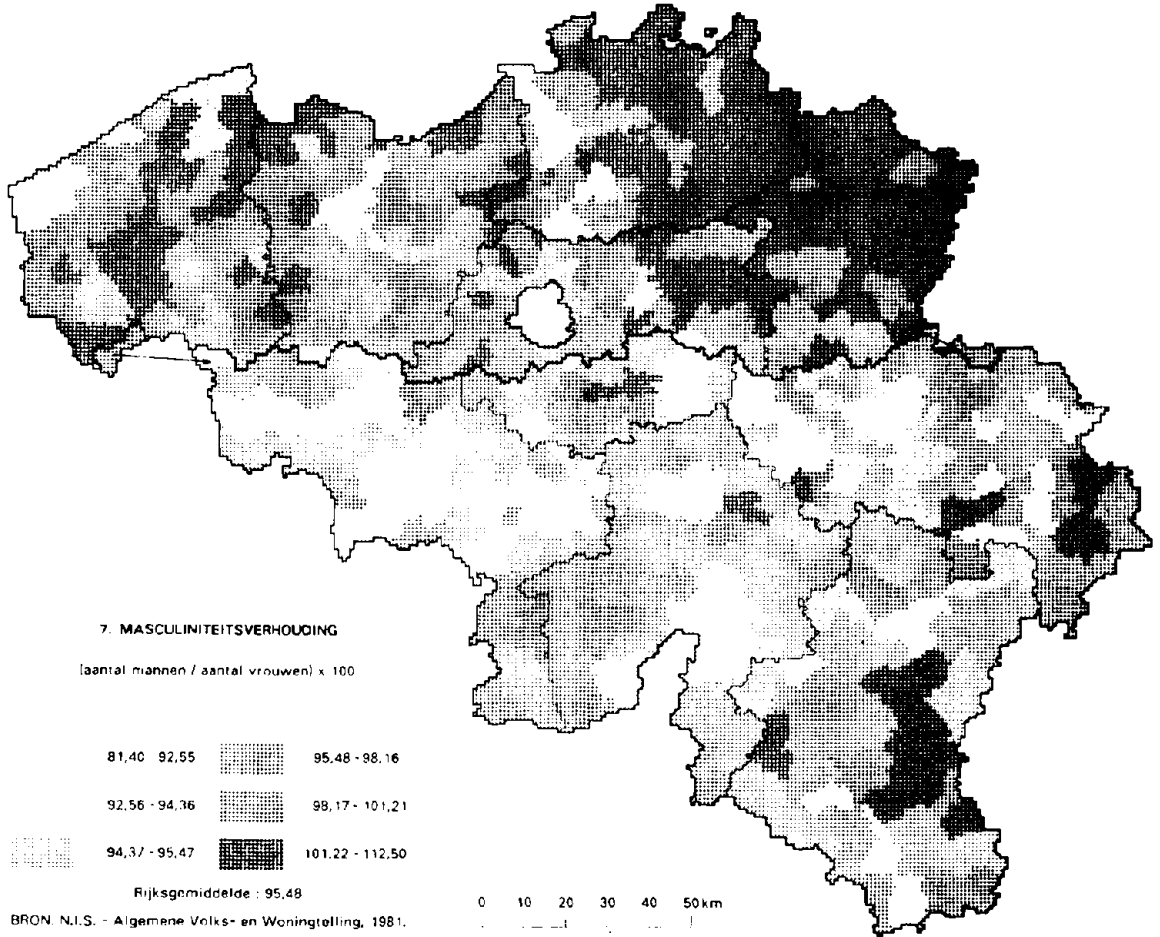
1.6.1. Gebruikte groeperingsmethode van de atlas

Een analyse van deze vier alternatieven voor alle in de atlas opgenomen kaarten leidde tot de overweging dat ze ieder hun waarde hadden, doordat ze nu eens dit, dan weer dat ruimtelijk regionaal patroon verduidelikten en dat de voorkeur, die men naargelang het onderzochte verschijnsel, voor een of ander frequentiesysteem zou kunnen hebben duidelijk subjectief bepaald wordt. Uiteindelijk bleken de laatste twee systemen ongetwijfeld de beste te zijn. Welke methode men zal volgen wordt bepaald door de keuze: wenst men de vergelijking met het rijksgemiddelde prioritair te stellen ofwel het gemiddelde van de ruimtelijke eenheden, de gemeenten, die op de kaart voorkomen. In het laatste geval liepen de frequentiegroepen meestal minder uit elkaar. Uiteindelijk werd gekozen om de gelijke frequenties t.o.v. het rijksgemiddelde als groeperingsmethode te nemen (1).

1.6.2. Aanvullende bemerkingen

Voor de andere kaarten besproken worden dienen nog een aantal punten duidelijk gesteld te worden.

1.- Er zijn nog talrijke andere groeperingswijzen mogelijk (2) o.m. deze waar de grenswaarden van de groepen bepaald worden door ze uit te drukken in standaardafwijkingen t.o.v. gemiddelde

waarden. Deze methode werd o.m. gebruikt bij de atlassen die de, nu opgeheven, Nationale Survey maakte met gegevens van de volkstellingen 1961 en 1970. Wegens de grote verschillen in frequentie der groepen, achten we deze methode minder geschikt.

2.- Wanneer de spreiding van de gegevens beperkt en evenwichtig is, benaderen de groeperingen, samengesteld volgens de verschillende methodes, elkaar of zijn ze zelfs gelijk (dit is o.m. het geval met het sterftecijfer waar het rijksgemiddelde en het gemiddelde der gemeenten identiek zijn).

3.- Door de keuze van de indicator, waarmee men een verschijnsel meet, kan men aan bepaalde gemeenten nu eens de laagste dan weer de hoogste waarden toekennen. Daar deze laatste met zware arceringen weergegeven worden, kan dit visueel, voor de niet zeer aandachtige lezer, een ander effect geven. Om dit te illustreren werd de verhouding mannen/vrouwen gemeten met twee indices waarvan de ene de inversie is van de andere, nl. masculiniteitsindex = (aantal mannen : aantal vrouwen) x 100 en de veel minder gebruikte feminiteitsindex = (aantal vrouwen : aantal mannen) x 100.

Cartogrammen 7 en 8 geven het resultaat waarbij de ene duidelijk het verschijnsel mannenoverschot op het land, het andere het vrouwenoverschot in de stad benadrukt. Naargelang het doel dat men beoogt kan men een of andere index gebruiken (andere voorbeelden van inversie zijn de "jobratio" en de "indice de résidence").

4.- De analyse van de demografische gegevens ontleend, aan het gezinstelformulier, worden gegroepeerd rond vijf thema's : vier met betrekking tot de bevolkingssamenstelling respectievelijk naar geslacht, ouderdom, gezinsgrootte en nationaliteit, één met betrekking tot de bevolkingsevolutie.

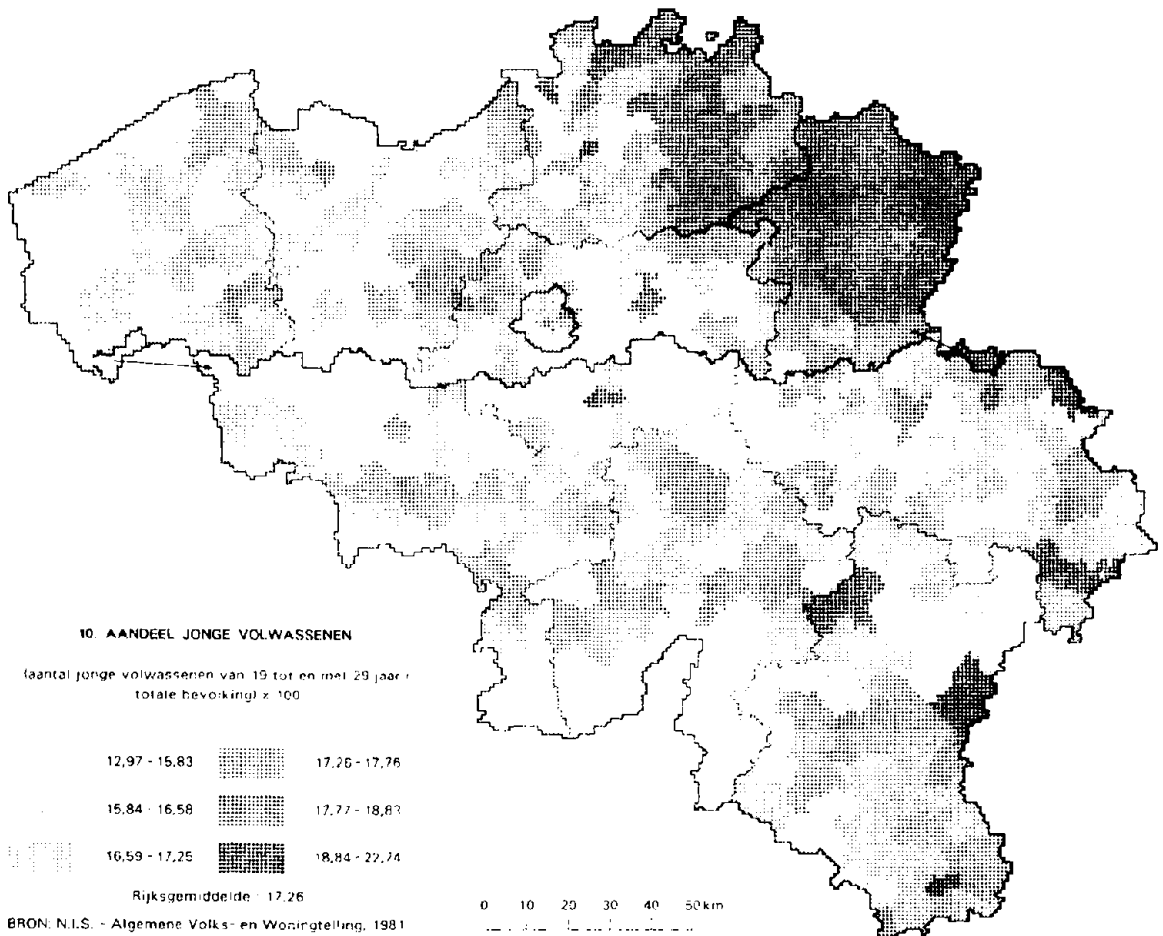
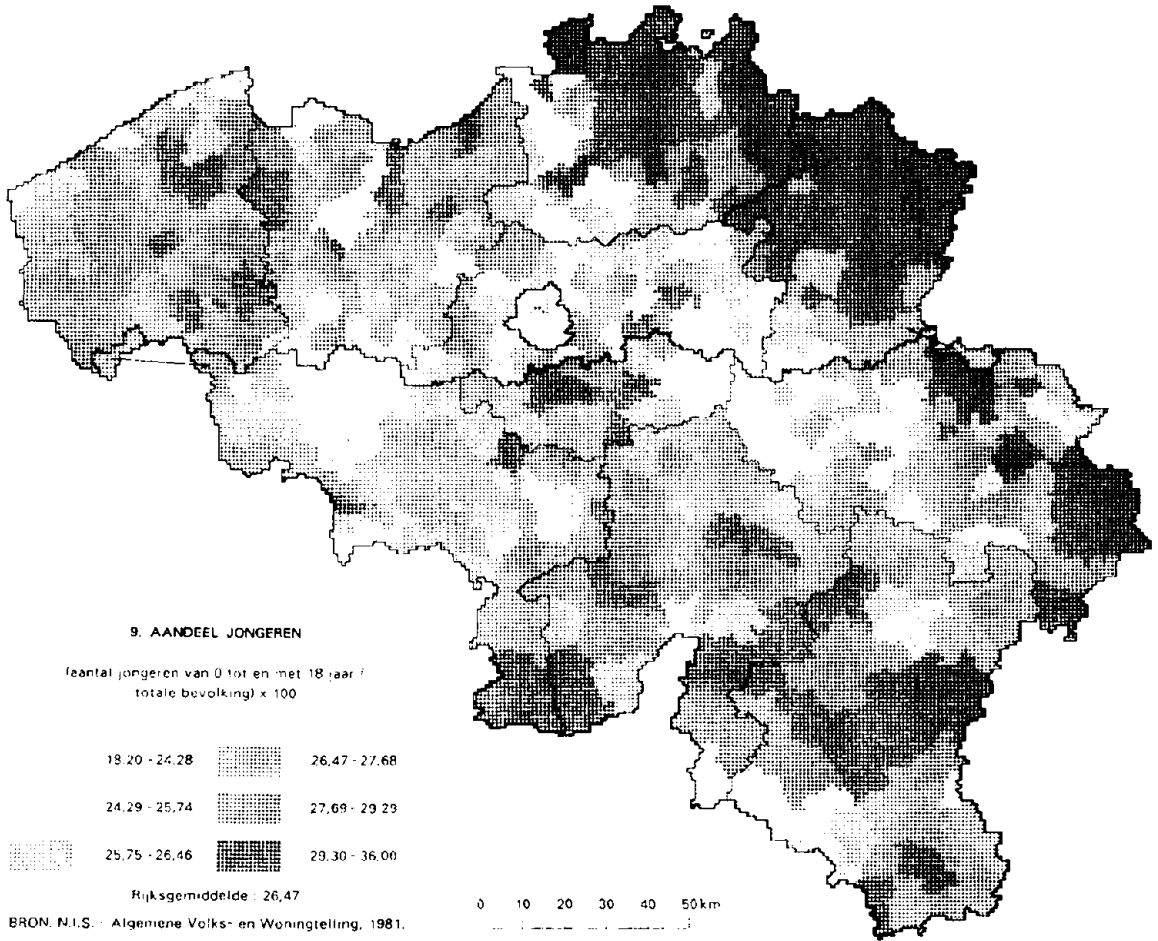
5.- Deze atlas beoogt, via een beperkt aantal cartogrammen, vergezeld van een even beperkte tekst, een inzicht te geven in de geografische patronen van het demografisch gebeuren en dit voor een zo ruim mogelijk publiek. Er zijn uiteraard veel andere kaarten mogelijk en de tekst kan sterk uitgediept worden en met grafieken en tabellen geïllustreerd worden. Binnen het kader van deze atlas is dit noch mogelijk, noch wenselijk. Men beperkt zich tot het belichten van de voornaamste ruimtelijke patronen. De hier gepubliceerde cartogrammen kunnen het vertrekpunt zijn van verscheidene omvangrijke studies. De lezers, die in dergelijke studies geïnteresseerd zijn, - en we hopen dat ze talrijk zijn -, verwijzen we naar de publicaties die het Nationaal Instituut voor de Statistiek aan de Volkstelling wijdt, nl. de Algemene Volks- en Woningtellingreeks (waarvan reeds een deel verscheen) en de Censusmonografieën. Deze laatsten zullen telkens bepaalde aspecten van de Belgische bevolking en haar bewoning grondiger toelichten.

2. RUIMTELIJKE DEMOGRAFISCHE PATRONEN

2.1. Man-vrouw verhouding

Zoals reeds vermeld wordt de "sex-ratio" door twee inverse indices gemeten: de masculiniteitsverhouding (cartogram 7 ; aantal gemeenten per groep : kleiner dan gemiddelde : 67, groter dan gemiddelde : 131) en de feminiteitsverhouding (cartogram 8 ; aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde : 131, groter dan gemiddelde : 67). Zoals de meeste westerse landen vertoont België een duidelijk vrouwenoverschot, nl. 5 038 000 vrouwen (51,2 %) t.o.v. 4 810 000 mannen. Dit overschot wordt afgezwakt door de aanwezigheid van gastarbeiders want bij de Belgische bevolking is het vrouwenoverschot nog meer uitgesproken nl. 4 640 000 vrouwen (51,7 %) t.o.v. 4 331 000 mannen.

Het stedelijk vrouwenoverschot schijnt een algemeen verschijnsel te zijn, dat samen met de meer evenwichtige verhoudingen of zelfs een mannenoverschot op het platteland gezien moet worden. Dit is in eerste instantie het gevolg van een duidelijk overwicht van de vrouwen bij de stadgerichte verhuisbewegingen. Dat overwicht wordt verklaard door de grote arbeidsmogelijkheden voor vrouwen die de stad biedt o.a. in de handels- en dienstensector. Daarnaast speelt ook de oudere bevolkingssamenstelling (zie kaart 12) van de meeste steden een rol. Het is immers bij de bevolking van meer dan 60 jaar (1 072 000 vrouwen t.o.v. 752 000 mannen) dat het vrouwenoverschot zeer sterk is.

Op de kaarten zijn niet alleen de grote (de dertien gemeenten met de grootste feminiteitsverhouding liggen allen in de Brusselse agglomeratie) en middelgrote steden als zones met een sterk vrouwenoverwicht te herkennen, maar ook enkele kleinere steden zoals Eupen, La Roche, Virton en Spa in Wallonië en relatief t.o.v. hun omgeving ook Ieper, Turnhout of Eeklo in Vlaanderen. Ook de kust valt als dusdanig sterk op. Kenmerkend is ook de differentiatie die optreedt in de Brusselse agglomeratie, waar gemeenten met sterke groepen gastarbeiders opvallen door een relatief geringer aandeel vrouwen.

Het mannenoverwicht is duidelijk geen stedelijke zaak en is in essentie gebonden aan zones met een jonge bevolking (vermits deze een groter aantal mannen dan vrouwen omvat - zie ook kaart 9) o.m. de Antwerpse en Limburgse Kempen, maar ook het centrum van Binnen-Vlaanderen, het zuidoosten van de Ardennen en het zuiden van het Duitse taalgebied, waar het agrarisch landelijk karakter de masculiniteitsverhouding maximaliseert. Uiteraard treden op het gemeentelijk niveau, o.m. als gevolg van een lokale sterke veroudering, afwijkende verhoudingen op zodat bepaalde landelijke gemeenten ook een vrouwenoverschot vertonen.

2.2. De ouderdomssamenstelling

Een vijftal kaarten laten toe de verschillende ruimtelijke patronen, die zich op het gebied van de ouderdomssamenstelling van ons land voordoen, klaar te stellen en tevens reeds de processen die haar beïnvloeden te belichten.

2.2.1. De jongeren

(cartogram 9, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 64, groter dan gemiddelde: 135)
Deze kaart toont weer het complexe van alle demografische ruimtelijke patronen. Enerzijds zijn gebieden met een groot kinderaantal duidelijk gebonden aan de tot voor kort zeer sterke natuurlijke groei. Voorbeelden hiervan zijn de Kempen, het zuiden van het Duits taalgebied, de centrale Ardennen en centraal Vlaanderen. Anderzijds komt dit fenomeen voor in een aantal suburbane zones zoals centraal Waals-Brabant, een paar randgemeenten van Brugge, Gent, Leuven en Antwerpen en in de banlieue ten noordoosten van Luik, meer speciaal in het Land van Herve. Lage verhoudingen vinden we uiteraard in de grote en kleine stedelijke centra, maar ook in de uitwijkingsgebieden van Haspengouw en de Henegouwse leemstreek. De taalgrens als traditionele demografische grens, met ten noorden daarvan het kinderrijke Vlaanderen, is nog nauwelijks merkbaar. Twee opvallende zaken in dit verband zijn: centraal Waals-Brabant, dat als geliefde suburbanisatiezone van een belangrijk deel van de Brusselse burgerlijke gezinnen met kinderen fungeert, en het Land van Herve, met zijn Luikse inwijking t.o.v. het door uitwijking geteisterde Voeren.

2.2.2. De jonge volwassenen (19 tot 29 jaar).

(cartogram 10, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 130, groter dan gemiddelde: 69)

Ondanks het feit dat het hier om een beperkte groep gaat (17,3 % van de rijksbevolking) werd het ruimtelijk patroon ervan toch apart geanalyseerd. De reden daarvoor is de dynamiek van deze groep. Zowel de school- en werkomstandigheden als het huwelijk spelen hier een belangrijke rol. Wanneer we dit cartogram vergelijken met vorige cartogrammen dan blijkt er een duidelijke wijziging. Er zijn hier veel minder gemeenten met hoge waarden. Het Akense grensgebied en de universiteitssteden Leuven en Louvain-la-Neuve, als kernpunten van jongeren, zijn specifiek aan dit cartogram verbonden.

De lage waarden komen zeer verspreid voor. Men vindt ze in de reeds op vorige kaart te herkennen verouderde landelijke zones zoals Haspengouw, Luiks Condroz en de Noordhenegouwse en Zuidvlaamse leemstreek, maar ook in grote delen van het verstedelijkte platteland en zelfs in de suburbane zones. De verhuisbeweging naar de steden is merkbaar door de middelmatige of zelfs licht hogere waarden die aldaar optreden. Dit is merkbaar in Brussel, Gent en Brugge, maar vooral in de Waalse grote steden zoals Luik, Charleroi, Bergen en Namen.

2.2.3. De volwassen bevolking van 30 tot 59 jaar

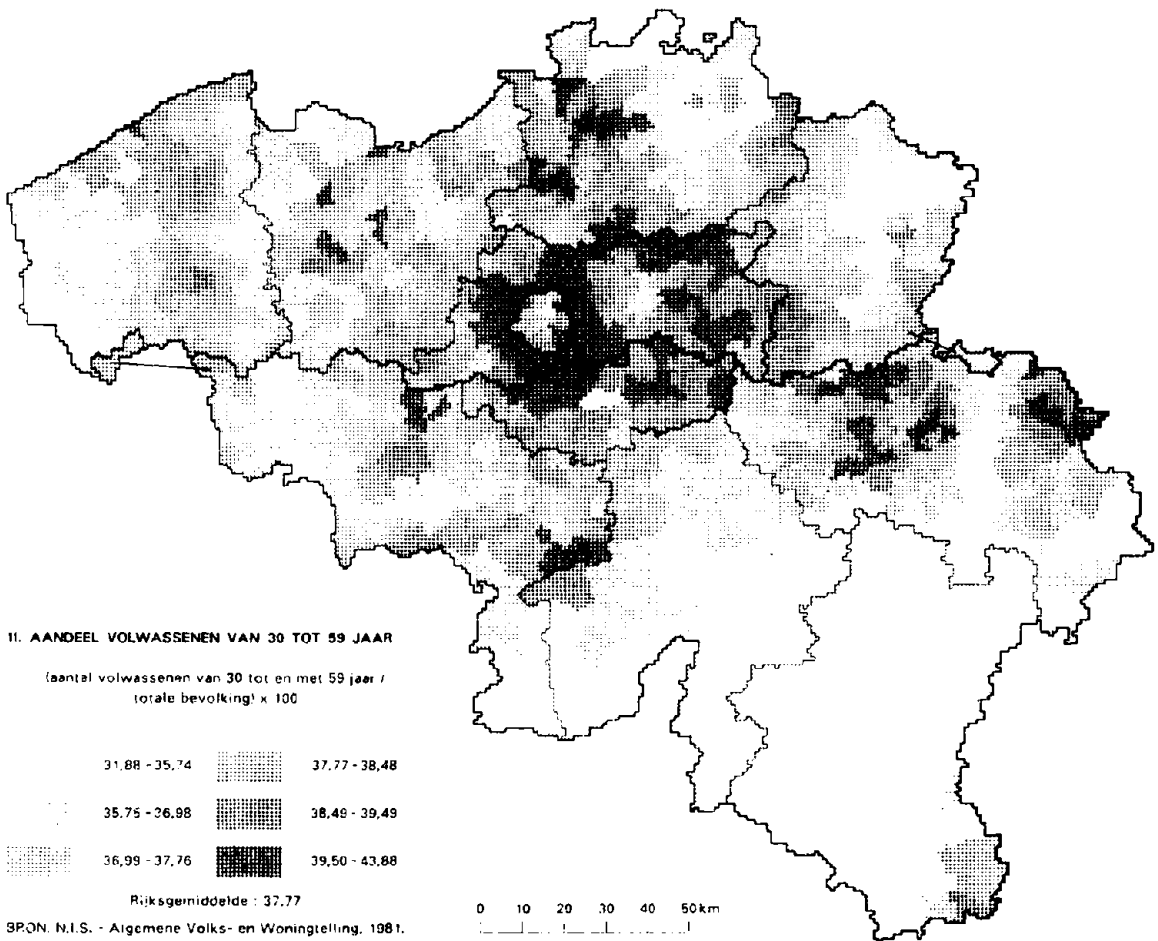
(cartogram 11, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 114, groter dan gemiddelde: 85)

Deze groep, die zowel de essentie van de beroepsactieve bevolking omvat als de groep die het sterkste aan het suburbanisatieproces heeft deelgenomen, toont veel scherpere ruimtelijke contrasten.

Hoge waarden vindt men in gans centraal Brabant, waarbij Brussel en de universiteitssteden Louvain-la-Neuve en Leuven wat lager scores.

Hoge waarden zijn eveneens kenschetsend voor de randgemeenten van Antwerpen, Luik, Gent en Bergen, voor de suburbane zone ten zuiden van Charleroi en voor het noorden van het Duitse taalgebied.

De gebieden ten zuiden van Samber en Maas (met uitzondering van het uiterste zuidoosten), de Westhoek en delen van de Kempen, met zijn jonge bevolking, vallen sterk op met hun lage waarden.

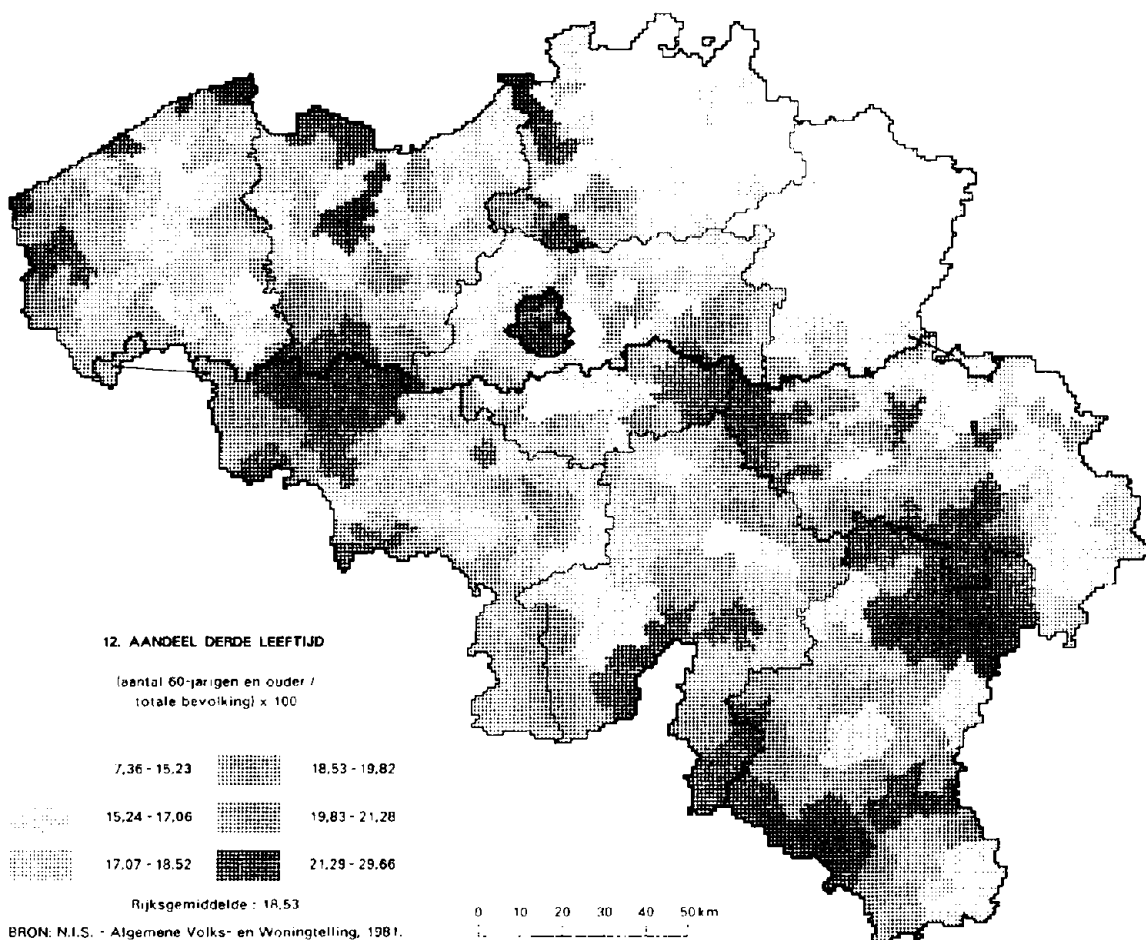

2.2.4. De derde leeftijd

(cartogram 12, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 106, groter dan gemiddelde: 92)

De groep van de plus zestigers vertoont ruimtelijke patronen die sterk verschillen van deze van de 30-tot 59-jarigen. Hoge waarden vindt men zowel in een aantal stedelijke kerngebieden zoals Antwerpen, Brussel, Gent, Mechelen, Luik als in een aantal landelijke vertrekgebieden zoals zuidelijk Oost-Vlaanderen, noordelijk Henegouwen, het Brabants-Haspengouws leemgebied en de noordoostelijke en zuidelijke Ardennen. In de Westhoek, de Oostvlaamse polders en enkele kustgebieden is de veroudering ook duidelijk.

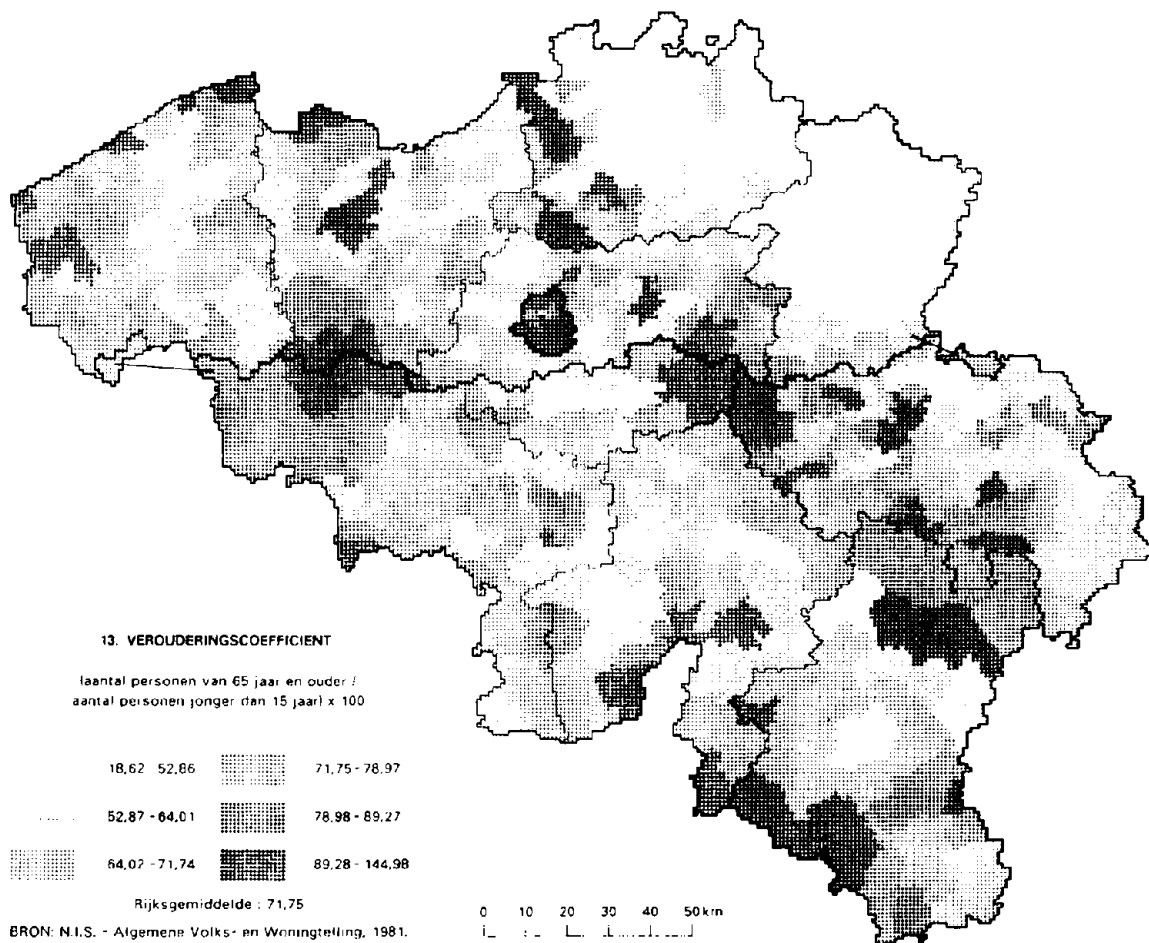
Lage waarden zijn kenmerkend voor geheel de Kempen en voor een aantal suburbane zones vooral rond Brussel, Gent en Luik (Land van Herve) en enkele verspreid voorkomende gemeenten.

2.2.5. De verouderingscoëfficiënt

(cartogram 13, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 118, groter dan gemiddelde: 80)

Deze kaart valt op door de zeer sterke overeenkomst met de vorige kaart. De verschillen zijn zeer beperkt en duiden eerder een gradatie aan. Zo komt het verschil tussen de as Namen-Aarlen, met zijn iets jongere bevolking, ten overstaan van de randgebieden van de Ardennen, met hun slechtere verkeersontsluiting, beter tot uiting.

2.3. Samenstelling van de gezinnen naar grootte en het aandeel gehuwden

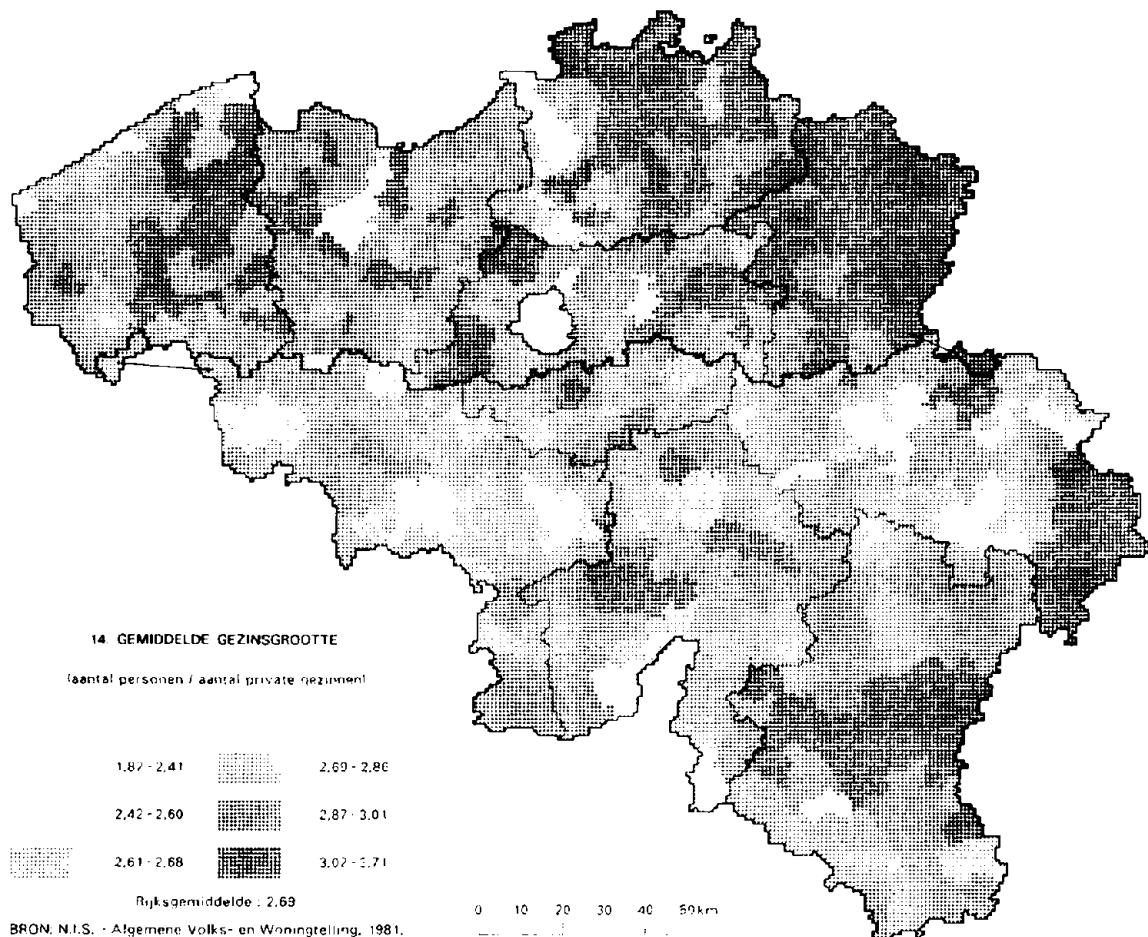
Een belangrijk differentiërend element van de huidige bevolking is de sterk wisselende samenstelling van de gezinnen (gezin = personen die samen een woning betrekken). Door middel van vier cartogrammen wordt getracht een aantal elementen van de daarbij optredende ruimtelijke patronen klaar te stellen.

2.3.1. Gemiddelde gezinsgrootte

(cartogram 14, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 31, groter dan gemiddelde: 168) De 3 608 000 private gezinnen tellen gemiddeld 2.69 personen. Dit is duidelijk minder dan vroeger (1930: 3.39, 1961: 2.99, 1970: 2.95). Deze vermindering is zowel het gevolg van de veroudering van de bevolking waardoor meer weduwen (weduwnaars) voorkomen, als van het verminderd kinderaantal per gezin en van de maatschappelijke evolutie. Dit laatste leidt tot een geringer aantal gehuwden bij de jonge volwassenen. Het grootste deel van het land heeft hogere waarden dan het rijksgemiddelde, dat sterk bepaald werd door de zeer lage waarden van de dichtbevolkte grote stedelijke zones.

Zones met een hoog gemiddeld aantal personen per gezin (de gemeente met de hoogste waarde heeft 3,7 personen per gezin !) blijken de gebieden met traditioneel hoge geboortecijfers te zijn, zoals het noordoosten van het land, centraal Vlaanderen, de centrale Ardennen en het zuiden van het Duitse taalgebied. Tevens blijken ook een aantal suburbane gemeenten met jonge gezinnen hoog te scoren, nl. rond Gent en Antwerpen, ten zuiden van Leuven en ten noorden van Namen. De suburbane zone van Brussel heeft weliswaar hogere cijfers dan de agglomeratie maar hier is de gezinsverdunding al sterk doorgedrongen, zodat men tot Lasne in Waals-Brabant of tot nog meer landelijke gebieden in het noordwesten en zuidwesten van Vlaams-Brabant moet gaan, om een grotere gemiddelde gezinsomvang te bekomen.

De laagste waarden komen voor in de steden. Dit is te begrijpen omdat de drie processen van gezinsverdunding (algemene veroudering, geringer kinderaantal, geringere tendens tot huwen) er het sterkst spelen. Bijzonder duidelijk treden de grote steden Antwerpen, Brussel, Gent en Luik maar ook Leuven, Mechelen, Hoei, Charleroi, Bergen en Brugge naar voor. Alhoewel de stedelijke cijfers nog vrij hoog liggen in Turnhout en Hasselt, hebben zij ook waarden die kenmerkend zijn voor de verschillen tussen stad en platteland.

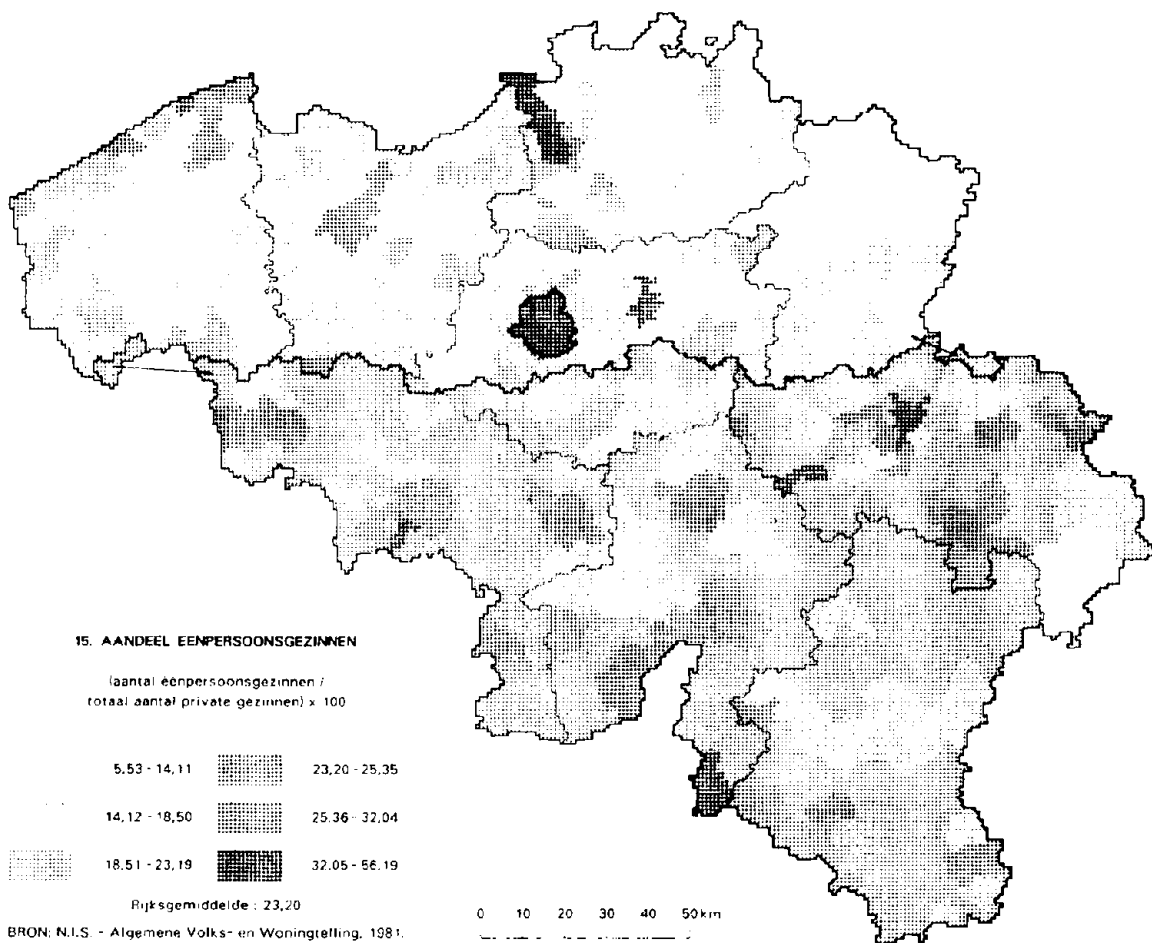
2.3.2. Het aandeel eenpersoonsgezinnen

(cartogram 15. aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 172, groter dan gemiddelde: 27)

Bijna een kwart van de gezinnen bestaat – althans officieel – uit één persoon (1970: 18,8 %). Het hoge rijksgemiddelde (23,2 %) wordt sterk beïnvloed door de grote steden vermits het gemiddelde van de gemeentelijke waarden slechts 18,1 % bedraagt. Dit blijkt trouwens ook uit het cartogram waarbij telkens weer dezelfde steden verschijnen: Brussel, Antwerpen, Gent, Leuven, Luik, Hoei, Doornik, en in iets mindere mate: Brugge, Namen, Charleroi, Verviers en een paar kuststeden. Vooral de Brusselse agglomeratie scoort hoog. Tot de 22 gemeenten, waarvan 1/3 of meer der gezinnen uit alleenstaanden bestaat, behoren al de Brusselse gemeenten (hoogste waarde: Elsene 56,2 %), naast twee Antwerpse (Antwerpen en Borgerhout) en Luik.

Ook een aantal landelijke gemeenten hebben relatief hoge waarden. Het is trouwens een van de zeldzame demografische kaarten, waar het vroeger op de demografische kaarten telkens voorkomende verschil Wallonië – Vlaanderen, nog enigszins tot uiting komt.

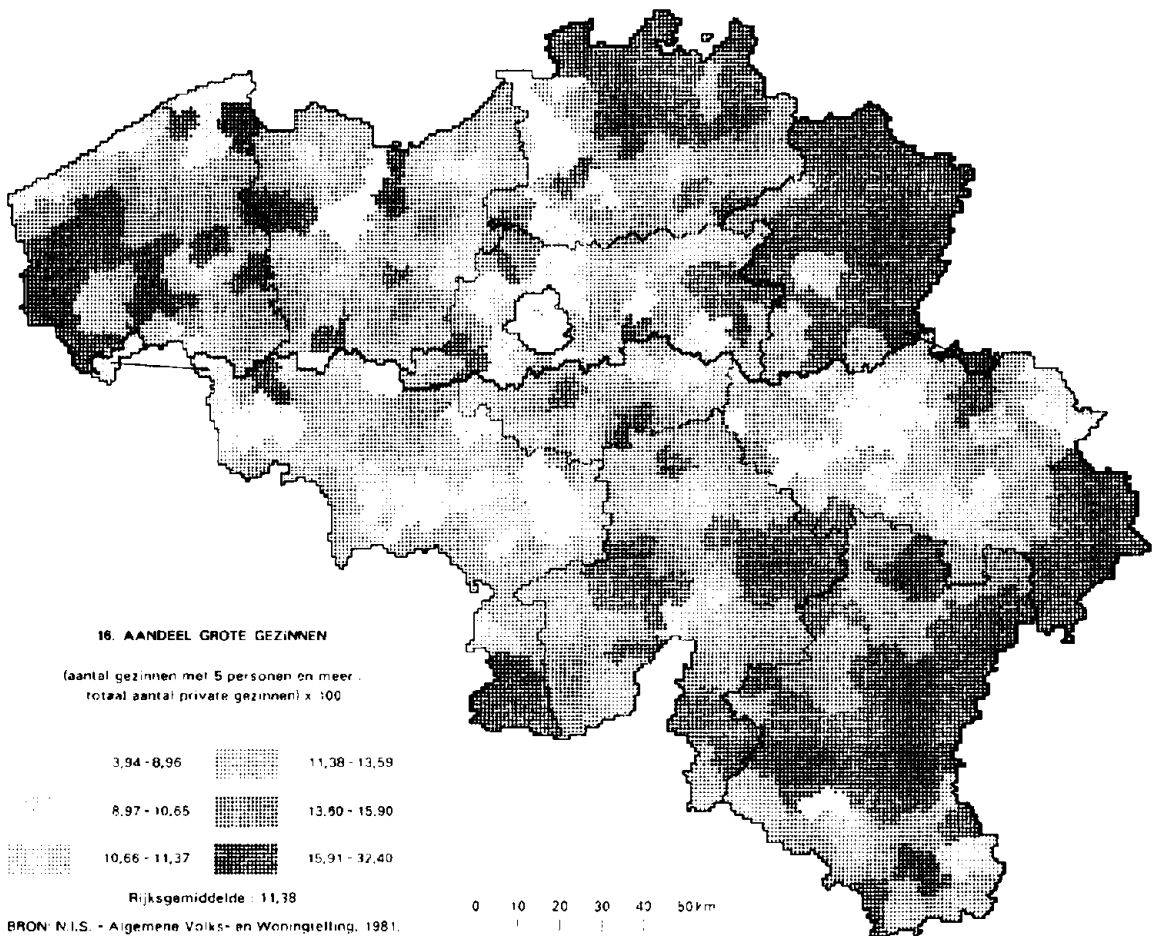
Het kleinste aandeel alleenstaanden wordt teruggevonden in het noordoosten van het land, maar ook in centraal Vlaanderen, en in bepaalde suburbane gemeenten, onder meer ten zuiden van Antwerpen of ten noorden van Namen.

2.3.3. Het aandeel grote gezinnen (vijf en meer personen)

(cartogram 16, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 48, groter dan gemiddelde: 150)
Het betreft hier 411 000 gezinnen (waarvan 60 % juist 5 personen tellen) die men in de huidige maatschappelijke context als grote gezinnen mag beschouwen. In wezen treedt hetzelfde ruimtelijk patroon op als bij de kaart met de gemiddelde gezinssamenstelling. Dit toont aan dat "grote" gezinnen het gezinsgemiddelde in belangrijke mate bepalen. Er zijn nochtans een paar lichte verschillen. Zuidwest-Vlaanderen en de Ardennen treden duidelijker te voorschijn. Het zijn immers gebieden waar de geboortenbeperking binnen de gezinnen iets minder sterk is en waar een inwonende ouder iets meer voorkomt.

De grote agglomeraties vertonen lagere waarden, maar vooral bij Brussel, Luik en Charleroi treft men deze lage waarden ook in heel wat randgemeenten aan. De situatie van de Vlaamse regionale steden Kortrijk en in mindere mate Aalst en Sint-Niklaas is opvallend. Op deze, zoals op de meeste andere demografische cartogrammen, onderscheiden deze steden zich nauwelijks of niet van hun verstedelijkte omgeving waar ze demografisch schijnbaar zeer goed bij aansluiten.

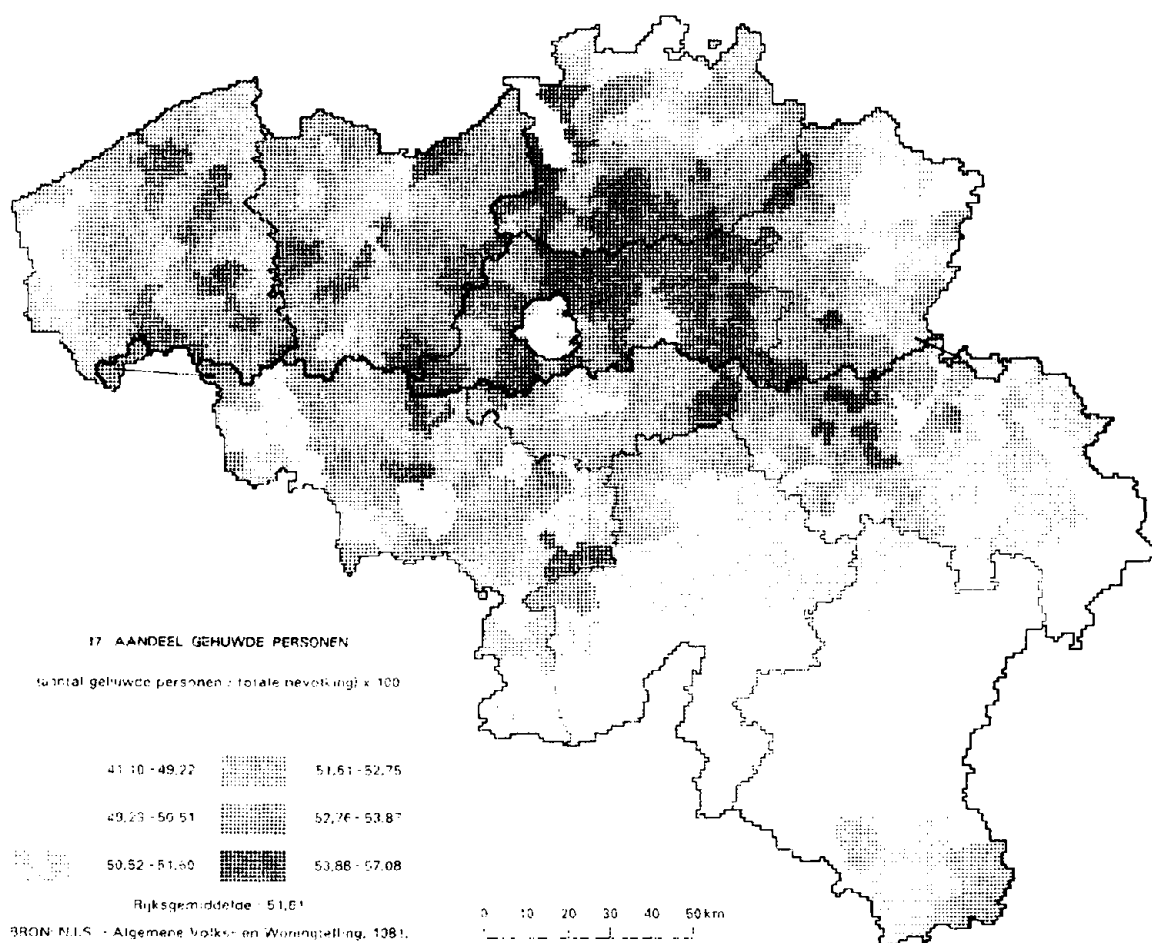
2.3.4. Het aandeel gehuwde personen

(cartogram 17, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 81, groter dan gemiddelde: 118)
Dit cartogram werd hier geplaatst omdat het het sterkst bij de gezinssamenstelling aansluit. Het kaartbeeld wordt sterk bepaald door de lage waarden in de grote steden en leunt, wat vrij normaal is, het meest aan bij cartogram 11 (30-59 jarigen).

Vooraf te Brussel en Antwerpen, maar ook in Charleroi, Hoei, Namen, Bergen en Doornik noteert men lage waarden.

De laagste waarden komen echter voor in het Brusselse (Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node mede wegens hun groot vreemdelingenaantal, Elsene mede wegens haar groot aantal oudere alleenstaande vrouwen). Het gebied ten zuiden van Samber en Maas met zijn lage waarden, die enkel in Belgisch Lotharingen wat toenemen, valt zeer sterk op. Dit patroon stemt overeen met het relatief gering aantal personen tussen 30 en 59 jaar in dit gebied. Een hoge verhouding gehuwden is kenschetsend voor een gebied dat Vlaams-Brabant, het zuiden van de provincie Antwerpen en de Dendervallei omvat. Hetzelfde fenomeen treft men aan in een aantal verspreid voorkomende gemeenten in Binnen-Vlaanderen en een paar banlieue-gemeenten zoals ten noorden van Bergen en ten zuiden van Charleroi.

Uit het vorige is duidelijk dat dit cartogram maar een eerste en onvolledige benadering geeft van het ruimtelijk patroon van het verschijnsel "huwen".

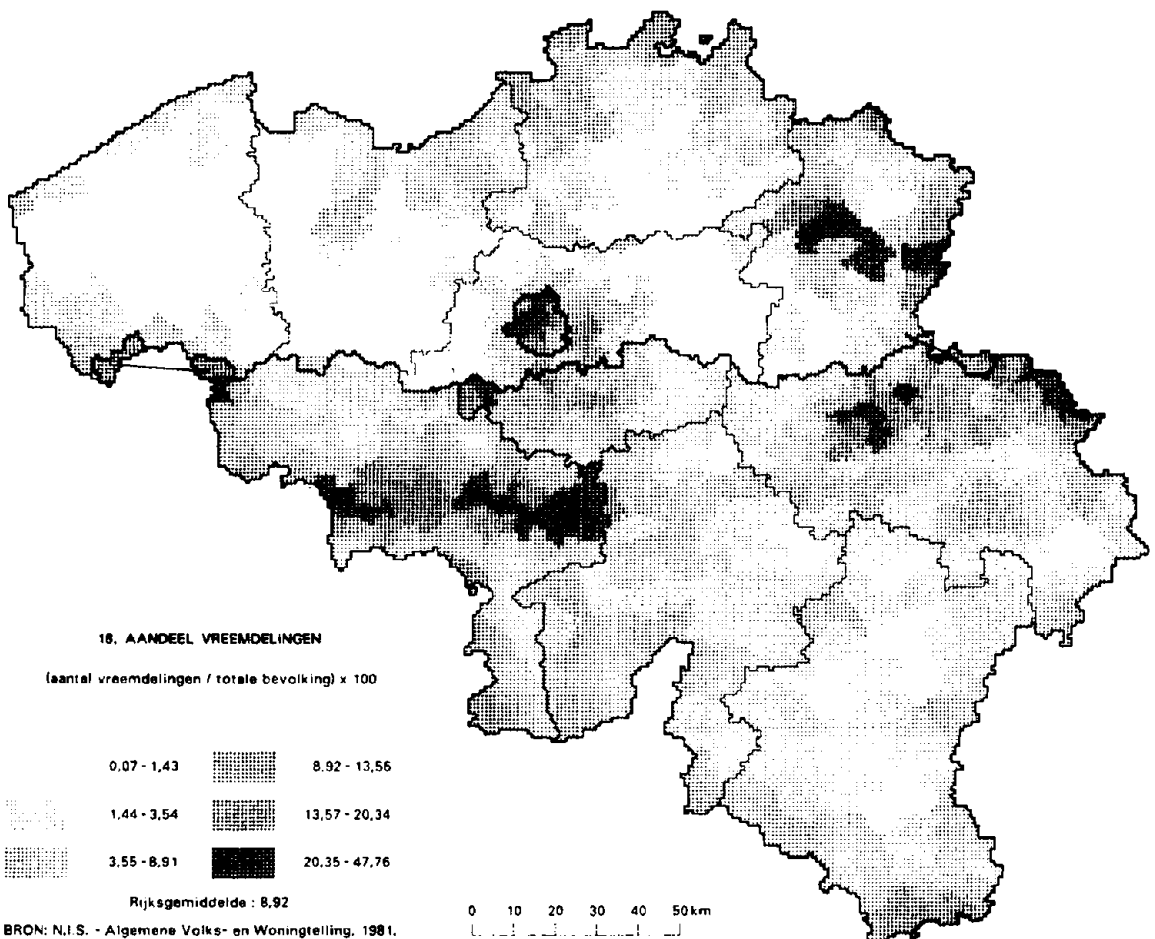
2.4. Nationaliteit van de bevolking

Dit aspect van de bevolkingssamenstelling, dat bijzonder de aandacht van de publieke opinie trekt, wordt weergegeven door drie cartogrammen m.b.t. de vreemdelingen.

2.4.1. Aandeel vreemdelingen

(cartogram 18, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 163, groter dan gemiddelde: 36)

De 879 000 getelde vreemdelingen zijn zeer ongelijk verspreid over het land. Het kaartbeeld laat duidelijk de concentratiepunten zien: de Waalse industrieas, in essentie Bergen - La Louvière-Charleroi en het Luikse, de Limburgse mijnstreek en delen van de Brusselse agglomeratie. In de grenszone vindt men eveneens een relatief hoog aandeel van de vreemdelingen t.o.v. de totale bevolking. Raeren en omgeving, Belgisch Lotharingen, het arrondissement Moeskroen en de Belgische uitsprongen in Noord-Brabant (Nederland) zijn hier typerend voor. Centraal Vlaanderen, het oosten van Brabant en de Zuiderkempen zijn daarentegen zones die een zeer gering aandeel vreemdelingen kennen.

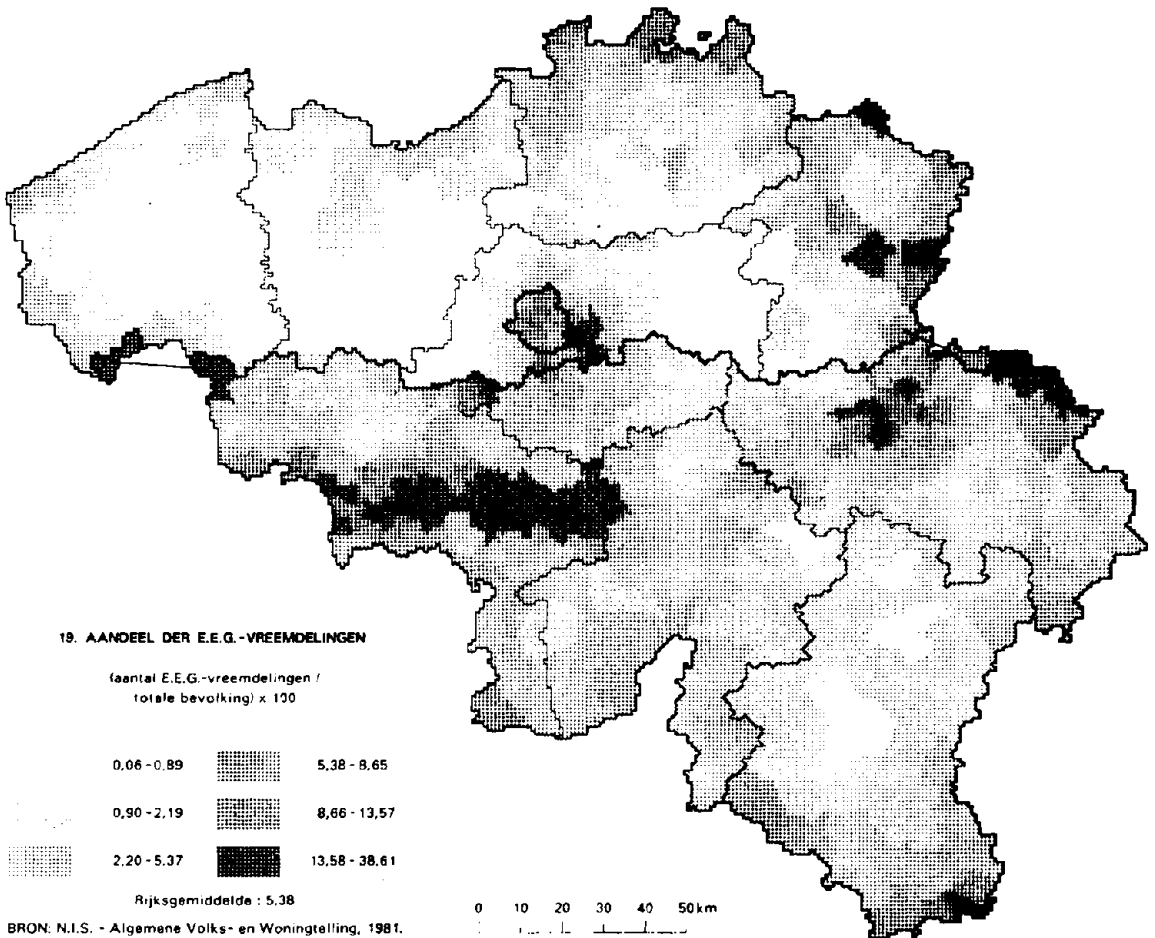
2.4.2. De vreemdelingen behorende tot de Europese Gemeenschap

(cartogram 19, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 158, groter dan gemiddelde: 41)

Deze kaart vertoont een ruimtelijk patroon dat in belangrijke mate samenvalt met het vorige. Dit is normaal aangezien 60 % van de vreemdelingen in België behoren tot een land van de Europese Gemeenschap.

Er treden nochtans duidelijk intensiteitsverschillen op, die vooral te noteren zijn in het Brusselse waar de oostelijke randgemeenten met hun o.m. aan de scholen verbonden concentratie van Duitsers en Engelsen opvallen.

Uiteraard komen grenszones met het fenomeen grensvreemdeling sterker tot uiting. Uitschieters hierin zijn het Antwerpse Baarle-Hertog (38 % Nederlanders), Raeren bij Aken (32 % Duitsers) en Estaimpuis (20 % Fransen).

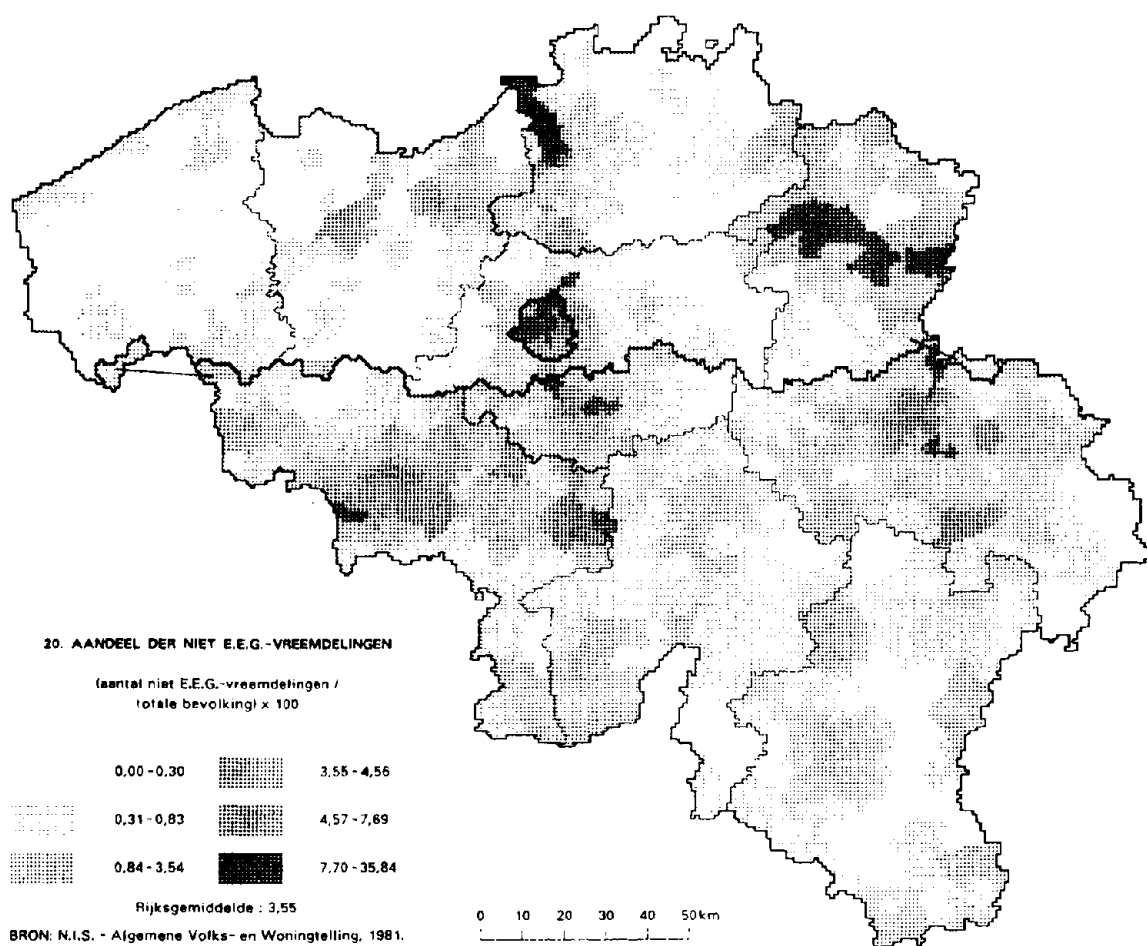

2.4.3. Andere vreemdelingen (niet E.E.G.-vreemdelingen)

(cartogram 20, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 174, groter dan gemiddelde: 24)

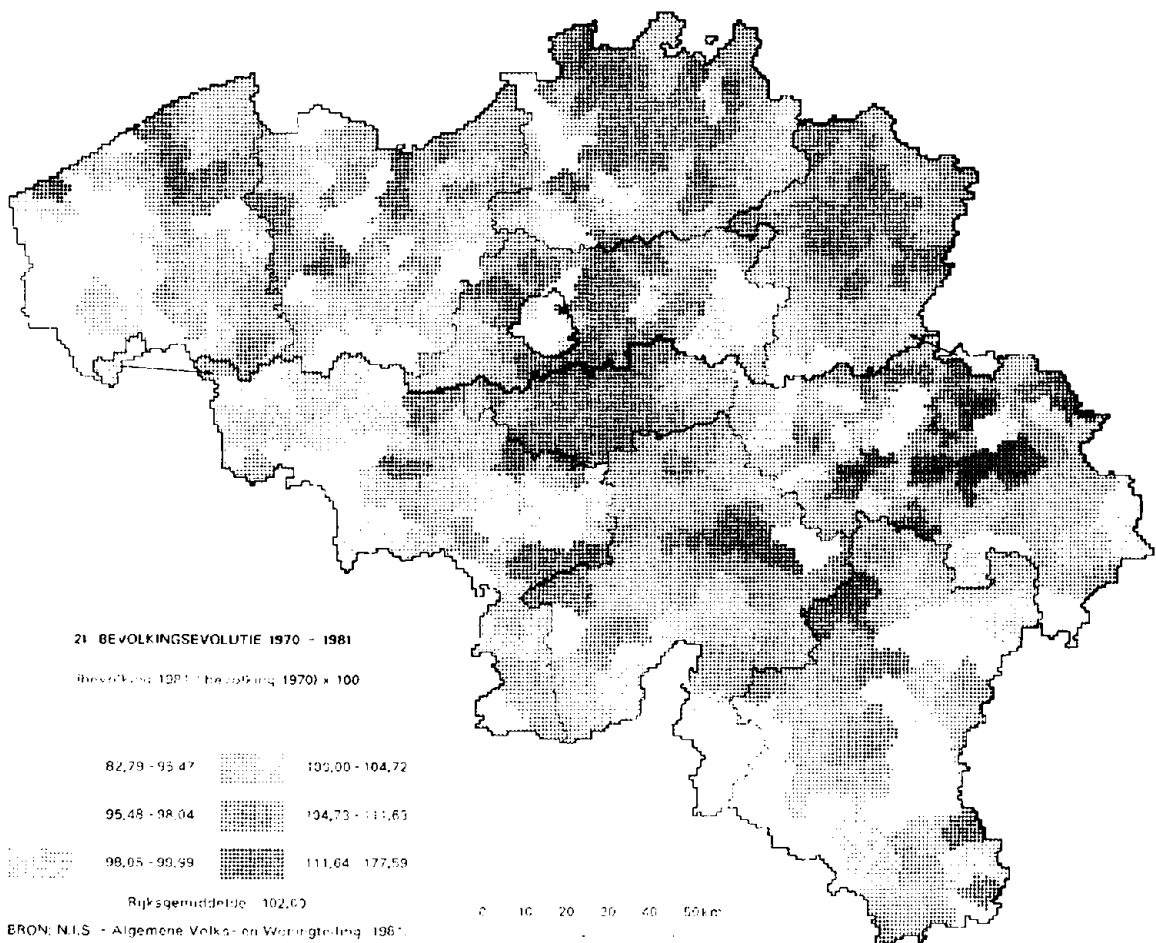
De concentratie is hier nog meer uitgesproken in een aantal gemeenten. Het spreidingspatroon dekt twee zeer uiteenlopende groepen: de mediterrane gastarbeiders (uitgenomen Italianen en Grieken) en de andere Europese en niet-Europese vreemdelingen.

Hoge concentraties van mediterrane gastarbeiders vindt men in de Limburgse mijnstreken, Antwerpen, centrale en westelijke delen van de Brusselse agglomeratie en ook, maar in veel mindere mate, in de Waalse nijverheidsas. Op het ogenblik dat deze gastarbeiders inweken, was de crisis in de Waalse nijverheidsas reeds ingezet en was de vraag naar gastarbeiders beperkter geworden. In Vlaanderen daarentegen waren de eigen demografische arbeidsreserves op dat ogenblik uitgeput. Dit verklaart de relatief sterke concentratie in Antwerpen, Gent, Lokeren en Mechelen. De andere Europese en niet-Europese vreemdelingen zijn slechts op twee plaatsen zo belangrijk vertegenwoordigd dat ze herkenbaar zijn: de Amerikanen in de omgeving van Waterloo en de vreemde studenten te Louvain-la-Neuve.

2.5. Bevolkingsevolutie

In dit verband worden vier cartogrammen gebruikt waarvan één de groei Lo.v. de vorige telling weergeeft (positief of negatief), en de drie andere de natuurlijke groei voor de vijf laatste jaren verduidelijken. De verhuisbewegingen, de tweede component van de bevolkingsgroei, wordt niet in de cartogrammen opgenomen. Het beperken van de natuurlijke groei tot de periode na 1977 en het niet in de analyse betrekken van de verhuisbeweging, zijn het gevolg van de nieuwe gemeentelijke indeling op 1.1.1977, waardoor men voor vele gemeenten niet meer in staat is om de natuurlijke groei en de verhuisbewegingen van vóór 1977 te analyseren. Voor de verhuisbeweging blijft dit bovendien ook moeilijk na 1977. Men zou dan immers de soms zeer belangrijke correcties, die iedere volkstelling meebrengt, in de laatste vijfjaarlijkse periode moeten verrekenen. Vooral voor de kleinere gemeenten kunnen de aldus berekende gegevens dan sterk in vraag gesteld worden. Voor de natuurlijke groei wordt een periode van minimum vijf jaar nodig geacht om de toevallige schommelingen, die in een gemeente met minder dan 5 000 inwoners zeer groot kunnen zijn, weg te werken. De gemiddelde coëfficiënt wordt berekend vertrekkend van de jaarlijkse coëfficiënten, om de invloed van de soms sterke bevolkingsevolutie uit te schakelen.

2.5.1. De evolutie tussen de volkstellingen van 1970 en 1981

(cartogram 21. De middelste van de klassegrenzen is hier gelijk aan de basis van de indexberekening nl. 1970=100. Aantal gemeenten per groep met bevolkingsafname: 61, met bevolkingstoename: 138) Van 1970 tot 1981 kende België de geringste relatieve bevolkingsgroei sinds zijn ontstaan als natie in 1830. De bevolking nam slechts met 197 703 personen (1970: 9 650 944, 1981: 9 848 647) of 2 % toe. De aangroei in Vlaanderen (4 %) bleef beperkt, alhoewel hij iets groter was dan voor Wallonië (2 %). Het Brussels gewest kende voor het eerst een vermindering (-8 %). In grote lijnen trad hierbij het patroon op dat we reeds kennen sinds de tweede wereldoorlog, met dit verschil nochtans dat de vermindering van de stadskernbevolking in de grote steden zich meer en meer uitbreidde zodat de volledige agglomeratie een bevolkingsvermindering kende, en dat ook in een aantal regionale steden de bevolking afnam.

Op het niveau van de gemeenten treden er zeer sterke verschillen op en varieert de aangroei van - 17 % (Antwerpen voor de fusie) tot + 78 % (Ottignies-Louvain-la-Neuve). In beide gevallen gaat het echter om uitzonderlijke toestanden: een kerngemeente, die in 1981 door fusie nog niet aan de schaalvergroting onderworpen werd, en de nieuwe universiteitsstad Louvain-la-Neuve. Er blijken globaal twee groeizones op te treden:

- 1.- de suburbane zones rond de grote maar ook rond enkele middelgrote steden, die een sterk vestigingsoverschot kennen. Dit is o.m. zeer duidelijk ten zuiden van Gent, rond Antwerpen en Luik-Verviers, ten zuiden van Namen en Charleroi, maar vooral rond Brussel. De Brusselse groeizone strekt zich enerzijds uit naar Waals-Brabant, dat zijn titel van "banlieue verte de la capitale" hoog houdt en sluit anderzijds aan met de suburbane groei rond Leuven en Mechelen;
- 2.- de zones die een sterke lokale natuurlijke groei kennen. Het betreft hier hoofdzakelijk het noordoosten van het land en meer verbrokkelde delen van centraal Vlaanderen. Een aantal Ardeense gemeenten hebben eveneens een relatief sterke (maar absoluut beperkte) groei. We noteren verder de groeikernen als gevolg van het vestigingsoverschot langs de kust en de Akense grenszone.

De gebieden met bevolkingsvermindering zijn minder eenduidig te schetsen alhoewel ook hier een paar algemene kenmerken te noteren vallen:

- 1.- de kerngebieden van de meeste grote en middelgrote steden vallen hieronder, als gevolg van een vertrekoverschot, dat soms gecombineerd is met een sterfteoverschot. Zelfs een aantal kleinere steden behoren tot die groep en dit ondanks de samenvoegingen van de gemeenten van 1977 waarbij de randgemeenten geïncorporeerd werden;
- 2.- de bevolkingsvermindering van een aantal landelijke, slecht ontsloten gemeenten zet zich door. Vooral in de Ardennen, de Westhoek en Haspengouw is dit het geval (alle gemeenten van het arrondissement Diksmuide kennen een bevolkingsvermindering). Het gaat hier echter meestal om kleine absolute aantallen.

2.5.2. Gemiddeld geboortencijfer 1977-1981 (3)

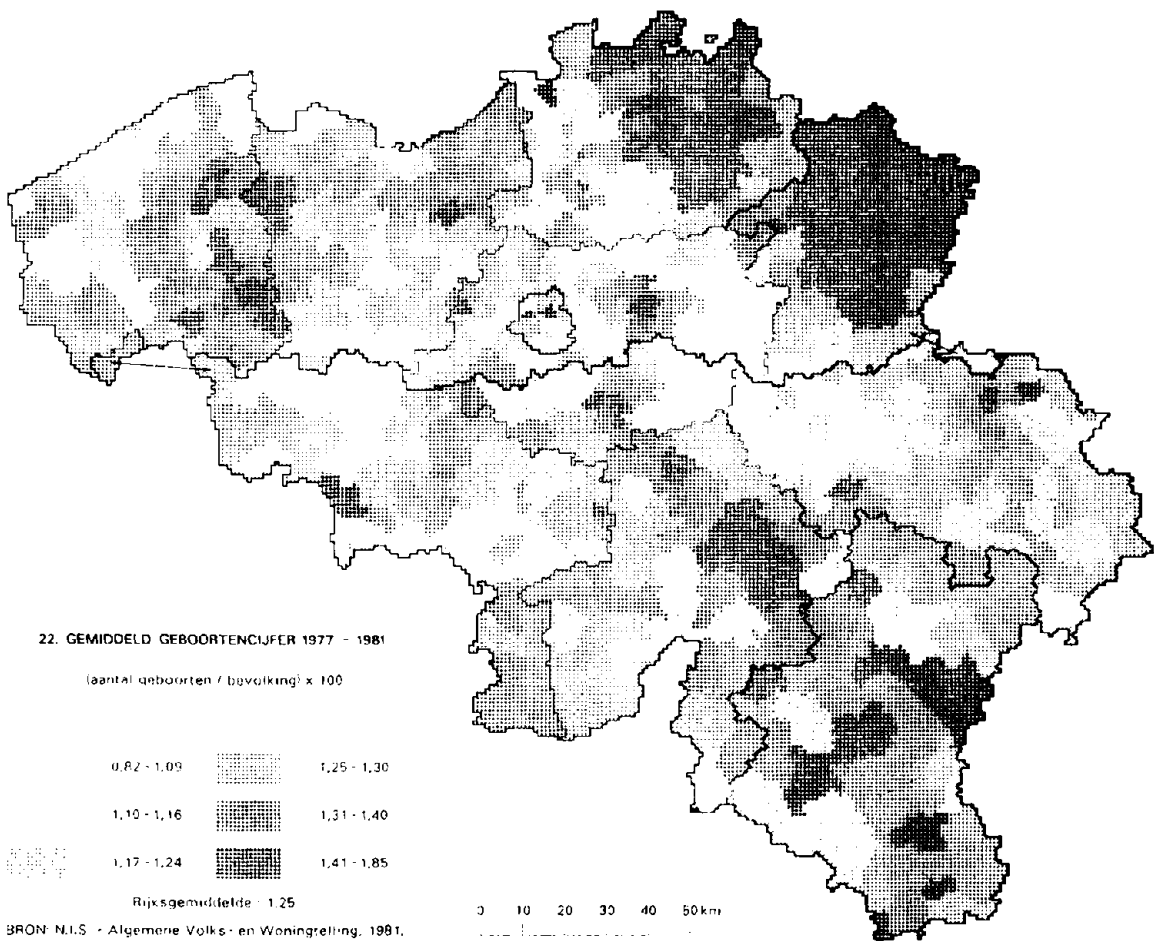
(cartogram 22, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 103, groter dan gemiddelde: 96)

Dit cijfer toont grote verschillen, het schommelt in de beschouwde periode immers van 8,2 tot 18,5 o/oo. In de groep met de laagste waarden komen zowel kleine landelijke gemeenten voor, als grote verstedelijkte. Vb. Niel (8 358 inwoners) in de Rupelstreek. Deze gemeente telt meer inwoners van 75 tot 79 jaar dan van 0 tot 4 jaar.

Het ruimtelijk patroon weerspiegelt de recente evolutie m.b.t. de geboorten. Het valt daarbij op dat de Kempen nog relatief hoge waarden heeft, maar dat ook de kern van Binnen-Vlaanderen, de as Louvain-la-Neuve - Namen - Aarlen, het Land van Herve e.a. verspreide zones duidelijk naar voor komen.

Met uitzondering van Leuven (met zijn jonge bevolking) hebben de meeste steden minder hoge cijfers. Een belangrijke uitzondering hierop zijn de Brusselse gemeenten Schaarbeek (15,1 o/oo) en Sint-Jans-Molenbeek (14,5 o/oo) die als gevolg van hun grote gastarbeidersgroep in de hoogste categorie terecht komen. Dit verklaart trouwens ook de relatief hoge waarden van heel wat nijverheidssteden, o.m. in de Waalse industrieas.

De laagste waarden komen vooral voor in de reeds zo dikwijls vermelde landelijke leemgebieden van noordelijk Henegouwen, zuidelijk Oost-Vlaanderen en oostelijk Brabant, Haspengouw (zowel ten noorden als ten zuiden van de taalgrens). Daarnaast vallen ook de Zuiderkempen en een paar suburbane zones op door hun lage waarden. De lage waarden in de suburbane zones worden gedeeltelijk verklaard door het feit dat de kinderen van de ingeweken stedelingen de huwelijksleeftijd nog niet bereikt hebben of dat ze niet ter plaatse blijven. Zeer kenschetsend is aldus centraal Waals-Brabant.

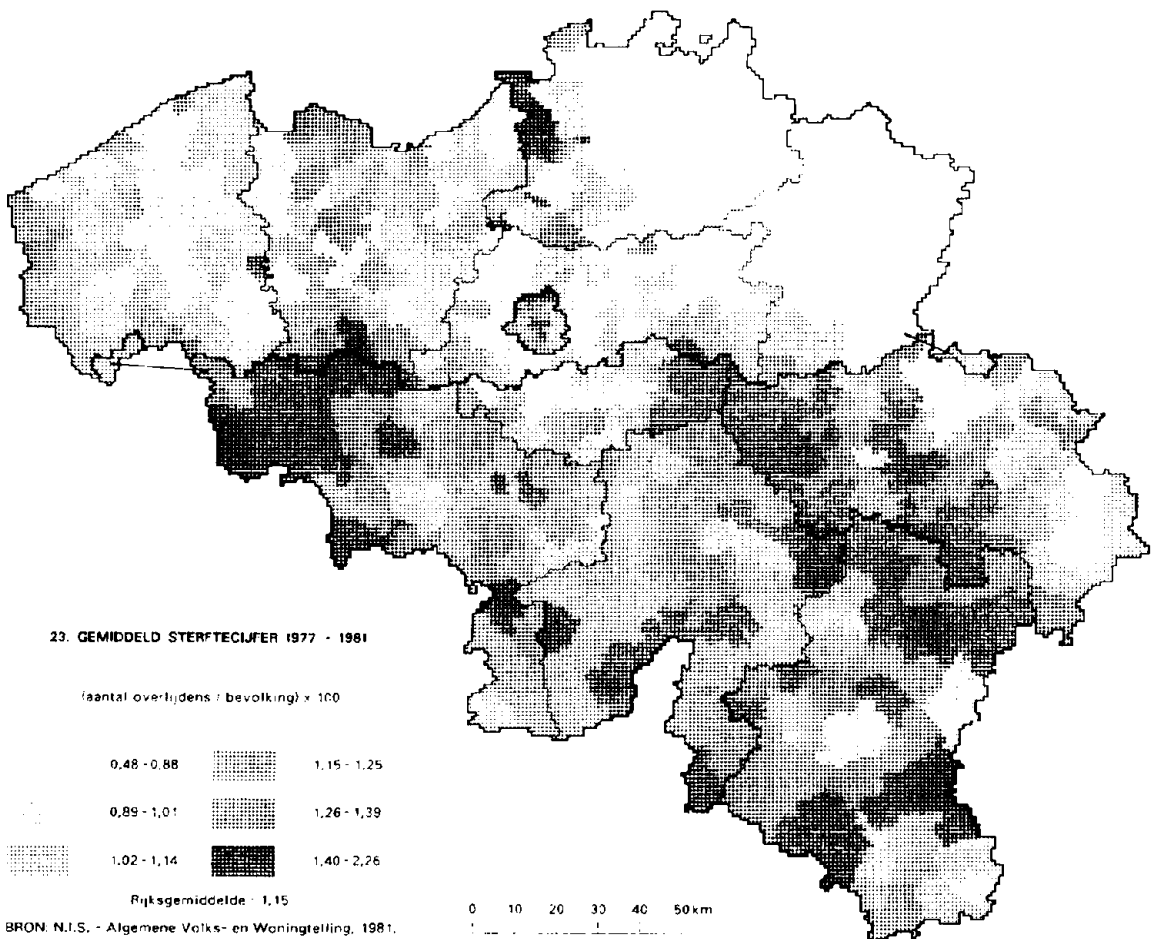

2.5.3. Gemiddeld sterftecijfer 1977-1981 (4)

(cartogram 23, aantal gemeenten per groep: kleiner dan gemiddelde: 101, groter dan gemiddelde: 97)

De sterftecijfers lopen nog sterker uiteen dan de geboortecijfers. Ze schommelen van ca. 5 o/oo in de Kempen tot 22 o/oo (5) in een aantal landelijke gemeenten van de leemstreken. Globaal is deze kaart een afgezwakt spiegelbeeld van de vorige. Ze sluit, zoals verwacht, sterk aan met de kaart die de bevolking van meer dan 60 jaar weergeeft (cartogram 12).

Op dit cartogram is nog enigszins de vroeger demografisch zo relevante, taalgrens terug te vinden. Lage waarden zijn in essentie Kempisch gemeengoed, maar ze komen ook voor in centraal Vlaanderen en in een aantal suburbane zones (o.m. rond Brussel en in het Land van Herve). Hoge waarden zijn kenschetsend voor de twee reeds zo dikwijls vermelde landelijke leemgebieden maar nu hebben deze gebieden zich uitgebreid en omvatten zones enerzijds van het Doornikse tot Zuid-Vlaanderen en anderzijds van Geldenaken tot Houffalize. Daarnaast vallen een hele reeks verspreid voorkomende gemeenten op. De meeste steden bezitten waarden die schommelen rond het rijksgemiddelde. Uitzonderingen hierop zijn o.m. Antwerpen en Luik.

2.5.4. Gemiddelde natuurlijke groei 1977-1981

(cartogram 24. De middelste van de klassegrenzen is hier gelijk aan saldo 0. Aantal gemeenten per groep met negatief saldo: 79, met positief saldo: 120)

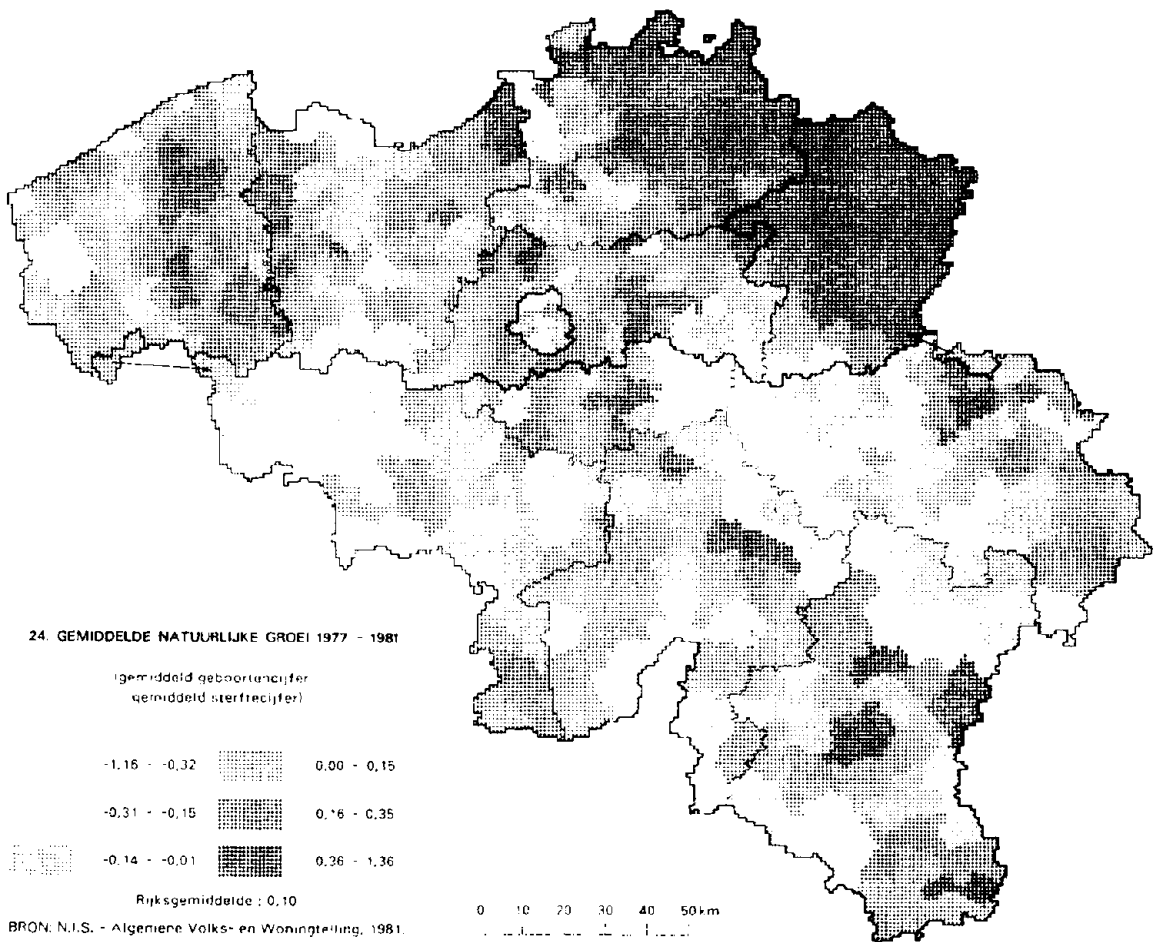
Deze kaart is een synthese van beide vorige kaarten. De toch wel sterk uiteenlopende waarden, die schommelen van - 11,6 o/oo (6) tot + 13,6 o/oo, vertonen een duidelijker ruimtelijk patroon dan dat van de vorige kaarten.

De Kempen verschijnt er nog als een homogeen blok met duidelijk geboortenoverschot. Daarnaast blijken Vlaanderen en vooral het Land van Waas en een brede suburbanisatiezone rond Brussel en Leuven hoog te scoren.

In Wallonië valt vooral het Land van Herve op. De as Brussel - Louvain-la-Neuve - Namen - Aarlen, de zone rond Bergen en het grootste deel van het Duitse taalgebied tekenen zich eveneens duidelijk af.

De gebieden met een sterfteoverschot zijn ook duidelijk terug te vinden: westelijk Henegouwen, zuidelijk Oost-Vlaanderen en een brede zone van Geldenaken tot Houffalize alsook de zone rond Givet.

Sommige steden, zoals Antwerpen, Luik en Charleroi, kenmerken zich door een sterfteoverschot. In Brussel en een reeks andere steden is dit veel minder het geval.

3. BESLUIT

Men kan stellen dat de cartogrammen de complexiteit van het ruimtelijk Belgisch demografisch patroon duidelijk illustreren maar tevens ook een aantal hoofdelementen tot uiting brengen:

- 1.- het vervagen van de taalgrens als demografische grens.
- 2.- het bestaan van een reeks gebieden met respectievelijk "positieve" en "negatieve" demografische kenmerken en dit zowel ten noorden als ten zuiden van de taalgrens, als taalgrensoverschrijdend.
- 3.- het bestaan van duidelijke verschillen tussen de steden - vooral de grote - en het platteland, waarbij de vreemdelingen het verschil soms afzwakken.
- 4.- de eigen demografische kenmerken van de suburbane woonzones rond de grotere steden.

Herman Van der Haegen
Instituut voor Sociale en Economische Geografie, K.U. Leuven

(1) Voor twee cartogrammen (21 en 24) waarbij zowel negatieve als positieve waarden optreden wordt de nulwaarde i.p.v. het rijksgemiddelde genomen.

(2) Zie o.m. Kilchenmann, p. 9 en volgende

$$(3) \left(\frac{\text{geboorten } 77}{\text{bevolking } 77} + \frac{\text{geb. } 78}{\text{bev. } 78} + \frac{\text{geb. } 79}{\text{bev. } 79} + \frac{\text{geb. } 80}{\text{bev. } 80} + \frac{\text{geb. } 81}{\text{bev. } 81} \right) : 5$$

$$(4) \left(\frac{\text{sterfgevallen } 77}{\text{bevolking } 77} + \frac{\text{st. } 78}{\text{bev. } 78} + \frac{\text{st. } 79}{\text{bev. } 79} + \frac{\text{st. } 80}{\text{bev. } 80} + \frac{\text{st. } 81}{\text{bev. } 81} \right) : 5$$

(5) Er wordt abstractie gemaakt van de taalgrensgemeente Herstappe, 102 inwoners, met een sterftecijfer van 143,7 o/oo.

(6) Met abstractie van Herstappe (- 132 o/oo).

Lijst van de cartogrammen

	blz.
1. Aandeel éénpersoonsgezinnen - per arrondissement	4
2. Aandeel éénpersoonsgezinnen - per gemeente	4
3. Bevolkingsdichtheid - gelijke intervallen	6
4. Bevolkingsdichtheid - gelijke frequenties	6
5. Bevolkingsdichtheid - gelijke frequenties t.o.v. het gemeentelijk gemiddelde	7
6. Bevolkingsdichtheid - gelijke frequenties t.o.v. rijksgemiddelde	7
7. Masculiniteitsverhouding	10
8. Feminiteitsverhouding	10
9. Aandeel jongeren	12
10. Aandeel jonge volwassenen	12
11. Aandeel volwassenen van 30 tot 59 jaar	14
12. Aandeel derde leeftijd	15
13. Verouderingscoëfficiënt	16
14. Gemiddelde gezinsgrootte	17
15. Aandeel éénpersoonsgezinnen	18
16. Aandeel grote gezinnen	19
17. Aandeel gehuwde personen	20
18. Aandeel vreemdelingen	21
19. Aandeel der E.E.G.-vreemdelingen	22
20. Aandeel der niet E.E.G.-vreemdelingen	23
21. Bevolkingsevolutie 1970 - 1981	24
22. Gemiddeld geboortecijfer 1977-1981	26
23. Gemiddeld sterftcijfer 1977-1981	27
24. Gemiddelde natuurlijke groei 1977-1981	28

BELGIE IN PIRAMIDEVORM

of

**De samenstelling van de bevolking naar
leeftijd, geslacht, burgerlijke staat
en nationaliteit**

INHOUD

	Blz.
1. Inleiding	35
2. De totale bevolking van de gewesten naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	37
3. De bevolking van het rijk naar leeftijd, geslacht, nationaliteit en burgerlijke staat	39
4. De bevolking van de gewesten en taalgebieden naar leeftijd, geslacht, nationaliteit en burgerlijke staat	39
5. De bevolkingssamenstelling per provincie	47
6. Enkele typische arrondissementele bevolkingspiramides	47
7. Een aantal gemeentelijke bevolkingspiramides	51
8. Een complexe grootstedelijke bevolkingsopbouw: het Brusselse	107
Lijst van de piramides	120

TOTALE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

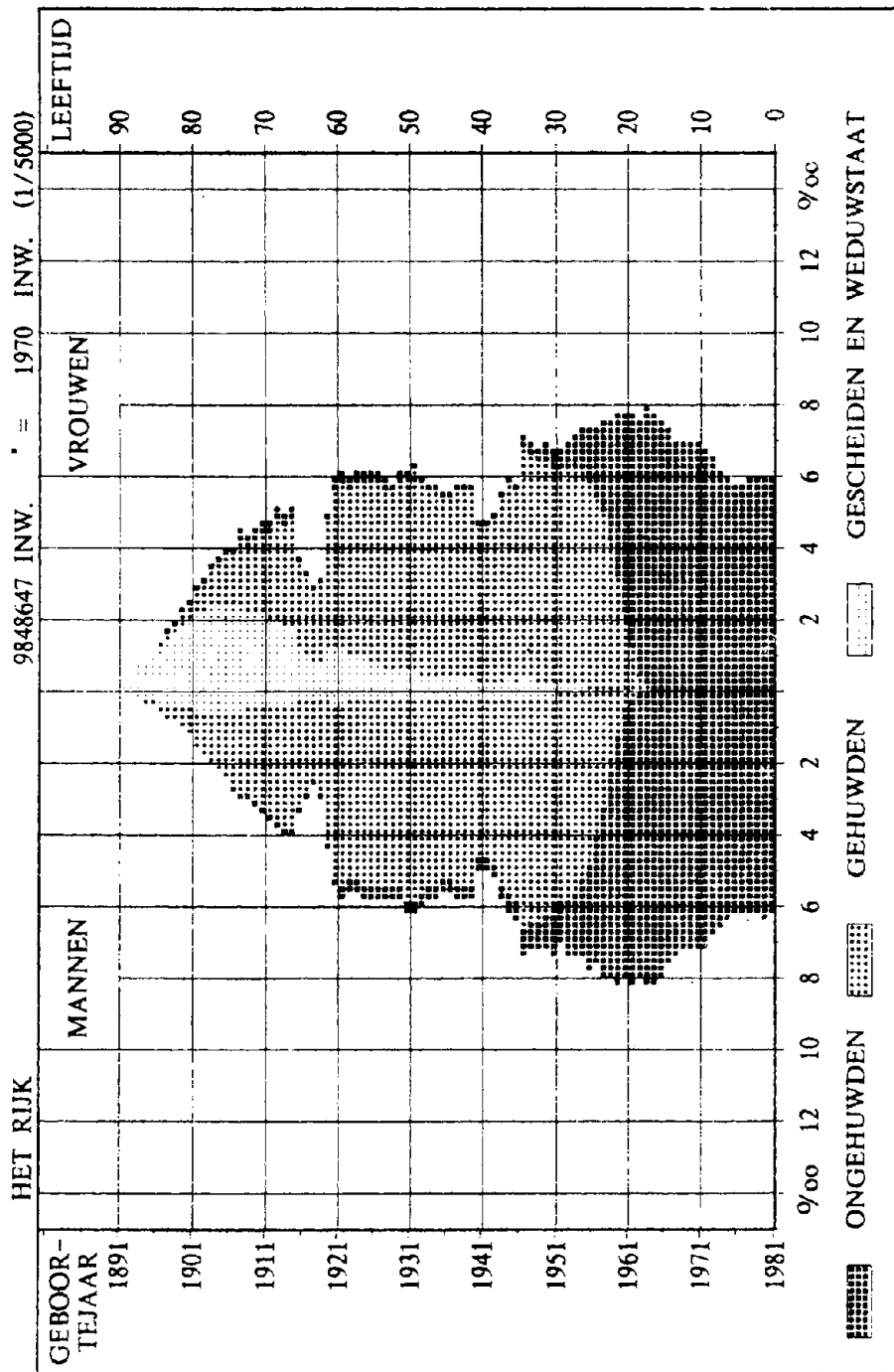

Fig. 1. Bevolkingspiramide op ware grootte zoals ze voor iedere administratieve eenheid kan bekomen worden op het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

1. INLEIDING

1.- De depoullering van de gezinstelformulieren van de algemene volks- en woningtelling op 1.3.1981 licht ons in over de ouderdom, het geslacht, de burgerlijke staat en de nationaliteit van de bevoiking. De moderne computertechniek laat toe deze gegevens niet alleen op snelle wijze te verwerken maar ze ook grafisch, in de vorm van een bevolkingspiramide, voor te stellen. Een bevolkingspiramide is een grafische voorstelling van de bevolkingssamenstelling naar leeftijd en geslacht. Hierbij wordt per leeftijd en per geslacht (mannen links, vrouwen rechts) een strook uitgezet waarvan de lengte rechtevenredig is met het aantal personen die tot die leeftijdsgroep behoort. Men plaatst de jongste leeftijdsgroep, die in een bevolking zonder of met beperkte geboortenregeling het talrijkst is, onderaan. Dit geeft dan als tekening een piramidevorm. Vandaar de naam die men aan deze grafische voorstelling geeft, zelfs wanneer ze soms meer het uitzicht van een boom vertoont.

In één figuur wordt ons niet alleen een inzicht gegeven in de samenstelling naar leeftijd en geslacht van de huidige bevolking maar tevens ook in het aantal en aandeel van ouderen en jongeren, de omvang van de beroepsbevolking, de verschillende groepen schoolgangers, het overwicht van de vrouwen bij de ouderen en dat van de mannen bij de jongeren. Als dusdanig is deze grafiek niet alleen een belangrijk demografisch analyse-element maar ook een beleidselement. De bevolkingspiramide laat immers - bij beperkte migraties - toe de toekomstige evolutie van de bevolking vast te stellen, bijv. het aantal ouderen binnen 10 jaar of het aantal leerlingen op schoolplichtige leeftijd volgend jaar.

Anderzijds geeft de grafische voorstelling ons ook een inzicht in het verleden. De "holle" geboortejaren van de tweede en zelfs van de eerste wereldoorlog zijn vrijwel overal in België te herkennen.

2.- De afdeling informatica van het Nationaal Instituut voor de Statistiek heeft deze bevolkingspiramides voor alle ruimtelijke eenheden van ons land, dus van het rijk tot en met de gemeenten, gemaakt.

Het Nationaal Instituut voor de Statistiek heeft daarbij voor het eerst een volledig vergelijkbare verzameling van piramides opgesteld door één punt op de piramide gelijk te stellen aan 1/5000 van de betreffende bevolking. De overeenkomstige absolute waarde wordt telkens aangegeven. Men kan dus snel, indien men wenst, de aantallen per jaar berekenen. De leesbaarheid wordt verder bevorderd door naast de ouderdomsschaal ook een schaal met het geboortjaar aan te brengen en door op de horizontale as het aandeel van de bevolking in o/oo uit te zetten. Men kan bijgevolg in één oogopslag de bevolkingssamenstelling aflezen.

3.- Er treden, wat de bevolkingssamenstelling betreft, grote variaties op tussen de gewesten, tussen de provincies, tussen de arrondissementen en vooral tussen de gemeenten.

Het doel van deze publicatie is om bij middel van een reeks typische piramides een ruim publiek inzicht te geven in de bevolkingssamenstelling van ons land, in de variaties die hierbij optreden en in de invloed die de vreemdelingen hierop uitoefenen.

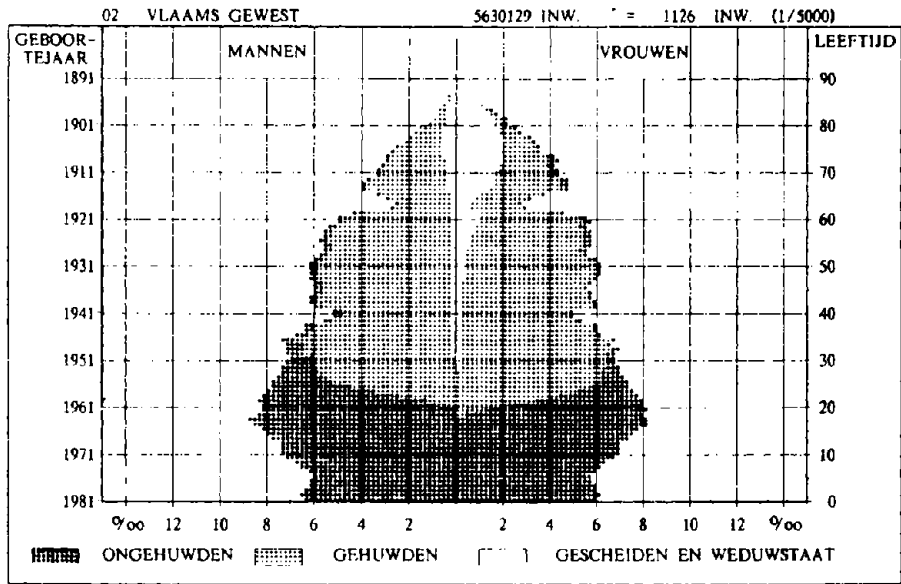
Om dit zo duidelijk mogelijk te doen werden drie types van piramides opgesteld:

- a) naar ouderdom en geslacht en dit telkens voor de totale bevolking, de Belgische bevolking en de vreemdelingen,
- b) naar ouderdom, geslacht en burgerlijke staat en dit voor dezelfde groepen,
- c) naar ouderdom, geslacht en nationaliteit waarbij zelfs per jaar de impact van de vreemdelingen gemeten kan worden.

4.- Bij de keuze van de in deze publicatie opgenomen piramides - want er moest een keuze gemaakt worden uit meer dan 5 000 mogelijkheden - werd er gestreefd naar een zo representatief mogelijk geheel waarbij naast de geografische relevantie ook rekening gehouden werd met de demografische karakteristieken en de regionale spreiding. Nochtans is het duidelijk dat deze keuze zoals iedere keuze subjectief en aanvechtbaar blijft. Het rijk, de gewesten en de provincies werden volledig weergegeven. Dit was niet mogelijk en niet wenselijk op het niveau van de gemeenten. Wel werden alle grote steden en veel middelgrote en kleine steden opgenomen. De sterkste reductie gebeurde in de groep van de kleinere gemeenten, waar toevalligheidsfactoren in zeer sterke mate de bevolkingssamenstelling bepalen.

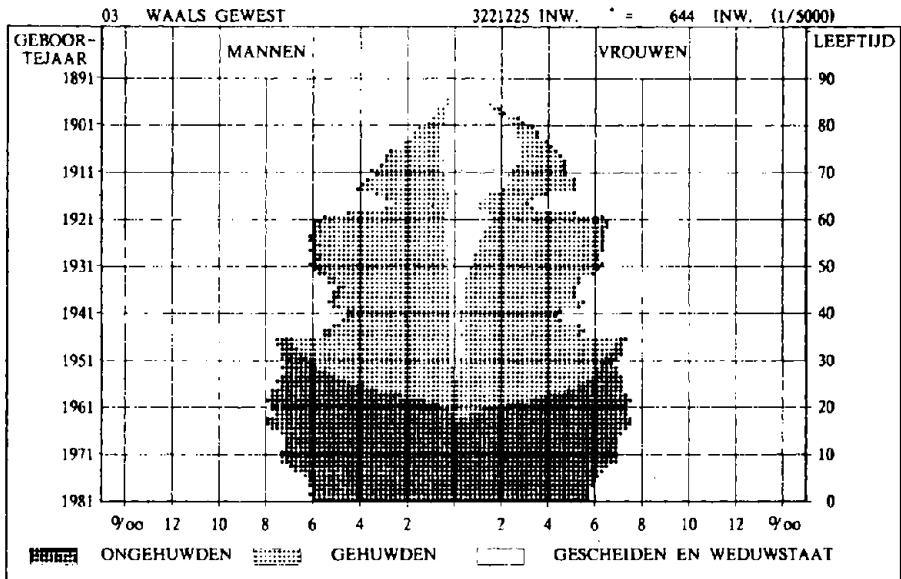
TOTALE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 2.1.

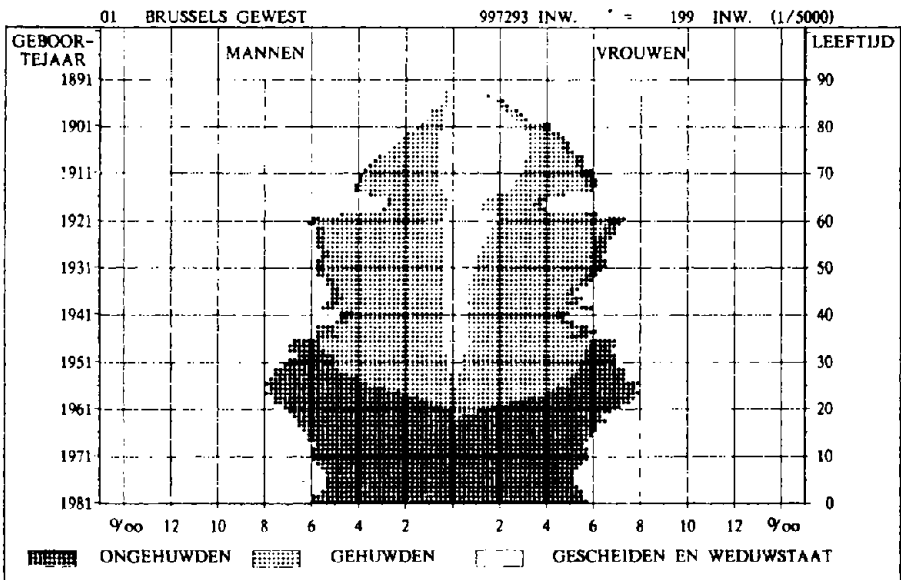
TOTALE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 2.2.

TOTALE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 2.3.

In zijn geheel zijn 165 piramides afgebeeld waarvan de voornaamste kenmerken bondig en groepsge wijze belicht worden.

De grondige en uitvoerige wetenschappelijke studie m.b.t. de bevolkingssamenstelling en haar evolutie zal geschieden in de Algemene Volks- en Woningtellingreeks van het Nationaal Instituut voor de Statistiek en in de Censusmonografieën die op dit ogenblik in voorbereiding zijn.

2. DE TOTALE BEVOLKING VAN DE GEWESTEN NAAR LEEFTIJD, GESLACHT EN BURGERLIJKE STAAT

Deze piramides (Fig. 2.1., 2.2., 2.3.) vertonen een paar algemene kenmerken:

- de twee inhammen die overeenstemmen met het geringer aantal geboorten gedurende beide wereldoorlogen
- de toenemende nataliteit tot het midden van de jaren '60
- de sterke terugval van de nataliteit vanaf het midden van de jaren '60 tot het midden van de jaren '70
- de stabiliteit van het aantal geboorten in de recentste periode
- het mannenoverschot tot 30-40 jaar
- het sterk vrouwenoverwicht in de oudere leeftijdsgroepen en speciaal na de leeftijd van vijftig jaar

Er treden tussen de gewesten duidelijke verschillen op die nu enkel aangestipt worden en die bij de analyse naar nationaliteit nader verduidelijkt worden.

Na de eerste wereldoorlog noteert men voor de drie gewesten een geleidelijke toename in de omvang van de opeenvolgende generaties. In Vlaanderen zet die toename zich lichtjes door tot de generatie 1930 om dan min of meer stationair te blijven tot de mobilisatie van 1939. In Wallonië is deze toename zeer sterk rond 1920, om dan stationair te blijven tot 1930 en nadien te verminderen tot 1941. In Brussel is de herneming, zoals in Wallonië, sterk in 1919-1920. De latere generaties nemen eerst geleidelijk en daarna sterker af.

Na het dieptepunt van de generaties 1940-1941 volgt een evolutie die opnieuw licht verschillend is voor de drie gewesten. In Vlaanderen nemen de opeenvolgende cohortes toe tot 1945-46. Ze blijven dan stationair tot 1950 om van dan af te stijgen tot 1964. Dit geboortjaar levert de belangrijkste naoorlogse bevolkingsgroep. Van dan af verkleinen de generaties duidelijk tot 1976 om daarna zeer lichtjes toe te nemen.

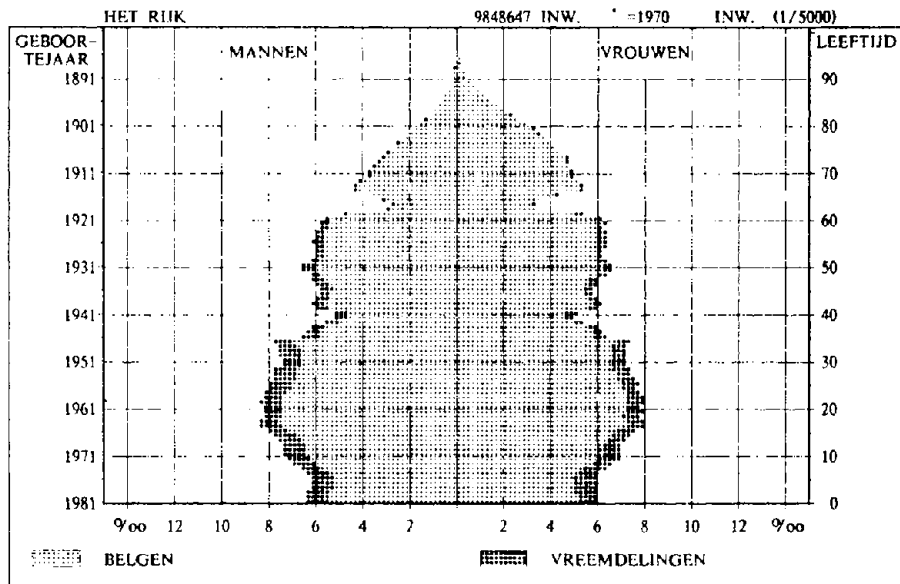
In Wallonië is de toename trager begonnen na 1941, maar op het einde van de oorlog (geboorten 1946) manifesteert ze zich veel scherper dan in Vlaanderen. De generaties blijven daarna stationair tot 1950-51, zoals in Vlaanderen. De toename die daarna optreedt is echter veel beperkter en komt tot een maximum rond de jaren '60. Vanaf 1965 treedt een afname op, eerst geleidelijk tot 1970 en dan sterker tot 1975. Sindsdien krijgen we een stationaire toestand.

Brussel kenmerkt zich door een duidelijk hernemen vanaf de generatie 1942 tot 1955. Dan nemen de generaties af tot de vijfjarigen. Sindsdien is er terug een lichte toename van de cohortes merkbaar.

De veroudering is het sterkste in het Brussels gewest en het zwakste in het Vlaams gewest. Het vrouwenoverschot, vooral bij de meer dan zestigers, is bijzonder sterk te Brussel. De groep 'weduwstaats en gescheiden' is bij de Brusselse vrouwelijke bevolking ook sterker uitgesproken dan in Wallonië en nog veel sterker dan in Vlaanderen.

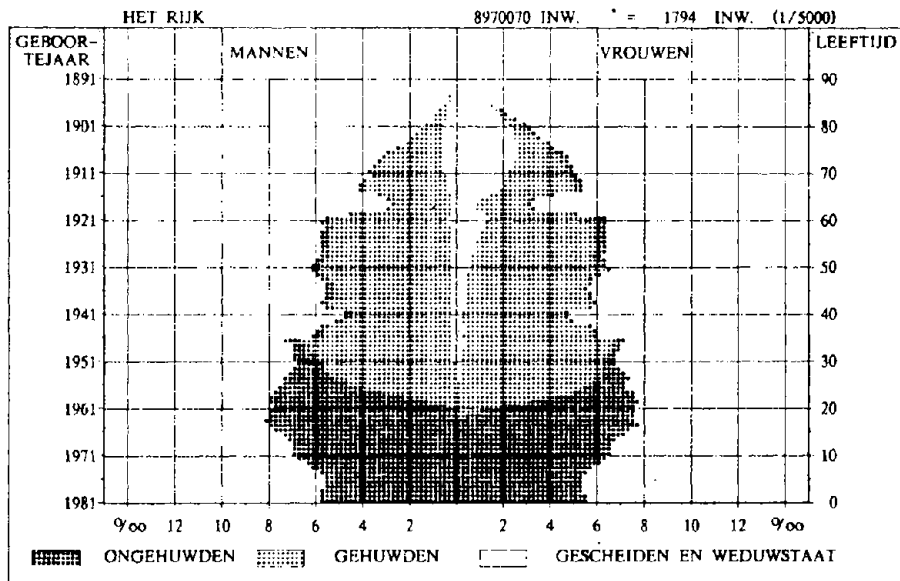
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 3.1.

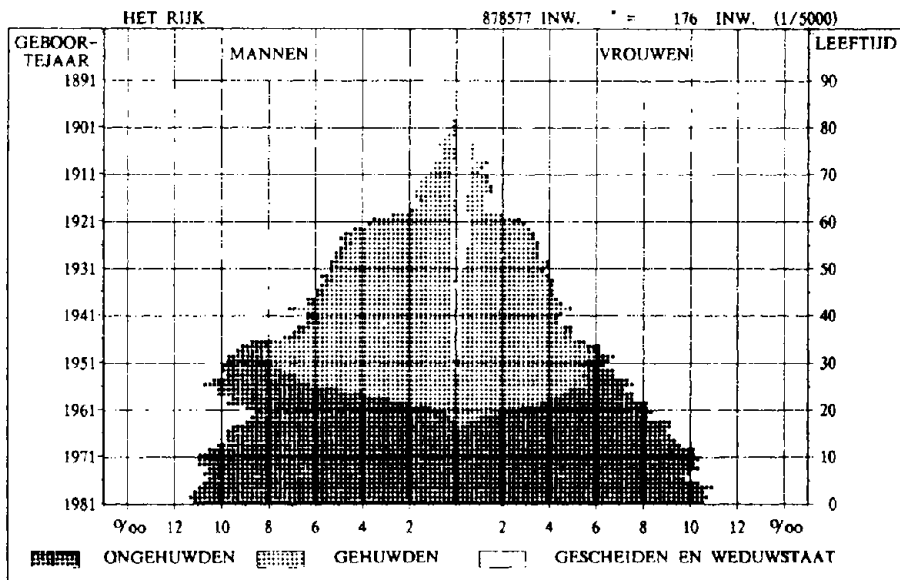
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 3.2.

VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 3.3.

3. DE BEVOLKING VAN HET RIJK NAAR NATIONALITEIT EN BURGERLIJKE STAAT

3.1. De vreemde bevolking is vooral belangrijk in de groep jonger dan 35 jaar waarbij hun betekenis in de jongste jaren nog duidelijk toeneemt (3.1.).

3.2. De verschillen tussen de piramides (3.2. en 3.3.) illustreren het fundamenteel verschil in bevolkingsopbouw alhoewel toch 60 % van de vreemdelingen tot de Europese Gemeenschap behoren, d.w.z. bevolkingen waarvan het demografisch gedrag sterk aansluit bij het onze. De totale Belgische bevolking kenmerkt zich door een gering aantal geboorten in de eerste wereldoorlog, door een stationair geboortencijfer na de uitgestelde geboorten van omstreeks 1920, door een lichte terugval gedurende de economische crisis van 1930 en door een relatief geringe geboortenvermindering tijdens de tweede wereldoorlog. Reeds gedurende de oorlog neemt het geboortencijfer terug toe tot het naoorlogse maximum van 1946. Dan is er onmiddellijk een lichte terugval in de nog moeilijke jaren tot 1950.

Na 1950 zet zich, samen met de welstand, een bevolkingstoename in, die stagneert rond de jaren '60. Het Tweede Vaticaans Concilie leidde voor een deel van de bevolking tot een veranderde houding l.o.v. geboortenbeperking. De geboortenbeperking werd veralgemeend en dit gaf aanleiding tot de vermindering die zich doorzette tot het midden van de jaren '70. Sindsdien blijft het geboortencijfer van de Belgische bevolking vrij stabiel.

3.3. De bevolkingspiramide van de vreemde bevolking wordt gekenmerkt door het groot aantal personen jonger dan 60 jaar. De meerderheid hiervan bestaat uit vreemdelingen die na de oorlog zijn ingeweken. In de groep ouder dan 60 jaar is de invloed van de eerste wereldoorlog zichtbaar. De invloed van de tweede wereldoorlog is daarentegen nauwelijks merkbaar. Het mannenoverwicht, kenmerk van de migrant en vooral van de gastarbeider, is zeer duidelijk aanwezig. Een hoge masculiniteitsindex is vooral terug te vinden in de groep van 25 tot 35 jaar. Het hoge aandeel van Maghreb en Turkse gastarbeiders, die hier dikwijls zonder echtgenote verblijven, verklaart dit fenomeen.

Een vergelijking van de piramiden 3.2. en 3.3. toont een verschil in huwelijkspatroon. Bij de Belgen grijpt het huwelijk hoofdzakelijk plaats tussen 20 en 30 jaar (bij de vrouwen iets vroeger, bij de mannen iets later). Bij de vreemdelingen valt tot de leeftijd van 38 jaar, het groter aandeel ongetrouwde mannen op. Wat de gescheiden personen en deze met weduwstaat betreft, moet bij de vreemdelingen de geringe omvang van deze groep aangestipt worden. In de Belgische bevolking is omwille van de veroudering van deze bevolking de weduwstaat vooral uitgesproken bij de vrouwen gezien deze gemiddeld een hogere ouderdom bereiken.

4. BEVOLKING VAN DE GEWESTEN EN TAALGEBIEDEN NAAR NATIONALITEIT EN BURGERLIJKE STAAT

Om de eigen karakteristieken van de beide voornaamste Belgische gewesten, tevens vrijwel overeenstemmend met het Nederlands en Frans taalgebied, duidelijk te stellen worden ze samen afgebeeld. Dit laat toe de bespreking zowel 'verticaal' als 'horizontaal' te laten verlopen en tevens te illustreren in hoeverre de Belgische bevolkingspiramide een "gemiddelde" genoemd mag worden van de onderling iets afwijkende demografische gedragspatronen en van de verschillende bevolkingssamenstelling in Vlaanderen en Wallonië.

De twee bovenste piramides (4.1. en 4.4.) tonen de impact van de vreemdelingen. Deze is beperkt in Vlaanderen, maar het groeiend aandeel in de jonge bevolkingsgroepen (in de minder dan 5-jarigen is het reeds 1/10) is opvallend. In Wallonië daarentegen is de bijdrage van de vreemdelingen zeer duidelijk en dit zowel in de groep van de oudere volwassen geboren voor 1940) als in de groep van de jonge volwassenen en meer speciaal bij de mannen tussen 20 en 35 jaar. Bij de jongeren is de verdeling der geslachten vrij evenwichtig en maken ze per generatie ongeveer 20 % uit (dus 1/5 van de Waalse kinderen hebben een vreemde nationaliteit).

Een vergelijking van de bevolkingssamenstelling per gewest van de Belgische en van de vreemde bevolking toont aan dat de vreemdelingen over een veel jongere bevolkingssamenstelling beschikken en dat het mannenoverwicht in de groep 20 tot 35 jaar er zeer sterk is. Er komt wel een belangrijk intern verschil tussen Vlaanderen en Wallonië naar voor. De bevolkingspiramiden van de Belgische en van de vreemde bevolking lopen in Wallonië minder uit elkaar dan in Vlaanderen. Dit is het gevolg van het overwicht in Vlaanderen van recent ingeweken jonge groepen uit de Moslimlanden die zich minder aangepast hebben en waarvan de nataliteit duidelijk hoger ligt dan die van de Belgen.

De bevolkingspiramiden van de Belgische bevolking in Vlaanderen en in Wallonië (4.2. en 4.5.) laten toe een aantal verschillen in de geboortenpatronen scherp te stellen.

1. In de eerste, maar vooral in de tweede wereldoorlog, is het aantal geboorten duidelijk sterker teruggelopen in Wallonië dan in Vlaanderen.
2. De naoorlogse herneming is in Wallonië telkens veel scherper dan in Vlaanderen. In Vlaanderen is deze herneming de aanzet van een geboortetoename op langere termijn, in Wallonië daarentegen is ze een maximum, waarna een vermindering zich inzet. Het feit van de uitgestelde geboorten wijst zeer duidelijk op een sterkere wil tot geboortenregeling, alhoewel ook de afwezigheid van heel wat Waalse krijgsgevangenen in de tweede wereldoorlog een rol gespeeld heeft.
3. De crisis van de jaren dertig was in het industriële Wallonië sterker voelbaar dan in Vlaanderen. Dit uit zich o.a. door de vermindering van de nataliteit in Wallonië en een status quo ervan in Vlaanderen omstreeks 1930.
4. Een vergelijking van de omvang van de generaties 1940 t.e.m. 1945 leert dat, tijdens de tweede wereldoorlog, de geboortenbeperking in Wallonië meer uitgesproken was en langer duurde dan in Vlaanderen. De sterke naoorlogse toename van de nataliteit in Wallonië moet eveneens in dat kader gezien worden. In Vlaanderen daarentegen was de naoorlogse herneming beperkter.
5. Na de inzinking van de jaren vijftig (Korea-crisis) treedt er in beide gewesten een demografische relance op. In Wallonië is deze eerder zwak en onregelmatig en culmineert rond de zestiger jaren. In Vlaanderen wordt het maximum pas in 1964 bereikt en is de veranderende houding t.o.v. geboortenbeperking duidelijk merkbaar. De rol van de kerk na Vatikaan II (cfr. T.V.-toespraak Mgr. Bekkers 21.3.63) mag hierin niet onderschat worden.
6. Het stopzetten van de vermindering van het aantal geboorten na 1975 is waarschijnlijk het gevolg van het op huwelijksleeftijd komen van een relatief omvangrijke bevolkingsgroep, nl. de 20 tot 35-jarigen.
7. De vroegere en sterkere geboortenregeling in Wallonië toont zich in een zwaardere "top". Deze grote groep verklaart tevens het groter aantal weduwen.

Wat de vreemde bevolking betreft (4.3. en 4.6.) vindt men een andere bevolkingssamenstelling in Vlaanderen dan in Wallonië. Dit is, zoals reeds vermeld, het gevolg van verschillen naar nationaliteit en naar inwijkingperiode. Vlaanderen heeft zijn grootste groep gastarbeiders in de jaren zestig en zeventig ontvangen. De inwijking van gastarbeiders in Wallonië gebeurde echter reeds in de eerste jaren na de oorlog. Deze groep bestond vooral uit Italianen waarvan de nataliteit nu bijna vergelijkbaar is met de Belgische. Dit ligt totaal anders met de recentere inwijking in Vlaanderen van vreemdelingen uit de Moslim-landen die zich kenmerken door een hoge nataliteit. De overeenkomstige bevolkingspiramide (figuur 4.3.) vertoont als gevolg daarvan een scherpe piramidevorm en een zeer brede basis. De groep van de eenjarigen maakt zelfs 2,5 % uit van de vreemdelingen (of ruim het dubbel van de Vlaamse Belgen). We vinden er eveneens een duidelijk mannenoverschot, dat vooral in de groep tussen 20 en 40 jaar bijzonder sterk is, op terug.

In Wallonië is de samenstelling vrij onregelmatig. Er zijn drie groepen te onderscheiden:

- een groep ouder dan 60 jaar die vooral uit inwoners van buurlanden bestaat.
- een groep van 40 tot 60 jaar gekenmerkt door een groot aandeel Italiaanse inwijkingen met een duidelijk mannenoverschot.
- een groep jonger dan 35 jaar waarin de Maghreb-groep duidelijk vertegenwoordigd is.

Doordat het geboortenpatroon in Wallonië mede bepaald wordt door de belangrijkste inwijkingsgroep nl. de Italiaanse, is sinds 1971 een duidelijke geboortenvermindering te noteren. In feite is deze piramide een gemiddelde van naar nationaliteit en inwijkingdatum uiteenlopende geboortenpatronen.

Het Brussels gewest (4.7., 4.8. en 4.9.) wordt apart behandeld omdat dit gewest duidelijk eigen kenmerken vertoont. Het hoofdkenmerk van dit gewest is dat zijn bevolkingssamenstelling, veel meer dan in de twee andere gewesten, bepaald wordt door de verhuisbewegingen. Immers de helft van de bevolking van het Brussels gewest is afkomstig uit andere gewesten of uit het buitenland. De impact van de vreemdelingen (4.7.) is zeer groot. De figuur toont een oude Belgische bevolking met een maximum rond 60 jaar, gevat in een keurslijf van vreemdelingen. Bij de jongste generaties (groep 0-10 jaar) bedraagt het aandeel van de vreemdelingen tot 50 %. De meest omvangrijke bevolkingsgroep is deze tussen 20 en 30 jaar. Dit aantrekken van jonge actieve volwassenen is een fenomeen dat typisch is voor de grootstad. Bij de oudere volwassenen (groep van 30 tot 50 jaar) krijgen we het omgekeerde fenomeen, een licht vertrekoverschot (zie ook cartogram 11 in Volks- en Woningstellingsatlas blz. 14)

De bevolkingspiramide van de Belgen (4.8.) toont een zeer onevenwichtige bevolkingsopbouw met een sterk vrouwenoverschot dat vooral bij de zestigjarigen extreme proporties aanneemt. De onmiddellijke vermindering van de omvang van de generaties van na de "baby-boom" van 1919-1921 is opvallend. Dit fenomeen typeert een stedelijke bevolking die t.o.v. geboortenbeperking steeds een progressief standpunt heeft ingenomen. In tegenstelling tot de bevolkingspiramide van de totale bevolking vertoont deze van de Belgen dezelfde trend voor beide geslachten. Het belangrijke aandeel van de generaties van na de tweede wereldoorlog is te wijten aan de inwijking van jonge volwassenen enerzijds en aan een heropleving van de nataliteit te Brussel na 1945 anderzijds.

Het beperkte aandeel van personen onder de 25 jaar is zowel een weerspiegeling van het feit dat deze jongeren zich niet zo vlug te Brussel vestigen als van het feit dat te Brussel de veralgemeende geboortenbeperking zich bij de Belgen iets vroeger heeft doen voelen dan in Vlaanderen. In ieder geval is de "voet" van de Belgische Brusselaars met gemiddeld slechts 4 o/oo per generatie (groep van 0-10 jaar) bijzonder smal.

De bevolkingspiramide van de vreemdelingen (4.9.) wordt sterk bepaald door de massale naoorlogse inwijking van een zeer gemengde en jonge bevolkingsgroep. De laatste jaren zijn vooral Maghreb-Turkse gastarbeiders in belangrijke mate ingeweken. Deze groep heeft hier haar traditioneel geboortenpatroon in belangrijke mate behouden. Dit verklaart de duidelijke piramidevorm. Bij nauwkeurig toekijken echter is de invloed van ons geboortengedrag merkbaar. Dit uit zich via een lichte vermindering van de nataliteit sinds de jaren zeventig en in een lichte toename ervan de laatste jaren. Men mag bij de interpretatie van deze piramide niet uit het oog verliezen dat heel wat vreemdelingen tot de E.E.G.-buurlanden behoren.

De bevolkingsopbouw van het Duitse taalgebied (4.10 tot 4.12) vertoont eveneens een aantal interessante kenmerken:

1. de relatief grote jaarlijkse schommelingen vergeleken met de tot nu toe geanalyseerde bevolkingspiramiden. Dit illustreert de toevalligheidsfactor die al duidelijk merkbaar is bij een bevolking van ca. 65 000 inwoners.
2. een mannenoverwicht verbonden aan het landelijke karakter van een belangrijk deel van de bevolking.
3. het demografische dieptepunt van de tweede wereldoorlog dat niet in 1939-1940 maar wel in 1944-1945 valt als gevolg van de toenmalige integratie in het Duitse Rijk.
4. het relatief groot aantal vreemdelingen in de groep jonger dan 35 jaar.

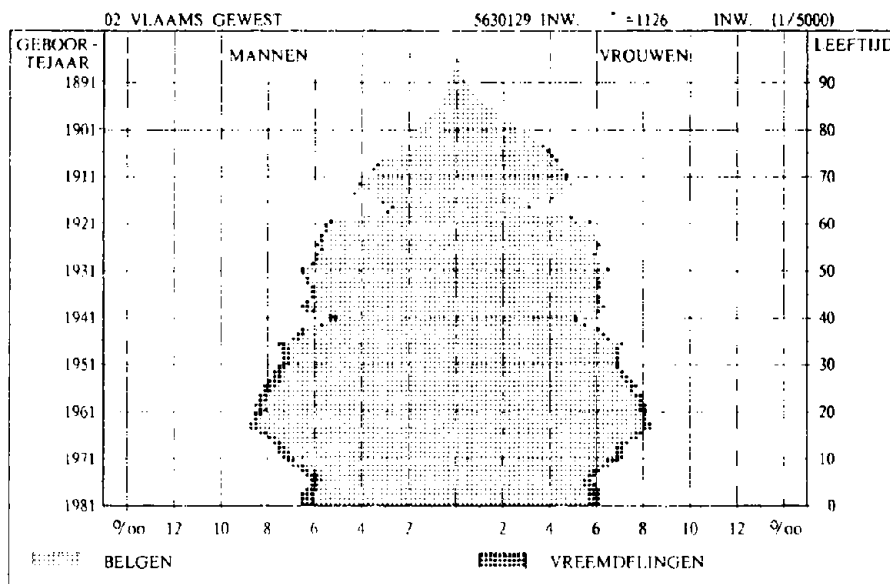
De samenstelling van de Belgische bevolking (4.11) toont als duidelijke kenmerken:

1. een grote constante in de jaren tussen beide wereldoorlogen, vooral bij de vrouwelijke bevolking.
2. een zeer sterk vrouwenoverschot bij de meer dan 60-jarigen, waarschijnlijk verbonden aan de oorlogsomstandigheden.

Bij de vreemde bevolking (4.12), die vooral gedragen wordt door een suburbanisatie vanuit Aken, noteert men een sterk mannenoverschot, vooral in de groep van 20 tot 40 jaar, en een relatief sterke uitbouw van de groep 'gescheiden en weduwstaat' vanaf de leeftijd van 30 jaar.

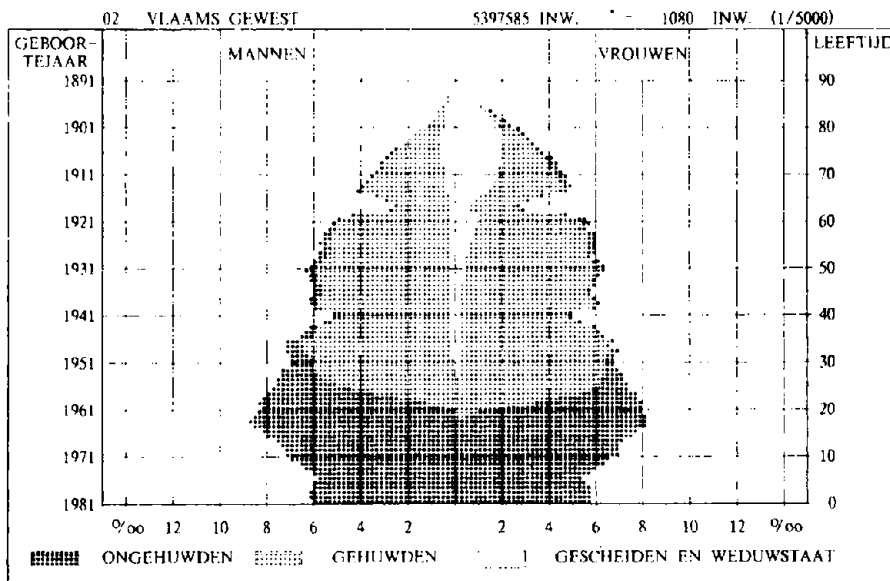
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 4.1.

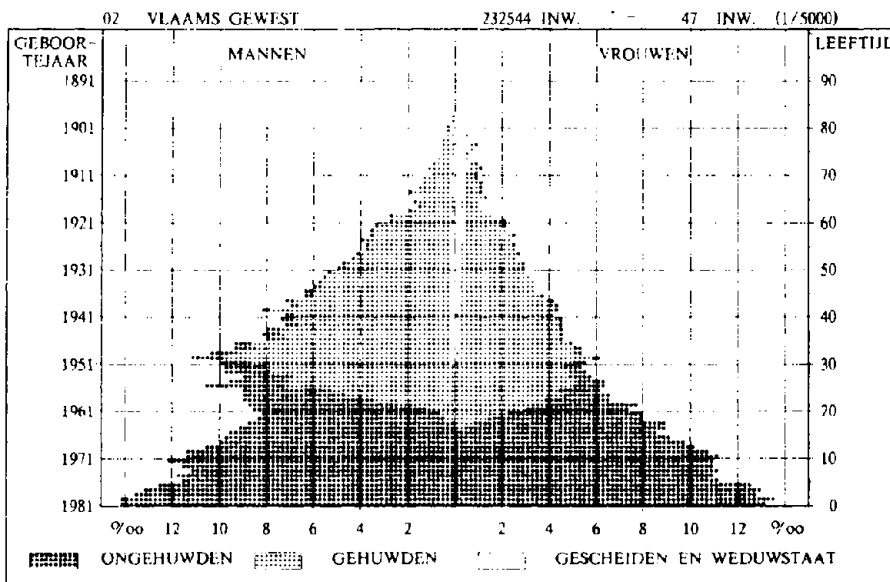
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.2.

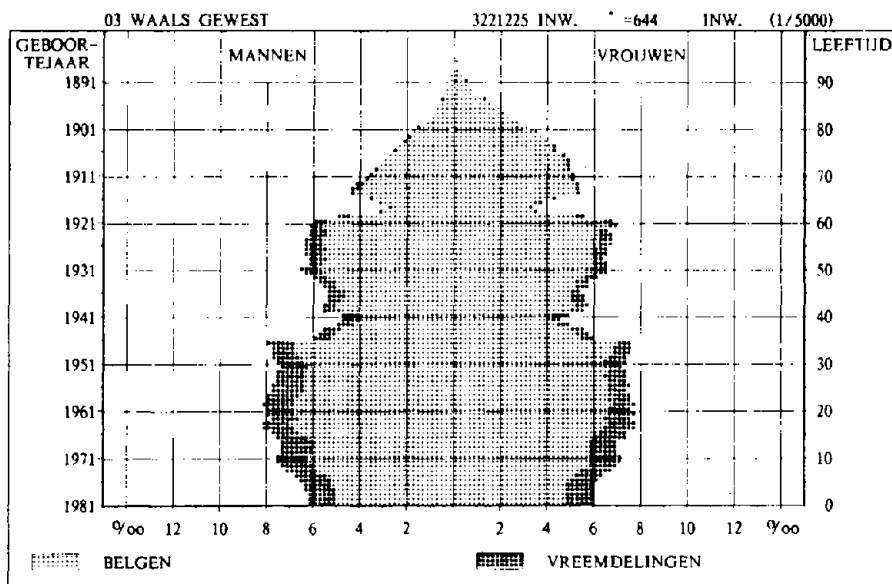
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.3.

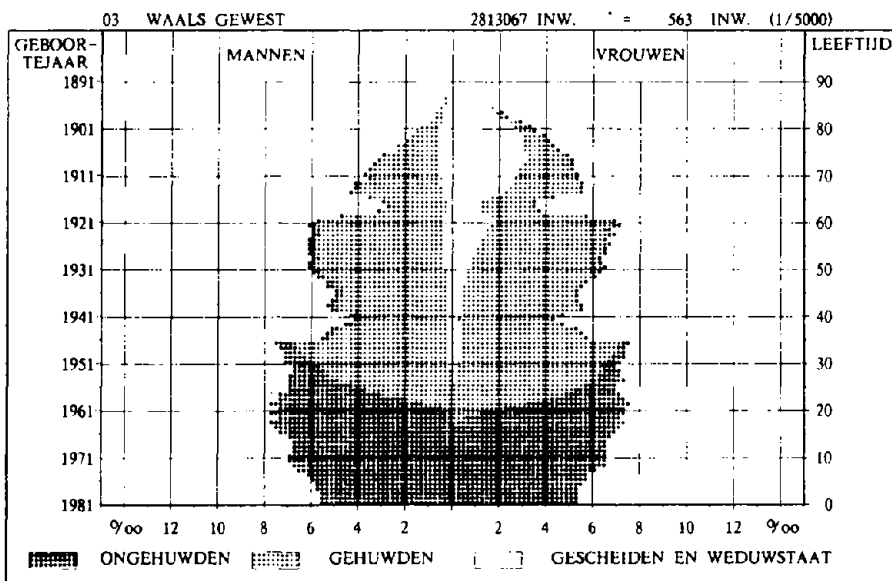
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 4.4.

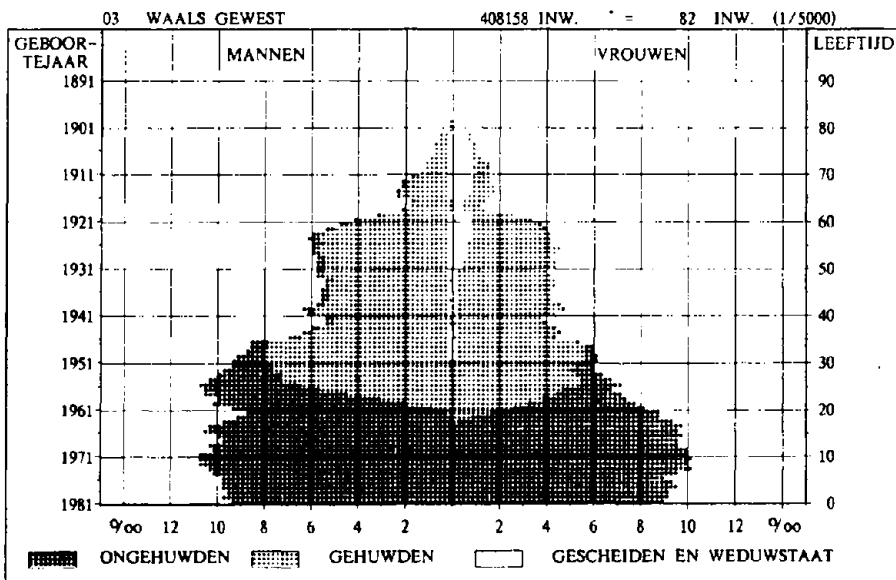
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.5.

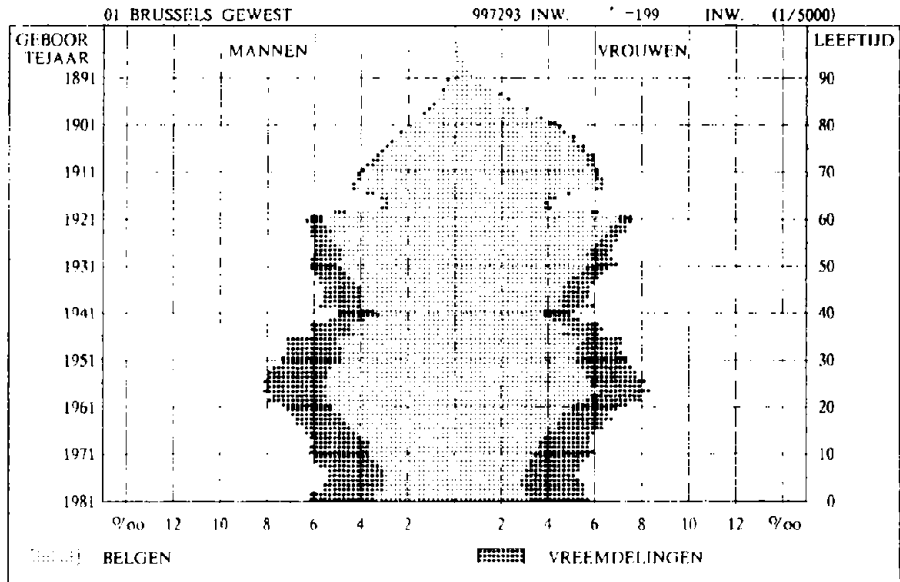
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.6.

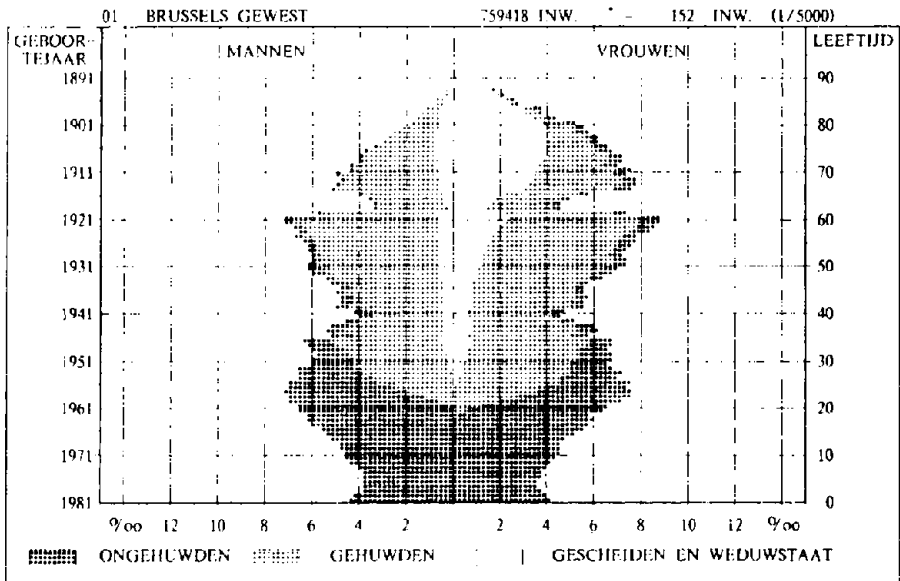
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 4.7.

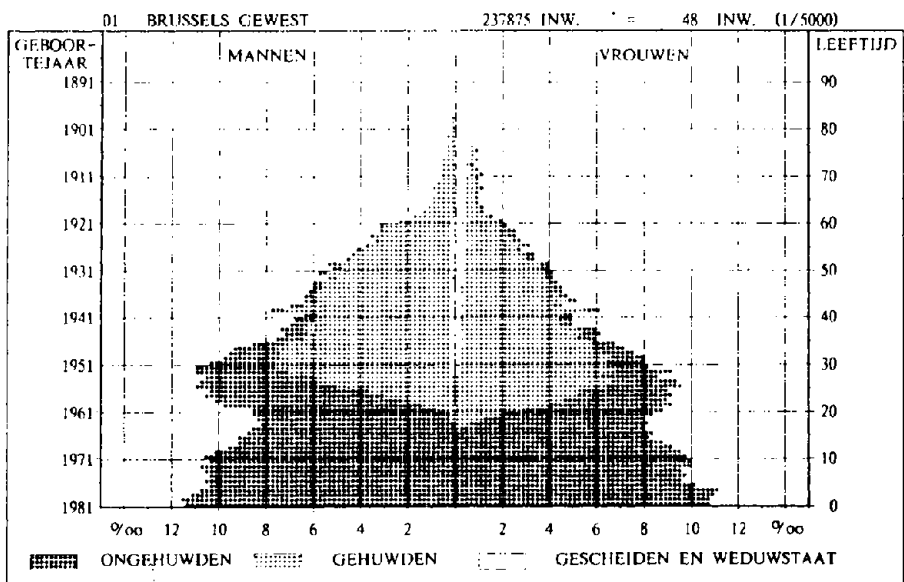
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.8.

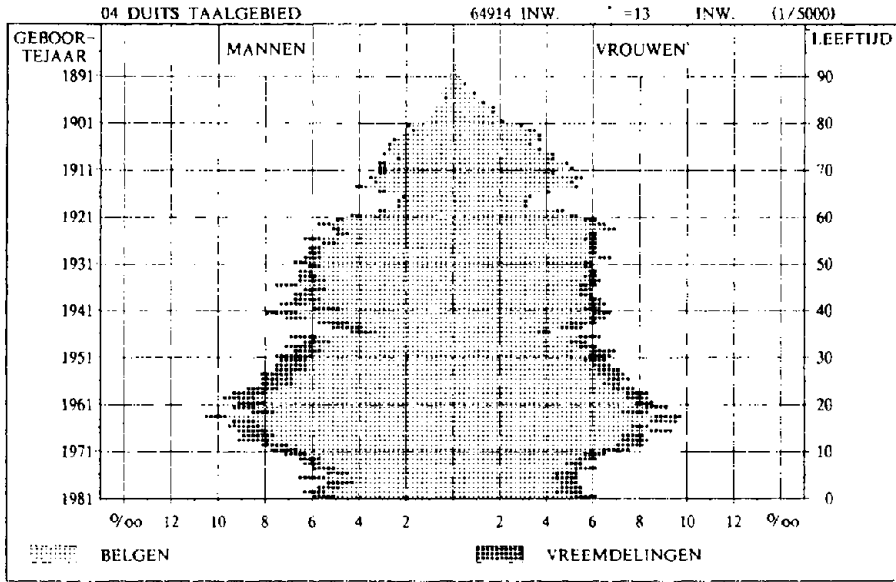
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.9.

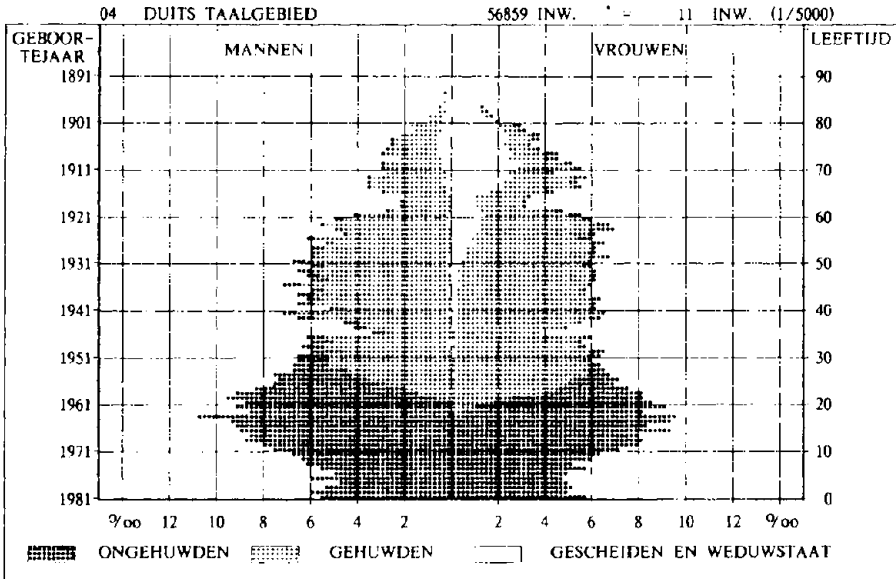
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 4.10.

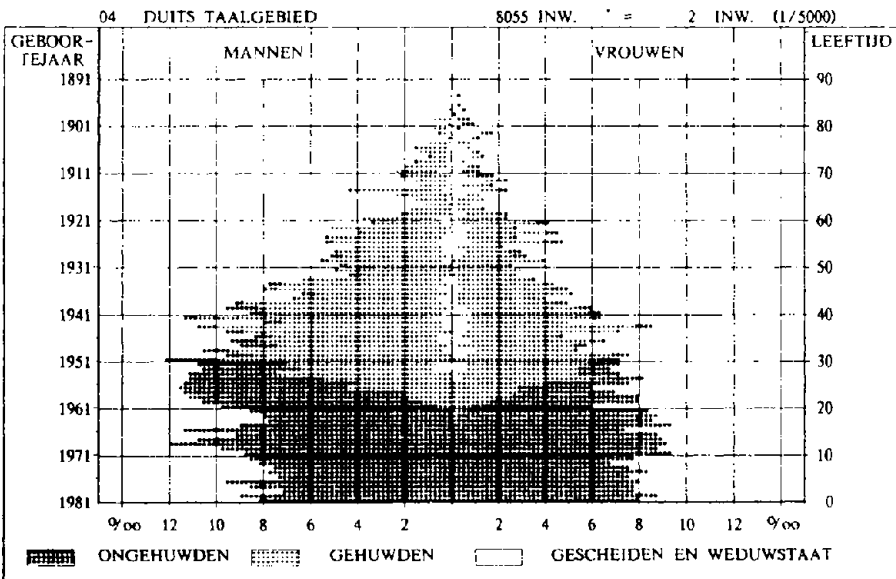
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.11.

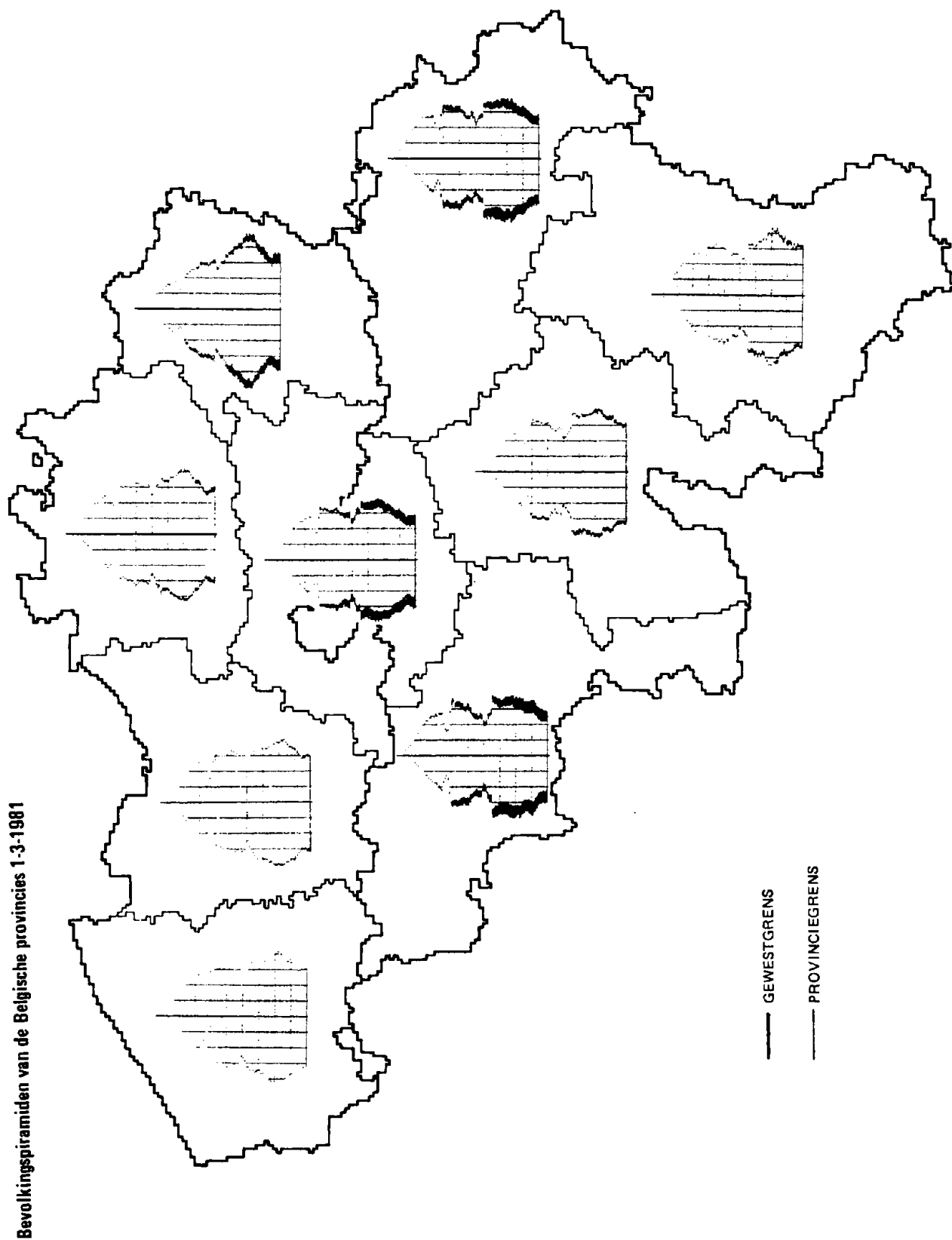

VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. 4.12.

Kaart 1

5. DE BEVOLKINGSSAMENSTELLING PER PROVINCIE

Het cartogram met de bevolkingspiramiden per provincie (kaart 1) toont duidelijk in welke mate regionale patronen voorkomen en hoe deze slechts gedeeltelijk samenvallen met de taalgrens. De verschillen tussen de beide gemeenschappen die we reeds eerder aanstipten zijn ook hier weer duidelijk: het verschil in impact van de economische crisis in de jaren '30, de herneming van de geboorten gedurende de tweede wereldoorlog in Vlaanderen en na de oorlog in Wallonië, het onderscheid naar sterkte en tijdstip van de vermindering van het aantal geboorten in de jaren '60 in beide landsgedeelten.

Maar toch blijken een aantal piramides samen te vallen over de taalgrens heen. Voorbeelden hiervan zijn Luxemburg en West-Vlaanderen. Binnen het Waalse gewest vertonen Luik en Henegouwen een gelijkaardige opbouw. De beide laatst genoemde provincies worden gekenmerkt door een dubbel fenomeen, namelijk een veroudering van de autochtone bevolking en een partiële verjonging via de vreemdelingen. Limburg individualiseert zich duidelijk met zijn, tot 1964 althans, perfecte piramidevorm. De invloed van beide oorlogen is nauwelijks merkbaar en het evenwicht tussen beide geslachten blijft eveneens gerespecteerd. De daling van de generaties van na 1964 wordt vanaf de jaren '70 gedeeltelijk weggewerkt door de gastarbeiderskinderen die ongeveer 15 % van de recente geboortencohorte uitmaken. De provincie Brabant vertoont een gemengde situatie. Enerzijds is er de grootstad Brussel met ongeveer de helft van de Brabantse bevolking en anderzijds speelt zowel de invloed van de Vlaamse als van de Waalse gemeenschap.

6. ENKELE TYPISCHE ARRONDISSEMENTELE BEVOLKINGSPIRAMIDES

De lokale patronen komen op dit niveau het duidelijkst tot uiting. Er werden een aantal arrondissementen geselecteerd omdat ze typisch zijn voor een of ander lokaal kenmerk.

- In het arrondissement Maaseik, in het noordoosten van België, treft men de jongste leeftijdsopbouw van het land aan.

- Het arrondissement Neufchâteau in de Ardennen heeft, naar Waalse normen, een zeer jonge leeftijdsopbouw. Dit landelijk arrondissement kende een sterke herneming van de nataliteit na de tweede wereldoorlog.

- Het arrondissement Tielt, in centraal Vlaanderen, is de Vlaamse tegenhanger van Neufchâteau.

- Oudenaarde, een slecht ontsloten en nog gedeeltelijk landelijk arrondissement in het zuiden van Vlaanderen, draagt duidelijke sporen van een bestendig vertrekoverschot en van een toenemende veroudering.

- Bergen is een industrieel Waals arrondissement dat o.m. de Borinage omvat. Het vertoont er duidelijk de kenmerken van, zowel via het verloop van de opeenvolgende generaties als via het hoge percentage vreemdelingen.

- Namen, in het centrum van Wallonië, toont in zijn bevolkingsopbouw zijn groeiende betekenis als woongebied voor Brussel en zijn eigen tertiaire groei. Dit uit zich o.a. in de omvang van de groep van 20 tot 30 jaar en in het relatief gering aantal vreemdelingen voor de Samber-Maas-as.

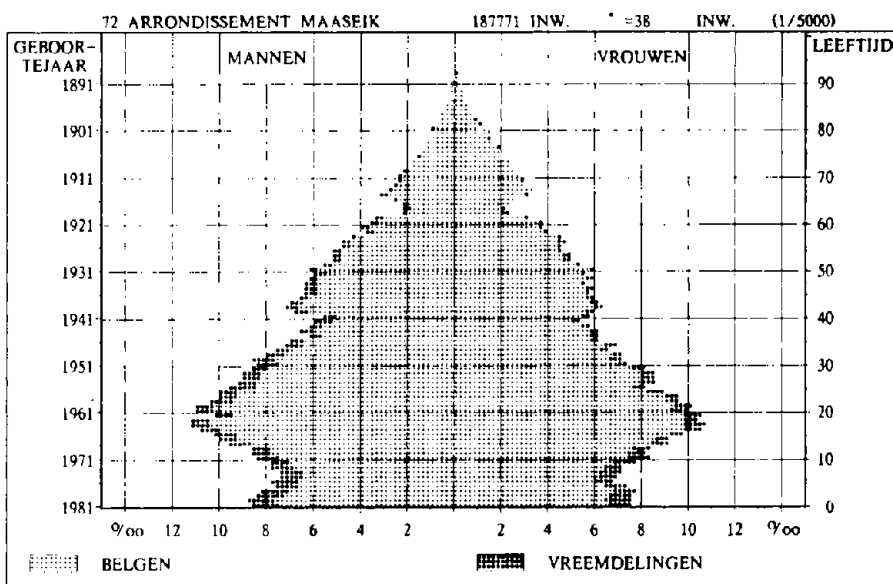
- In het voor een belangrijk deel suburbane arrondissement Nijvel is de groep tussen 30 en 40 jaar goed vertegenwoordigd. Hierdoor krijgt het arrondissement een jonge bevolkingssamenstelling wat vooral opvalt in de generaties van de jaren '70. De vreemdelingen behoren voor een belangrijk deel tot de niet-gastarbeidersgroep.

- Halle-Vilvoorde, het Vlaamse randarrondissement van Brussel, vertoont minder de invloed van suburbanisatie. Deze is er in vergelijking met Nijvel relatief veel minder belangrijk geweest.

- Leuven, het andere Vlaamse arrondissement van Brabant, kenmerkt zich door de sterke aanwezigheid van de middengroep van 20 tot 35 jaar. Dit is verbonden aan zijn woonfunctie voor Brussel en de eigen dynamiek van dit arrondissement.

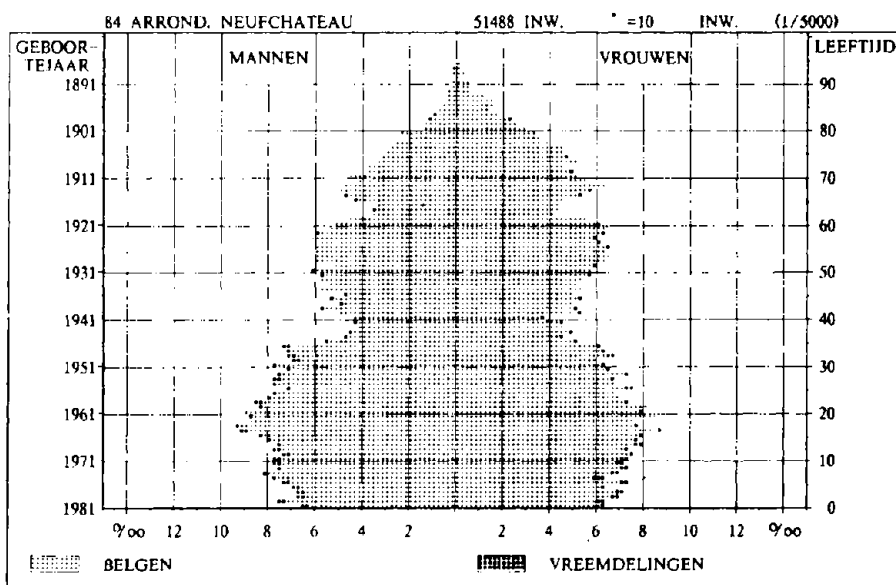
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.1.

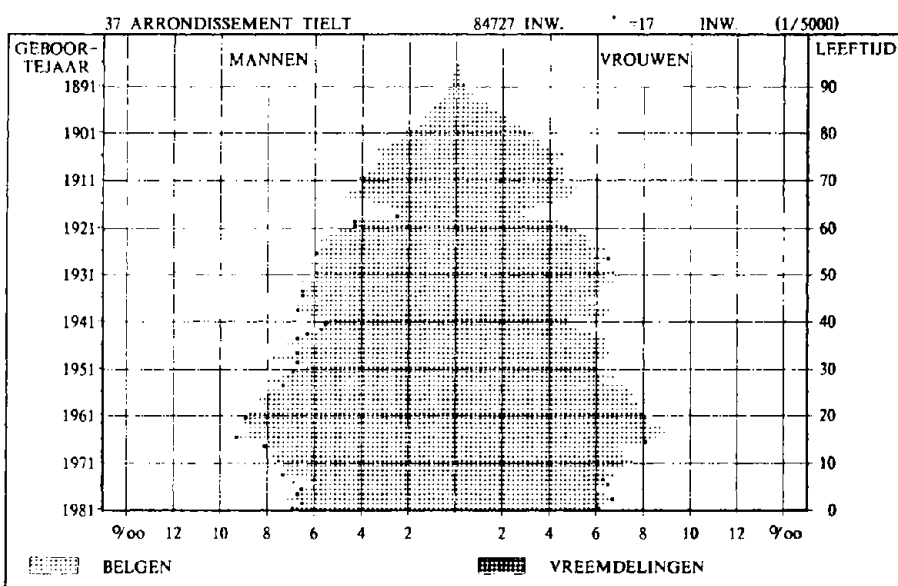
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.2.

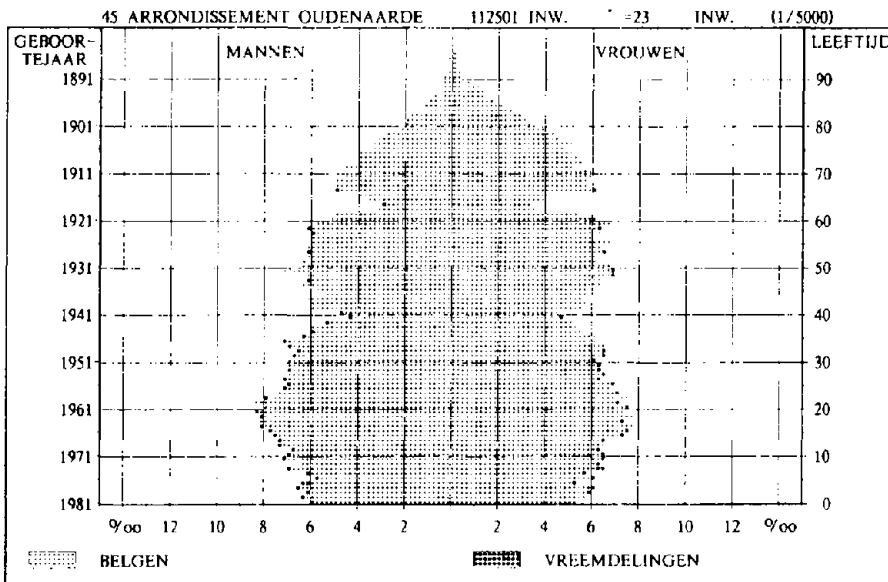
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.3.

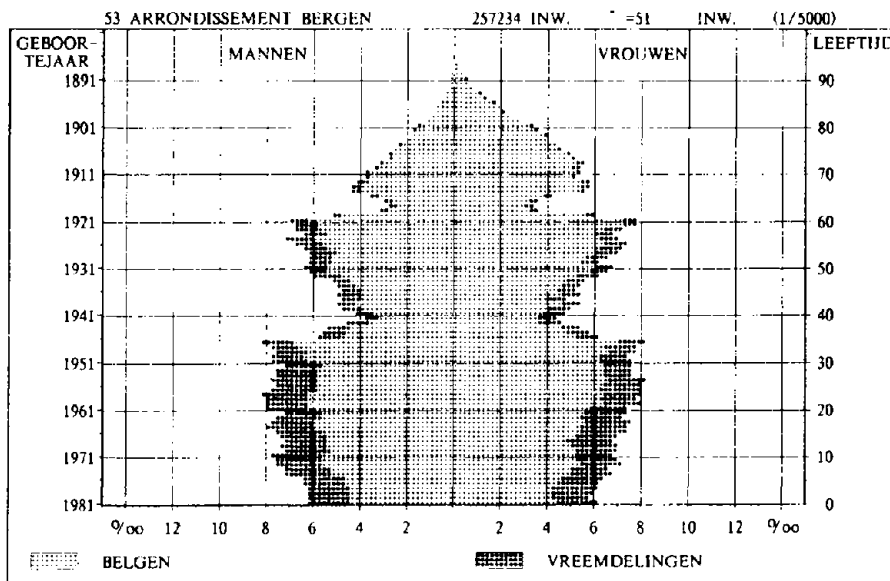
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.4.

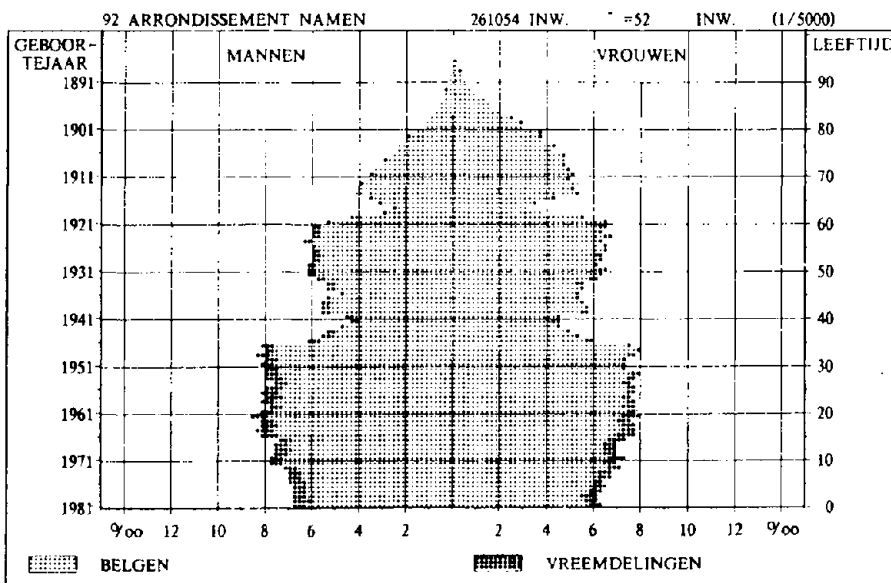
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. 6.7.

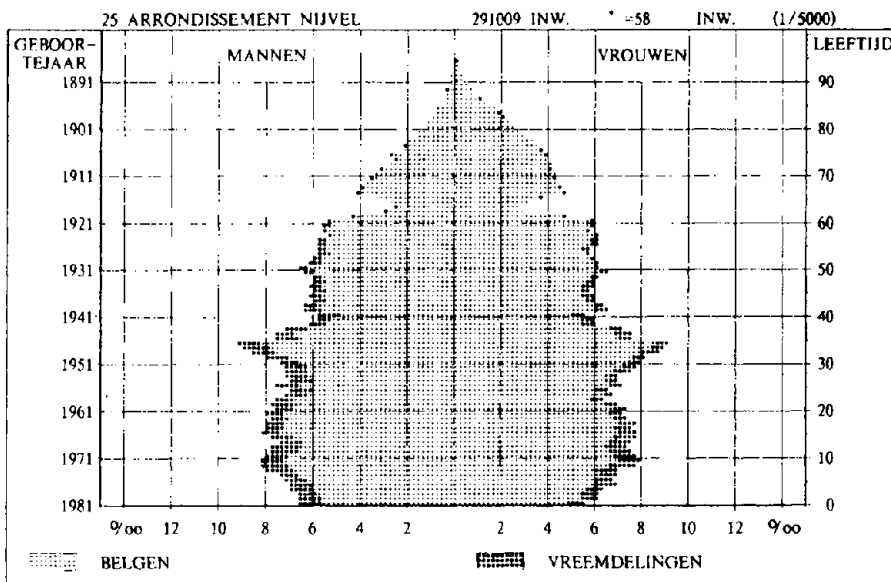

Fig. 6.8.

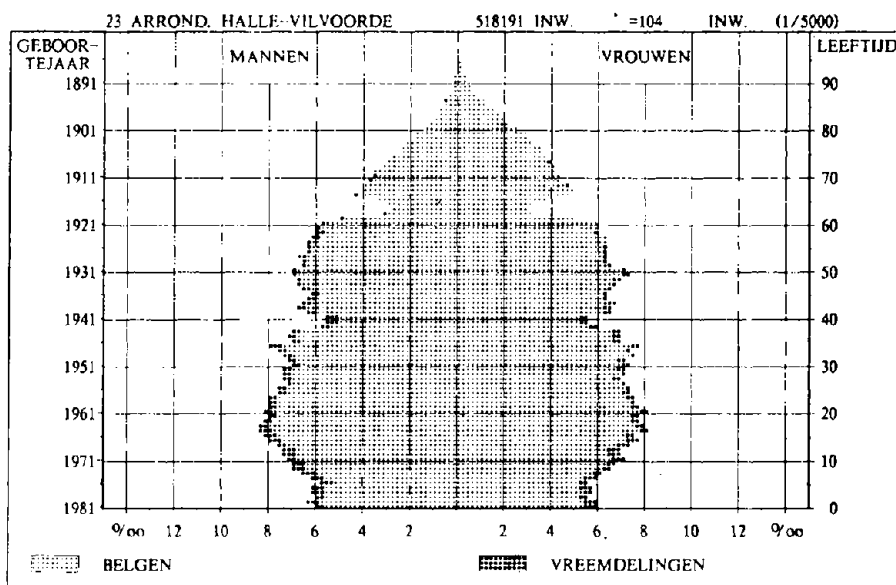
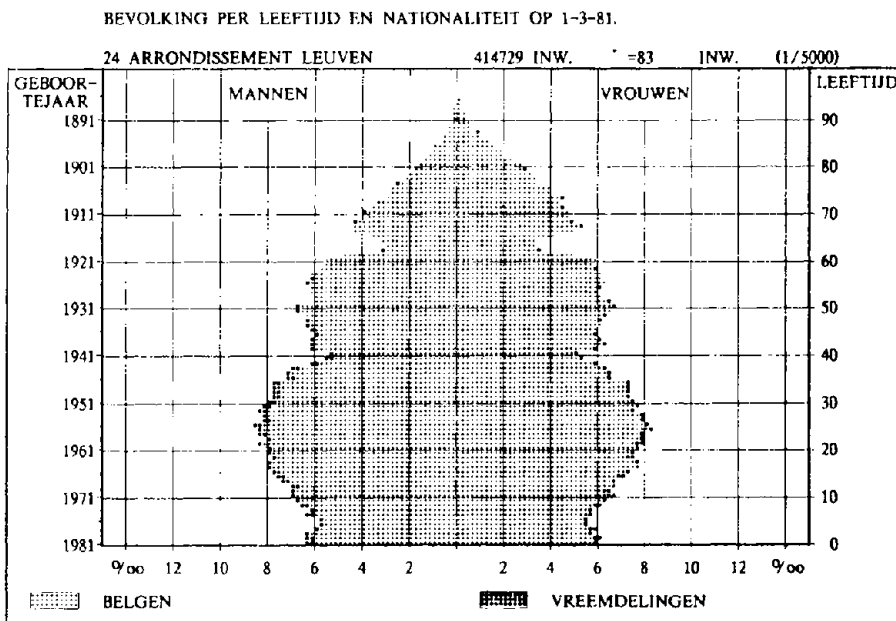

Fig. 6.9.

7. EEN AANTAL GEMEENTELIJKE BEVOLKINGSPIRAMIDES

Voor 101 gemeenten wordt de leeftijdspiramide opgenomen. Wat de selectie van de gemeenten betreft, werd o.m. rekening gehouden met de hiërarchische rang in het stedennet, typische karakteristieken en de regionale spreiding. Gemeenten met minder dan 10 000 en vooral deze met minder dan 5 000 inwoners werden, wegens de mogelijkheid dat min of meer toevallige of lokale elementen te sterk tot uiting komen, slechts in beperkte mate opgenomen.

Bij de groepering van de gemeentelijke piramiden werd, na lang aarzelen, voor de provincie gekozen en niet voor de demografische streken. Uiteindelijk scheen ons de groepering per provincie de meest neutrale benadering. De provincies worden behandeld van west naar oost en van noord naar zuid. Om in geen eindeloze herhalingen te vallen met de voorafgaande, meer algemene besprekingen, worden de gemeentelijke piramides niet een voor een onder de loop genomen. Wel wordt, gegroepeerd per provincie, op een paar kenmerken gewezen. Tenslotte nog dit: op plaatsen waar kleine en middelgrote steden betrekkelijk veel landelijke gemeenten geïncorporeerd hebben, weerspiegelt de leeftijdspiramide eerder een mini-regionaal patroon dan wel de bevolkings-samenstelling van de stedelijke woonkern.

7.1. West-Vlaanderen

Bij de regionale steden valt op dat in Brugge de generaties van de 20-35 jarigen duidelijk beter vertegenwoordigd zijn dan in het Kortrijkse. Bovendien blijkt dat Oostende de sterkste veroudering kent en dat Roeselare het jongste en regelmatigste profiel vertoont binnen de regionale steden. Bij de kleinere steden is de verwoestende werking van de eerste wereldoorlog vooral in Ieper nog duidelijk merkbaar. Dit is minder het geval bij Diksmuide, dat net als Poperinge in de generaties der 25-60 jarigen de sporen vertoont van een vroeger en van een recent vertrekoverschot. Dit geldt in mindere mate ook voor Tielt en Waregem, die globaal gesproken een zeer regelmatige bevolkingsopbouw hebben. De leeftijdspiramide van Blankenberge weerspiegelt o.m. de inwijking van oudere groepen. Alveringem, in de Westhoek, is de meest landelijke en kleinste gemeente van de verzameling. Dit uit zich via zijn zeer onregelmatige, zwaar door het vertrek van jonge volwassenen getekende, leeftijdsopbouw.

Lichtervelde vertoont een evenwichtige bevolkingssamenstelling. Alhoewel het industriële Zwevegem een regelmatige opbouw heeft illustreert het toch hoe zelfs met een bevolking van ca. 23.000 inwoners toevallige elementen nog duidelijk merkbaar zijn. Bij geen der afgebeelde piramides beïnvloeden de vreemdelingen op enige wijze de leeftijdsopbouw.

7.2. Oost-Vlaanderen

Voor Gent zijn drie belangrijke feiten te noteren: het voor de grote stad kenmerkende maximum in de groep van de 20-30 jarigen, de sterke veroudering en de sterke aanwezigheid van vreemdelingen in de jongere leeftijdsgroepen. Aalst telt nog relatief veel 20-30 jarigen. Sint-Niklaas valt op door een in zijn geheel genomen zeer jonge leeftijdsopbouw.

Oudenaarde sluit in zijn leeftijdsopbouw sterk aan bij die van Aalst. De groep van de jonge volwassenen is er echter duidelijk minder belangrijk. In het nabije Ronse is dit veel sterker het geval. In zijn geheel vertoont deze textielstad aan de taalgrens trouwens een veel 'ouder' beeld. Het kleinere Eeklo, in het Meetjesland, geeft daarentegen een 'jong' maar ook veel onregelmatiger beeld. Eigenaardig is de vrij plotse vermindering in de generaties 1971-1972 en de stabilisatie op het toenmalige niveau. Zele, de goed uitgeruste industriegemeente uit het Dendermondse, vertoont ook een vrij evenwichtige opbouw. De vermindering van de geboortecohorten wordt echt duidelijk na de jaren '70. Sindsdien is eveneens de invloed van de vreemdelingen merkbaar geworden. De spoorweg- en woongemeente Denderleeuw weerspiegelt duidelijk haar attractiekracht op de generaties tussen 20 en 35 jaar.

De residentiële gemeente De Pinte uit het Gentse bezit daarentegen vooral een sterke groep van 30 tot 50- jarigen en daardoor ook vrij veel jongeren.

Sint-Gillis-Waas, een nog relatief landelijke gemeente in het Land van Waas, vertoont daarentegen een vertrekoverschot in de groep van de twintigjarigen.

De piramide van het in verkeersopzicht sterk geïsoleerde Kluisbergen illustreert niet alleen het vertrekoverschot maar ook de onregelmatigheden verbonden aan een geringe bevolking.

7.3. Antwerpen

Antwerpen geeft het demografisch beeld van de grote stad. Dit uit zich via de sterke veroudering, het vrouwenoverschot, de overaanwezigheid van de groep van 20 tot 30 jaar en de talrijke vreemdelingen. Mechelen vertoont hetzelfde patroon maar in mineur. De attractiekracht op de jonge volwassenen wordt o.m. verklaard door de ligging t.o.v. Brussel en Antwerpen en door de relatief gunstige woonomstandigheden. Turnhout heeft een duidelijk jongere samenstelling. Het sterk tot uiting komen van de 20 tot 30-jarigen is partieel het gevolg van de sterke uitwijking in de generaties van 30 tot 50 jaar. Dit fenomeen speelt gedeeltelijk ook bij andere steden. Herentals sluit sterk aan bij Turnhout.

Heist-op-den-Berg vertoont een zeer regelmatige opbouw, die schijnbaar weinig gestoord werd door verhuisbewegingen. De sinds 1964 ingezette vermindering van de opeenvolgende generaties is wel merkwaardig. Lier, een middelgrote stad met duidelijke woonfuncties, heeft een meer verouderde structuur waarbij in de allerjongste generaties de invloed van de vreemdelingen zeer duidelijk is. Boom is een stad waar geen landelijke gemeenten geïncorporeerd werden. Daardoor treedt de bevolkingsveroudering sterker te voorschijn. Het hoog aandeel vreemdelingen bij de allerjongsten is opvallend.

De typische Antwerpse banlieuegemeente Edegem toont duidelijk de immigratie van zowel 40 tot 60-jarigen als van dertigers. De daaruit voortspruitende hoge nataliteit is het sluitstuk van de jonge bevolkingsopbouw. Stabroek, ten noorden van het Antwerpse havengebied, weerspiegelt de gevolgen van een vestigingsgolf en de weerslag ervan op het geboortencijfer.

Tenslotte nog twee min of meer landelijke gemeenten: Kasterlee met een Kempisch patroon, waar ondanks de recente geboortenvermindering het aantal jongeren zeer belangrijk blijft, en Bornem, een Klein-Brabantse gemeente met een iets restrictiever geboortenpatroon en belangrijker verhuisbewegingen.

7.4. Limburg

Hasselt, de hoofdplaats van de provincie, kenmerkt zich door de in aantal toenemende groep van de twintigers en de weerspiegeling daarvan in een groeiend aantal jonge kinderen. De invloed van de vreemdelingen is hier ook merkbaar. De mijn- en Ford-stad Genk is de vreemdelingenstad van Vlaanderen waar de invloed van de gastarbeiders overduidelijk is en dit zowel in de groep van 40 tot 60 jaar als in deze van 30 jaar en jonger. Bij de allerjongsten is trouwens de helft vreemdeling. De traditionele steden Sint-Truiden en Tongeren weerspiegelen het beeld van de naar Limburgse normen verouderde stad. Maaseik daarentegen is een jonge stad maar waar de sporen van uitwijking merkbaar zijn in de groep van de 20 tot 40-jarigen. Te Leopoldsburg is de impact van het legerkamp merkbaar. Bij de meer landelijke gemeenten zijn de verschillende gradaties van het zeer jonge Kinrooi over Zonhoven en Riemst tot het "oudere" hoofddorp Borgloon aanwijsbaar.

7.5. Brabant

De leeftijdsopbouw van Brabant wordt sterk bepaald door de aanwezigheid van de centrale grote stad Brussel die in het achtste hoofdstuk in detail behandeld wordt.

Vlaams-Brabant vertoont een grote variatie in de leeftijdsopbouw van zijn gemeenten die echter allemaal duidelijk de weerslag ondervinden van de verhuisbewegingen. De industriestad Vilvoorde heeft een duidelijk geleed beeld en een toenemende gastarbeidersgroep in de jonge generaties. Halle vertoont een vrij regelmatige opbouw met geringe inbreng van de vreemdelingen en een eerder beperkte bevolkingsvermindering in de jongste jaren.

Drie piramides hebben betrekking op de suburbane Brusselse woonzone. Kraainem, een der eerste luxe woonzones na de oorlog, heeft als gevolg hiervan een sterke groep 50-60 jarigen en een belangrijke groep twintigers, terwijl de jongste generaties eerder beperkt blijven. Overijse kende iets later een massale inwijking, met bovendien een belangrijk aandeel vreemdelingen (o.m. Jezus-Eik). Grimbergen daarentegen heeft zijn woonfunctie voor autochtone en suburbane Brusselse werkforensen zeer geleidelijk zien groeien. Dit gaf aanleiding tot een meer regelmatige en geleidelijke bevolkingsopbouw.

Liedekerke, woongemeente bij uitstek voor Brusselse werkforensen, toont een vrij regelmatige opbouw waarbij het maximum in de generaties tussen 20 en 30 jaar wel wijst op een zeker vestigingsoverschot ten nadele van omliggende gemeenten. Merchtem, ook een belangrijke pendelgemeente, heeft weinig uitwijking gekend. De autochtone bevolking heeft een regelmatige bevolkingsopbouw die sterk aansluit bij het gemiddelde van het Vlaamse gewest.

In het arrondissement Leuven is de bevolkingsopbouw van Leuven gedetermineerd door de universiteit en de ziekenhuizen die heel wat jongeren aantrekken. Velen blijven na hun studies te Leuven zelfs wanneer ze naar Brussel of elders moeten pendelen. Tienen heeft een regelmatig maar toch ook een oude bevolkingssamenstelling zoals blijkt uit de grote groep van 40 tot 60 jaar. Diest, de derde stad van het arrondissement, heeft mede wegens de grote inbreng van de aangehechte gemeenten, een zeer regelmatige opbouw. Pas na 1964 treedt een duidelijke bevolkingsvermindering op. De twee piramides van niet stedelijke gemeenten vertonen uiteenlopende patronen. Lubbeek heeft de typische opbouw van een suburbane gemeente met een sterke bevolkingsgroep tussen 30 en 40 jaar en met een maximum kinderaantal rond tien jaar. De aanwezigheid van een paar relatief belangrijke verkavelingen voor Leuvense kaders verklaart dit. Het veel landelijker gebleven Geetbets bezit als gevolg van zijn kleine bevolking niet alleen een onregelmatige opbouw maar vertoont ook duidelijk sporen van een vertrekoverschot in de groep van 25 tot 40 jaar.

Waals-Brabant, dat samenvalt met het arrondissement Nijvel, wordt door relatief veel leeftijds piramides vertegenwoordigd als gevolg van de grote variaties die er optreden. Nijvel vertoont het beeld van de verouderde stad die weinig mee geniet van de suburbanisatiegolf die het centrum en het westen van zijn arrondissement overspoelde. De suburbanisatie-invloed is veel duidelijker merkbaar bij Waver (generatie der veertigers en de weerslag op de geboortencohorte der tienjarigen). Wat Ottignies-Louvain-la-Neuve betreft, daar is naast een suburbanisatievestiging ook, en vooral bij de vreemdelingen, de invloed van de nieuwe universiteitsstad Louvain-la-Neuve merkbaar. De meeste Belgische studenten blijven in de gemeente van hun ouders ingeschreven waarnaar ze 's avonds of in de week-ends terugkeren. Uiteraard weerspiegelt dit alles zich ook in de aangroei van de jongste generaties.

De Brusselse suburbanisatie bepaalt in sterke mate een aantal andere gemeenten. Lasne kan als type-gemeente doorgaan. Men vindt er de 30 tot 50-jarige kaderleden die gehuwd zijn met doorgaans iets jongere vrouwen, de sterke aanwezigheid van de groep kinderen van 10 tot 20 jaar en in iets mindere mate van 5 tot 10 jaar (voor Waterloo zie hoofdstuk 8).

Tubize, waar de hoogovens van Klabbek zijn gevestigd, geeft het beeld van een verouderde industriegemeente. Er treedt weinig verschil op tussen de generaties van 0 tot 60 jaar. Het aandeel van de vreemdelingen is belangrijk vanaf de jaren '20. Zij manifesteren zich vooral bij de mannen tussen 20 en 35 jaar en bij de jongste generaties. Voor het landelijke oosten van Brabant met zijn verouderde structuur werden de piramiden van het stadje Geldenaken en die van de gemeente Orp-Jauche opgenomen.

7.6. Henegouwen

Bergen weerspiegelt globaal gezien de bevolkingsopbouw van Henegouwen. Aan zijn functie van middelgrote stad dankt het de relatief belangrijke uitbouw van de groep van 20 tot 35 jaar. De impact van de vreemdelingen is groot en maakt in de generatie van 0 tot 5 jaar ca. 30 % van die totale bevolking uit. Dit geldt ook voor de grootste stad van Henegouwen, Charleroi en voor La Louvière. In deze laatste stad is de betekenis van de vreemdelingen nog meer uitgesproken omdat de Belgische bevolking er een vrijwel onafgebroken daling vertoont van 1946 tot 1980. Moeskroen sluit zich, wat de algemene structuur van de piramide betreft, bij de drie grotere Henegouwse centra aan. Het onderscheidt er zich echter van door een kleiner aandeel van de vreemdelingen en door een toename van de Belgische bevolking voor de generatie begrepen tussen de 2e wereldoorlog en 1960. Doornik heeft een verouderde bevolkingssamenstelling maar toont als gevolg van de incorporatie van een grote landelijke zone weinig vreemdelingen en geen grote verschillen in de omvang van de generaties van 1946 tot 1976. Sindsdien is er wel een duidelijke afname merkbaar. Deze vermindering treedt vroeger en sterker op bij Ath in de Henegouwse Leemstreek. Chimay, in de zuidelijke uitloper van de provincie, vertoont een zeer jong patroon met aangroei van de opeenvolgende generaties tot het midden van de jaren '60 en daarna een duidelijke vermindering. De niet stedelijke gemeenten hebben grote variaties in hun bevolkingsopbouw. Frasnés-lez-Anvaing weerspiegelt de verouderde structuur van een landelijke gemeente in de leemstreek. Boussu, in de Borinage, vertoont een heel ander beeld. Een zeer sterke vermindering in de crisisgeneraties van de jaren '30 en een sterke, vooral mannelijke, aanwezigheid van vreemdelingen in de groep van 20 tot 35 jaar. Gerpinnes, een residentiële gemeente in de zuidelijke banlieue van Charleroi, identificeert zich duidelijk door zijn relatief sterke groep tussen 28 en 38 jaar en als gevolg ervan een relatief belangrijk aantal 10 tot 15-jarigen.

7.7. Namen

Namen heeft een duidelijk minder oud profiel dan een stad zoals Luik. Haar bevolkingsopbouw sluit eerder aan bij die van Charleroi maar dan met een geringere omvang van de meer dan 40-jarigen en met meer jongeren. De uitsprong van de jonge volwassenen is hier ook aanwezig maar echter in beperktere mate dan bij de andere grote steden. Dinant, Philippeville en Ciney vertonen een gelijkaardig maar nog jonger patroon met die verstande dat de groep der jonge volwassenen minder goed vertegenwoordigd is. Dit is in Philippeville vooral bij de vrouwen duidelijk. Gembloux bezit dan weer een oudere leeftijdsopbouw.

La Bruyère en Assesse, noordelijke en zuidelijke banlieuegemeenten rond Namen, hebben er ondanks hun beperkte bevolking duidelijk de kenmerken van. Dit uit zich o.a. in de groep der dertigers en in de weerslag ervan op de jongste generaties. Sambreville toont, door zijn relatief groot aantal vreemdelingen en door zijn belangrijke groep vijftigers en hun kinderen, de twintigers, het beeld van de reeds oudere industriële bevolking.

7.8. Luik

Luik vertoont duidelijk het beeld van de Waalse grote industriestad: verouderde leeftijdsopbouw met sterk vrouwenoverschot bij de meer dan veertigjarigen, duidelijke vermindering van de generaties na 1920 en dit tot 1942, even duidelijke toename na 1946 waarbij de inbreng van de vreemdelingen zeer belangrijk wordt vooral in de groep van 20 tot 30 jaar.

Hoei heeft een leeftijdsopbouw die heel sterk aansluit bij de Luikse met dit verschil dat er veel minder vreemdelingen zijn. Verviers, de tweede grootste stad, vertoont een enigszins ander beeld: minder sterke vermindering van de generaties van de jaren '20, geleidelijke toename van de generaties tot 1960 en even geleidelijke vermindering tot in het midden van de jaren '70. Het aantal vreemdelingen is beperkt. Visé heeft een relatief jonge samenstelling met regelmatig in aantal toenemende generaties tot 1964. Het aantal vreemdelingen neemt met dezelfde regelmaat toe. De drie kleine steden Hannuit, Borgworm en Spa hebben een nogal gelijkaardige bevolkingsopbouw. Deze van Spa is de jongste en de regelmatigste, deze van Hannuit, in de leemstreek, de oudste. Borgworm dankt aan zijn verkeerssituatie een niet onbelangrijke groep forensen van 20 tot 35-jarigen. Hannuit vertoont juist omwille van een vertrekoverschot een relatief tekort aan personen van 20 tot 30 jaar. Amay bezit de verouderde leeftijdsopbouw van een oude geïndustrialiseerde gemeente in de Maasvallei. Drie andere niet stedelijke gemeenten in het spanningsveld van Luik en Verviers vertonen er op wisselende wijze de invloed van. Chaudfontaine is een oudere suburbanisatiegemeente van het Luikse met een grote groep 30 tot 50-jarigen en daardoor ook een relatief groot aantal jongeren. Te Herve, dat landelijk gebleven is en traditioneel een jongere opbouw had, is de suburbanisatie-invloed duidelijk van recentere datum. Hij is toch goed merkbaar vooral in de groep van de dertigjarigen wat zich eveneens weerspiegelt in de jongste generaties. Theux vertoont hetzelfde beeld, zij het in een afgezwakte versie.

Tenslotte twee gemeenten uit het Duitse taalgebied: Eupen kenmerkt zich naast zijn zwakke oorlogsgeneraties De naoorlogse aangroei zette zich in het landelijke Büllingen door tot de jaren '70.

7.9. Luxemburg

Al de Luxemburgse piramides vertonen een onregelmatig verloop als gevolg van de relatief kleine bevolkingsaantallen. In zijn geheel hebben de Luxemburgse gemeenten een vrij jonge bevolkingssamenstelling. De zuigkracht van Aarlen, merkbaar in de 20 tot 35-jarigen, is verbonden aan de functies van provinciehoofdplaats en garnizoenplaats. De steden Marche-en-Famenne, Bastogne, Neufchâteau en vooral Virton vertonen in hun geheel een iets jongere opbouw. Bij deze centra schijnt het vertrekoverschot, dat aanwezig is in de generaties van 40 tot 60 jaar, zich niet te herhalen in de groep der jongere volwassenen. Fauvillers werd opgenomen als voorbeeld van een kleine landelijke gemeente waar door toevallige factoren zeer onregelmatige patronen voorkomen. Desondanks is het vertrekoverschot tussen de 25 en 50 jaar toch aanwijsbaar.

Fig. 7.1.1.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

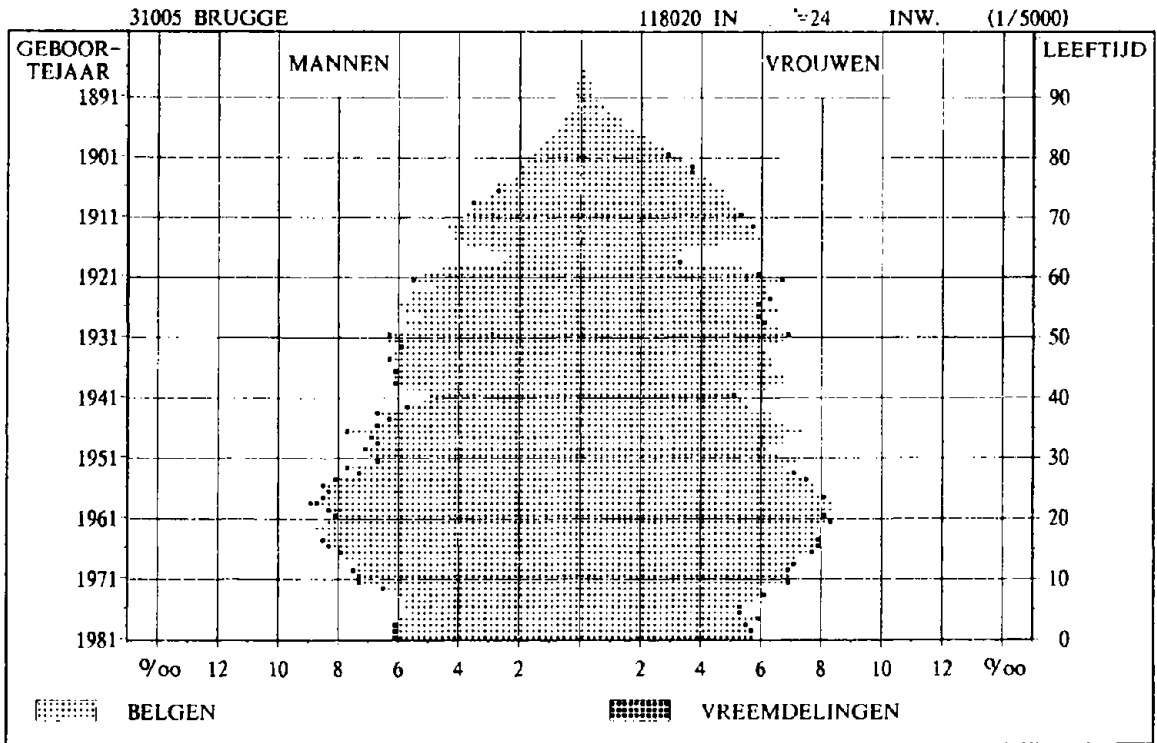

Fig. 7.1.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

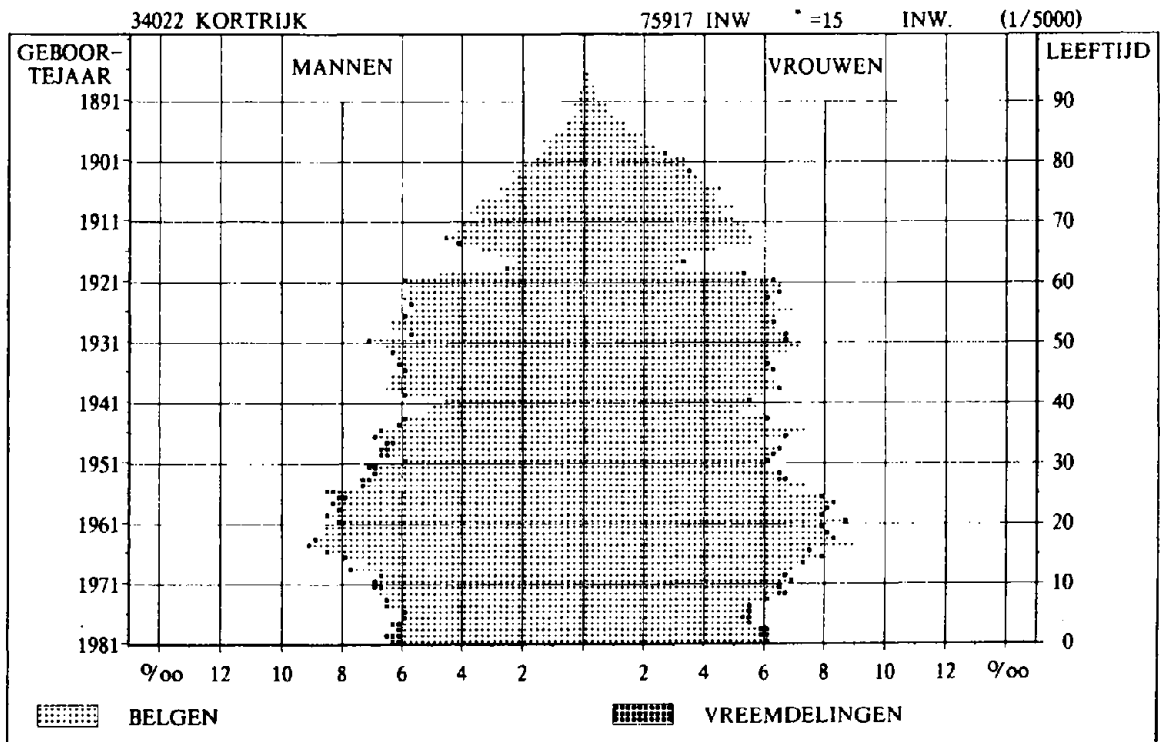

Fig. 7.1.3.

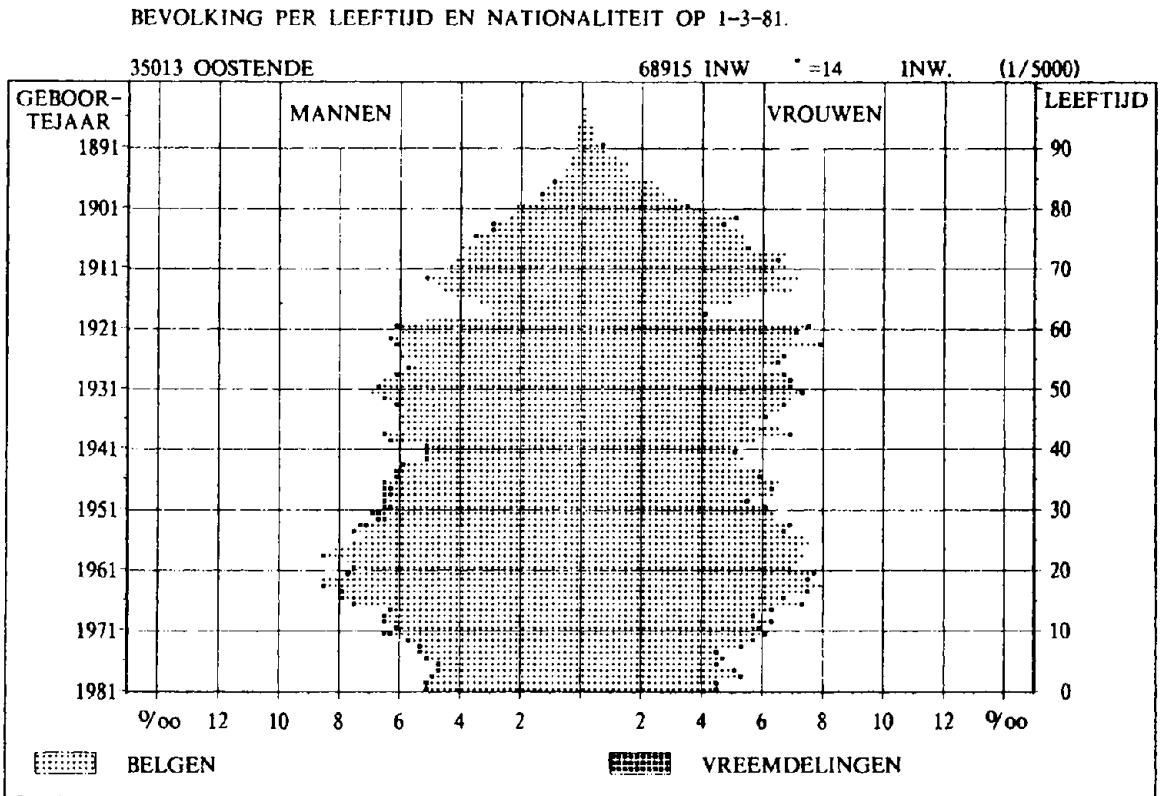

Fig. 7.1.4.

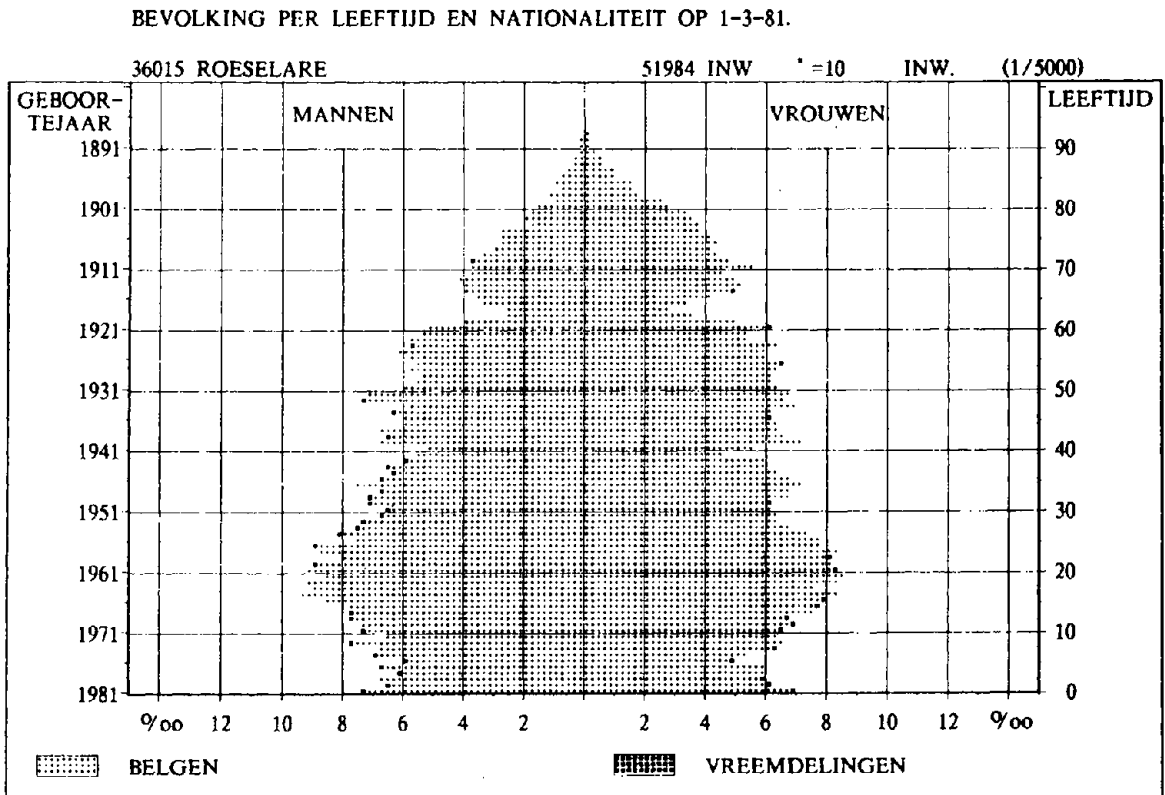

Fig. 7.1.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

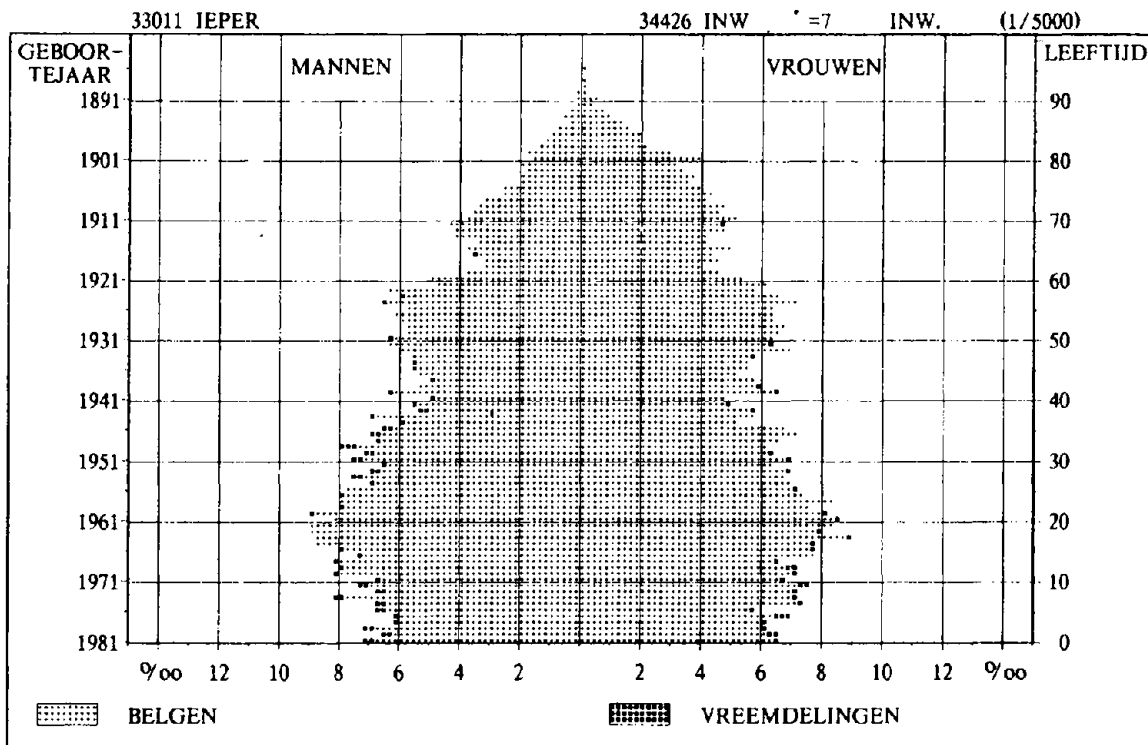

Fig. 7.1.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

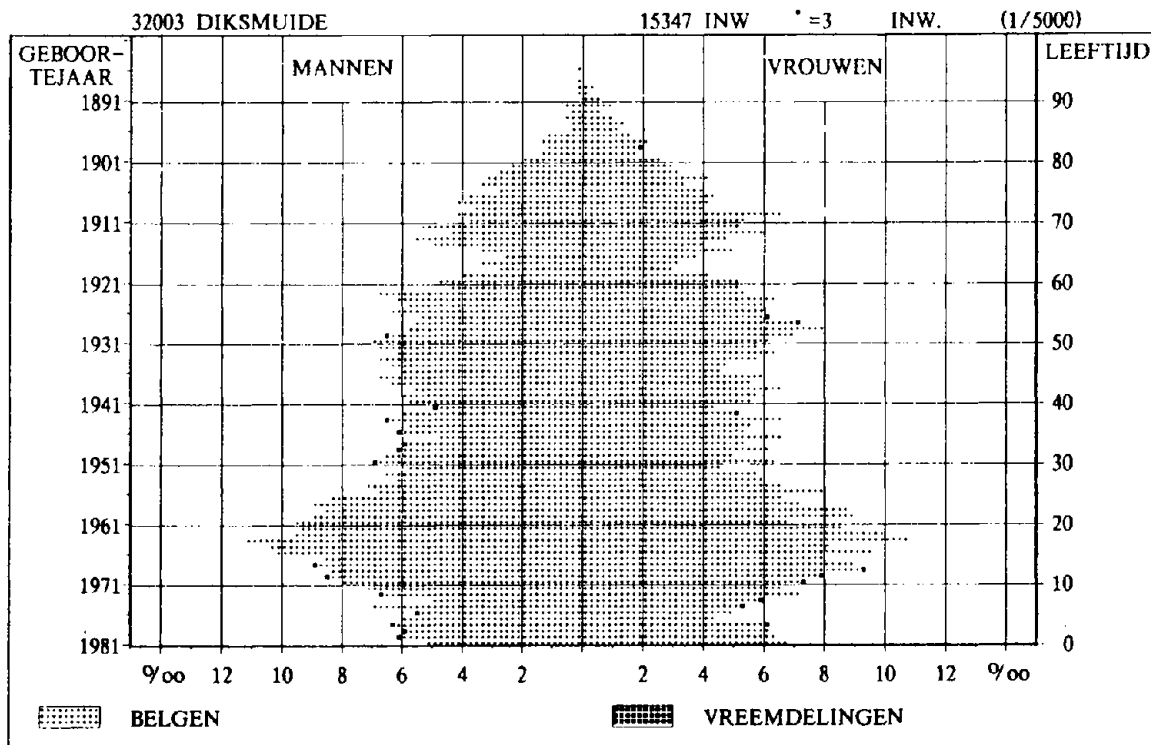

Fig. 7.1.7.

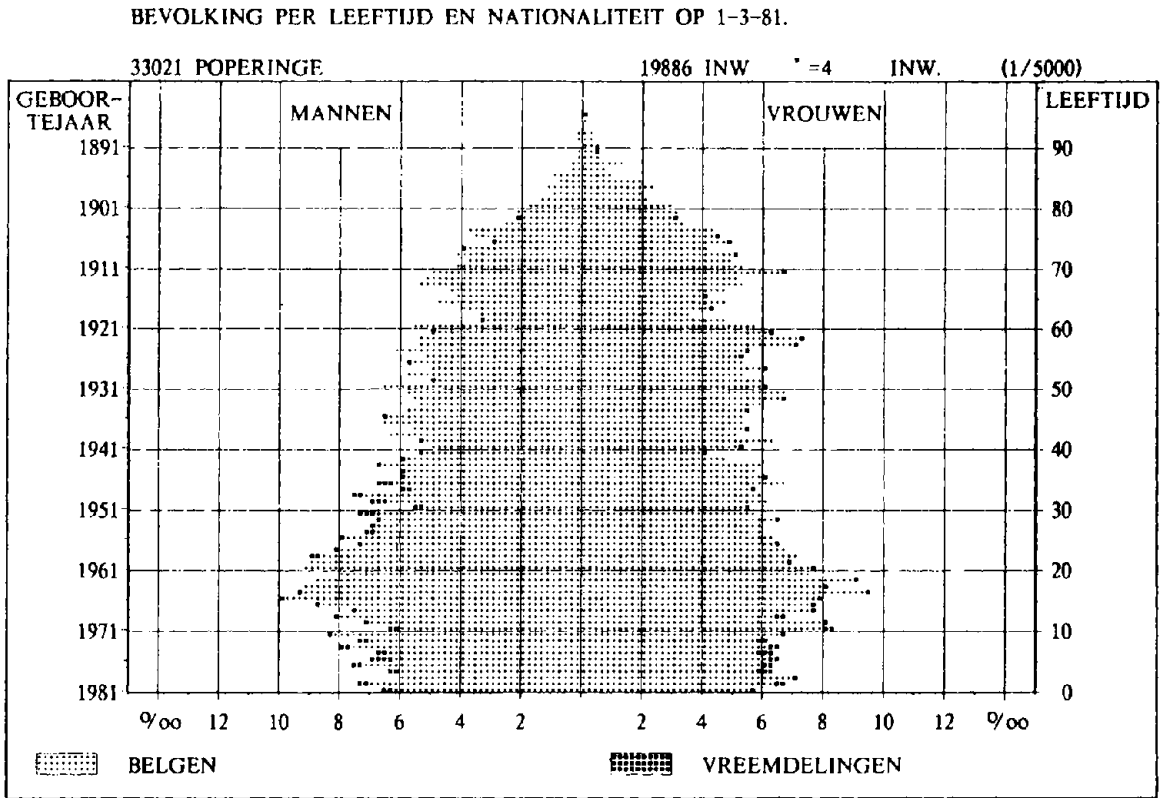

Fig. 7.1.8.

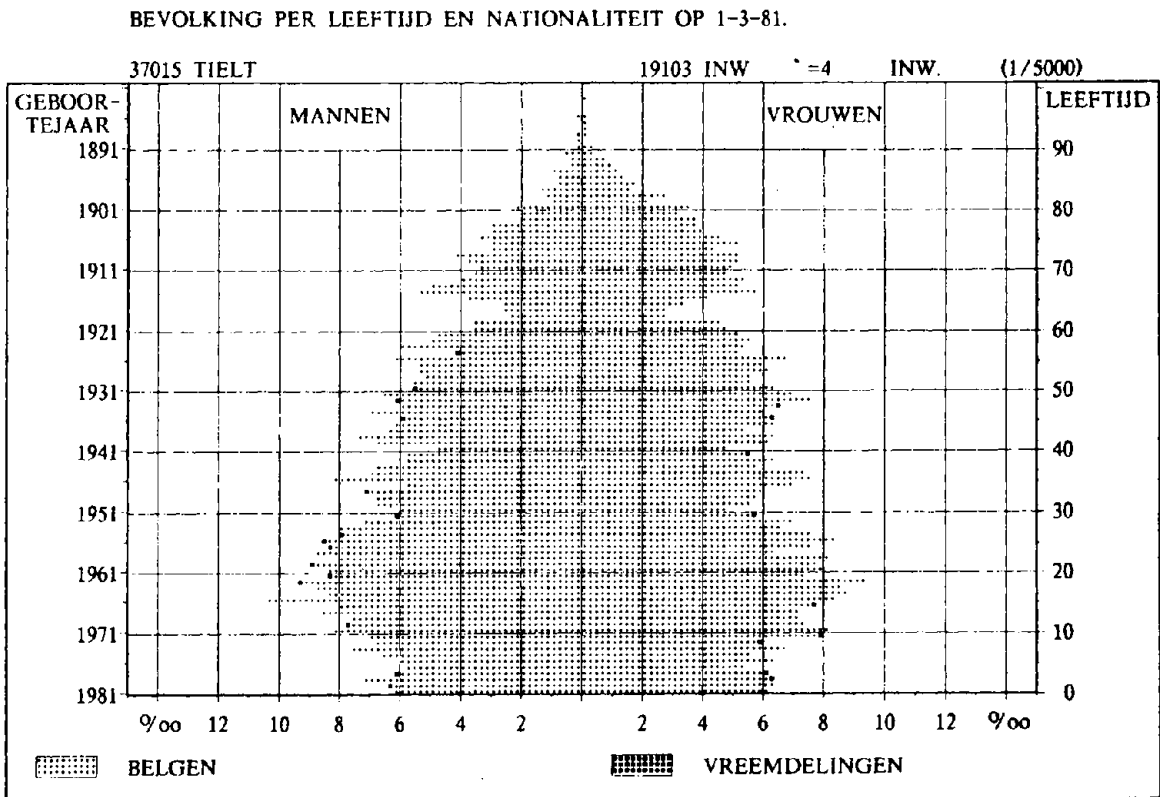

Fig. 7.1.9.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

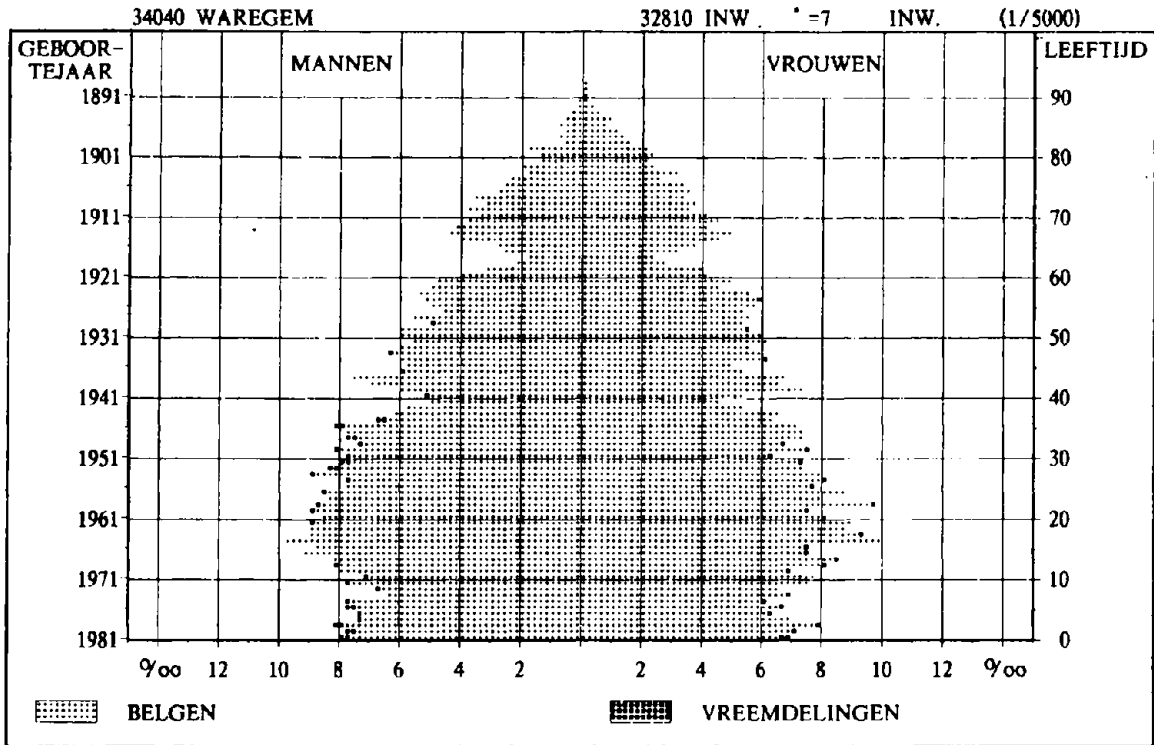

Fig. 7.1.10.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

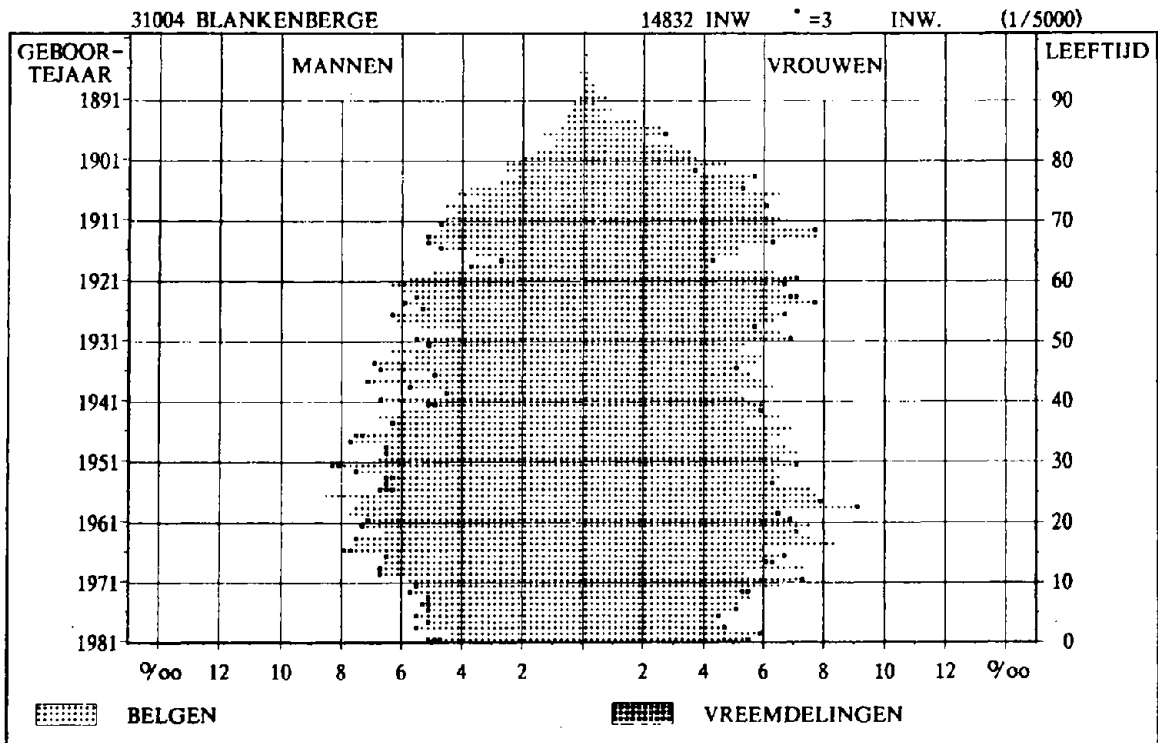

Fig. 7.1.11.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

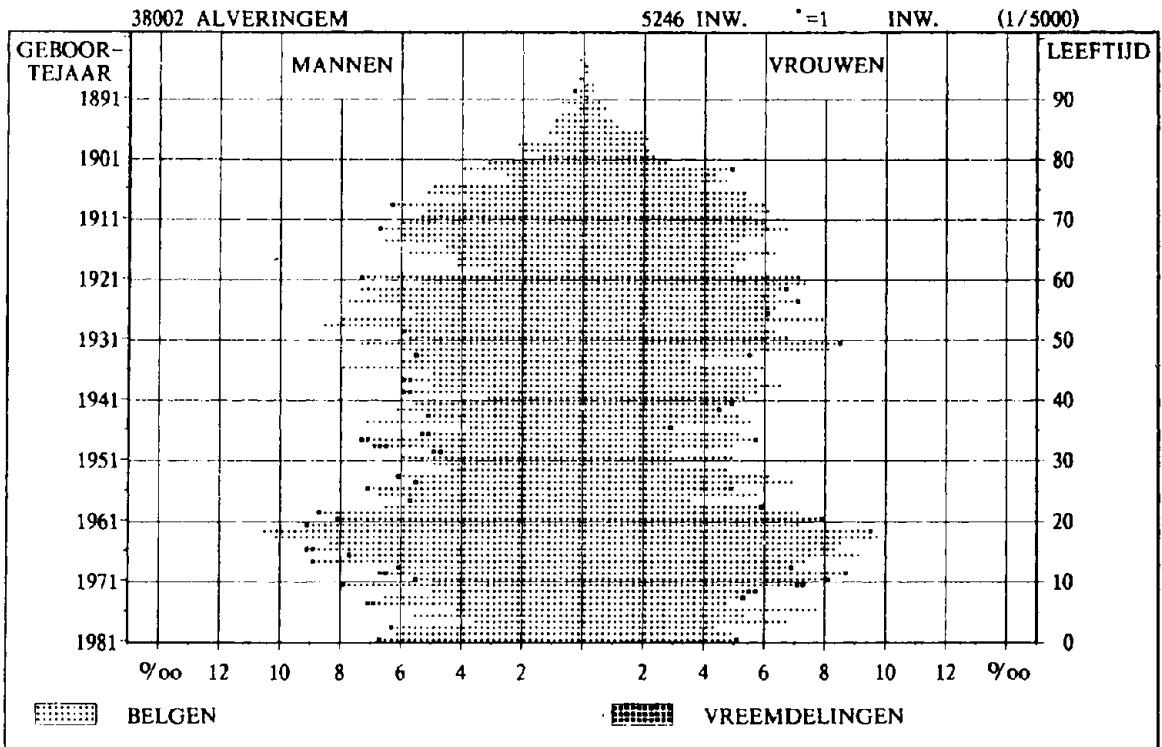

Fig. 7.1.12.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

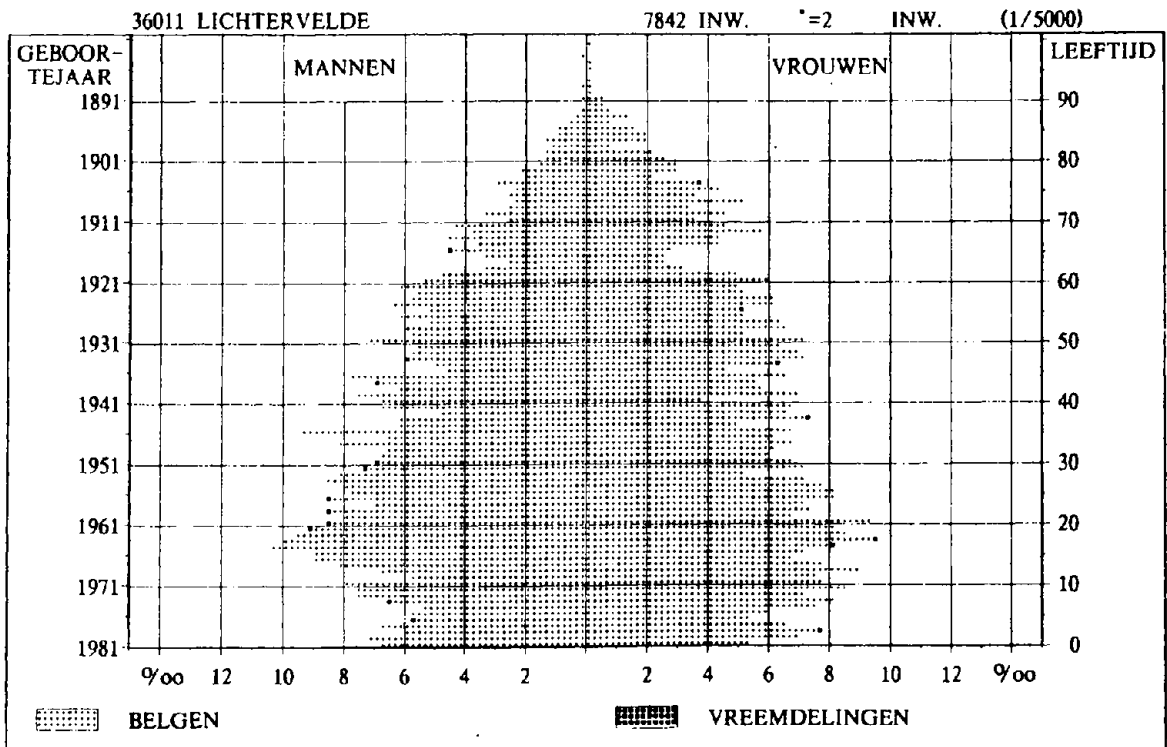

Fig. 7.1.13.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

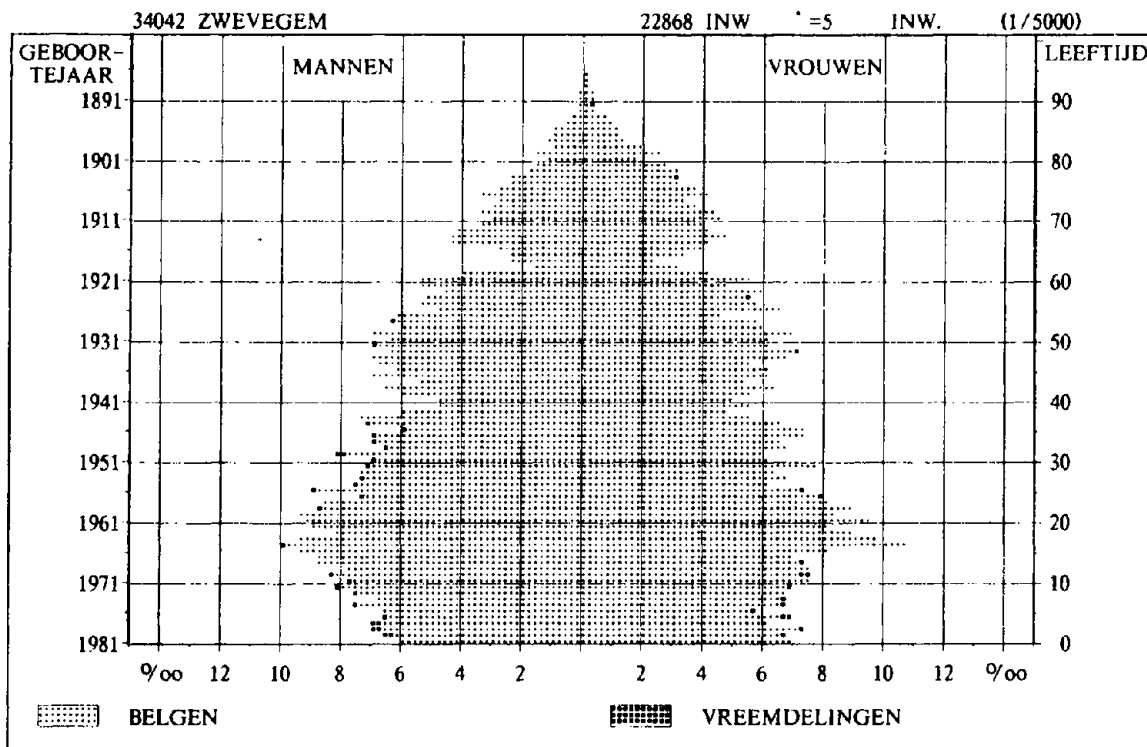

Fig. 7.2.1.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

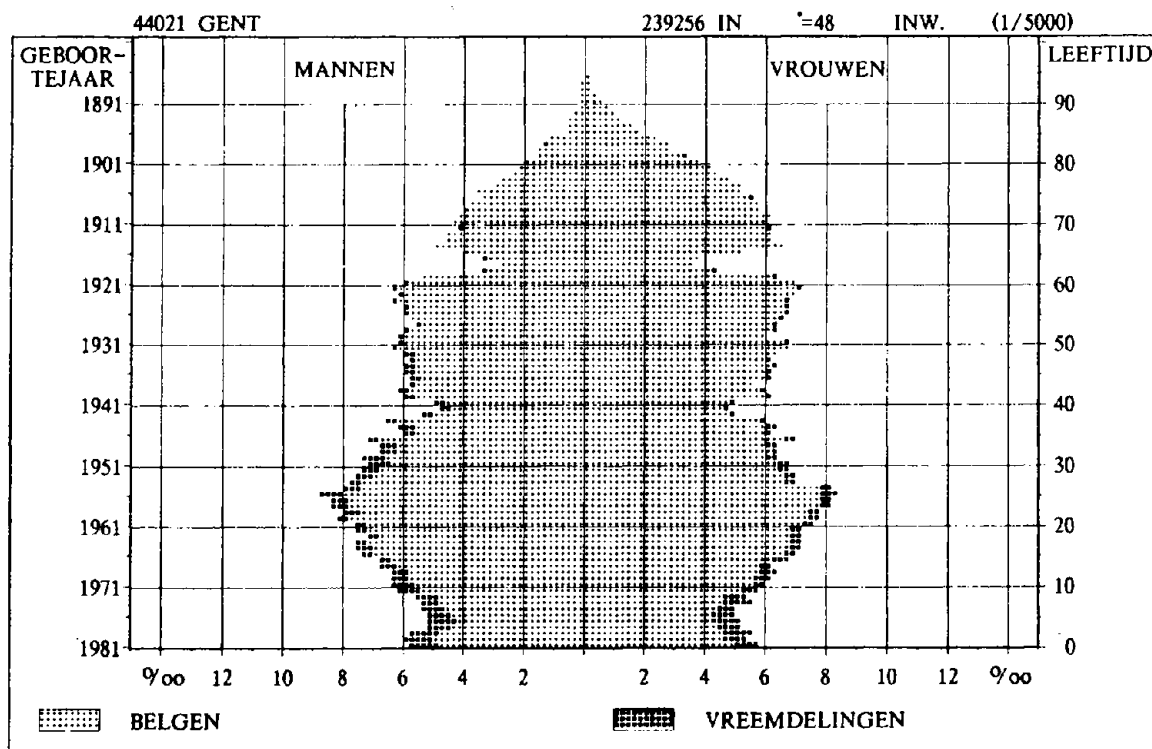

Fig. 7.2.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

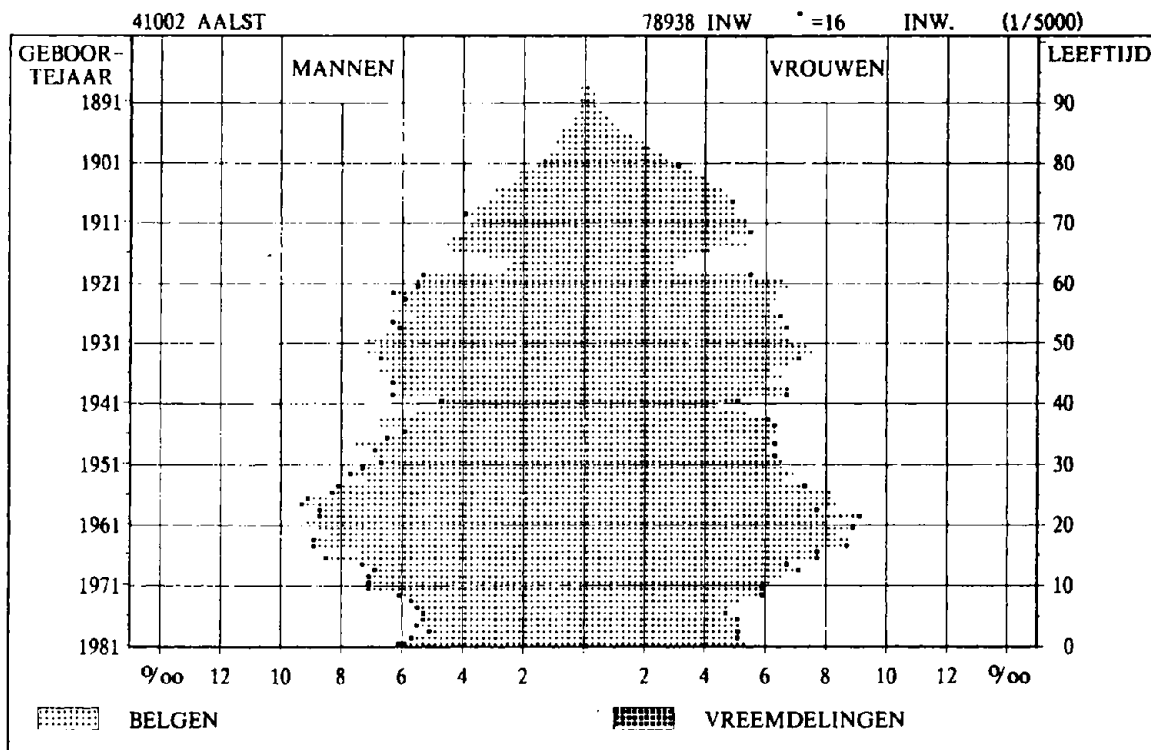

Fig. 7.2.3.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

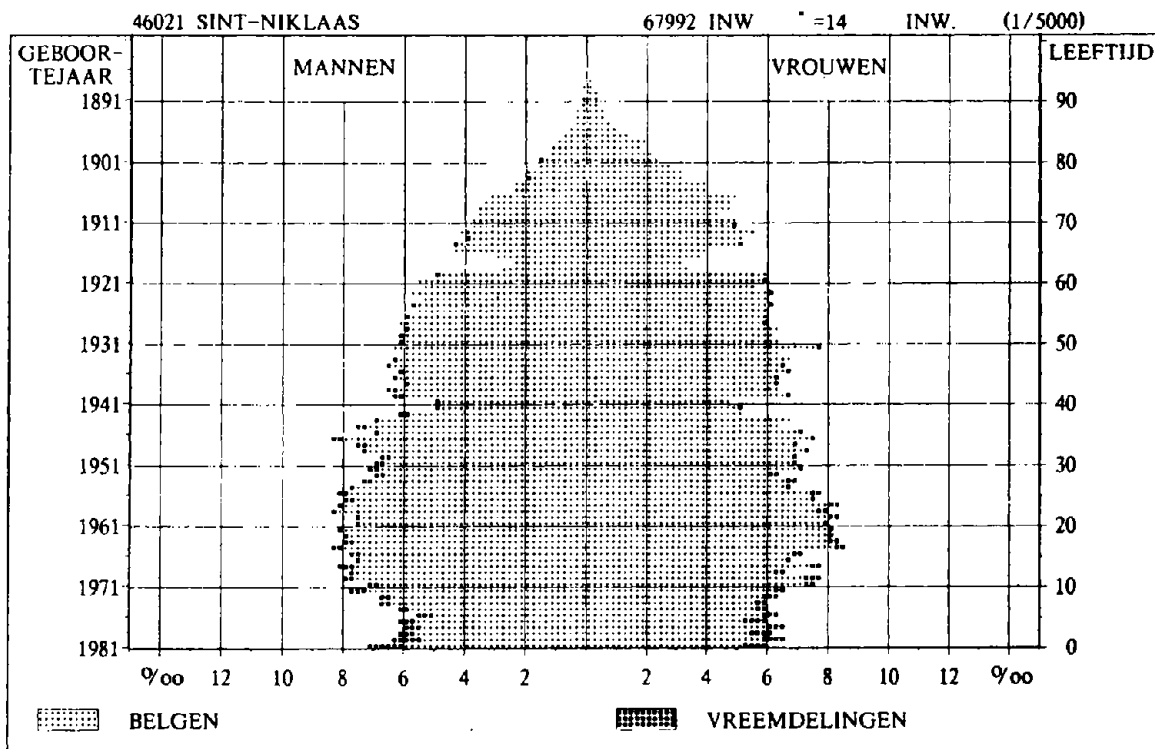

Fig. 7.2.4.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

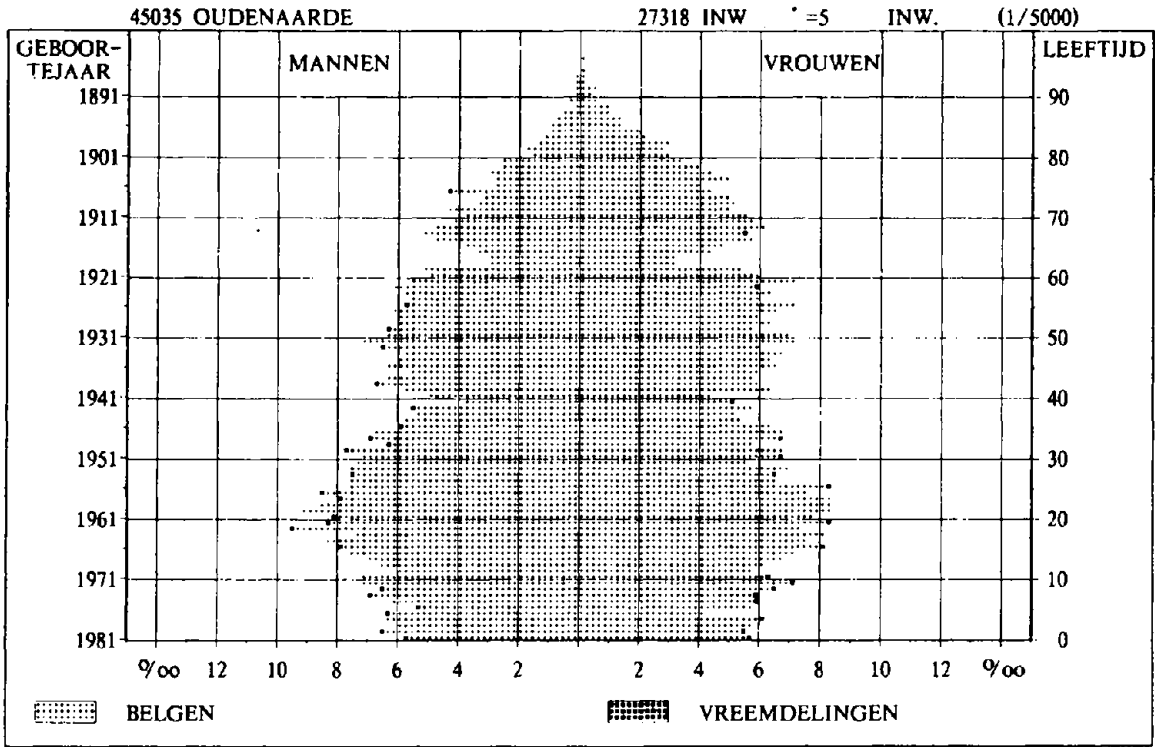

Fig. 7.2.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

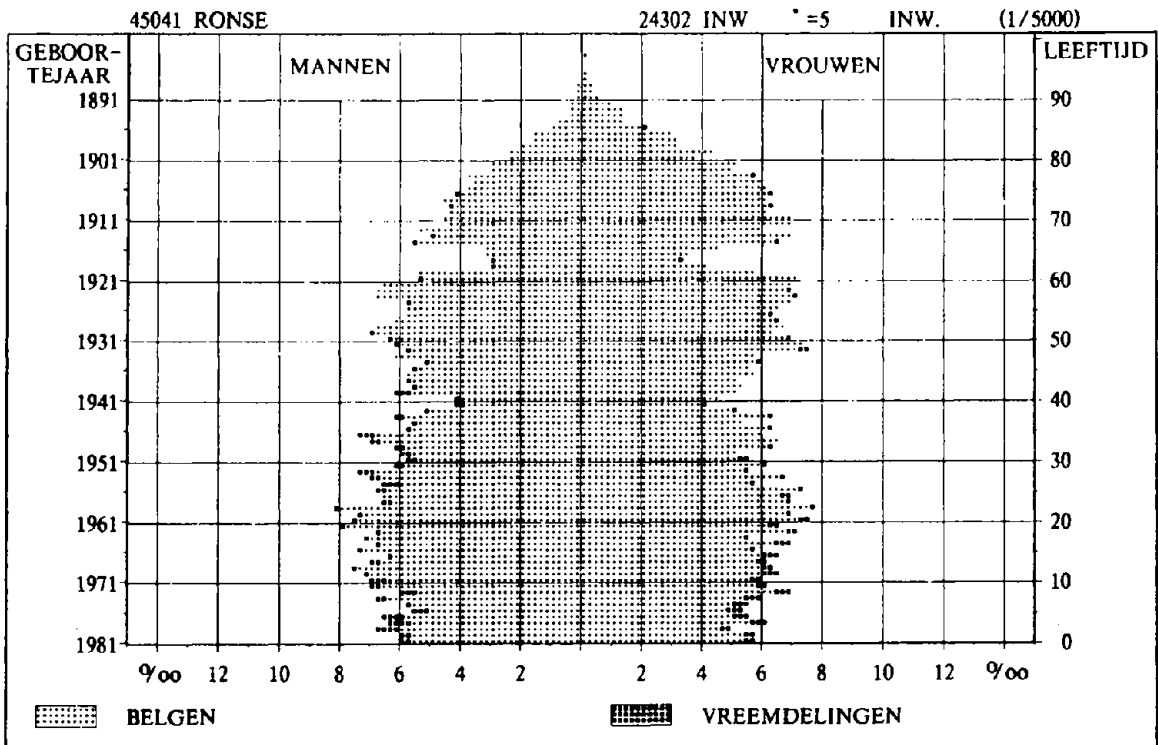

Fig. 7.2.6.

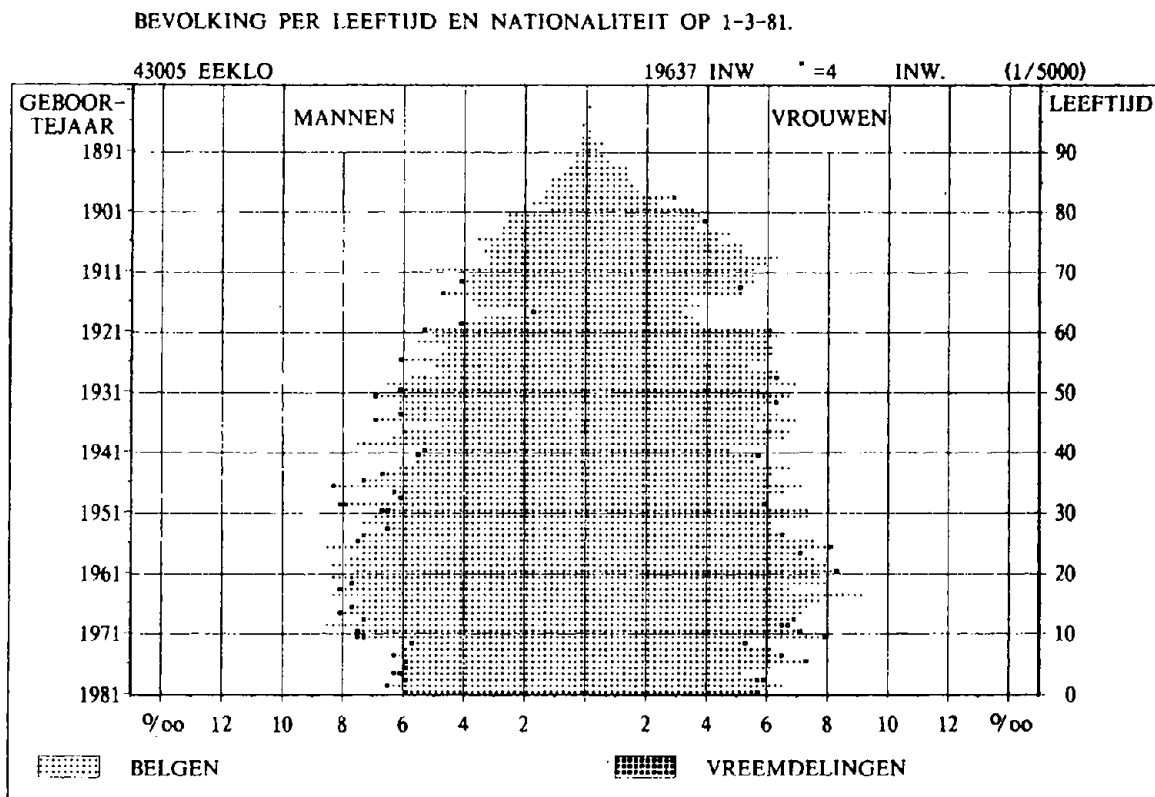

Fig. 7.2.7.

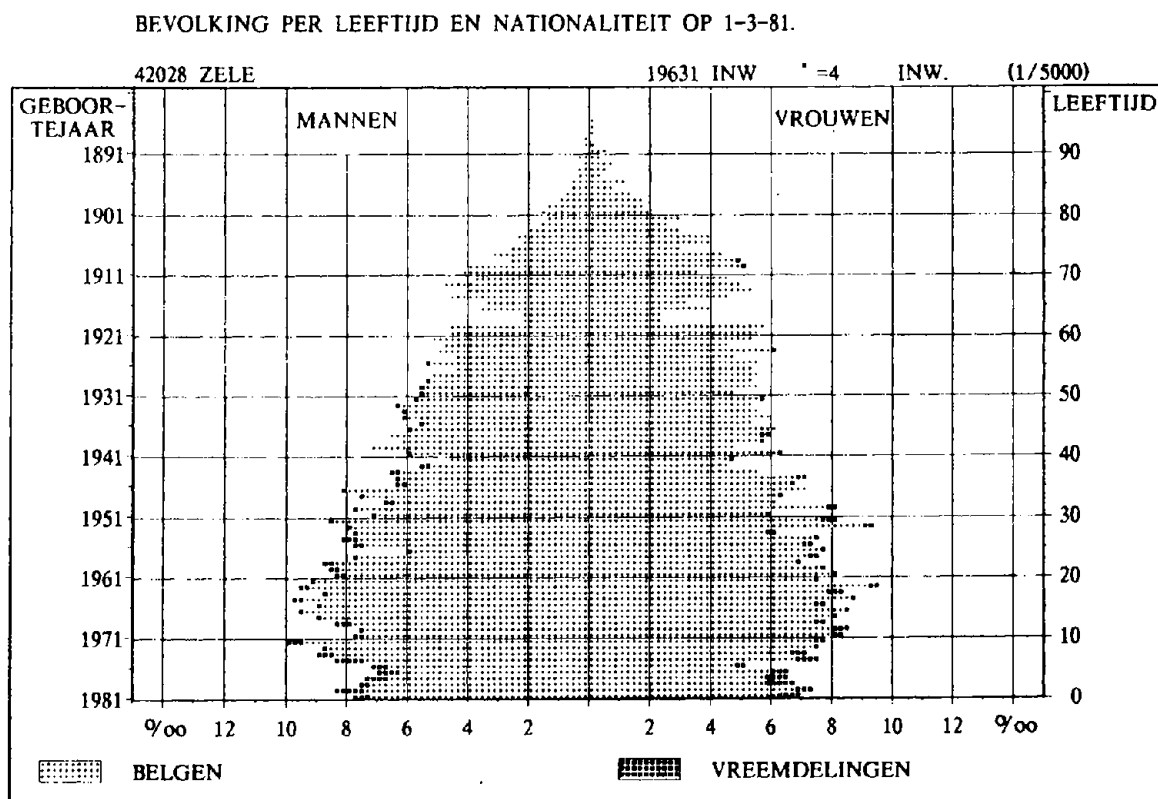

Fig. 7.2.8.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

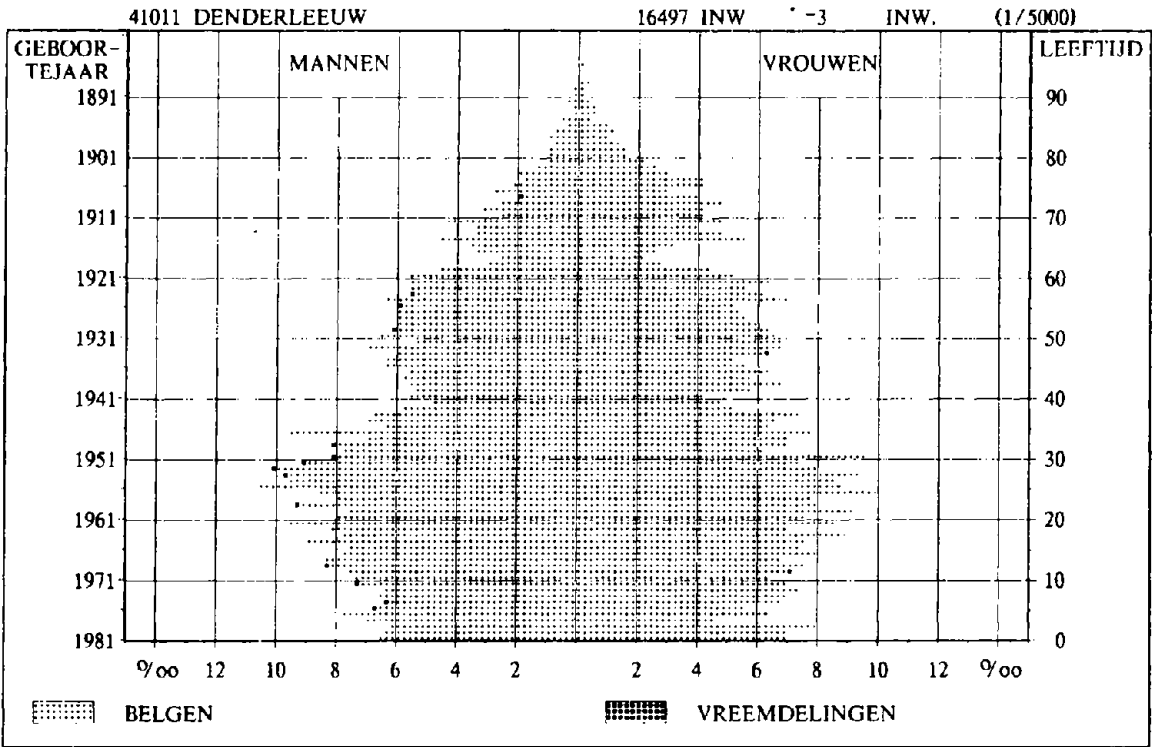

Fig. 7.2.9.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

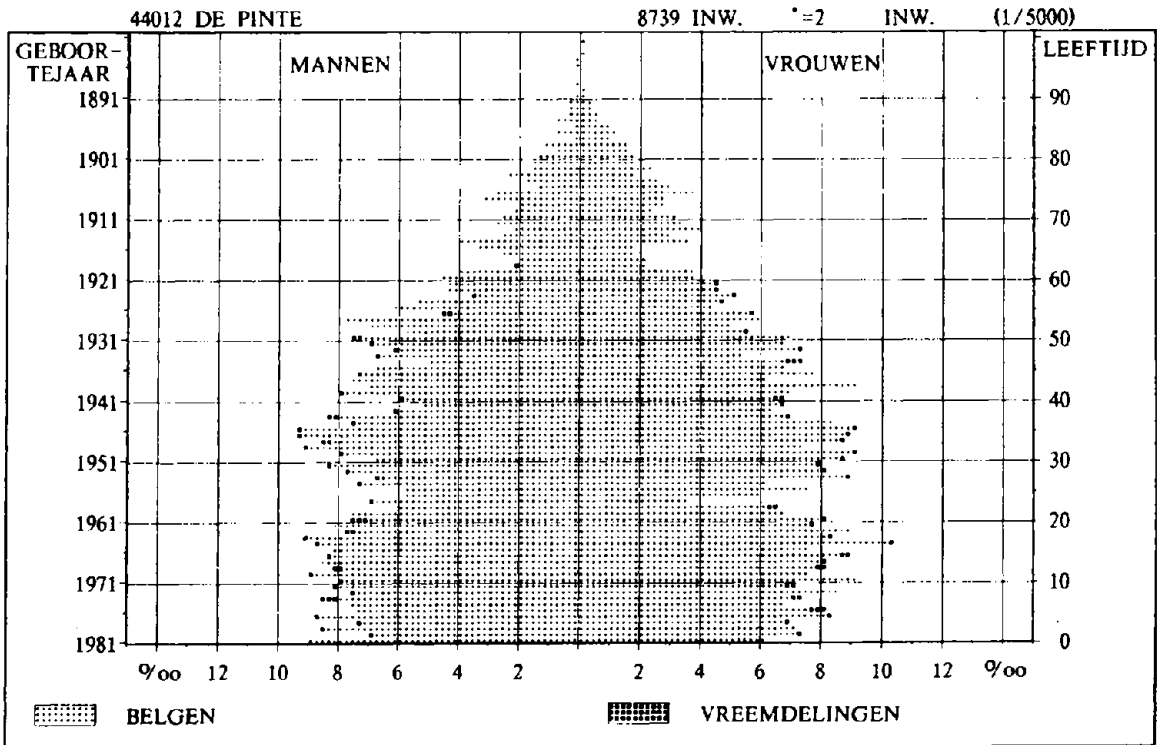

Fig. 7.2.10.

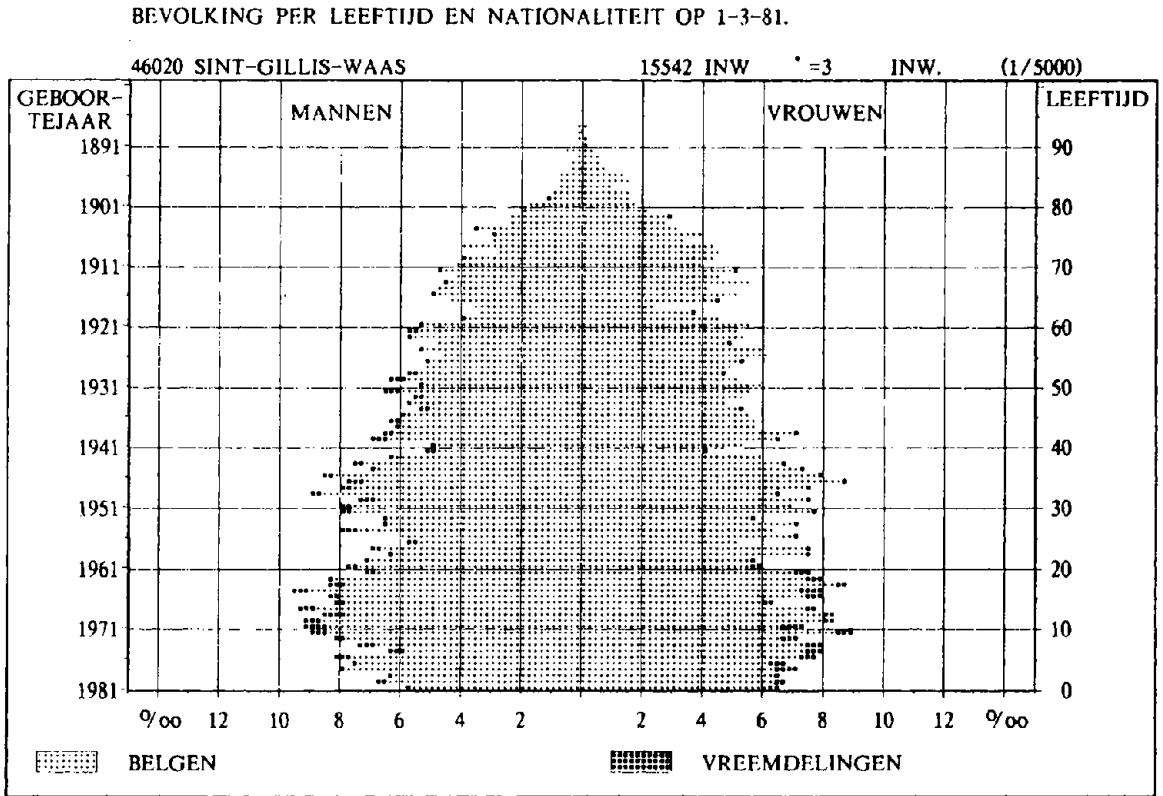

Fig. 7.2.11.

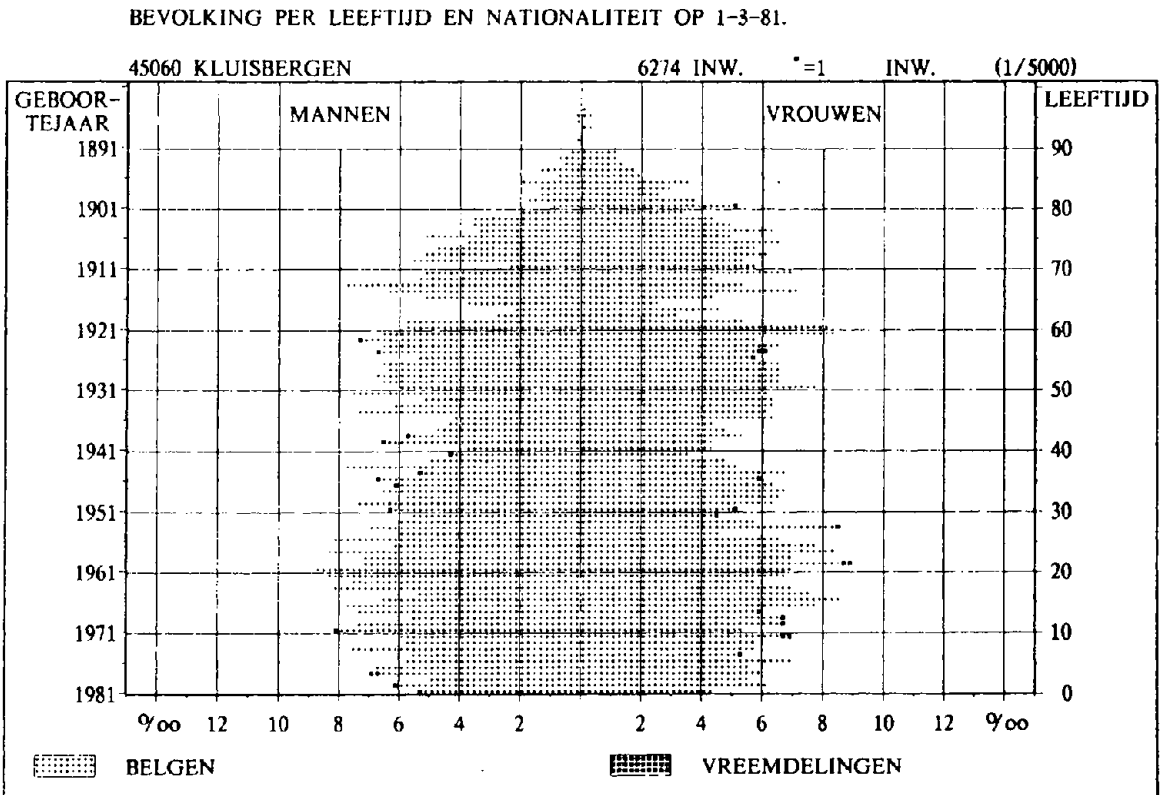

Fig. 7.3.1.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

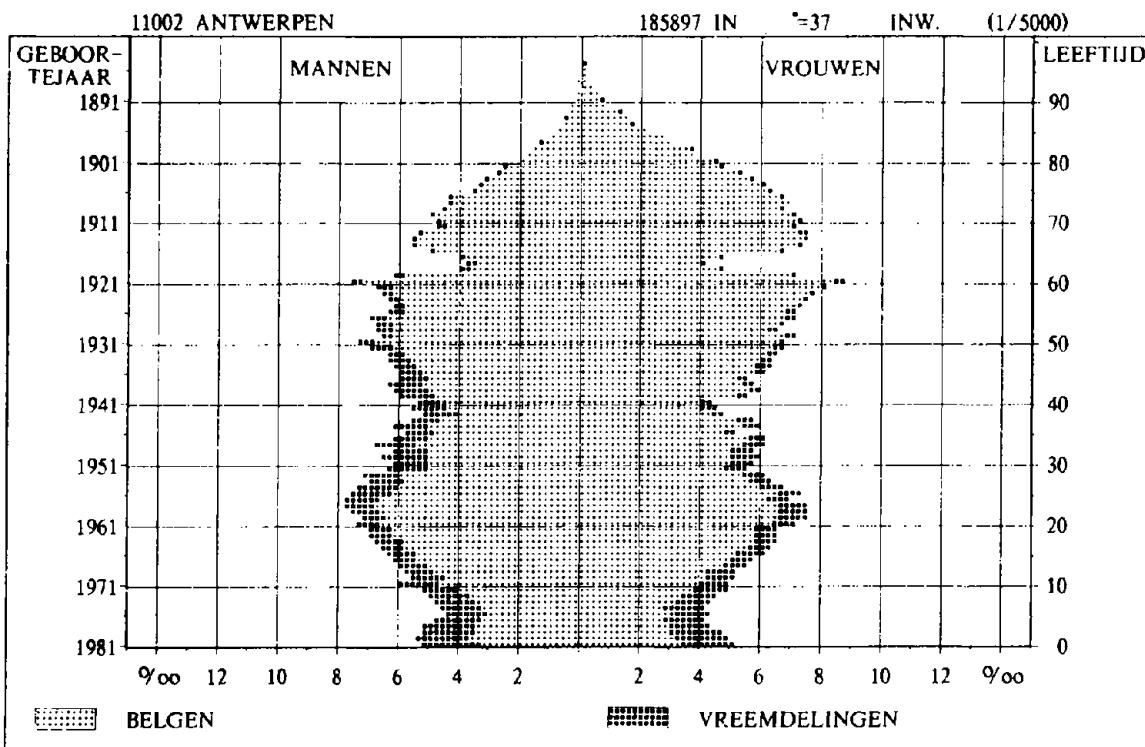

Fig. 7.3.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

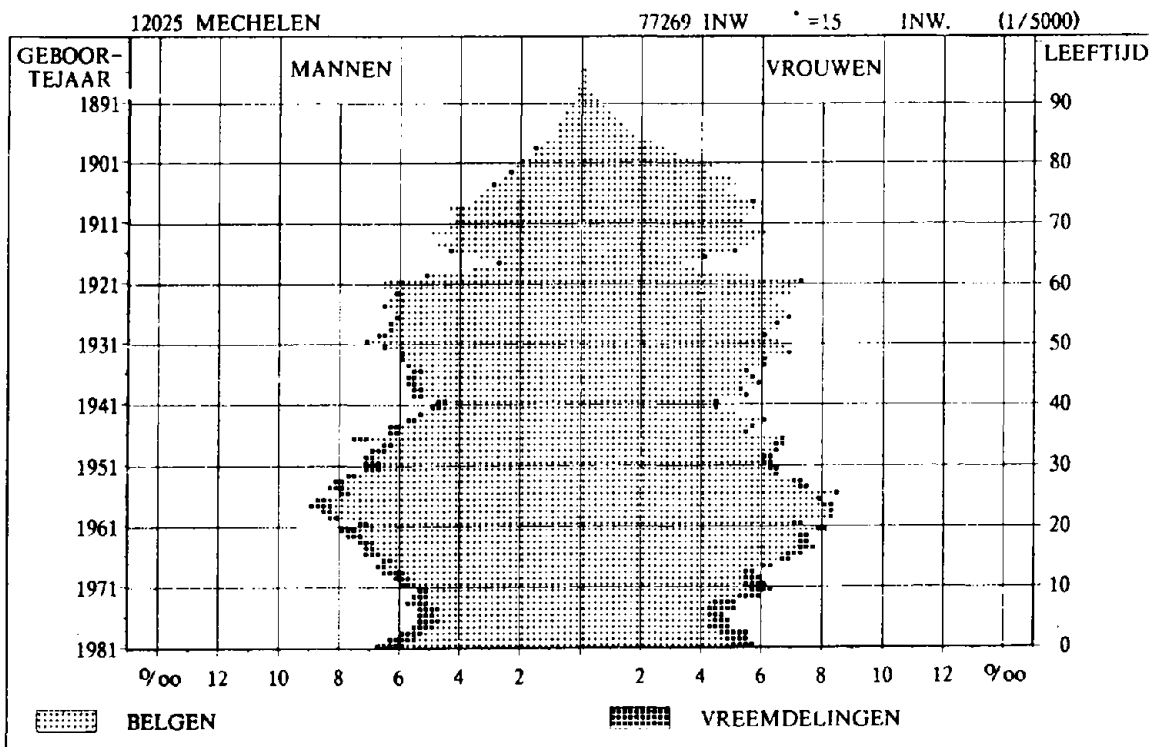

Fig. 7.3.3.

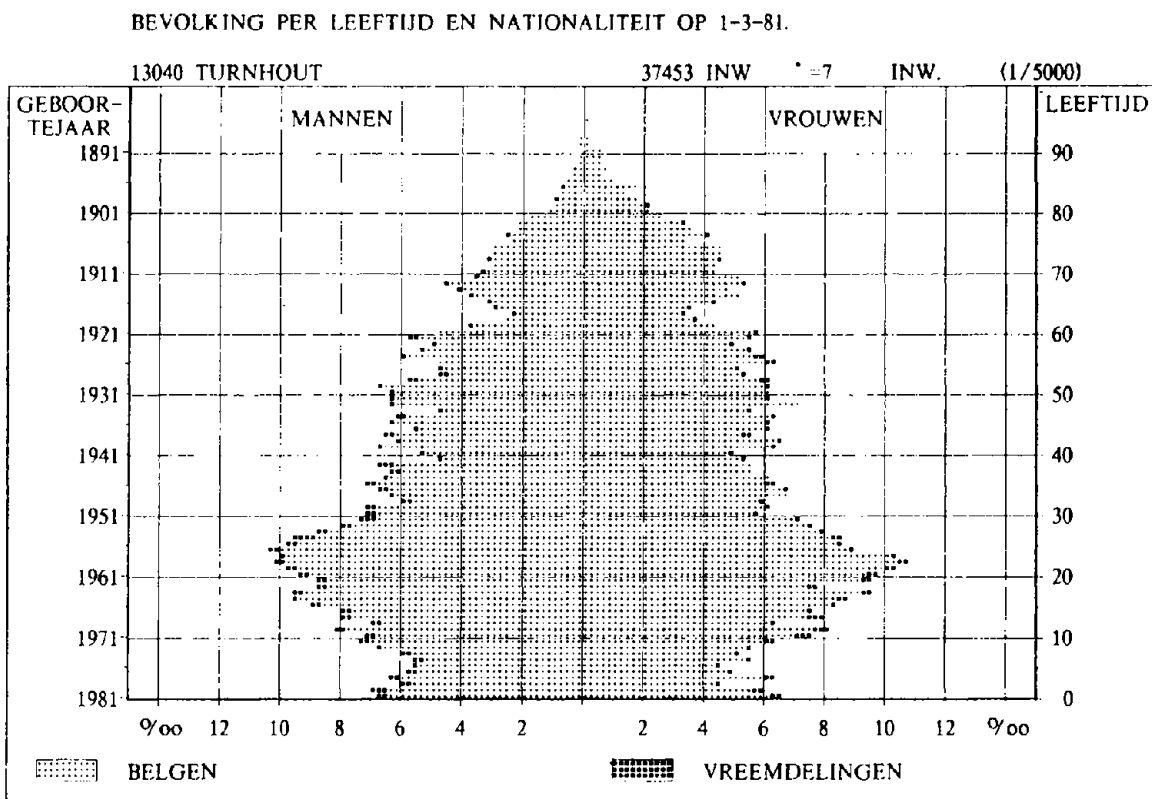

Fig. 7.3.4.

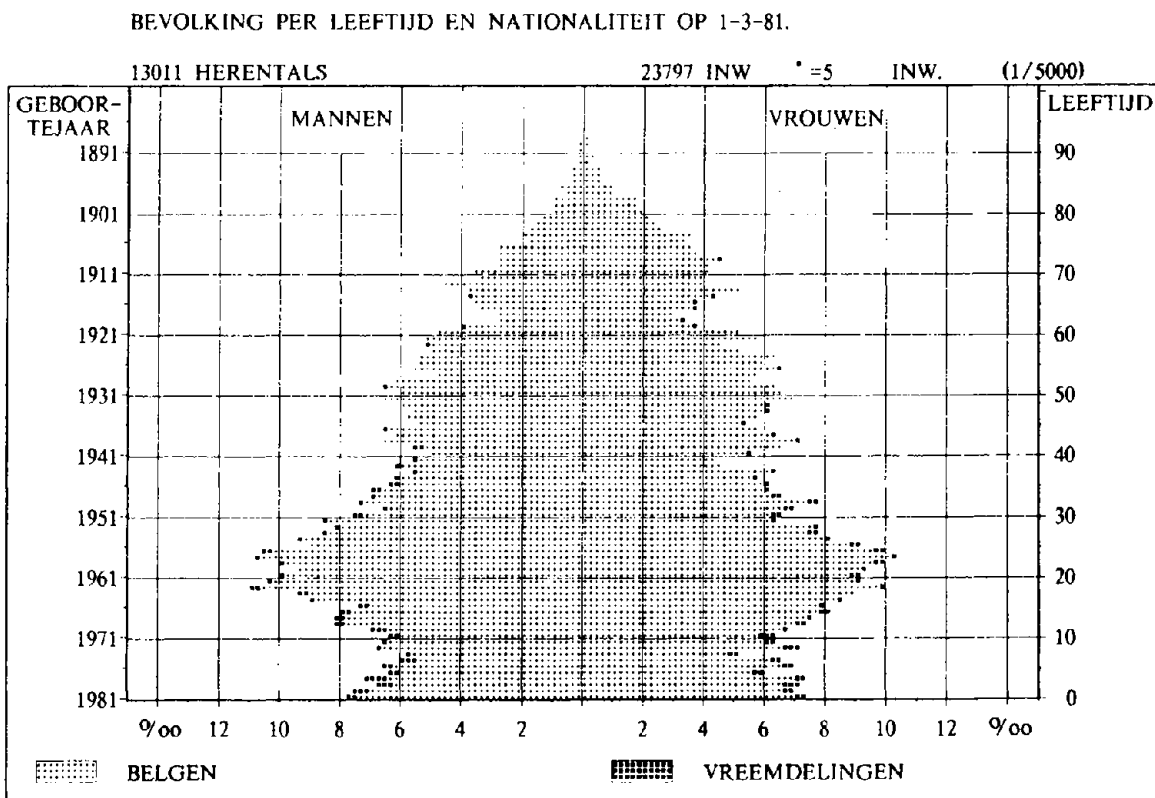

Fig. 7.3.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

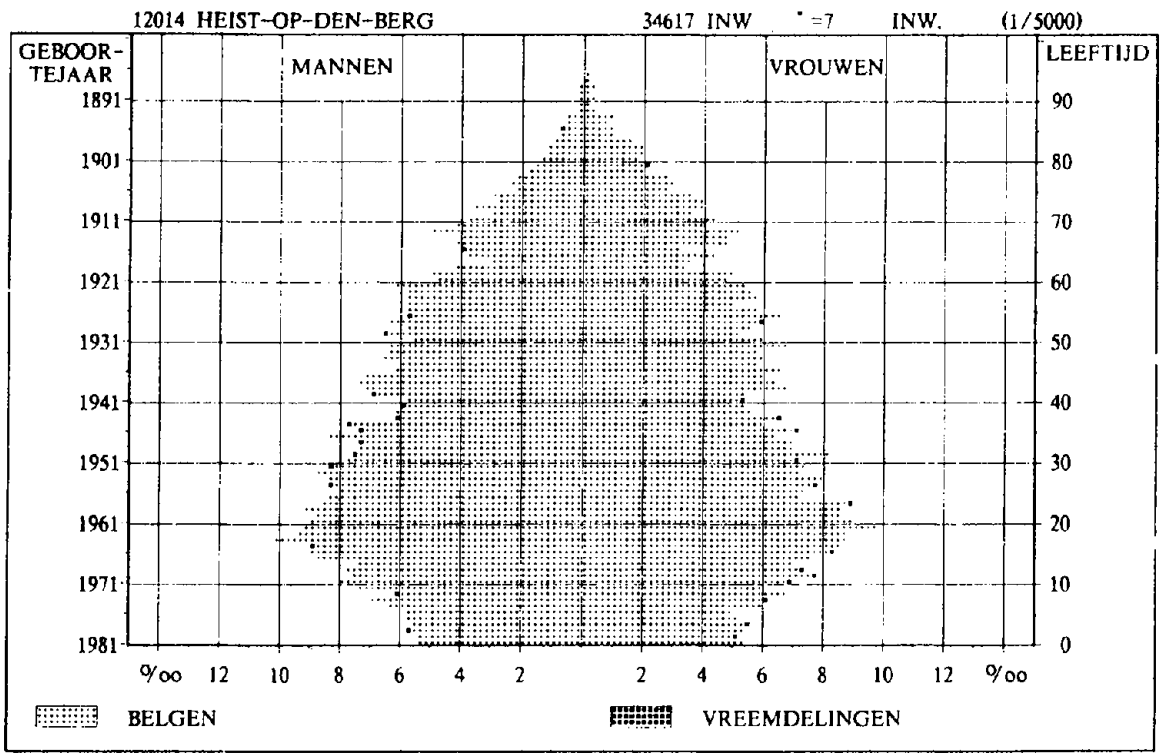

Fig. 7.3.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

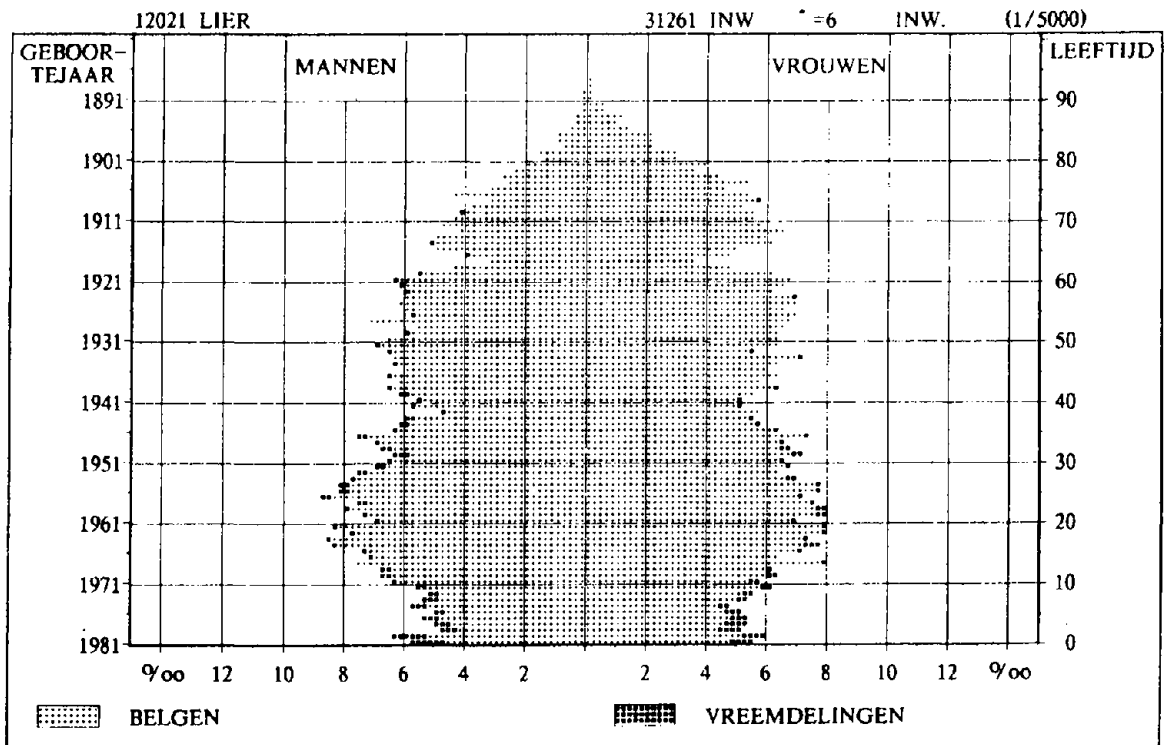

Fig. 7.3.7.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

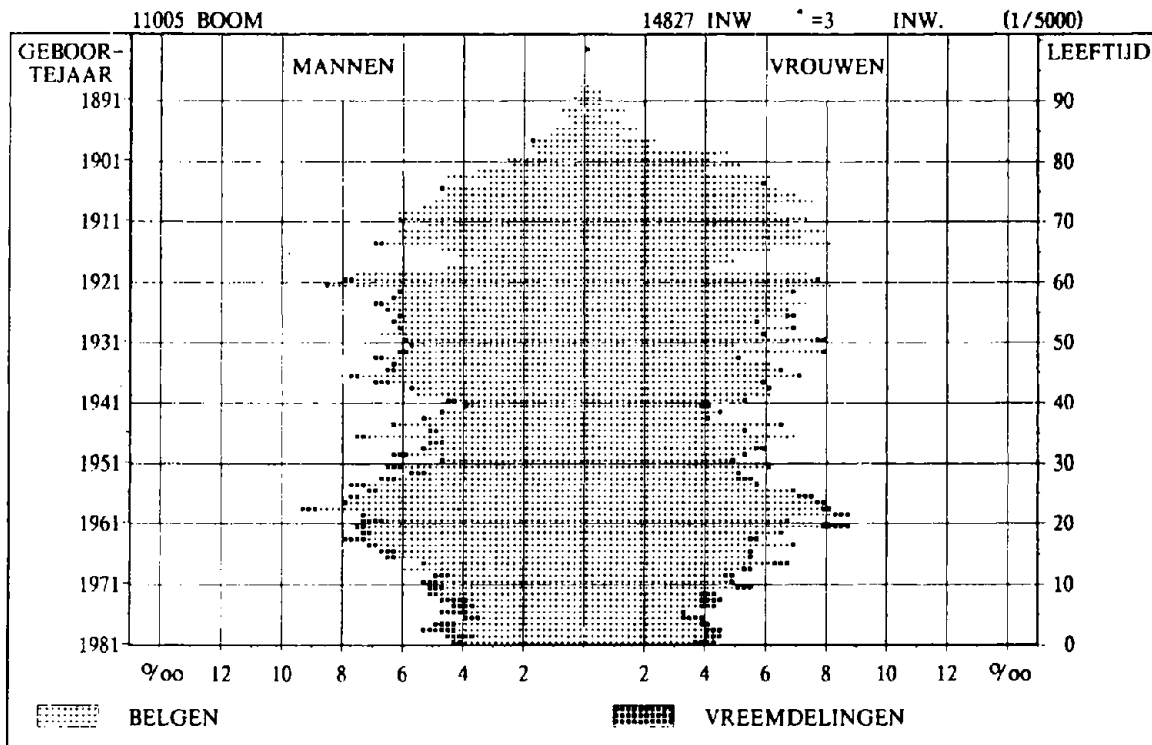

Fig. 7.3.8.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

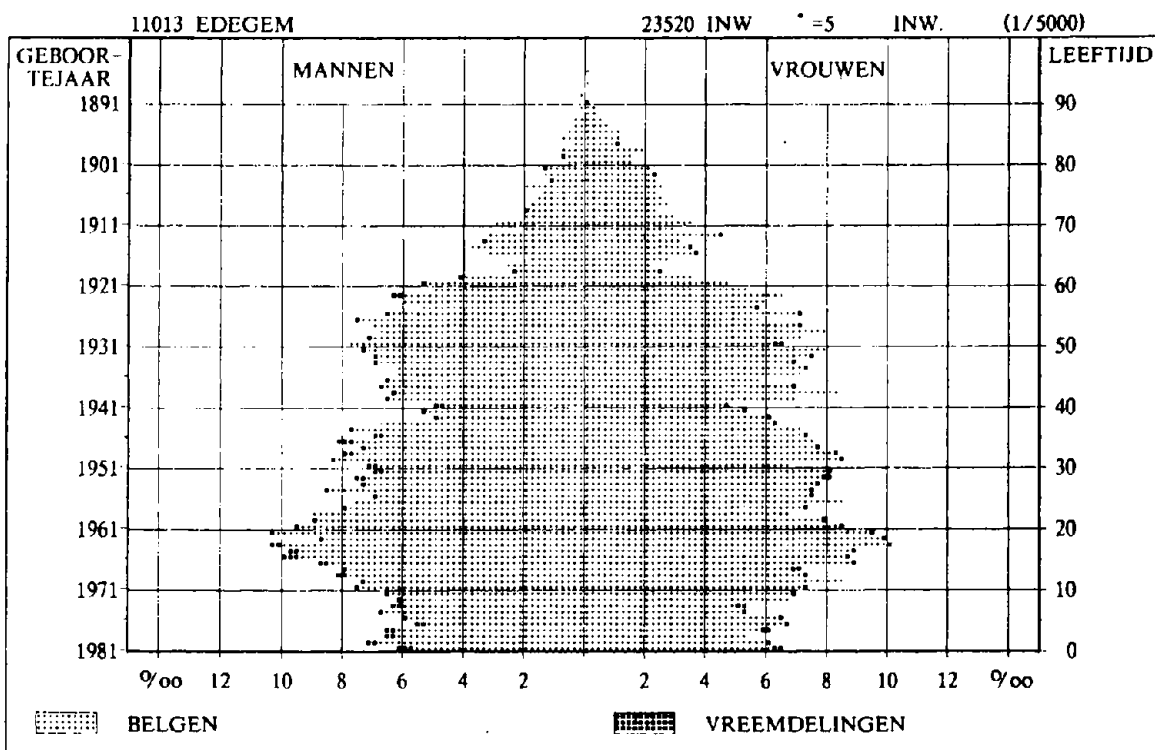

Fig. 7.3.9.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

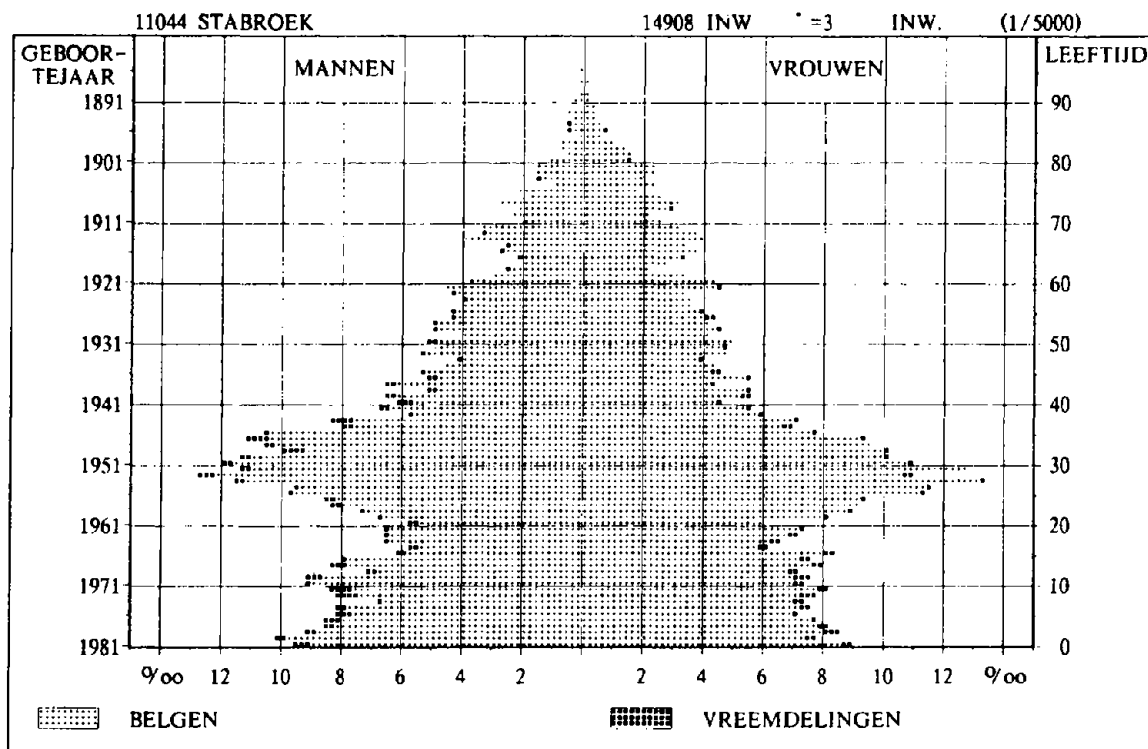

Fig. 7.3.10.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

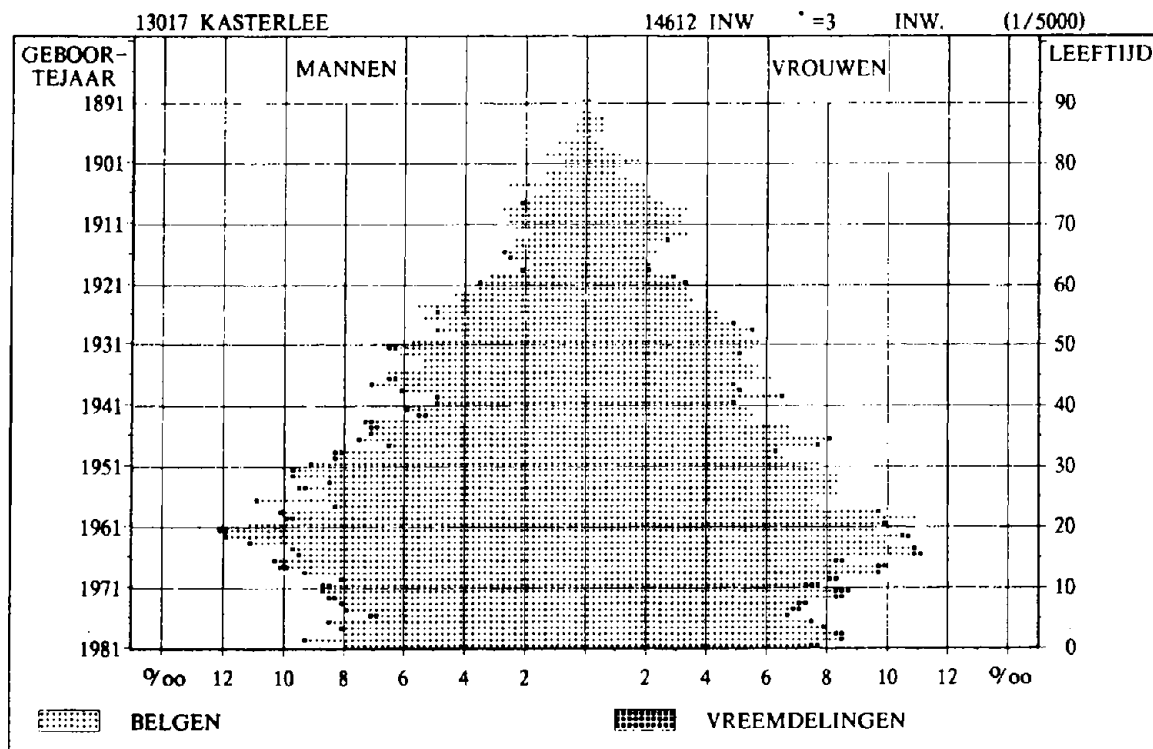

Fig. 7.3.11.

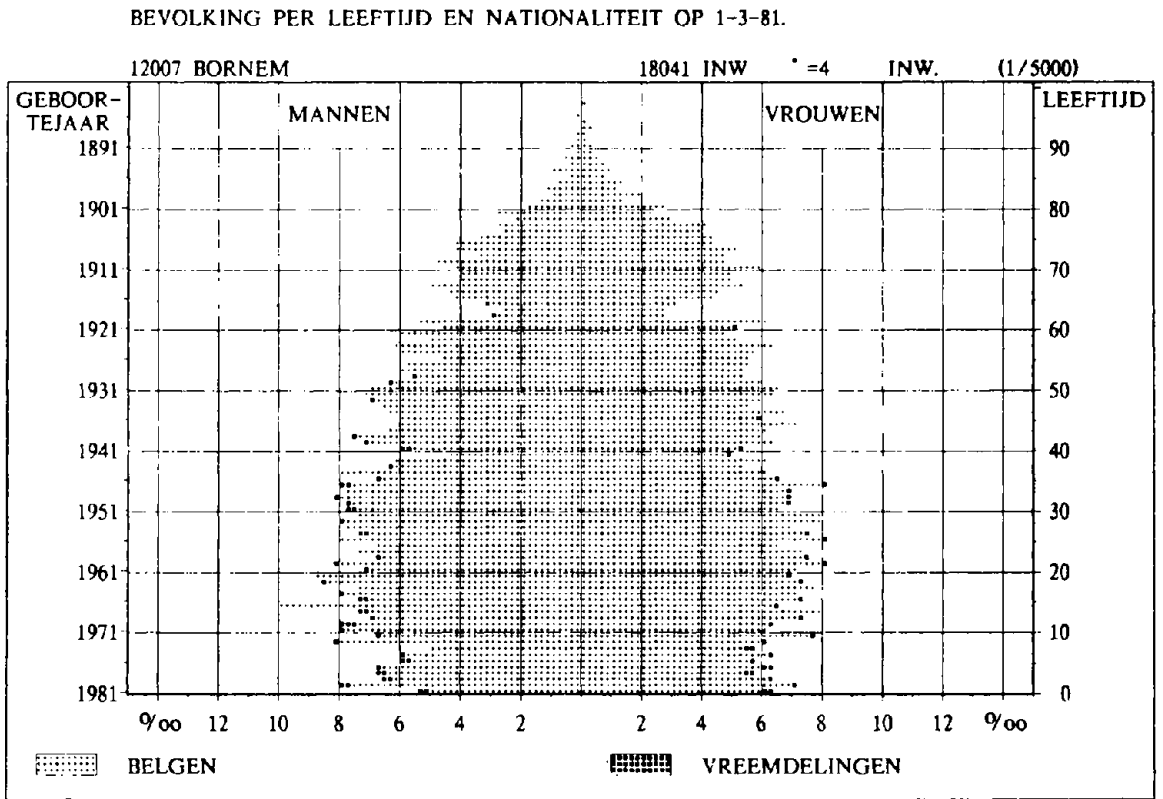

Fig. 7.4.1.

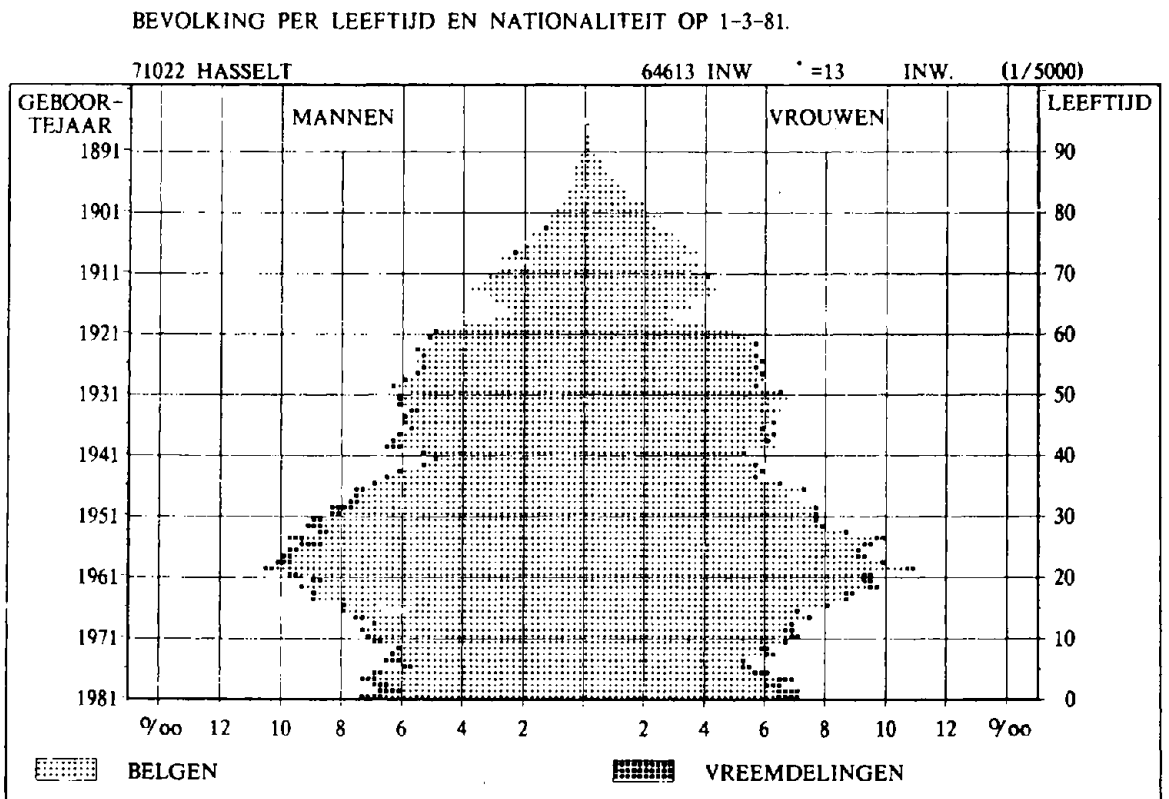

Fig. 7.4.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

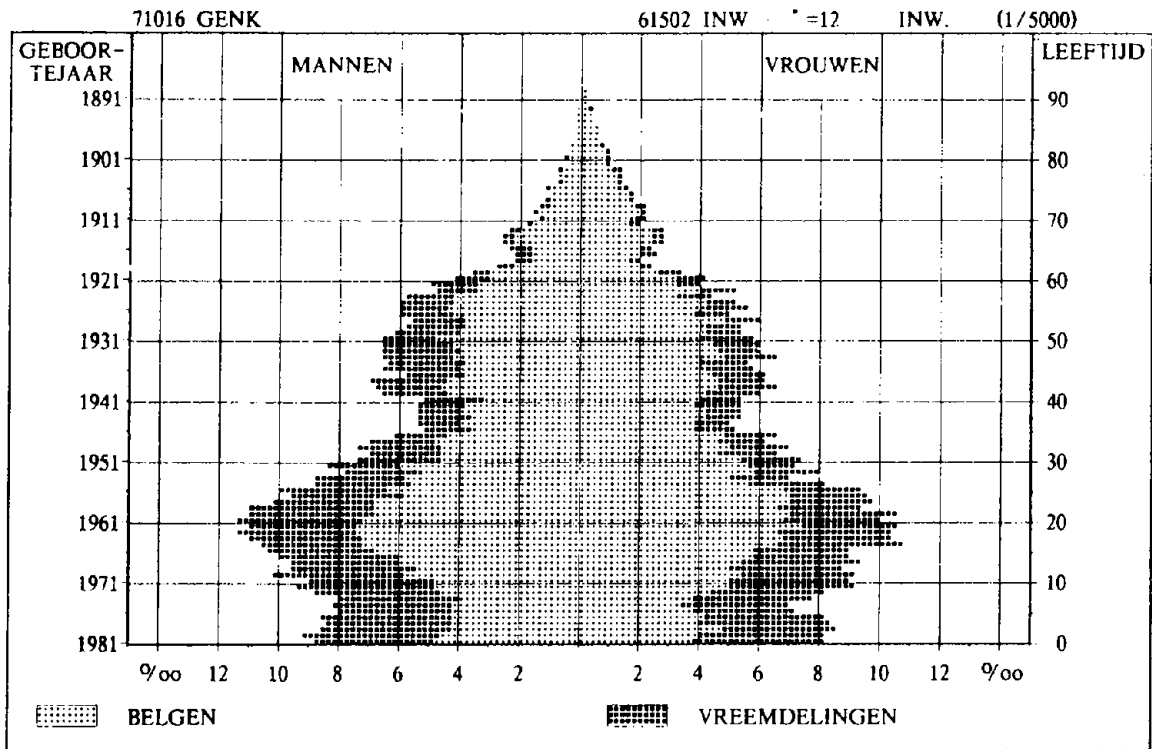

Fig. 7.4.3.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

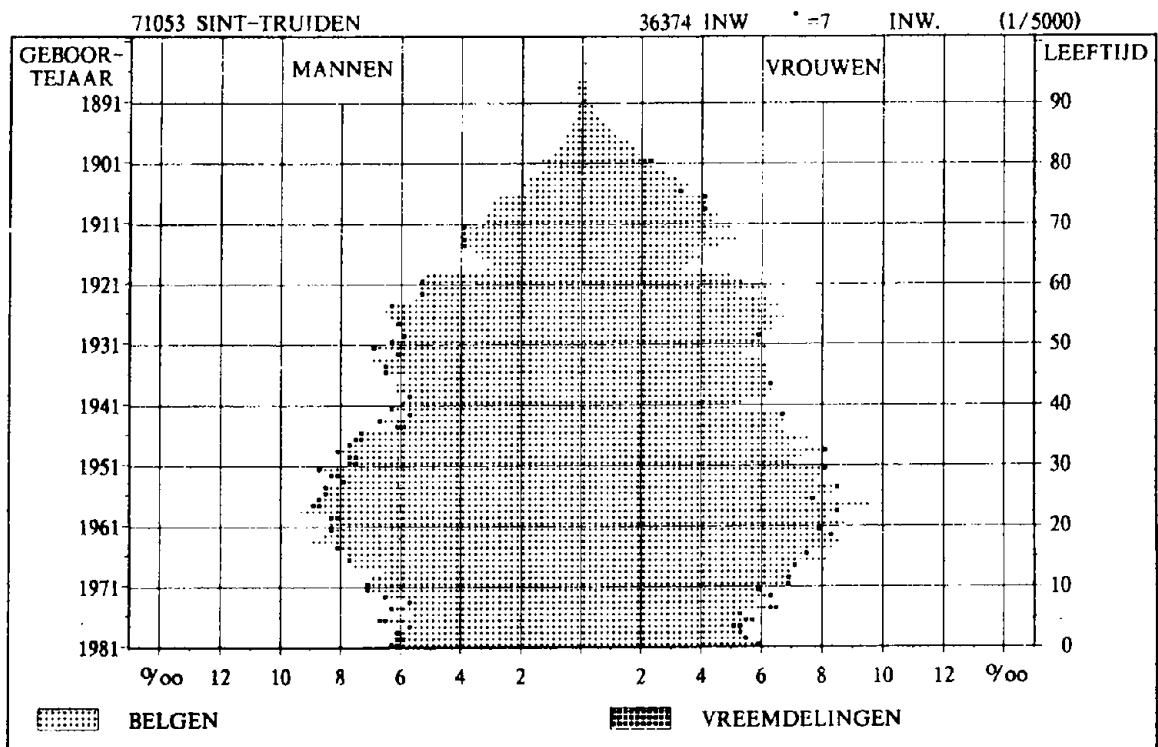

Fig. 7.4.4.

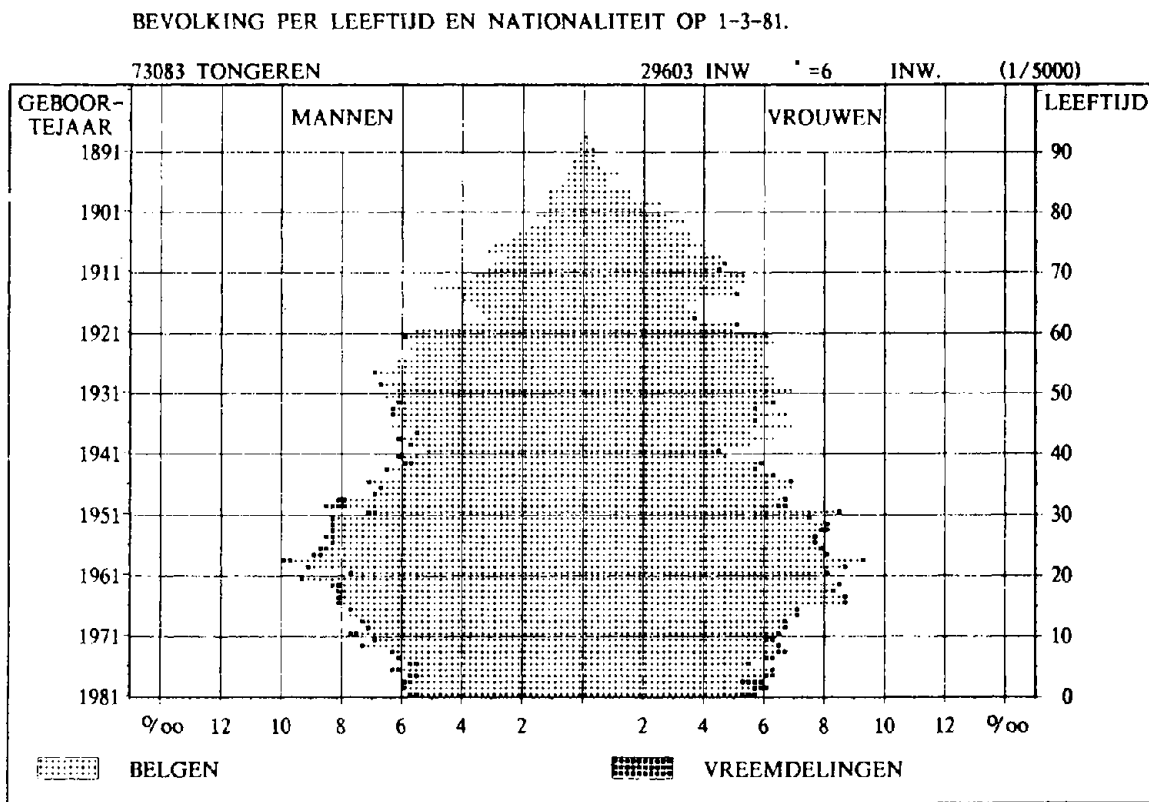

Fig. 7.4.5.

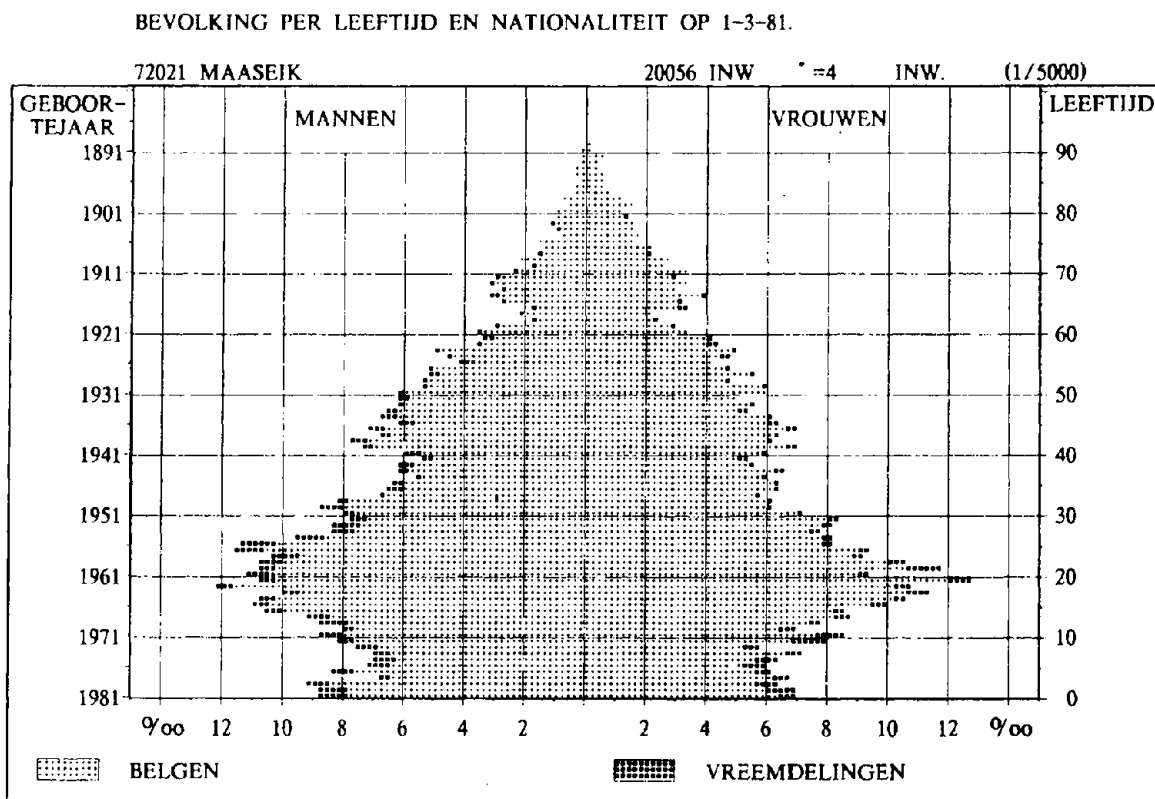

Fig. 7.4.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

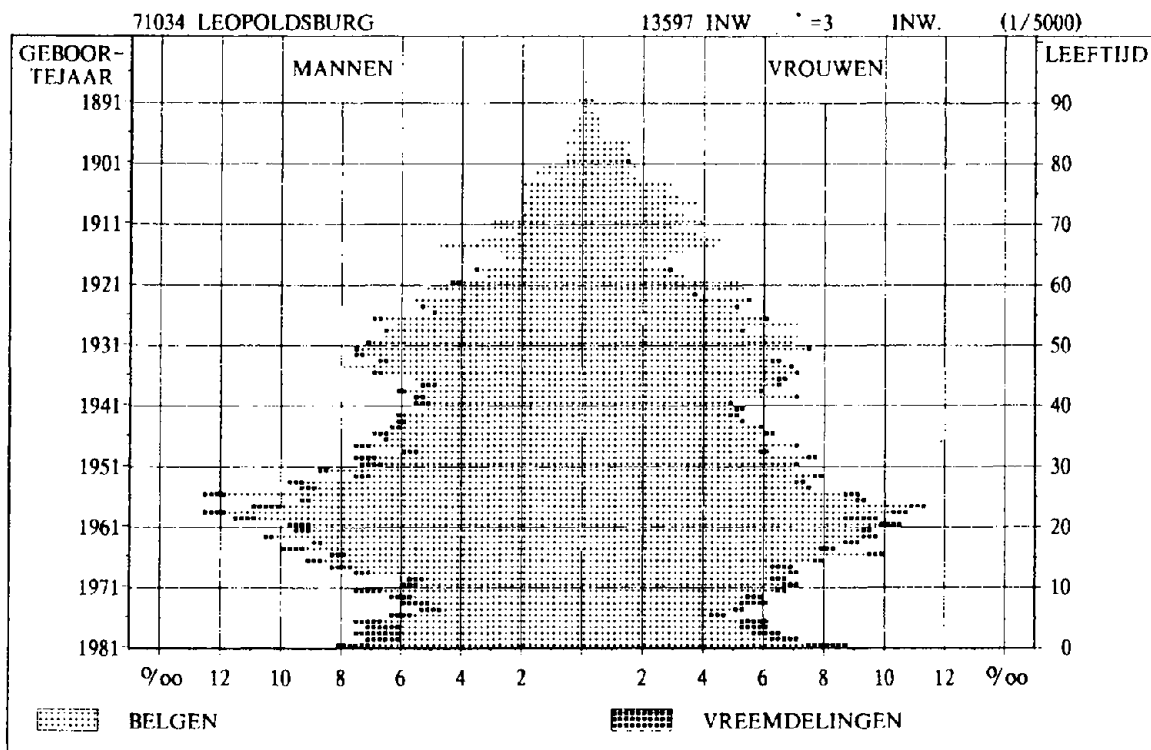

Fig. 7.4.7.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

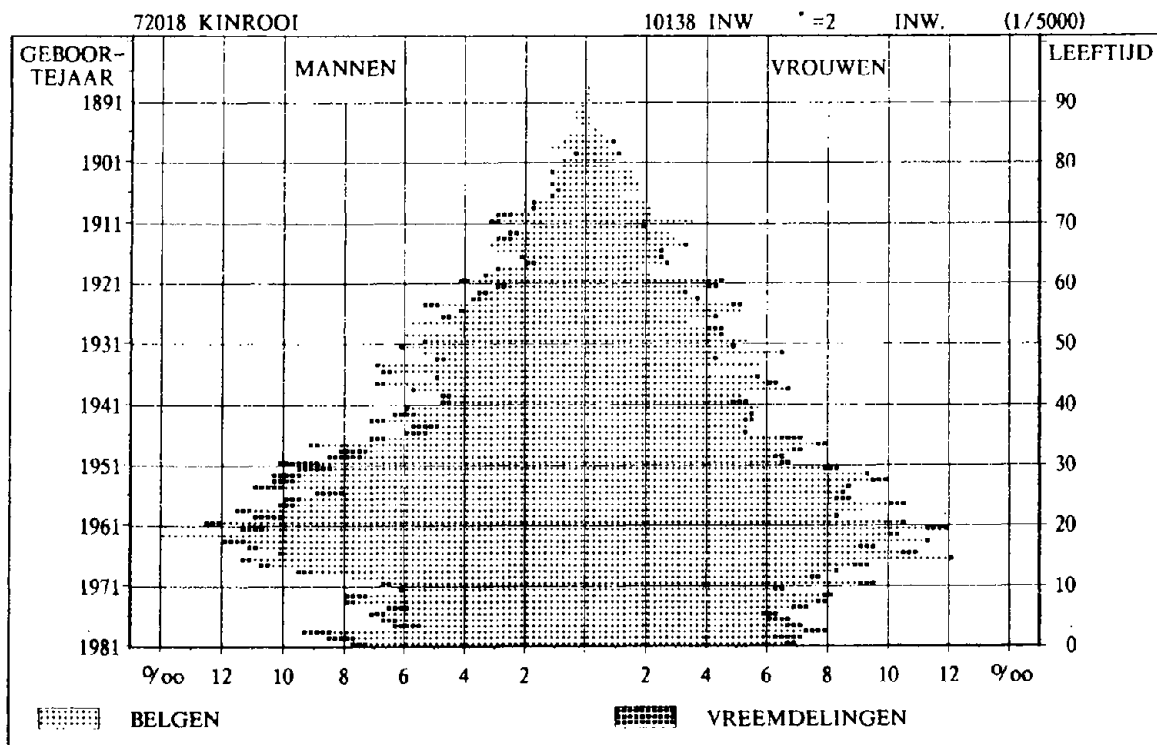

Fig. 7.4.8.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

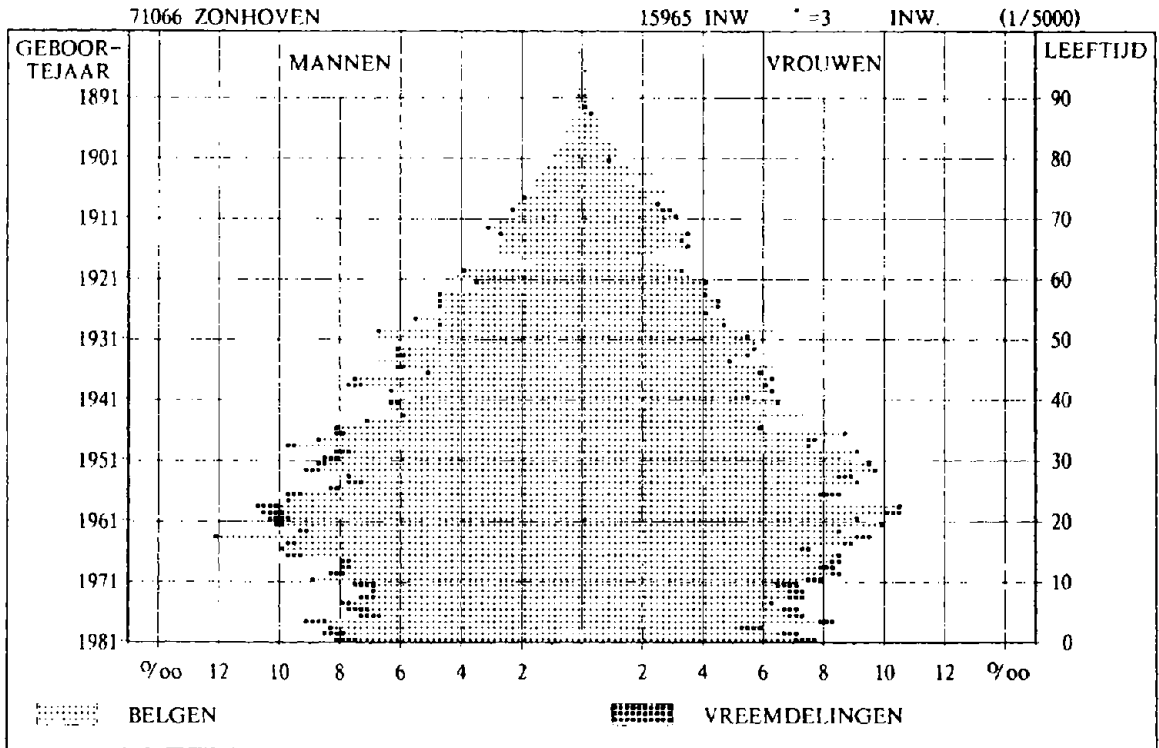

Fig. 7.4.9.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

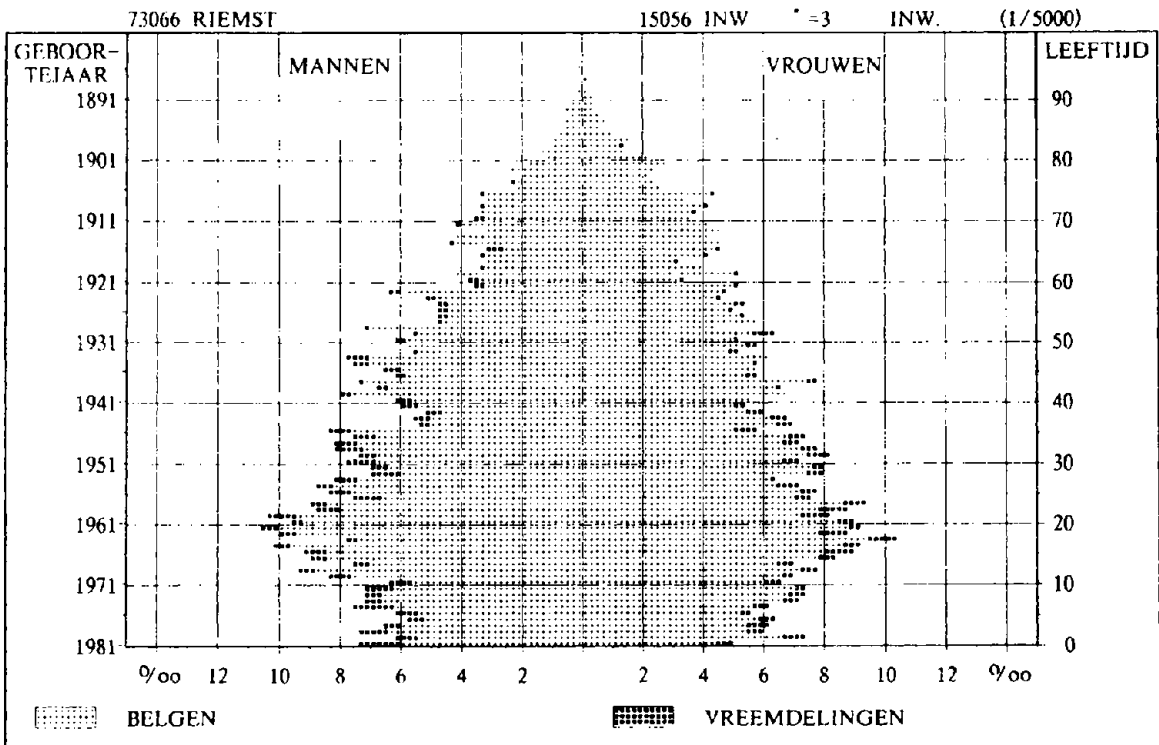

Fig. 7.4.10.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

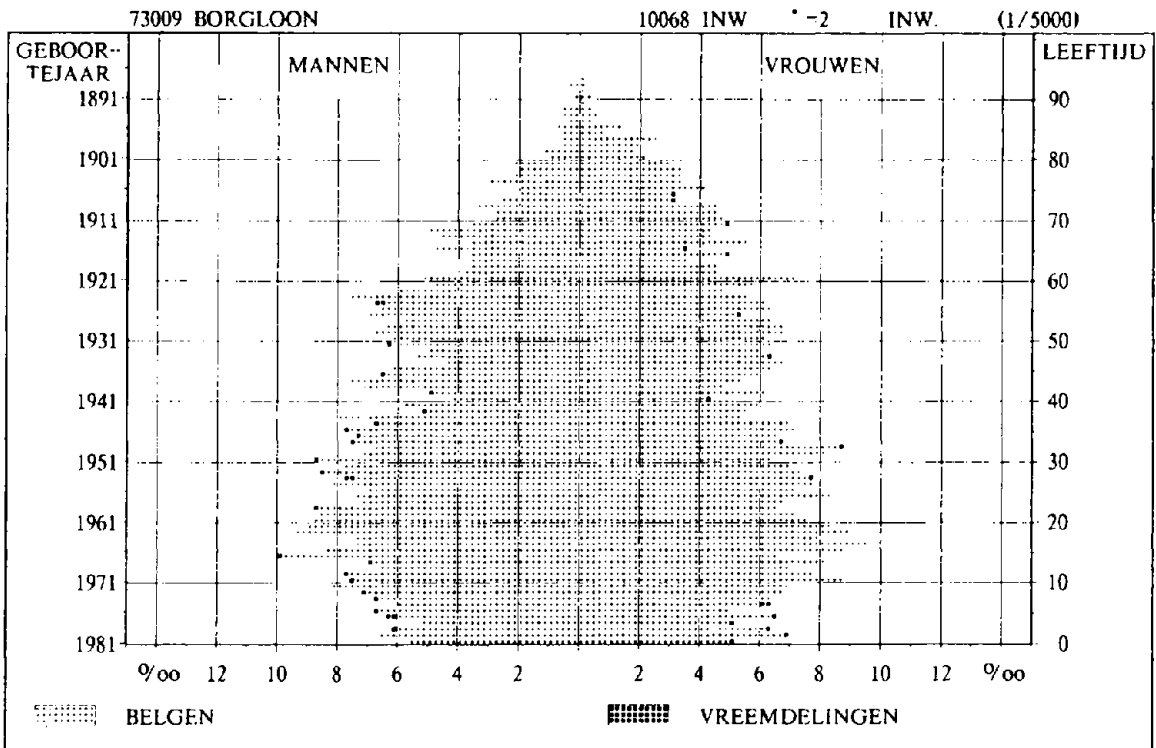

Fig. 7.5.1.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

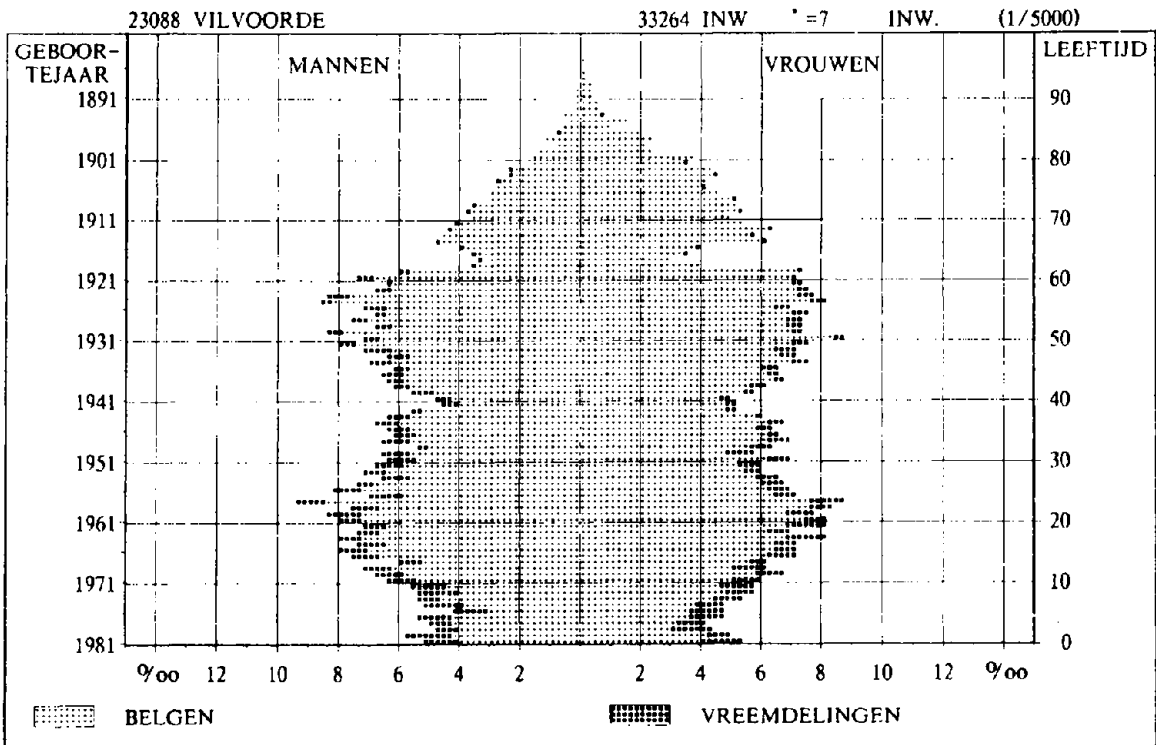

Fig. 7.5.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

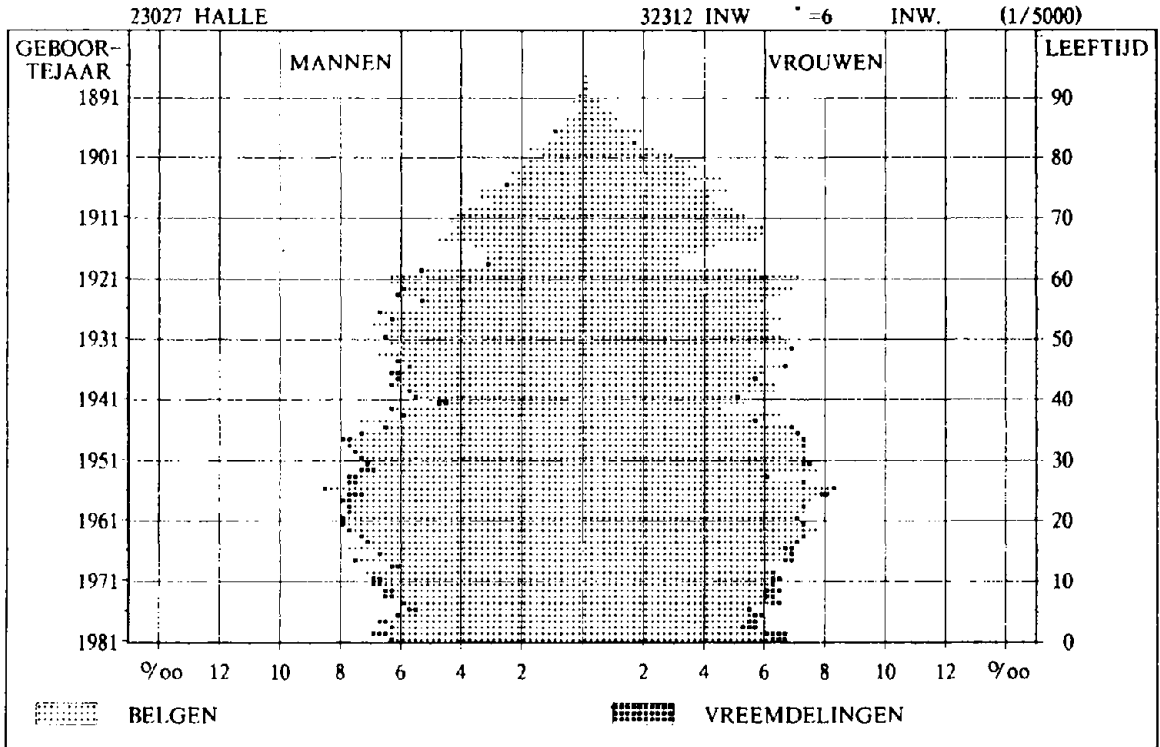

Fig. 7.5.3.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

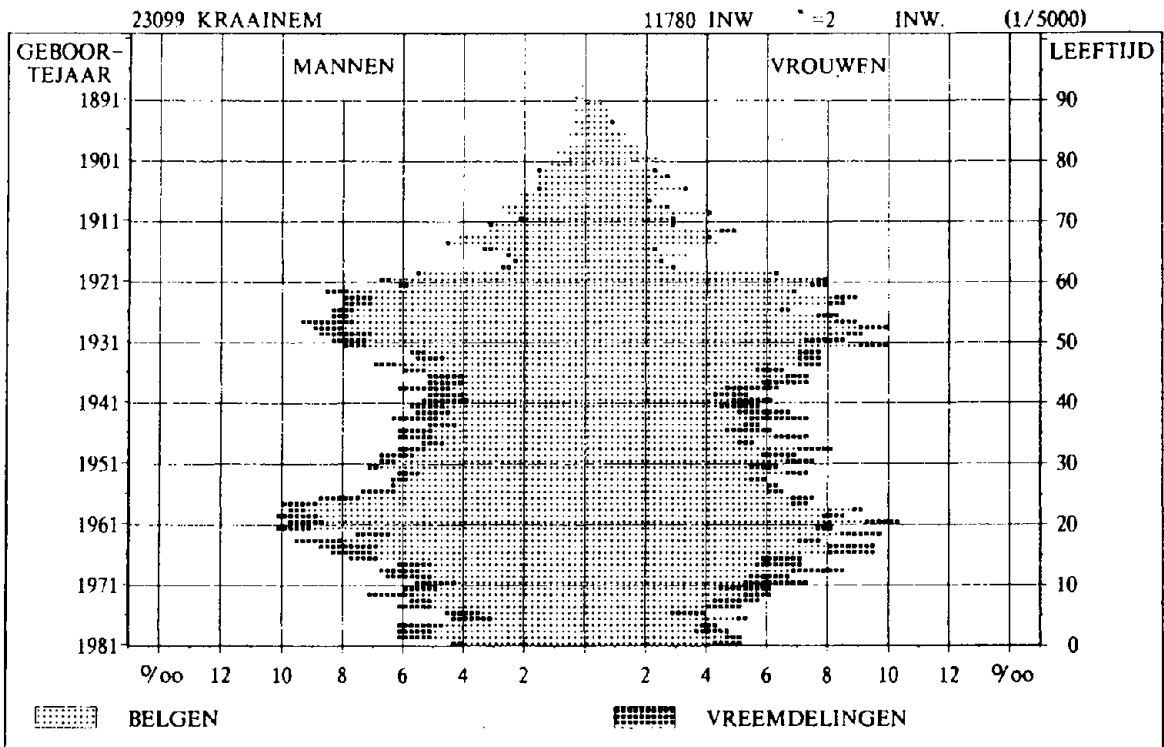

Fig. 7.5.4.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

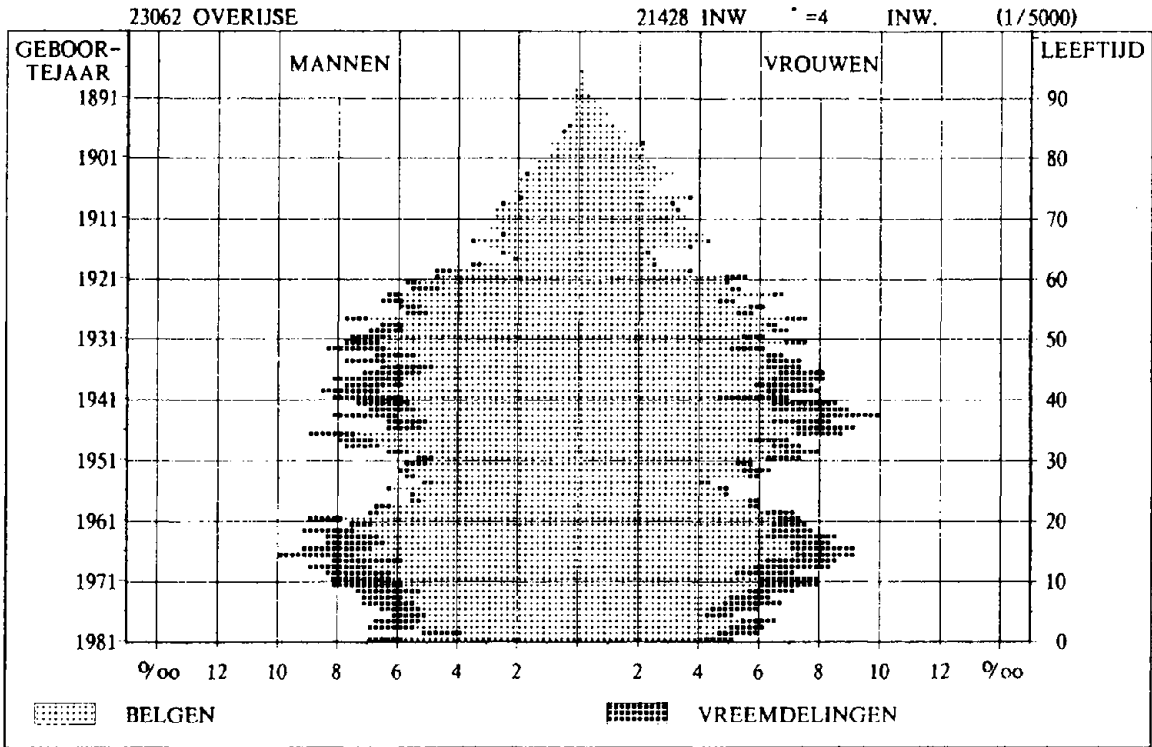

Fig. 7.5.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

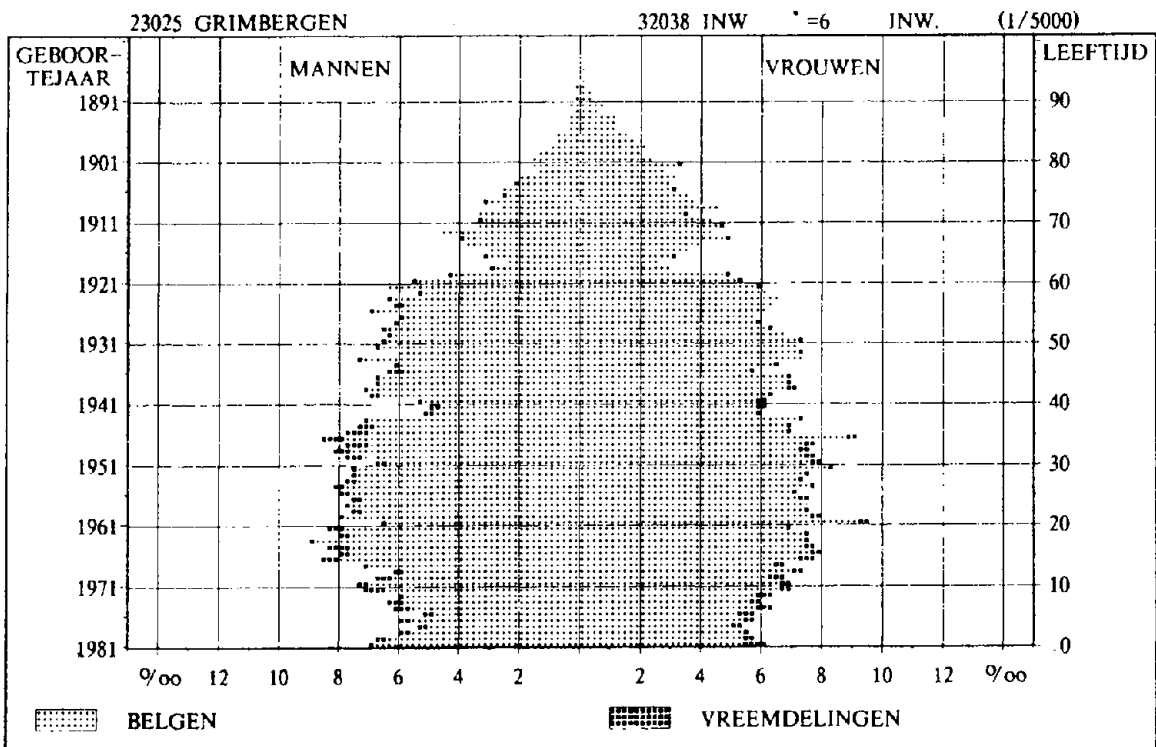

Fig. 7.5.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

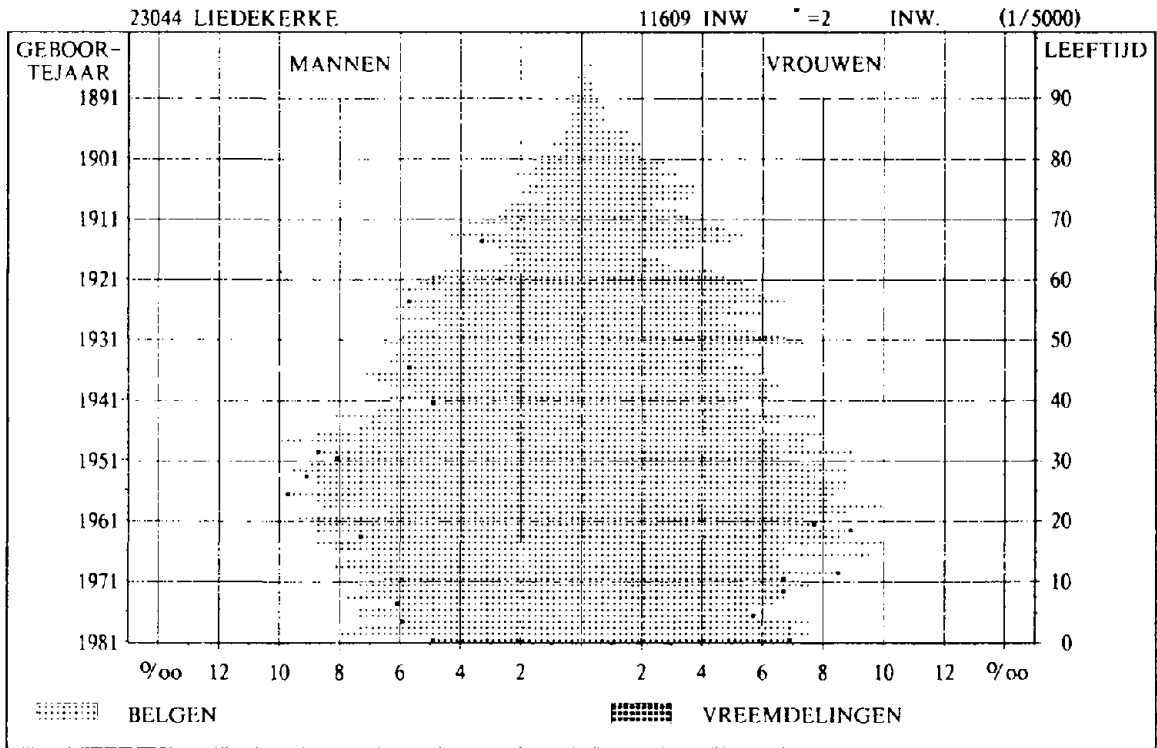

Fig. 7.5.7.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

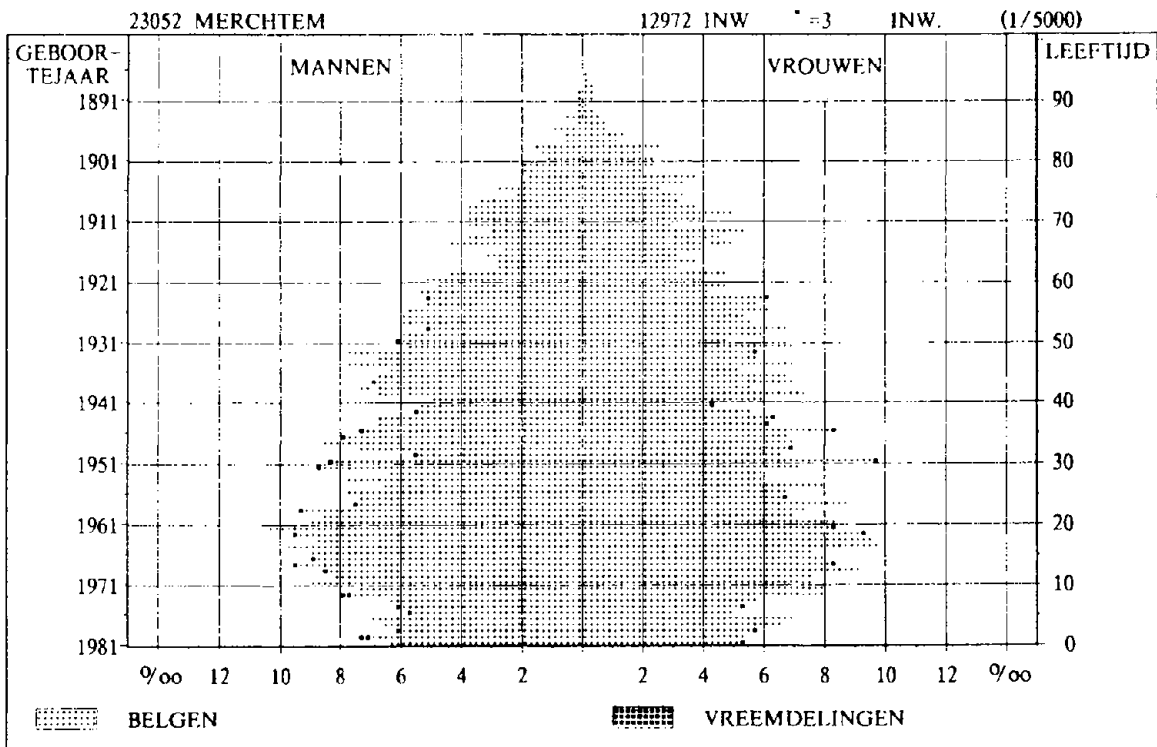

Fig. 7.5.8.

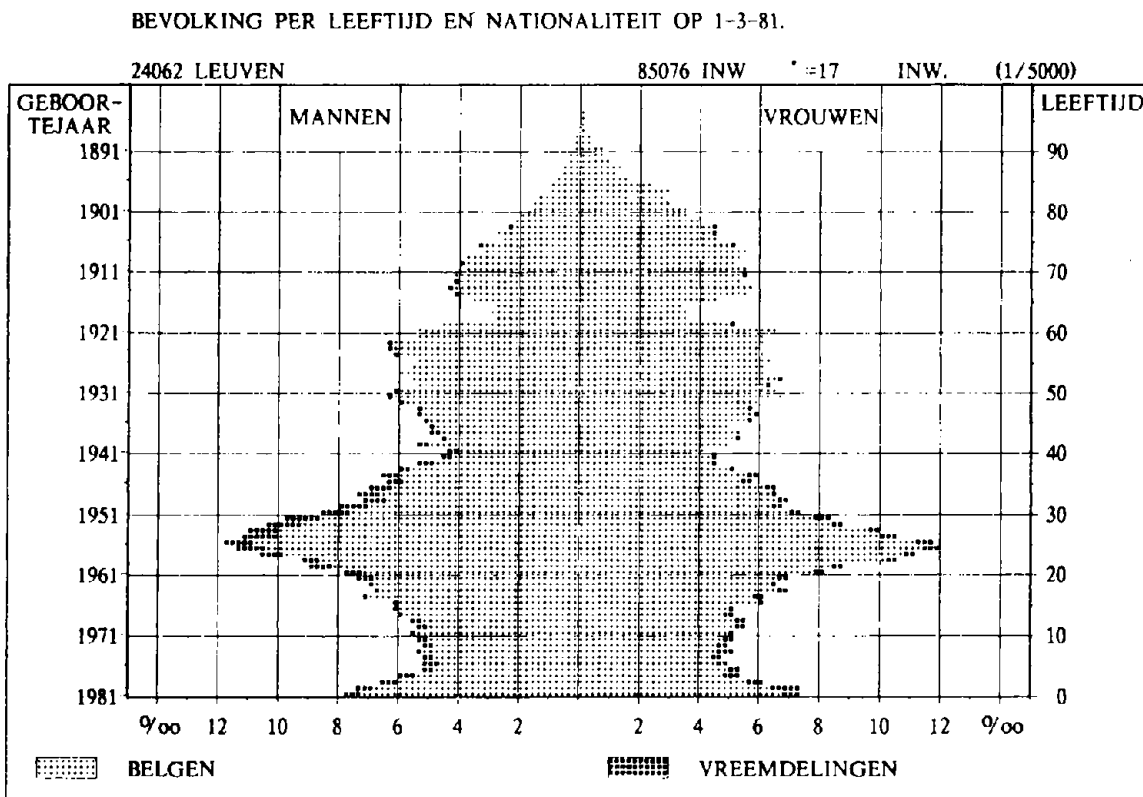

Fig. 7.5.9.

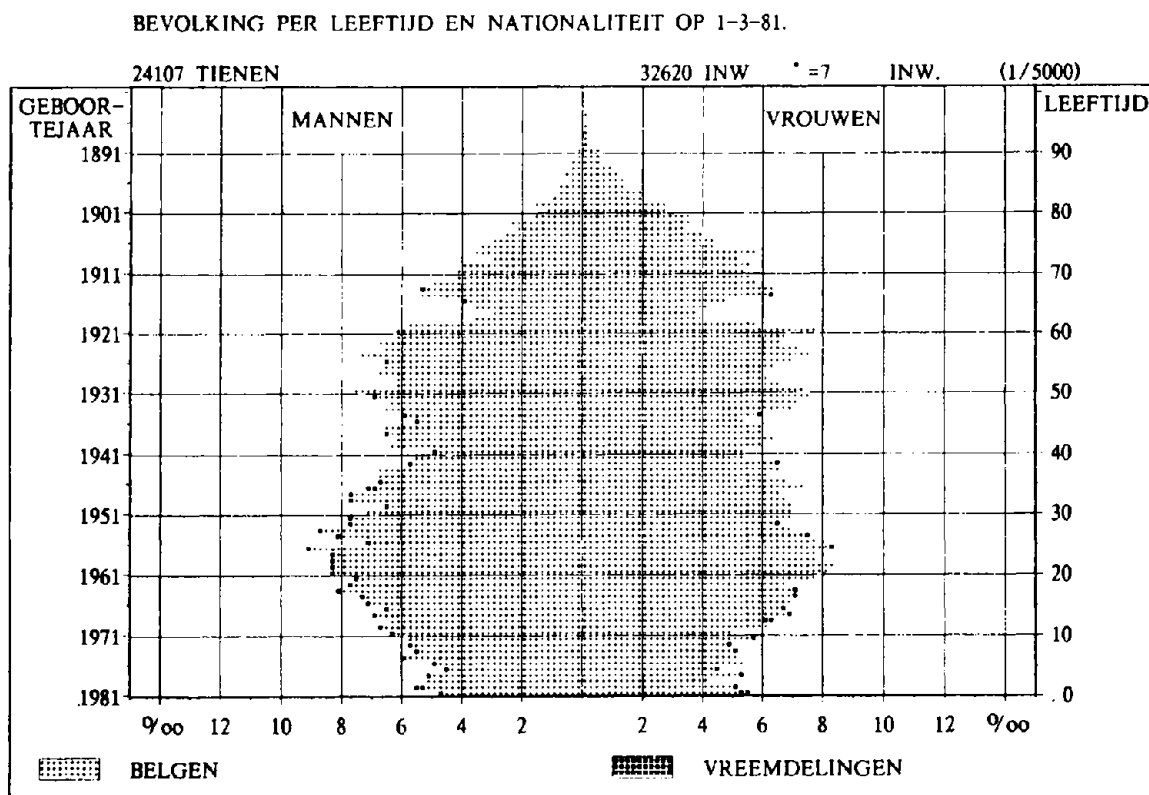

Fig. 7.5.10.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

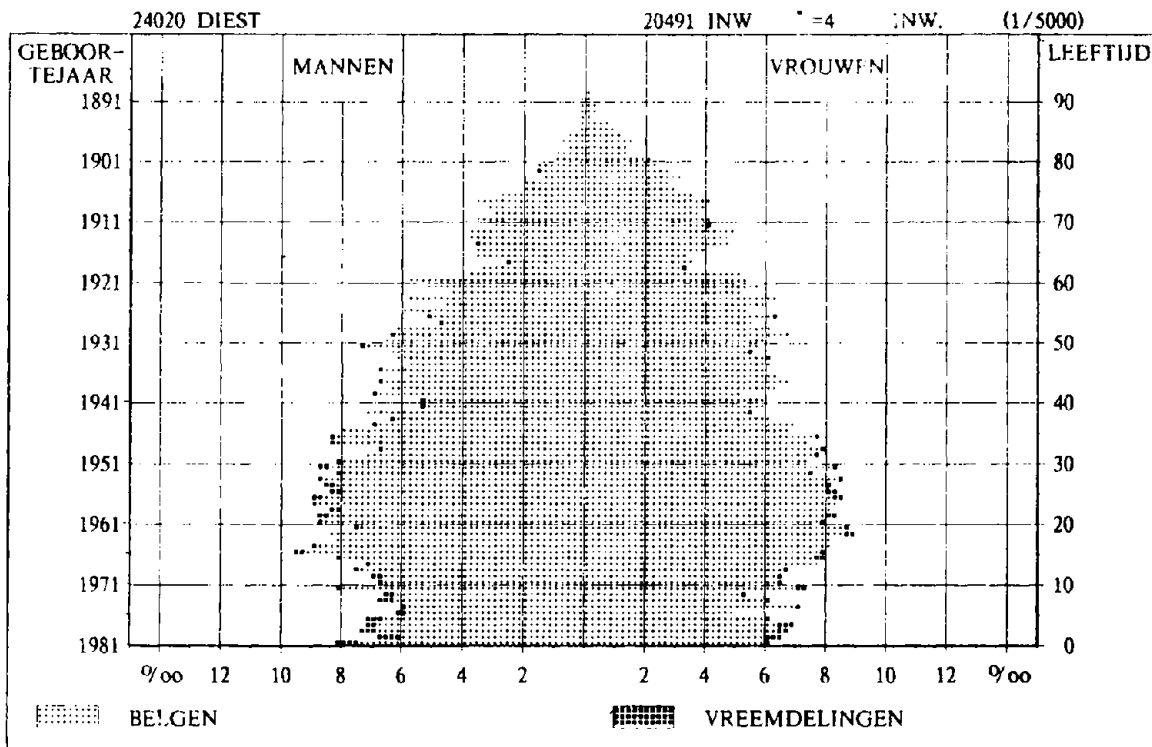

Fig. 7.5.11.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

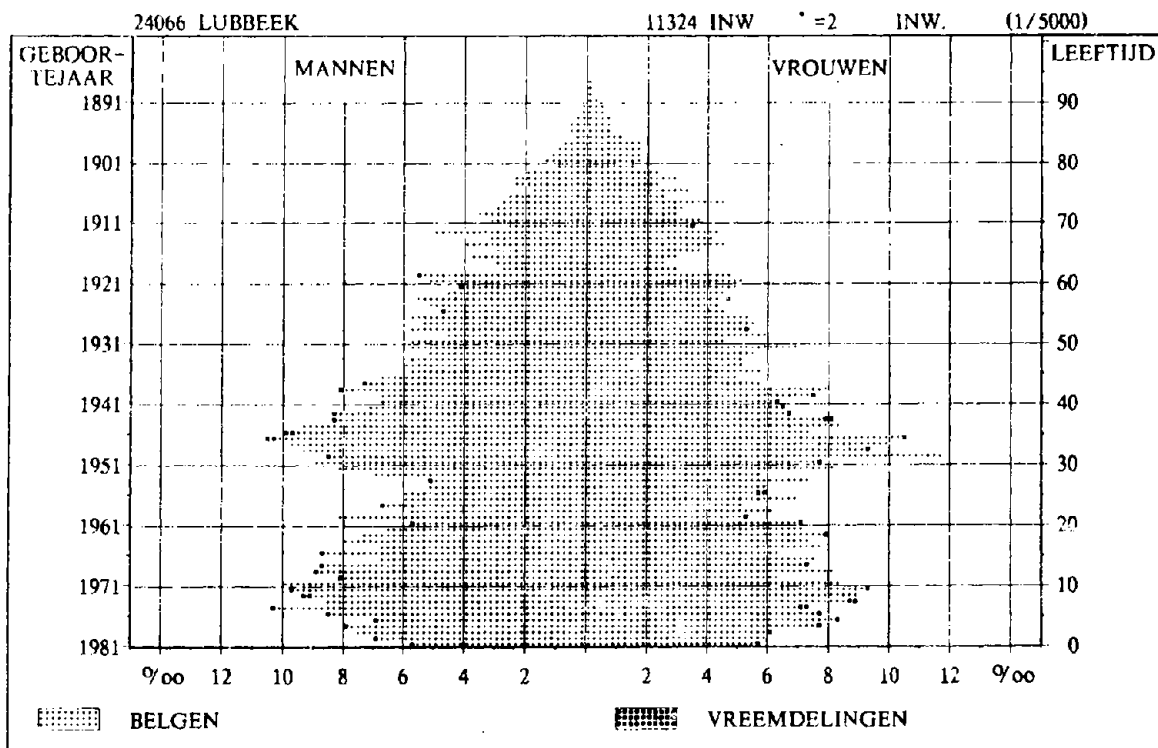

Fig. 7.5.14.

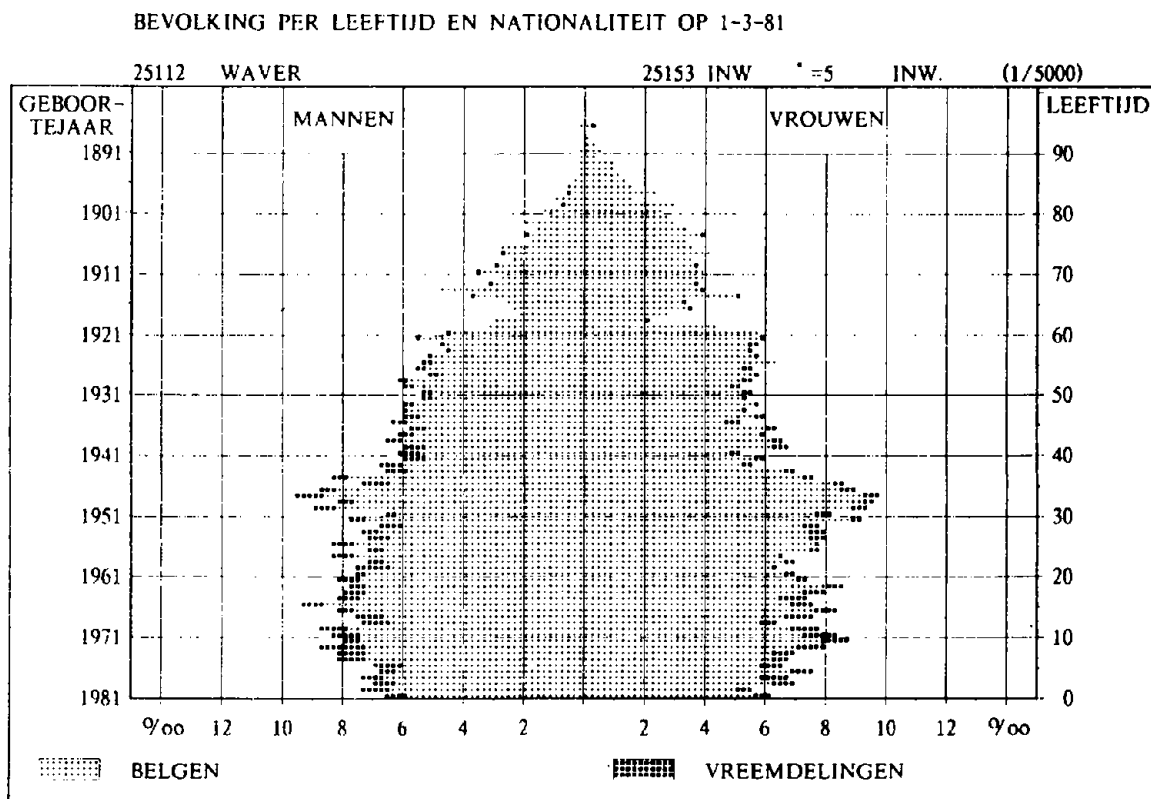

Fig. 7.5.15.

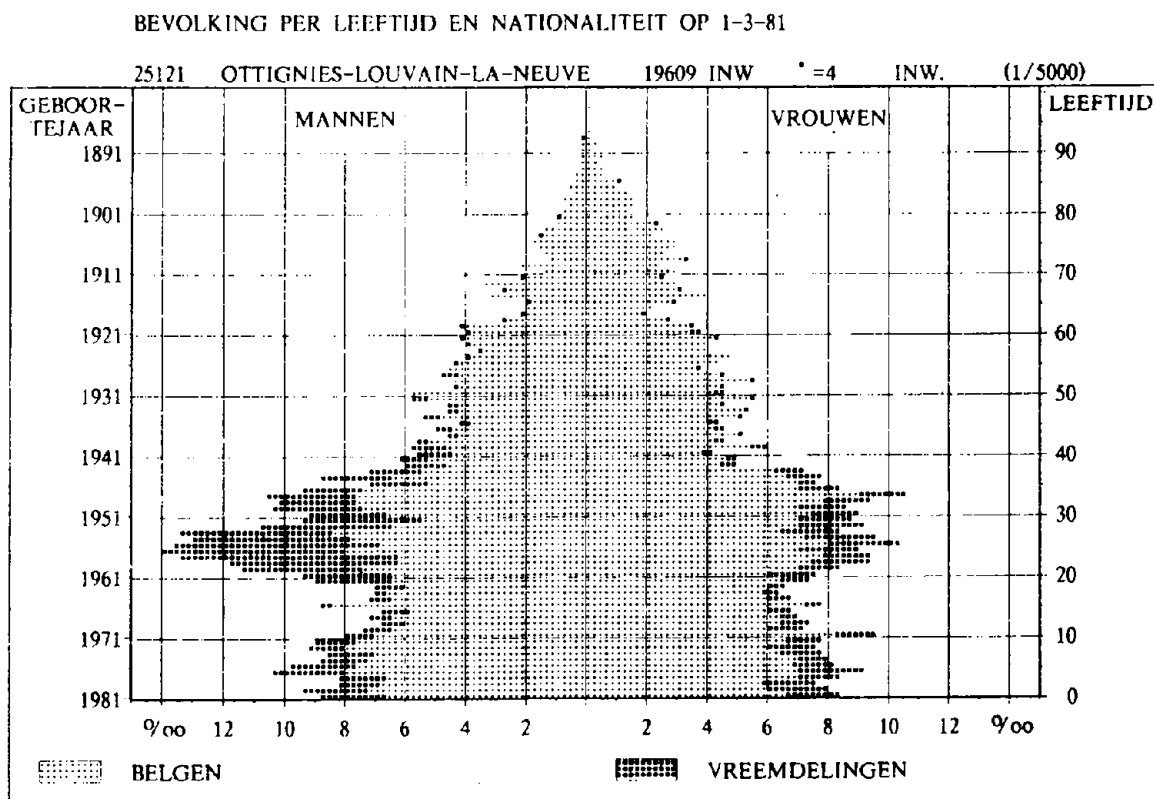

Fig. 7.5.16.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

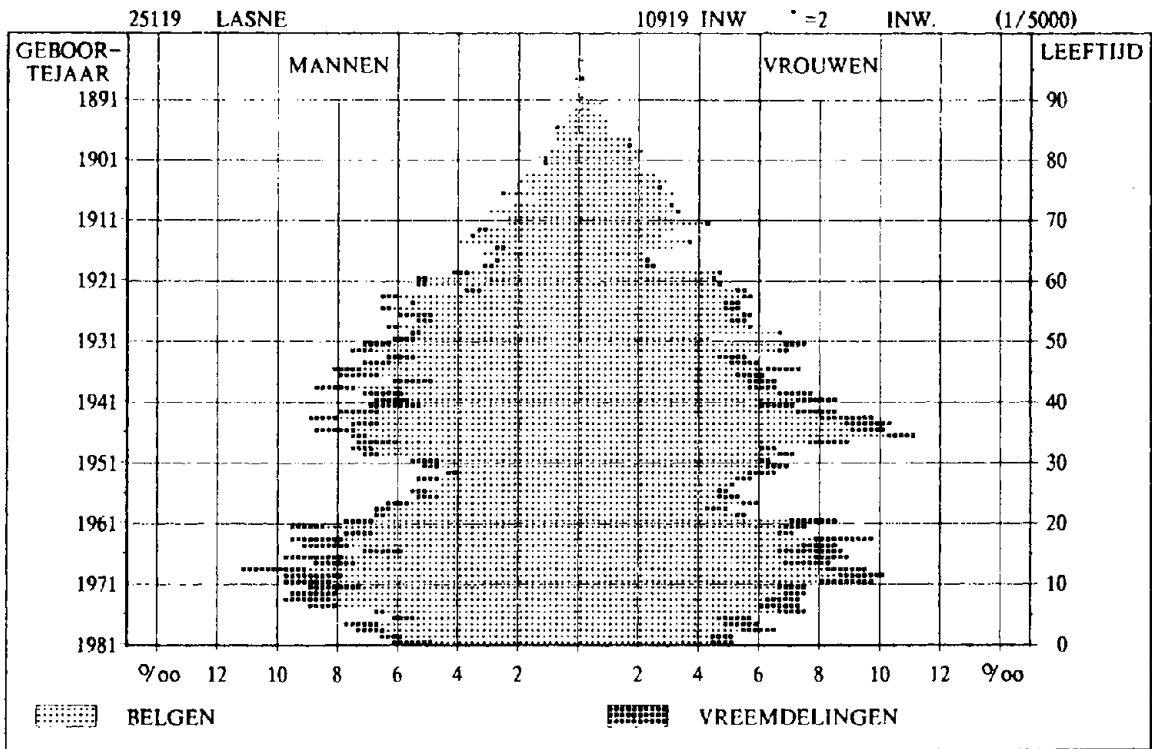

Fig. 7.5.17.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

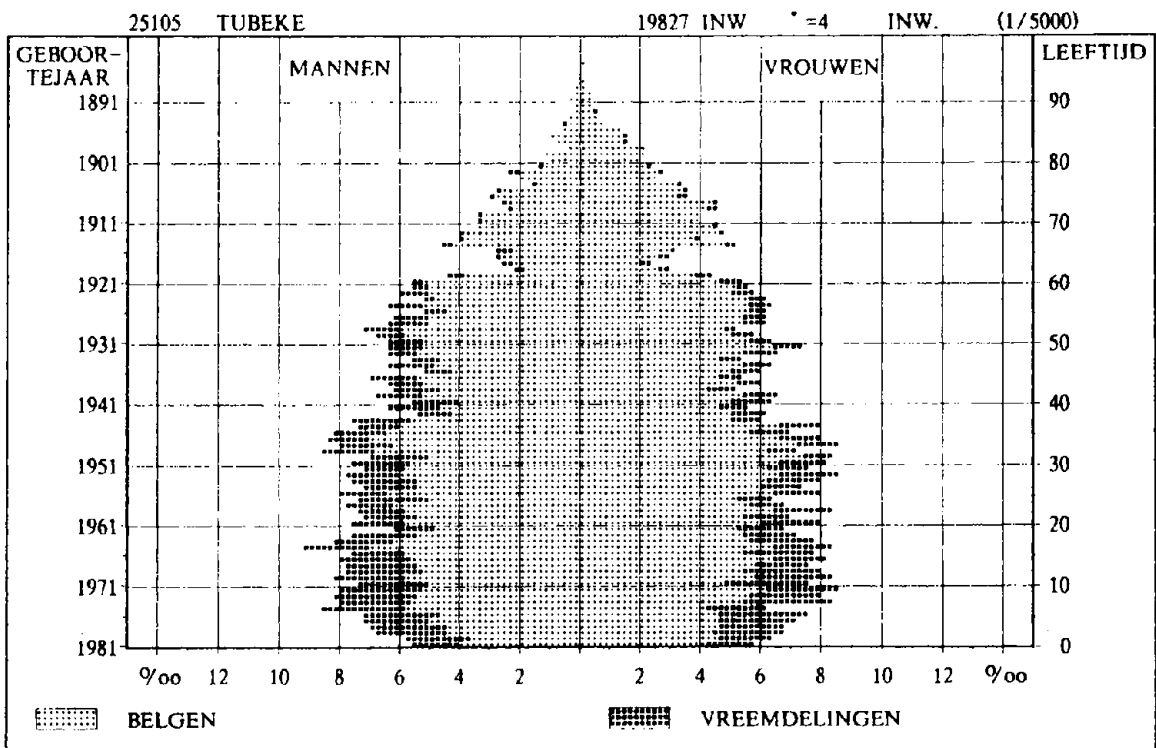

Fig. 7.5.18.

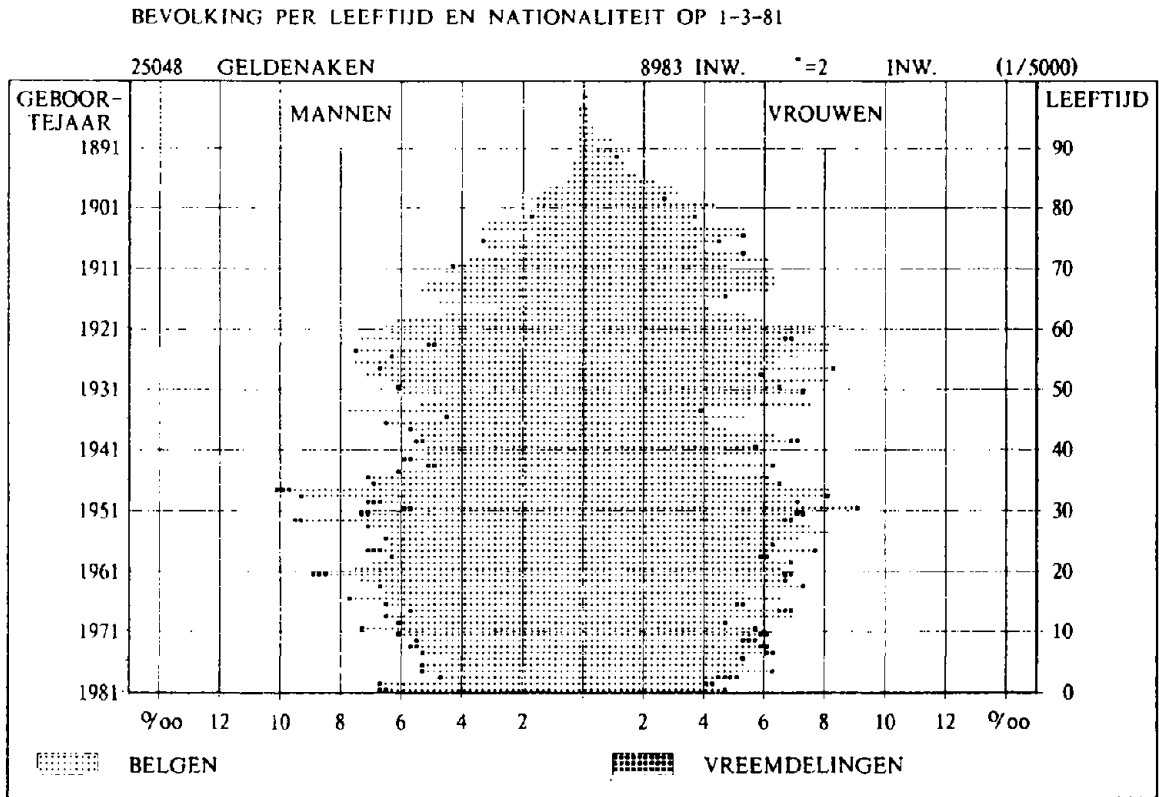

Fig. 7.5.19.

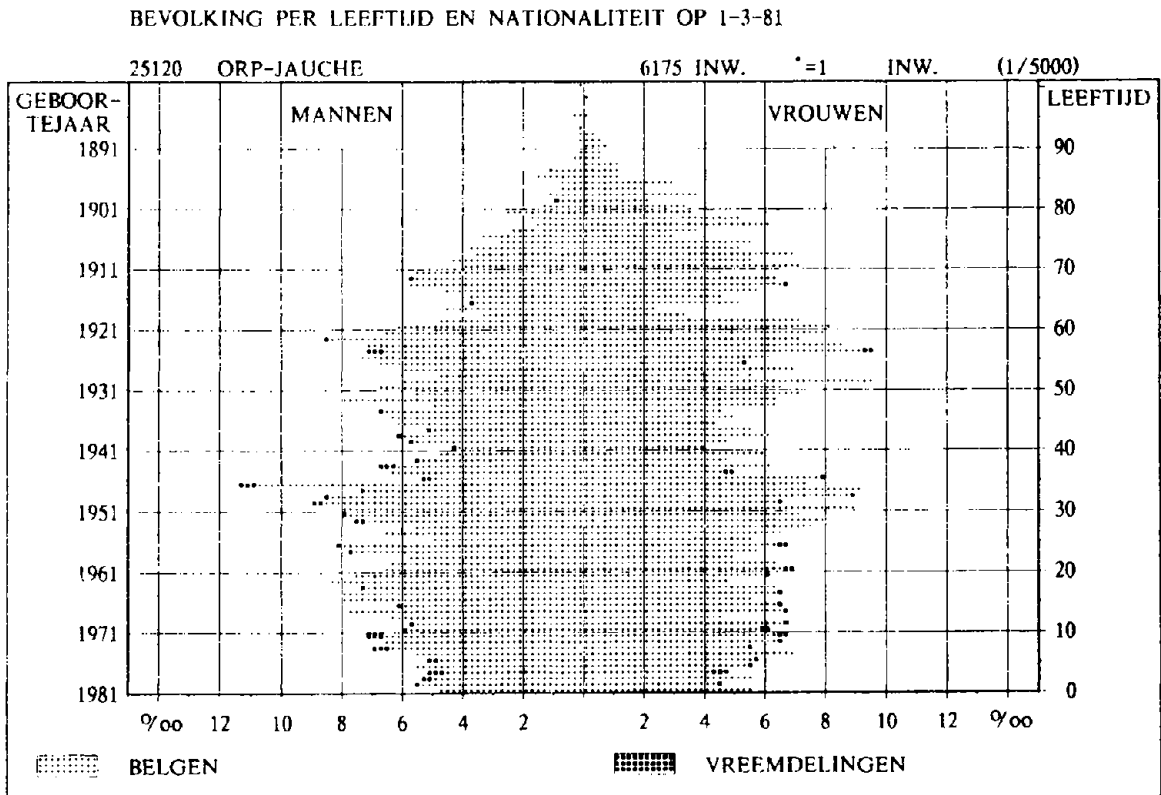

Fig. 7.6.1.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

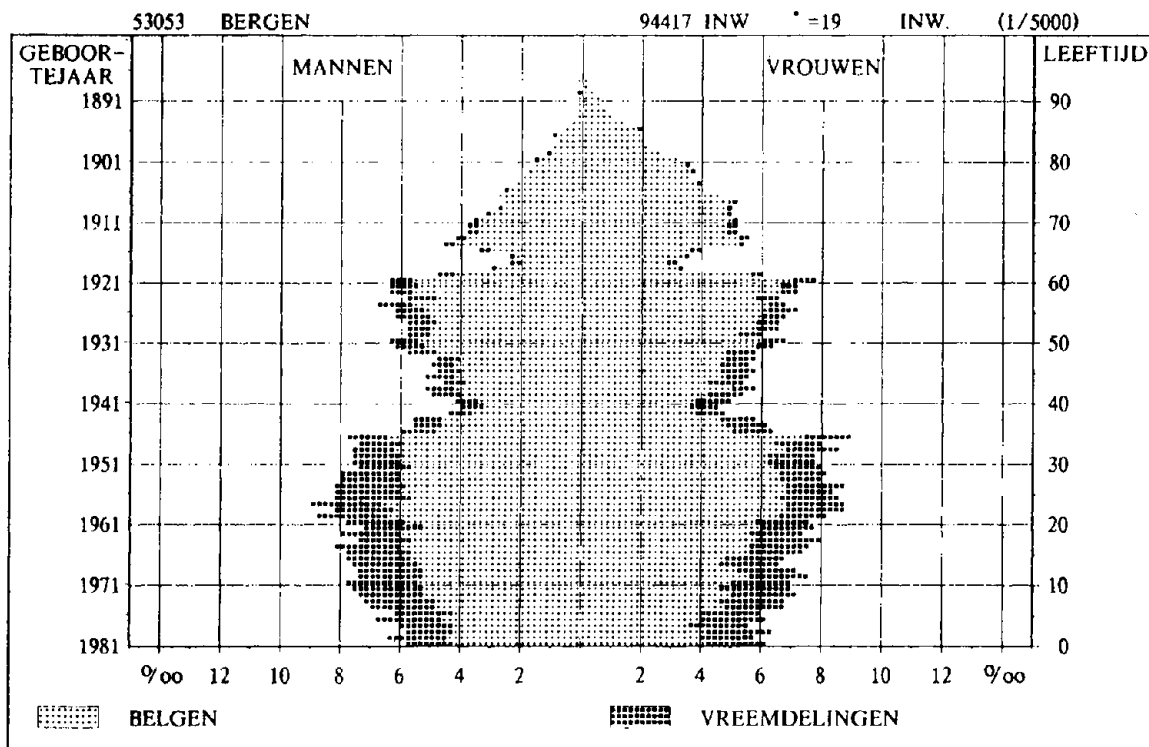

Fig. 7.6.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

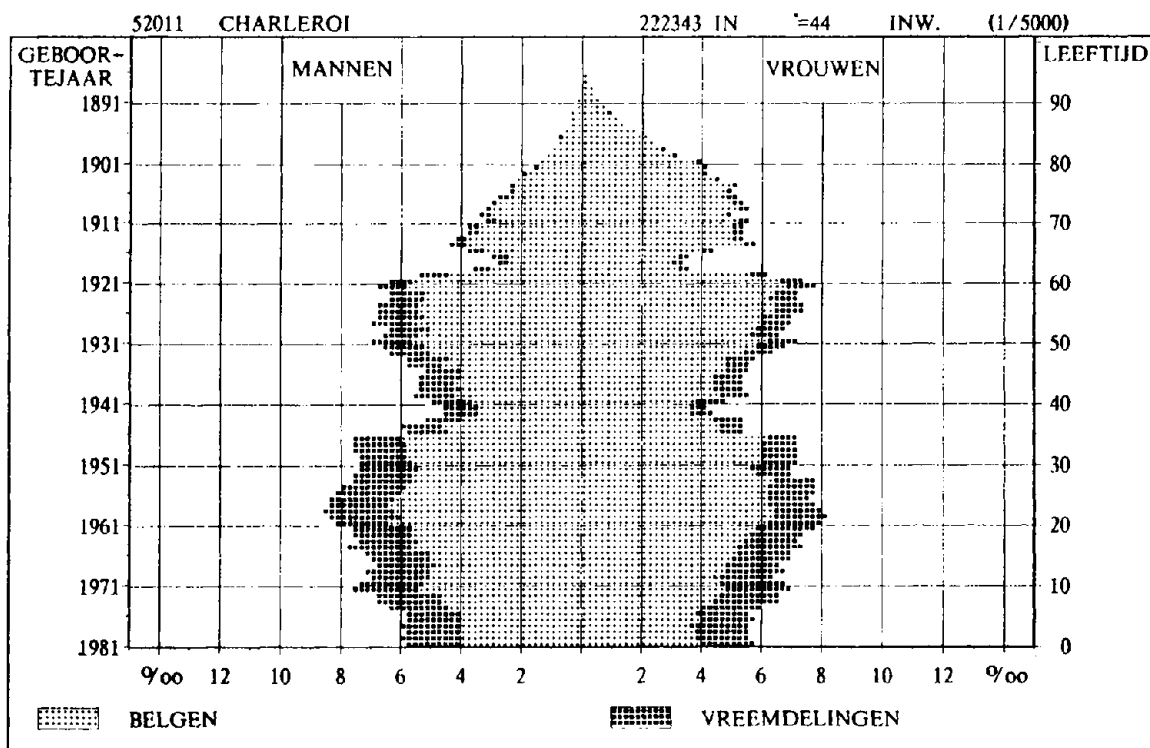

Fig. 7.6.3.

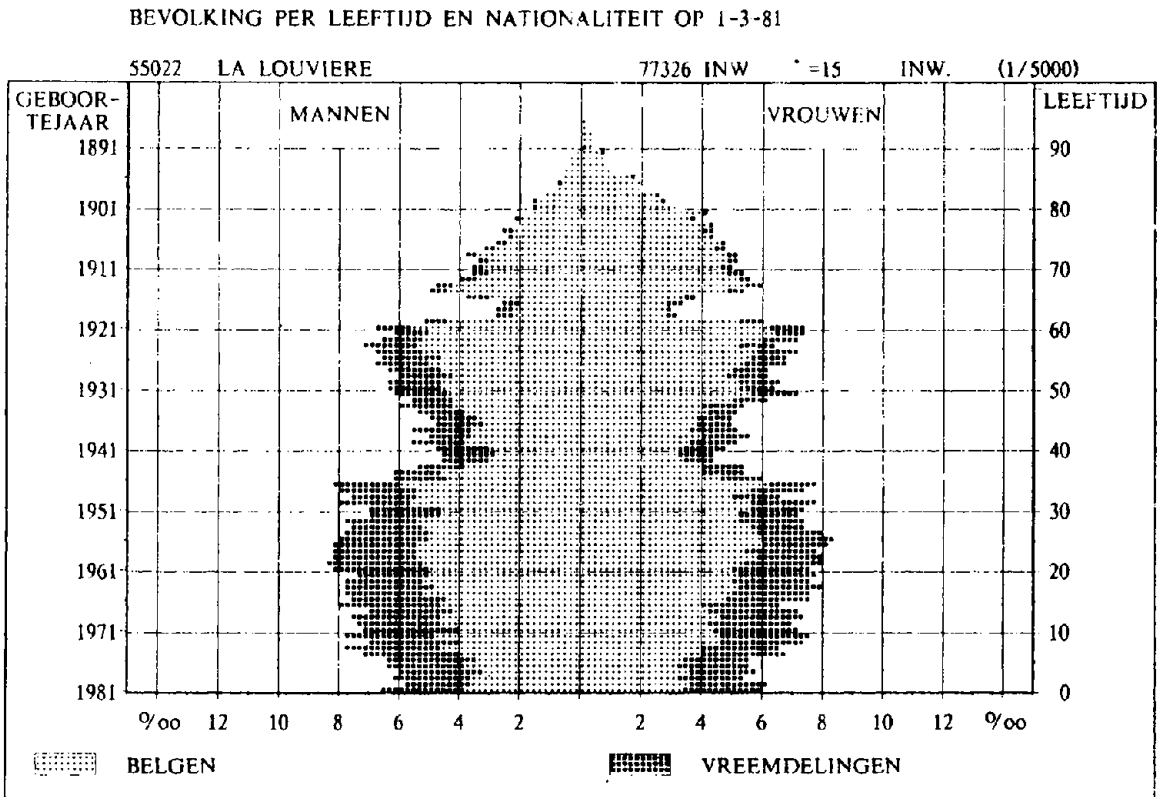

Fig. 7.6.4.

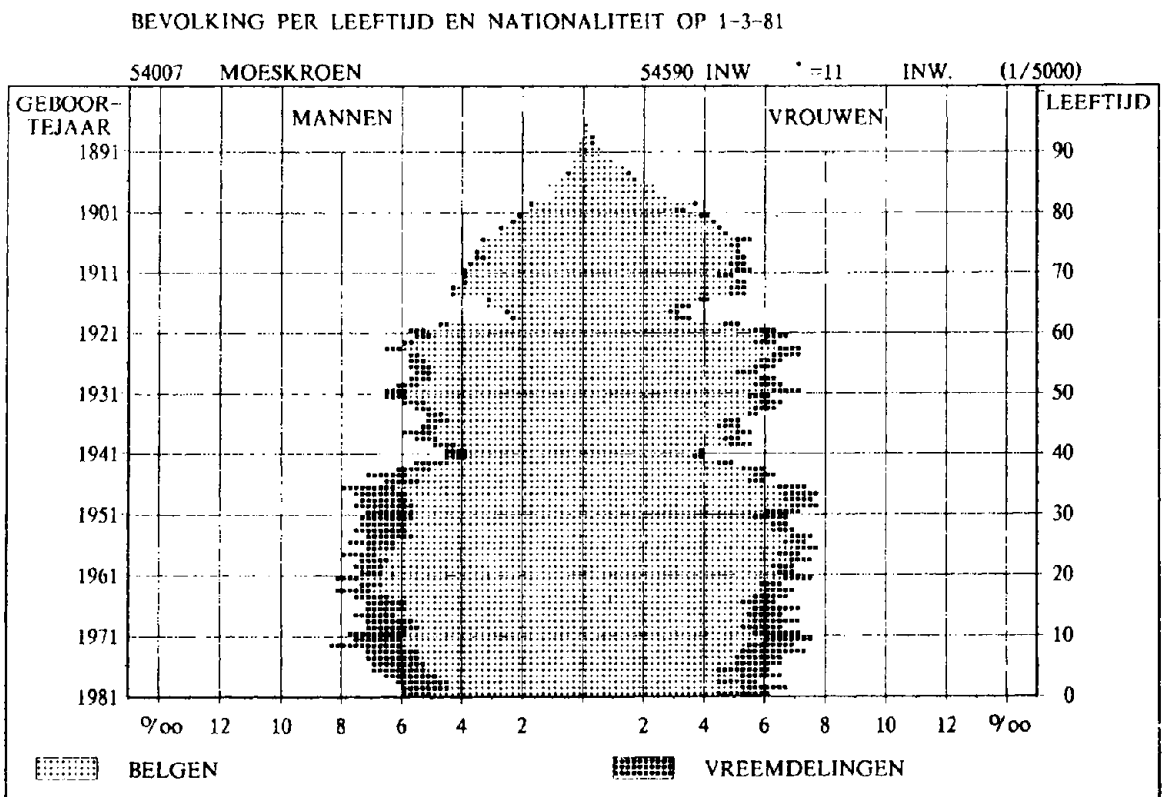

Fig. 7.6.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

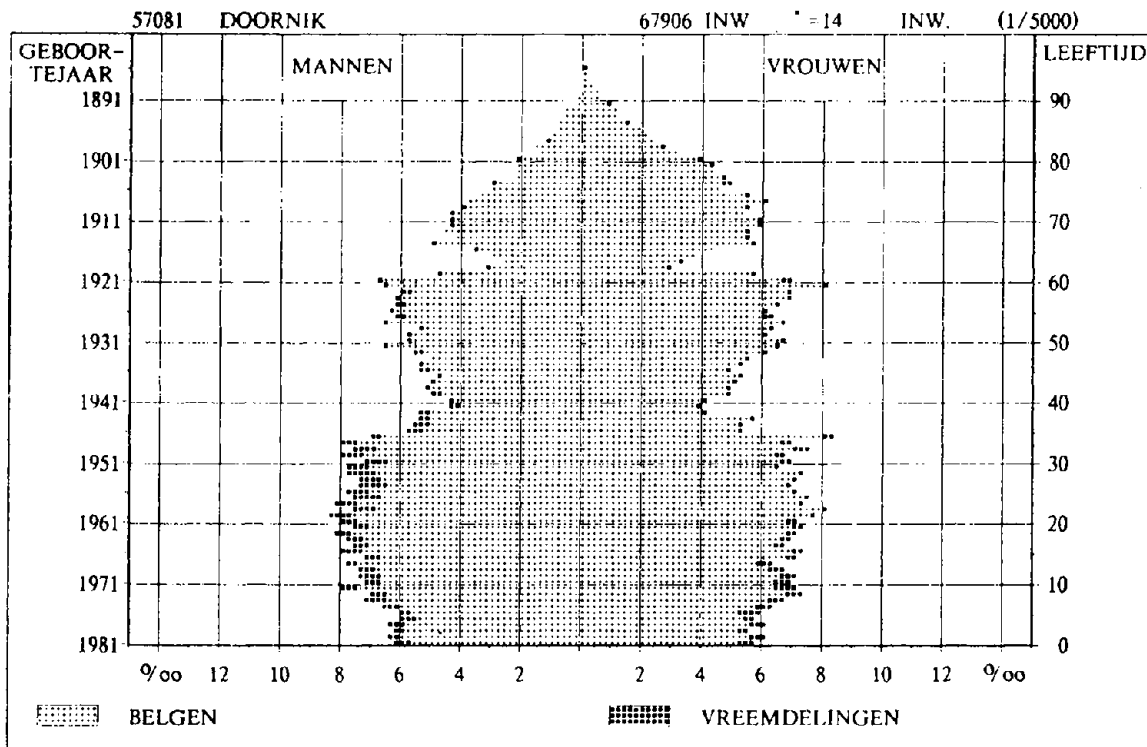

Fig. 7.6.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

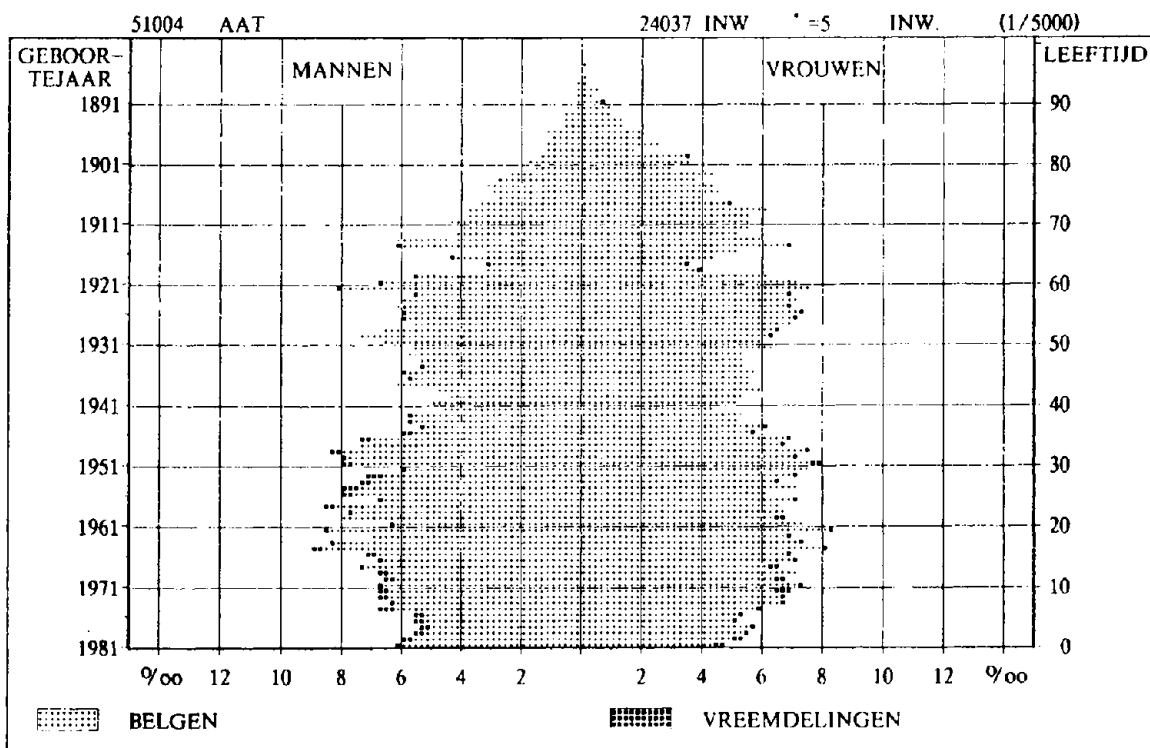

Fig. 7.6.7.

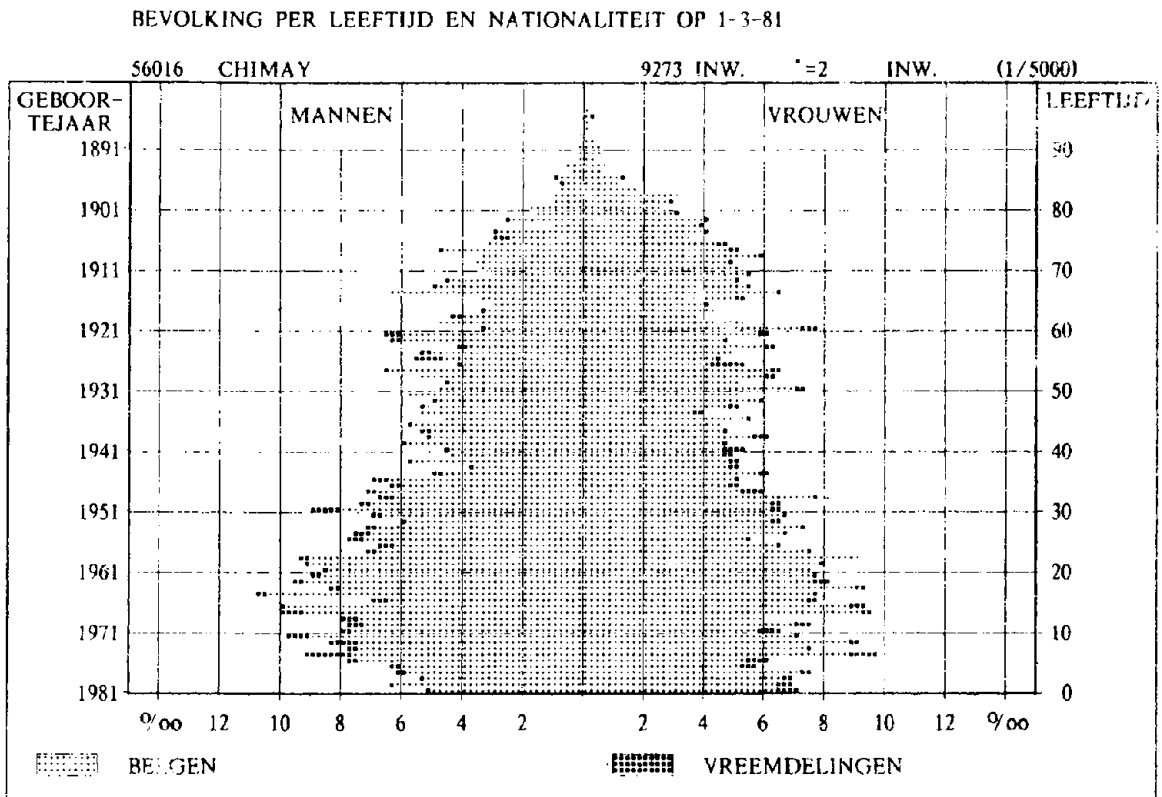

Fig. 7.6.8.

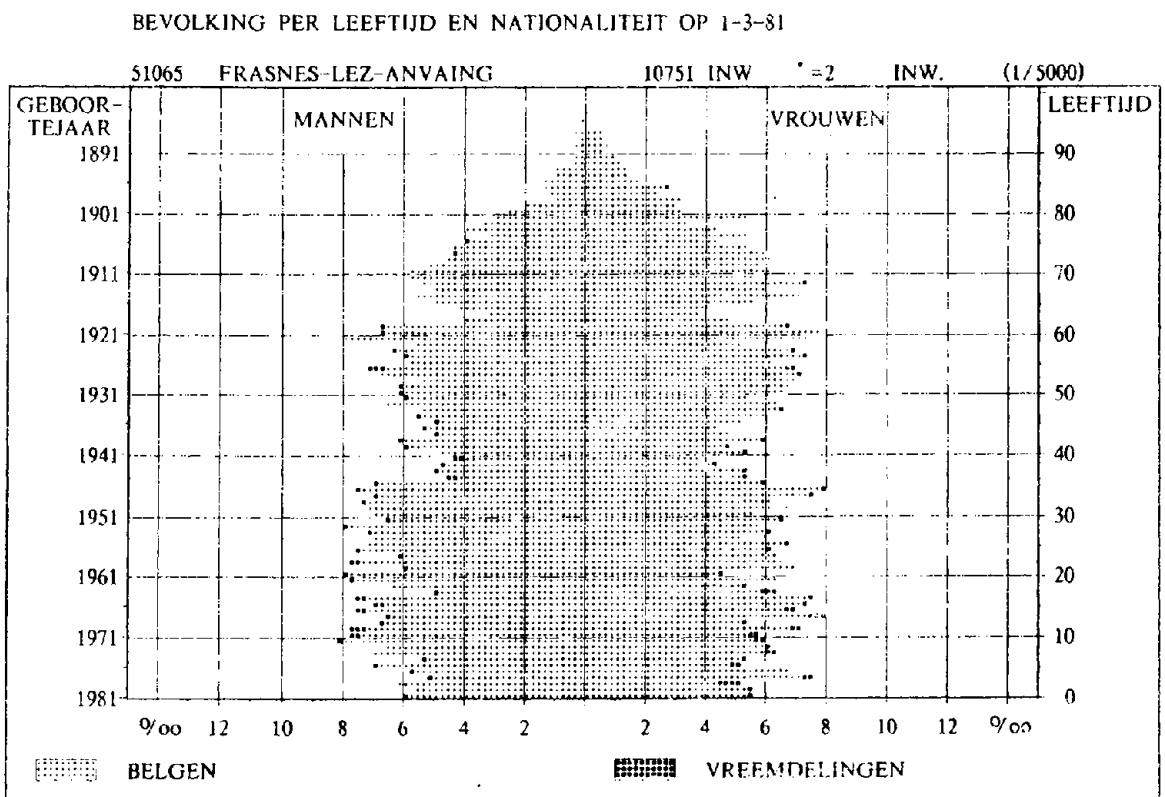

Fig. 7.6.9.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

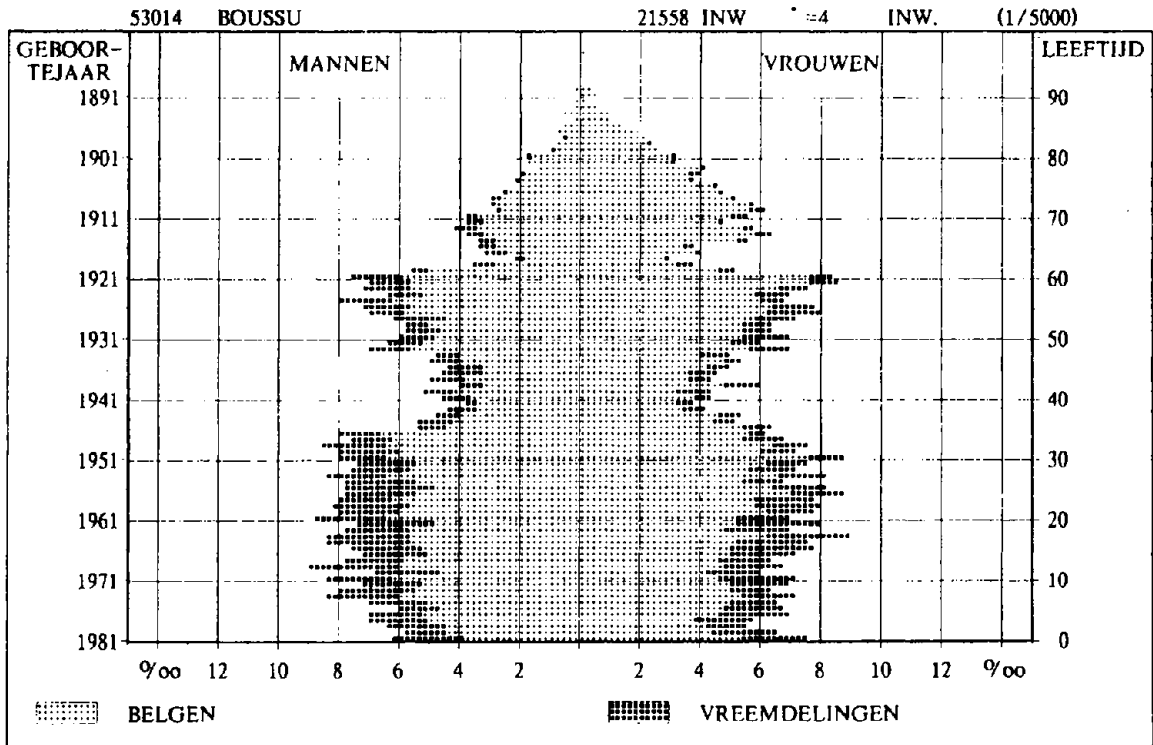

Fig. 7.6.10.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

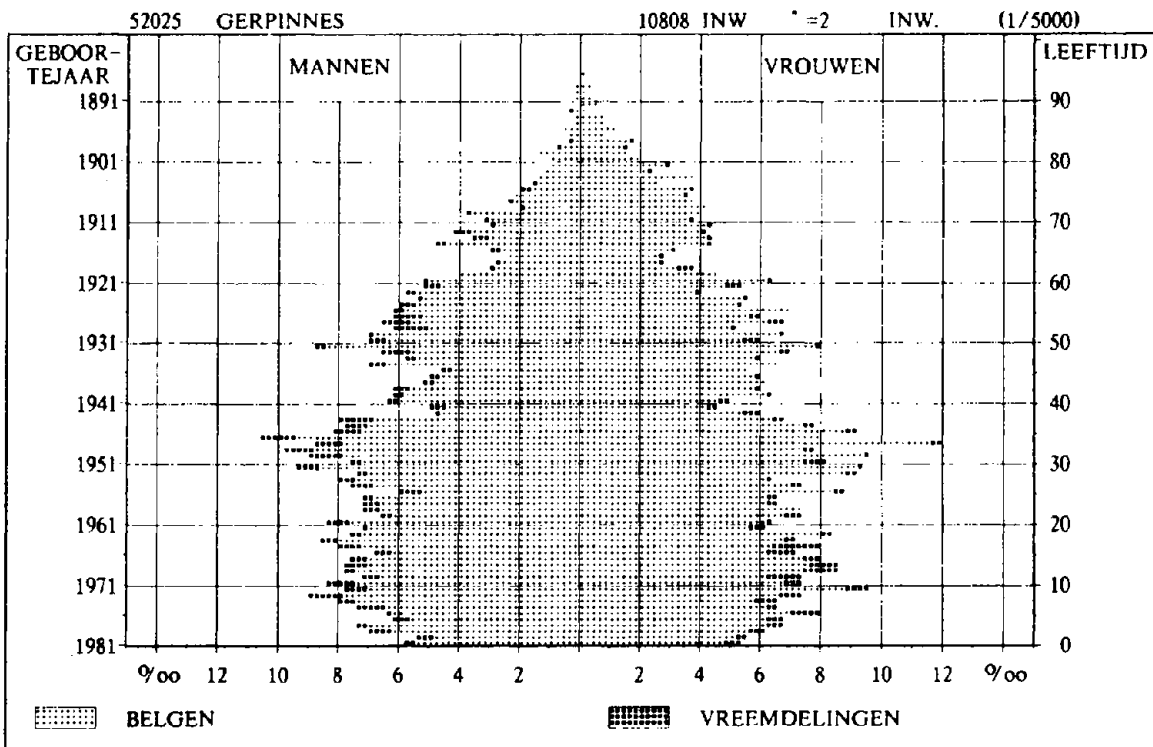

Fig. 7.7.1.

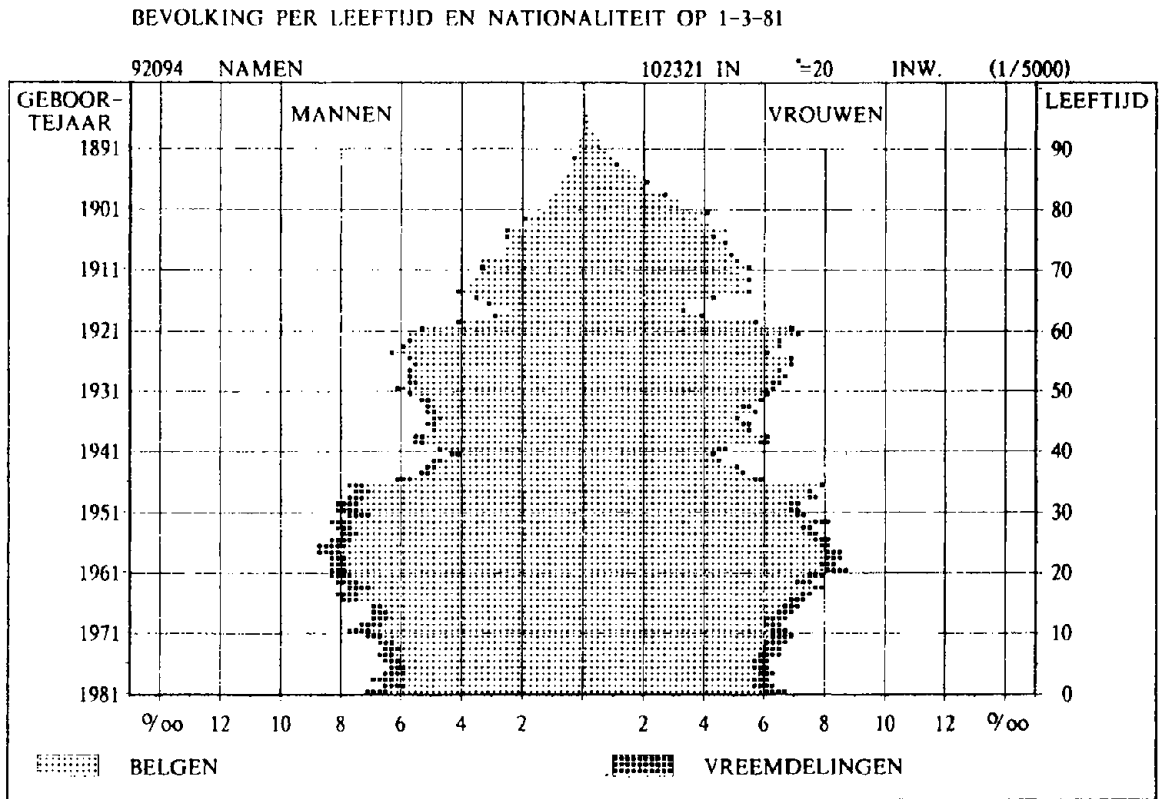

Fig. 7.7.2.

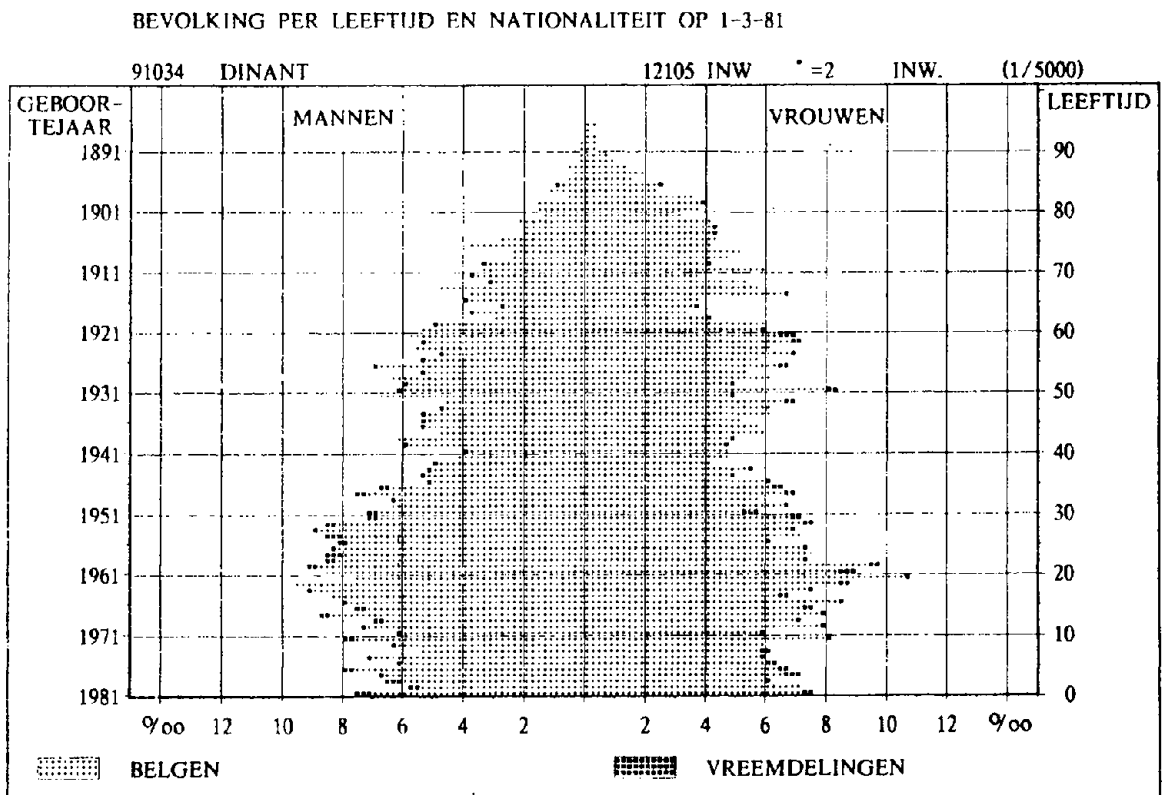

Fig. 7.7.3.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

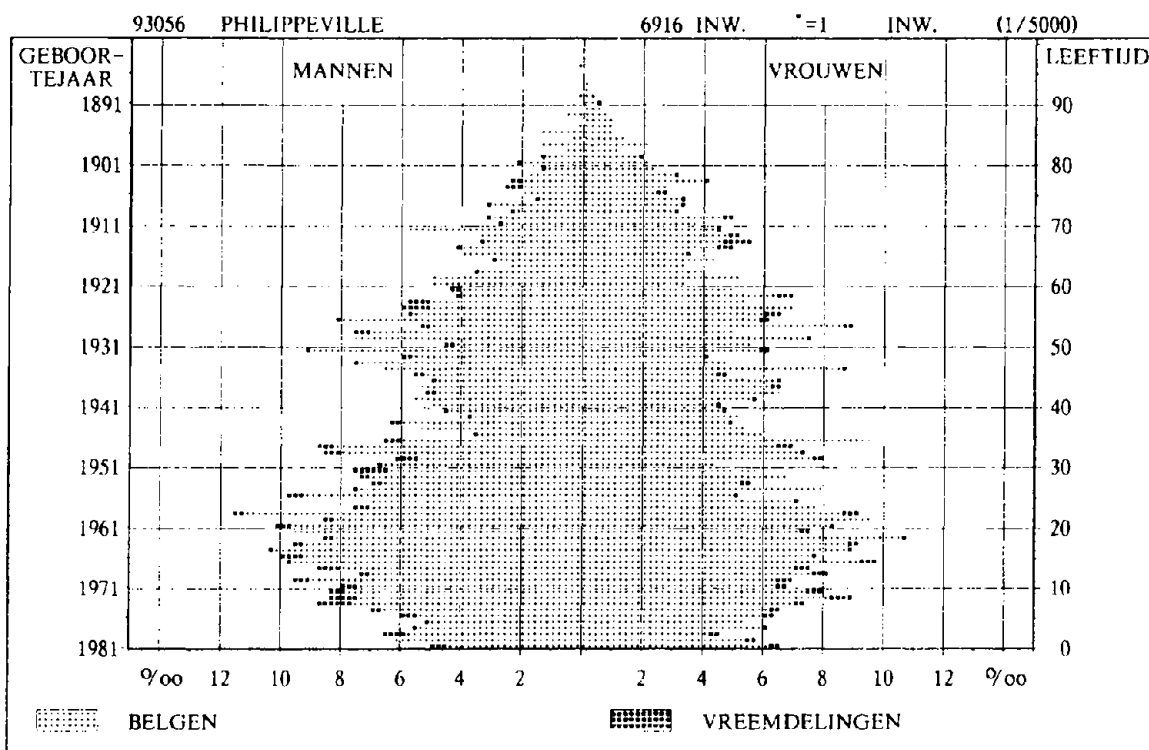

Fig. 7.7.4.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

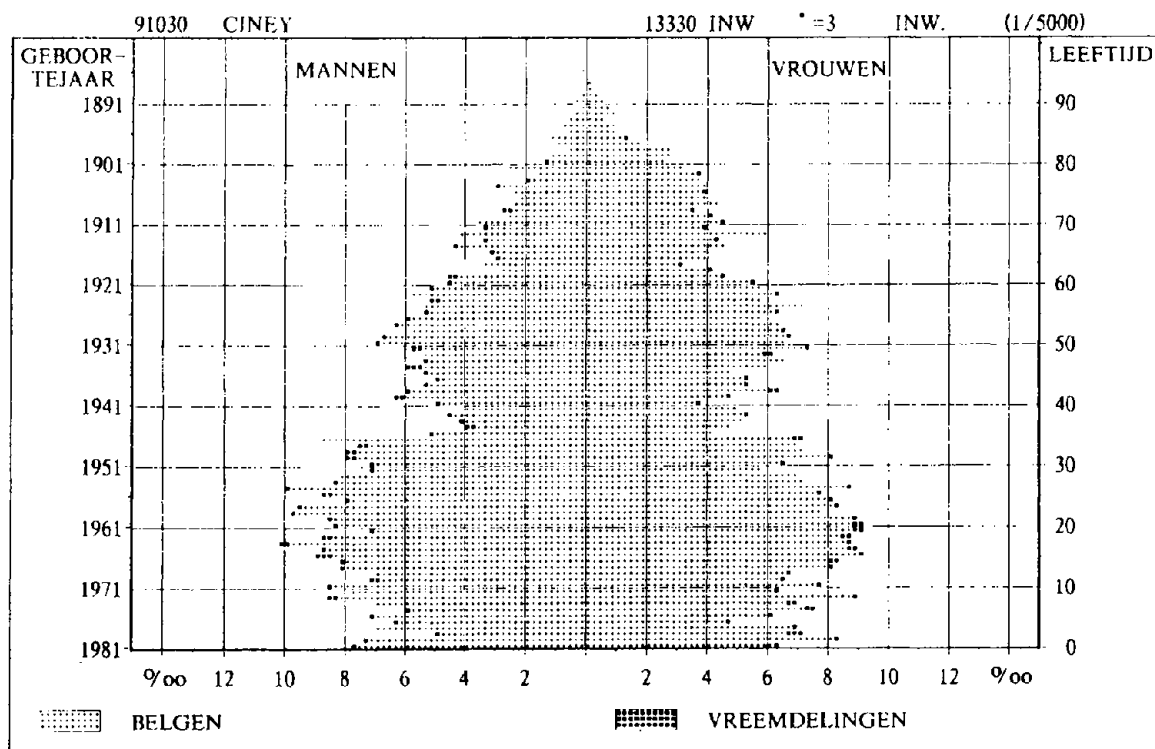

Fig. 7.7.5.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

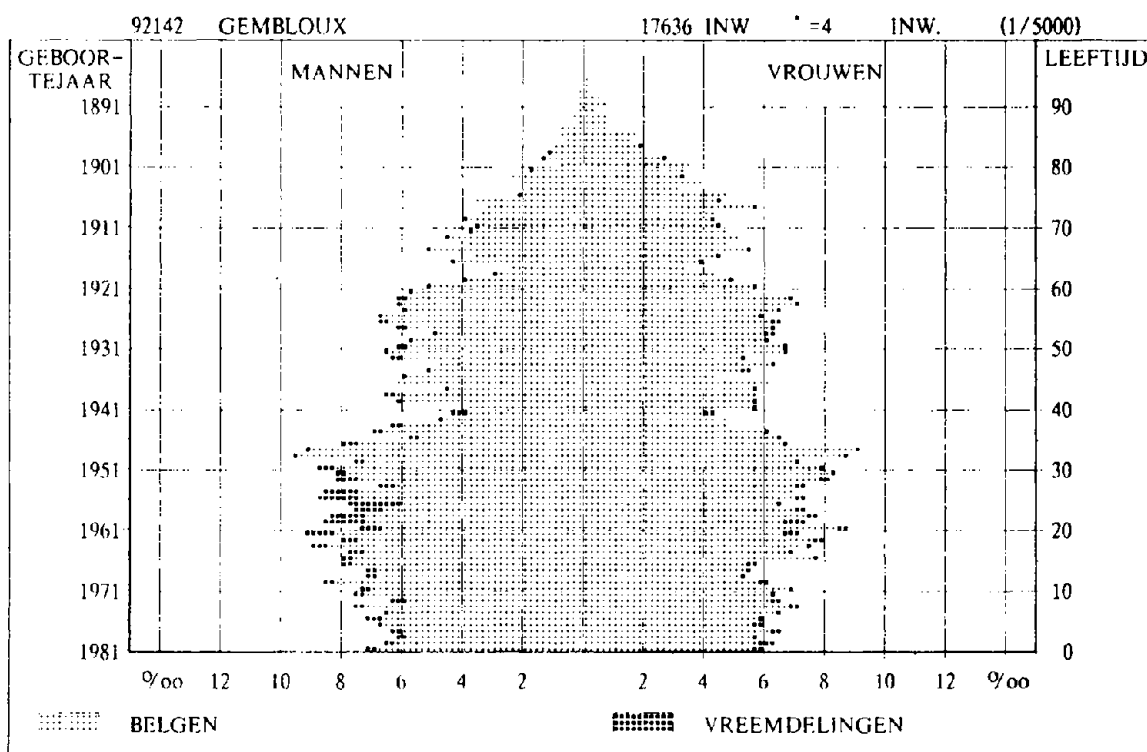

Fig. 7.7.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

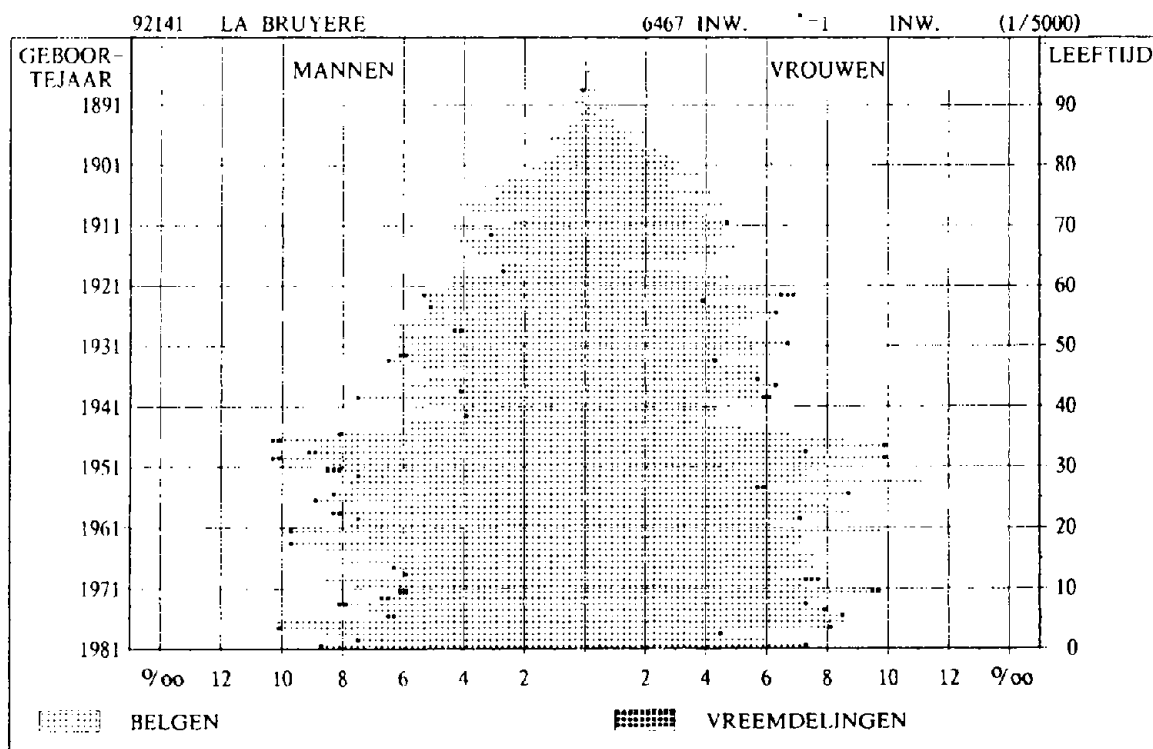

Fig. 7.7.7.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

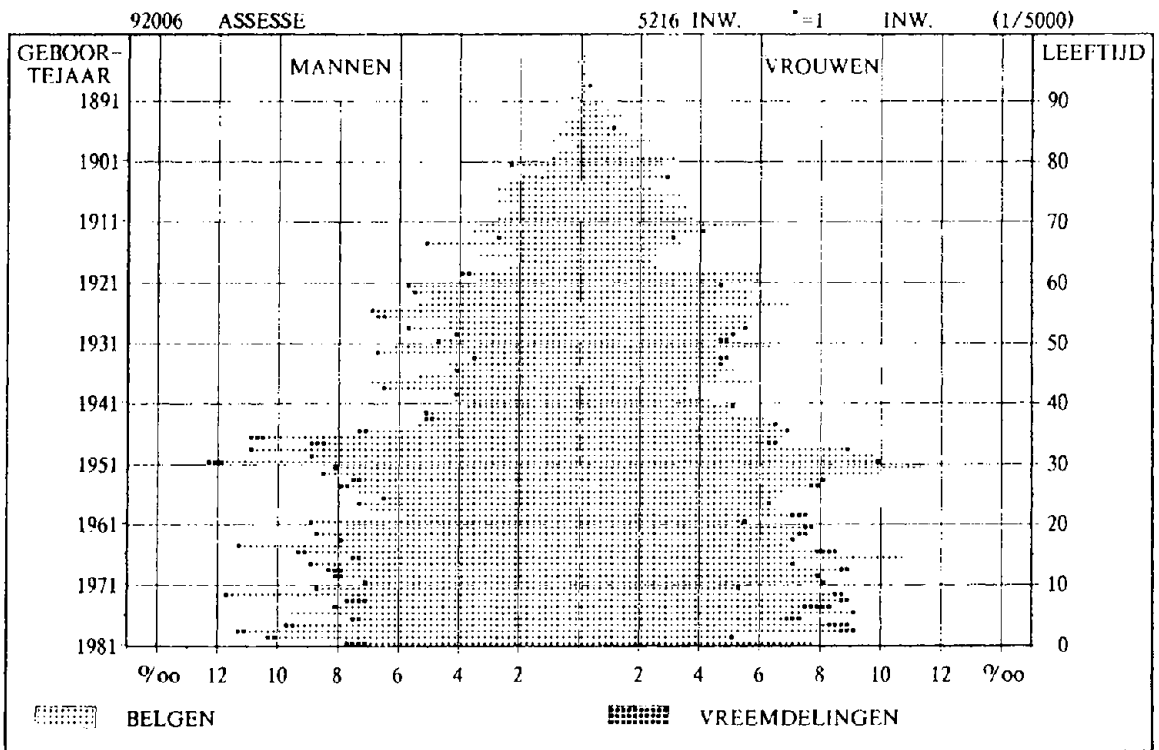

Fig. 7.7.8.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

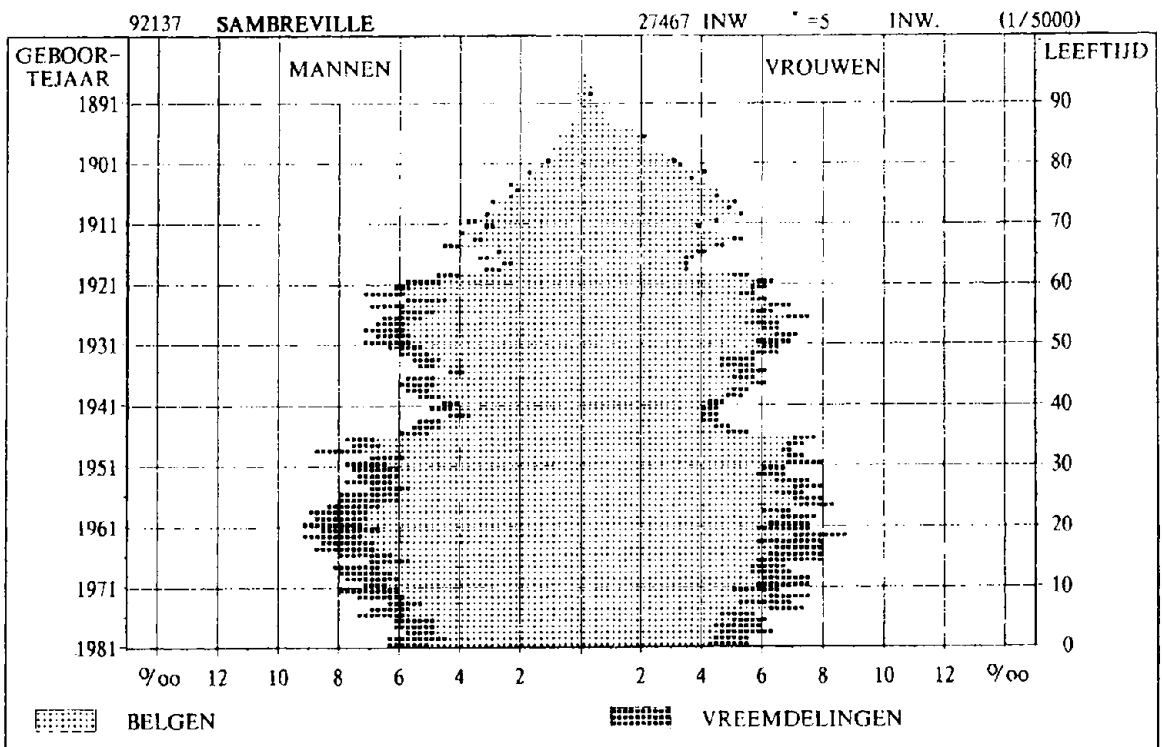

Fig. 7.8.1.

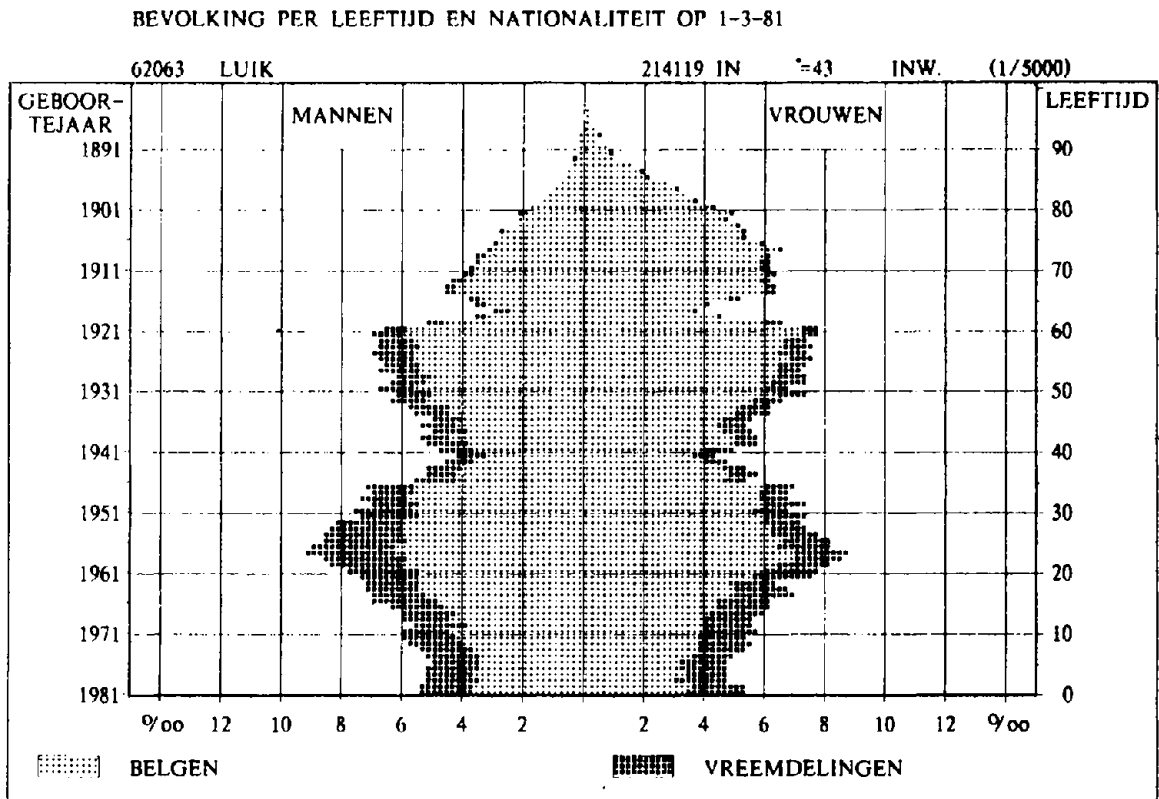

Fig. 7.8.2.

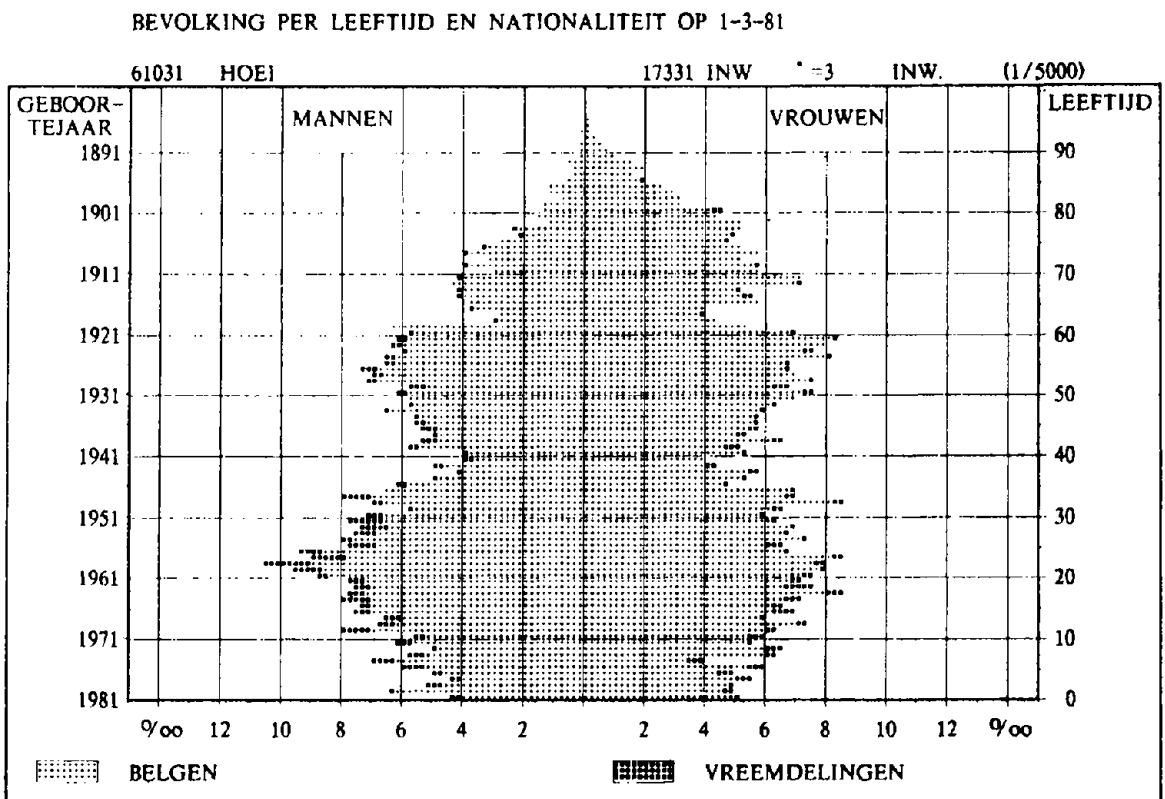

Fig. 7.8.3.

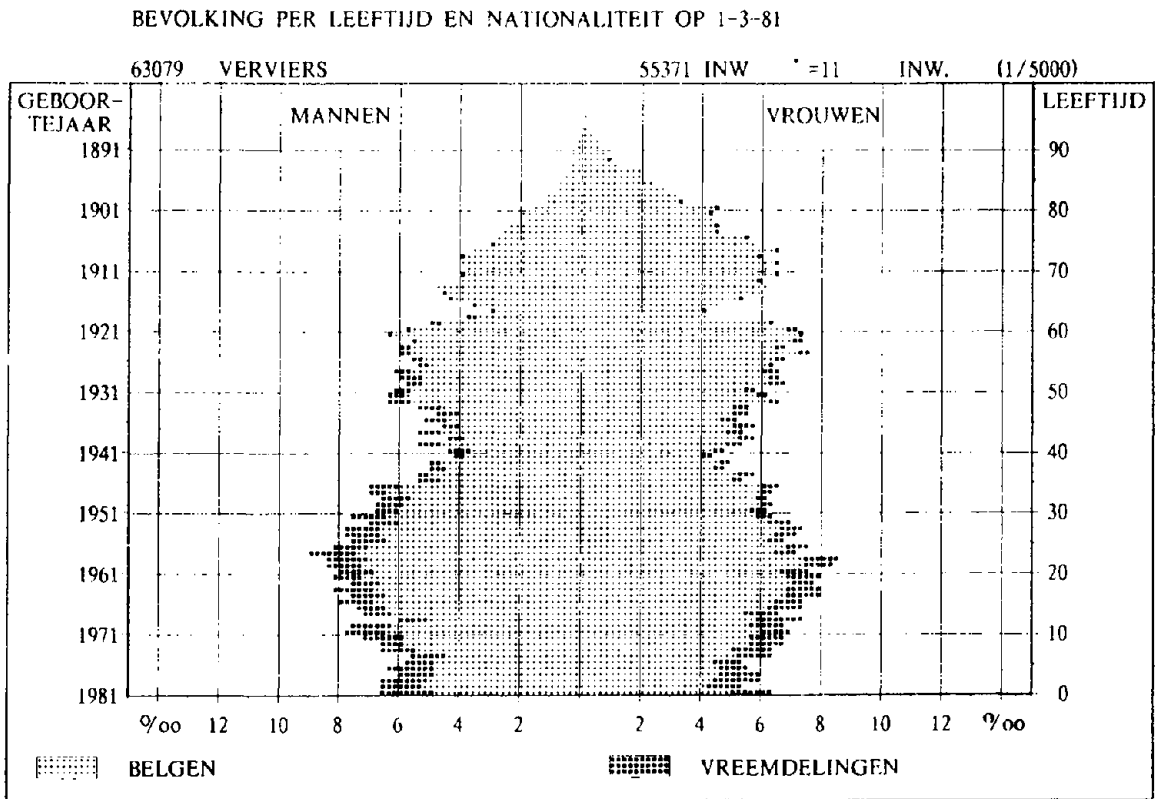

Fig. 7.8.4.

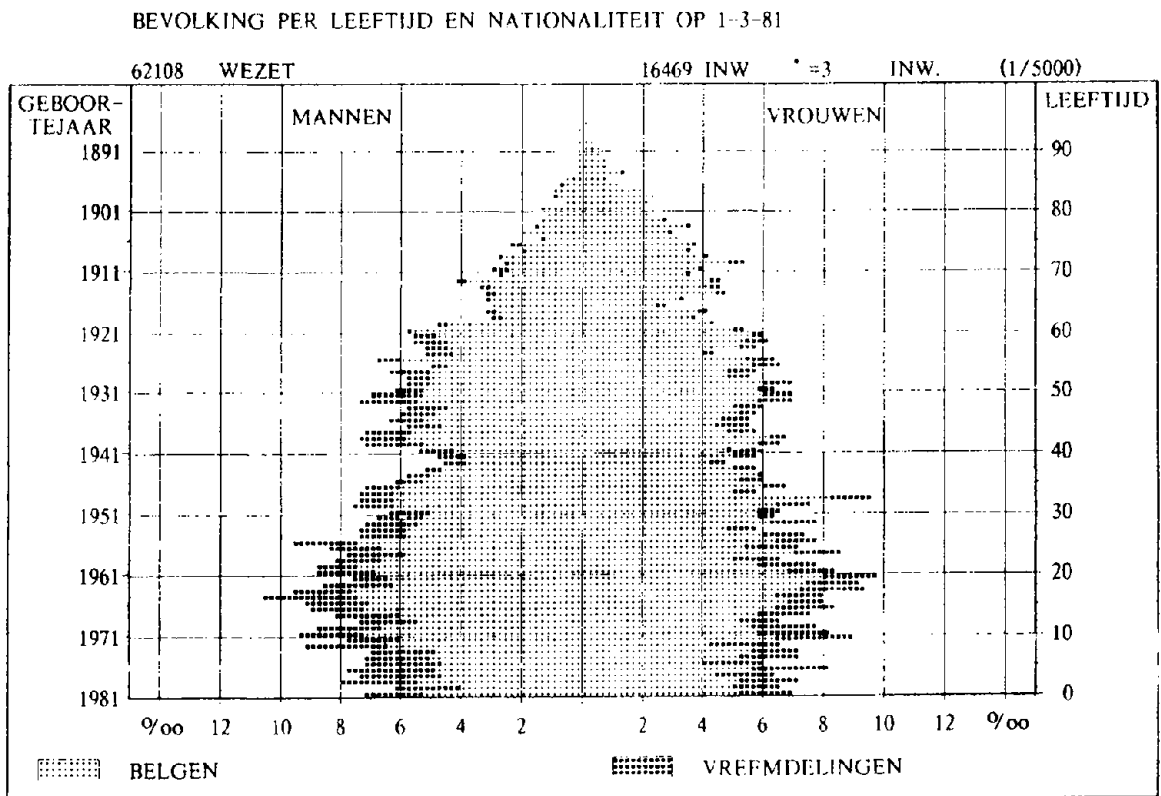

Fig. 7.8.5.

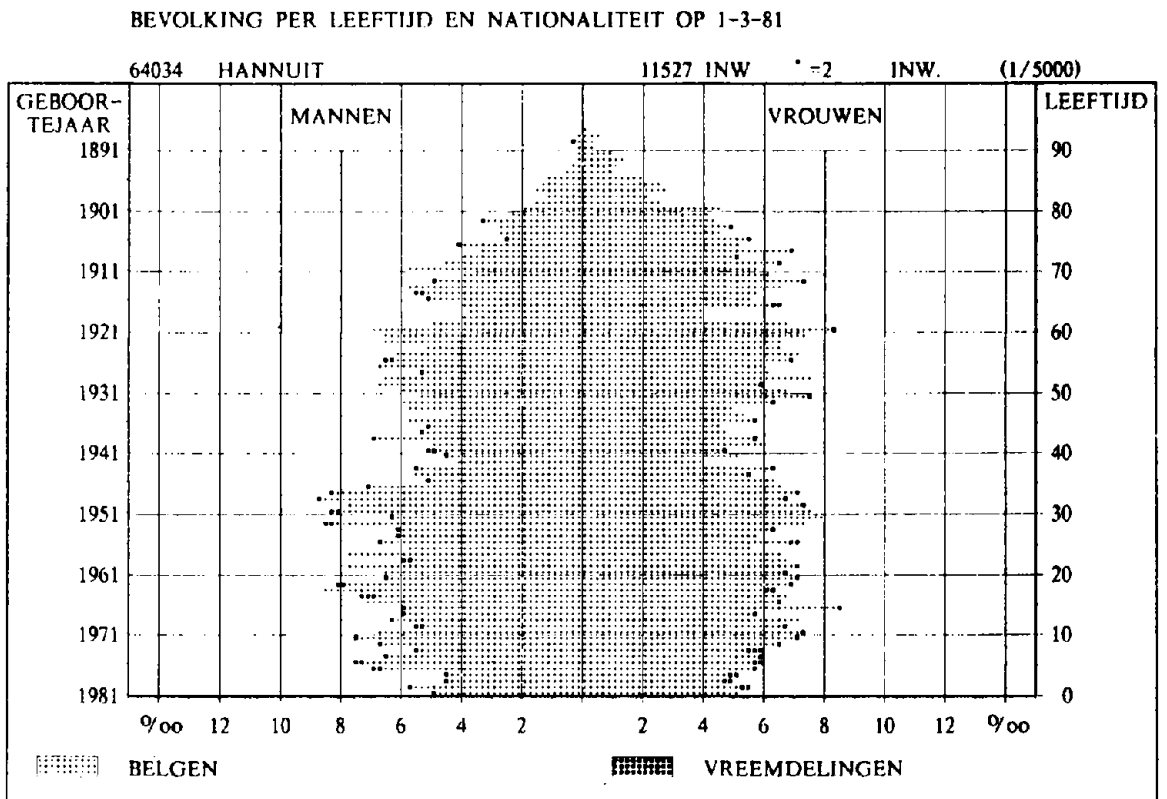

Fig. 7.8.6.

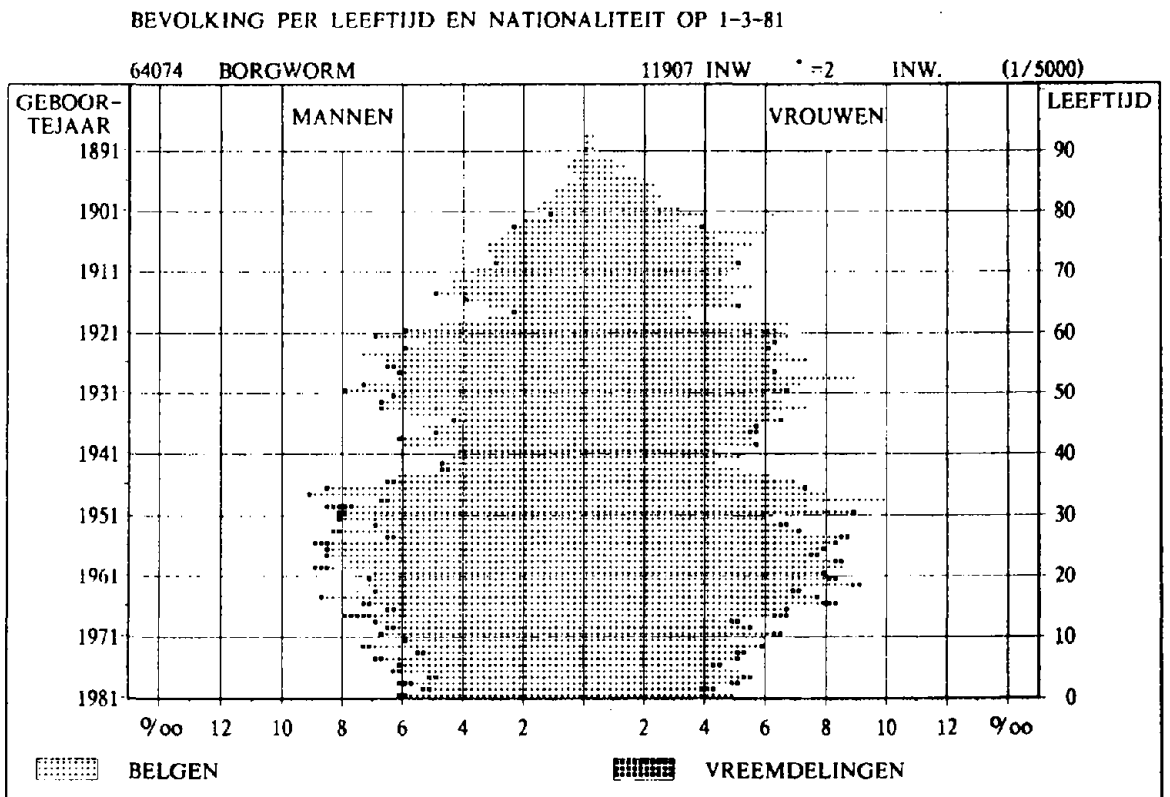

Fig. 7.8.7.

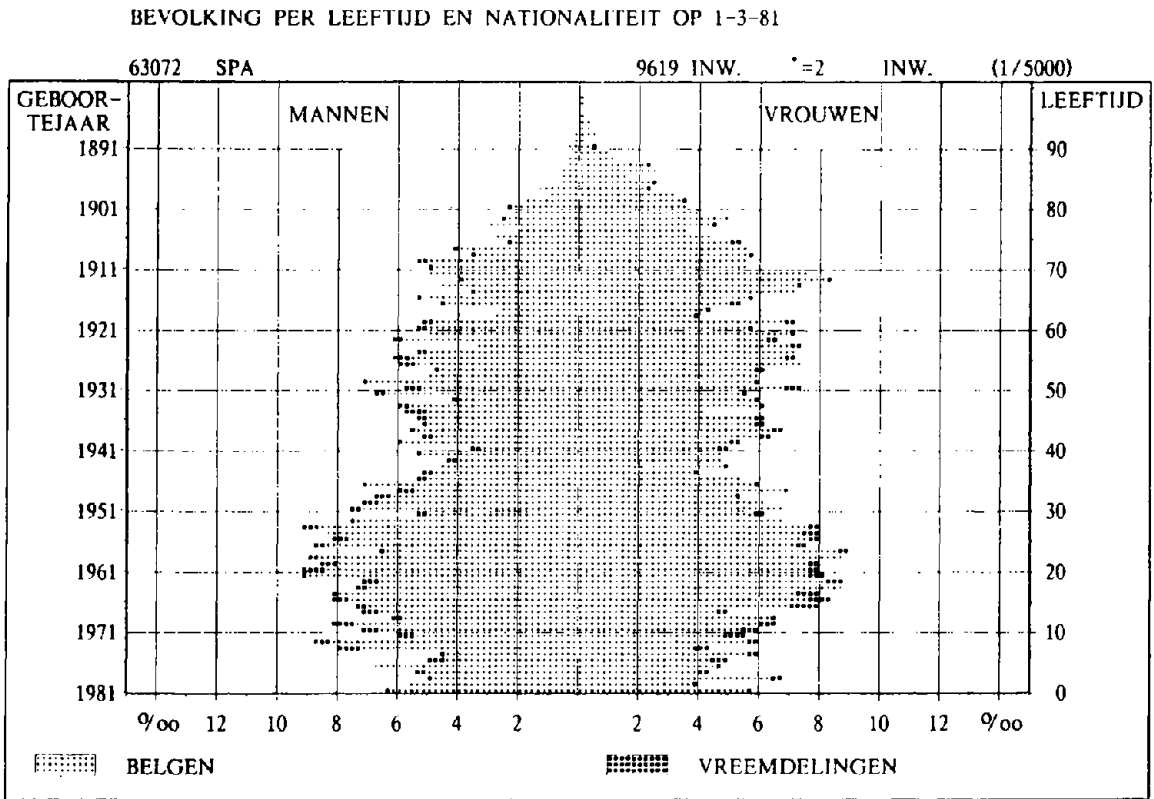

Fig. 7.8.8.

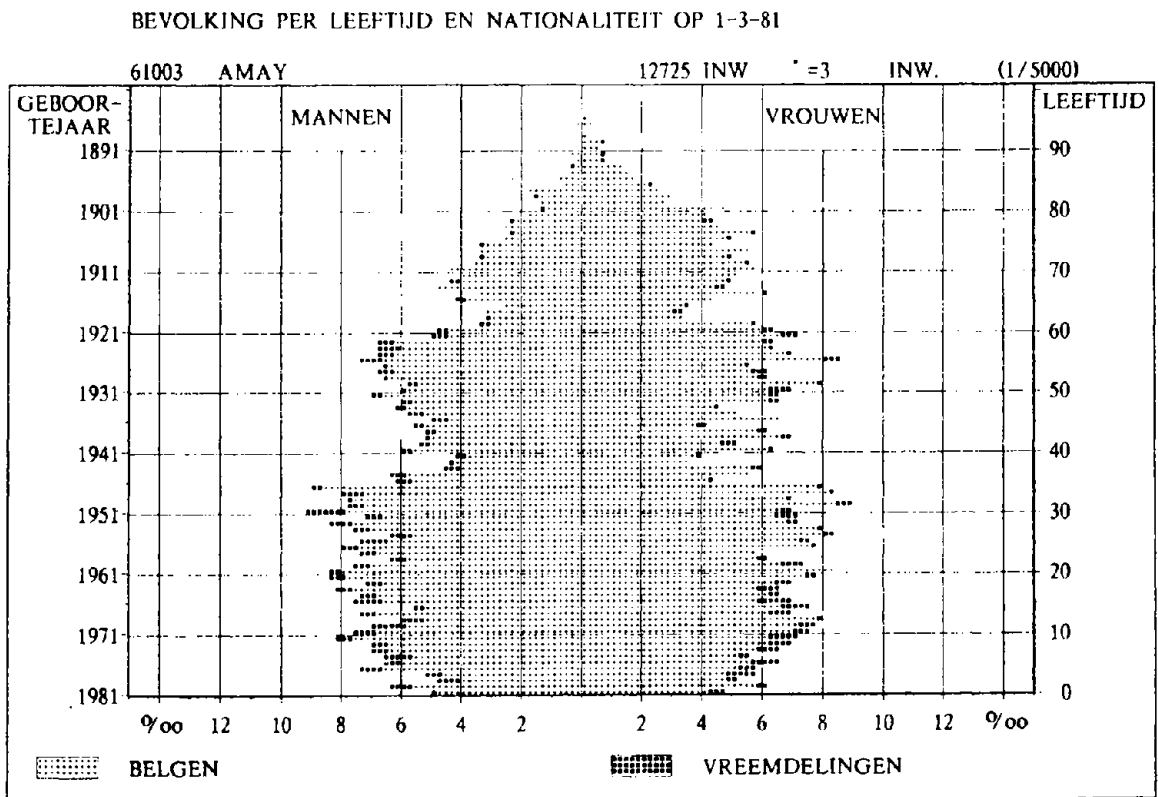

Fig. 7.8.9.

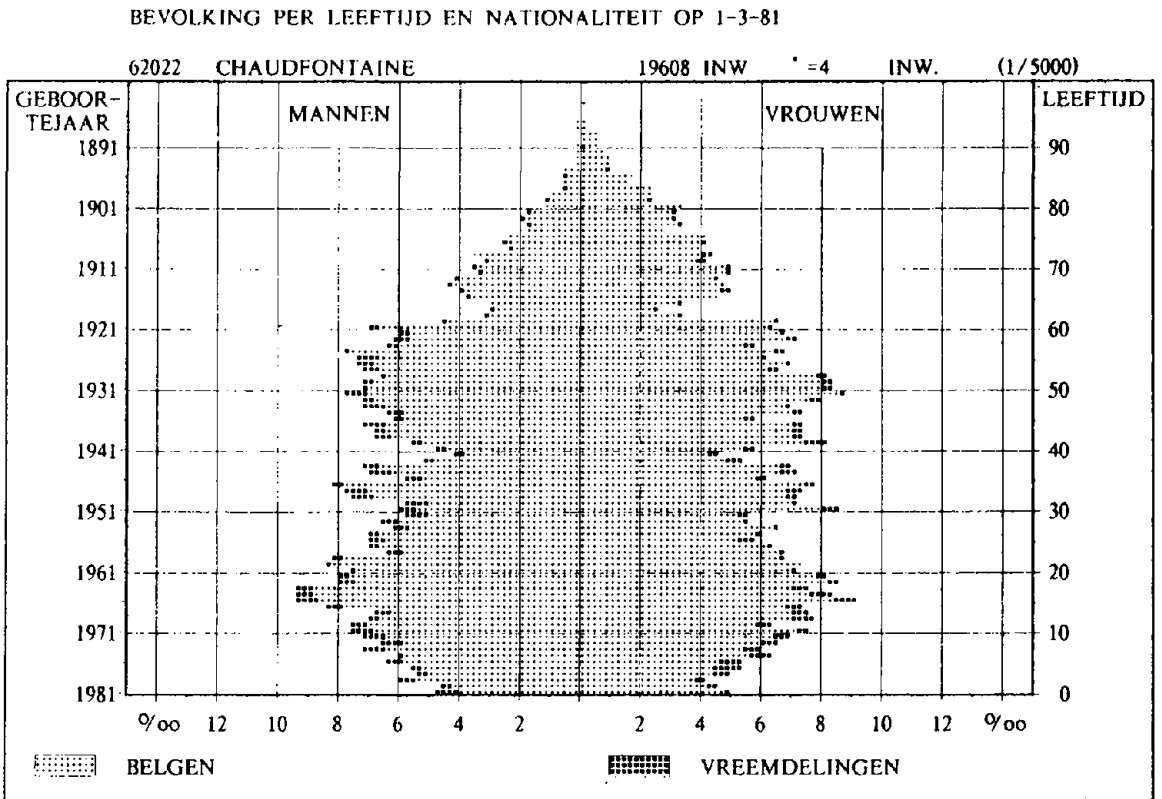

Fig. 7.8.10.

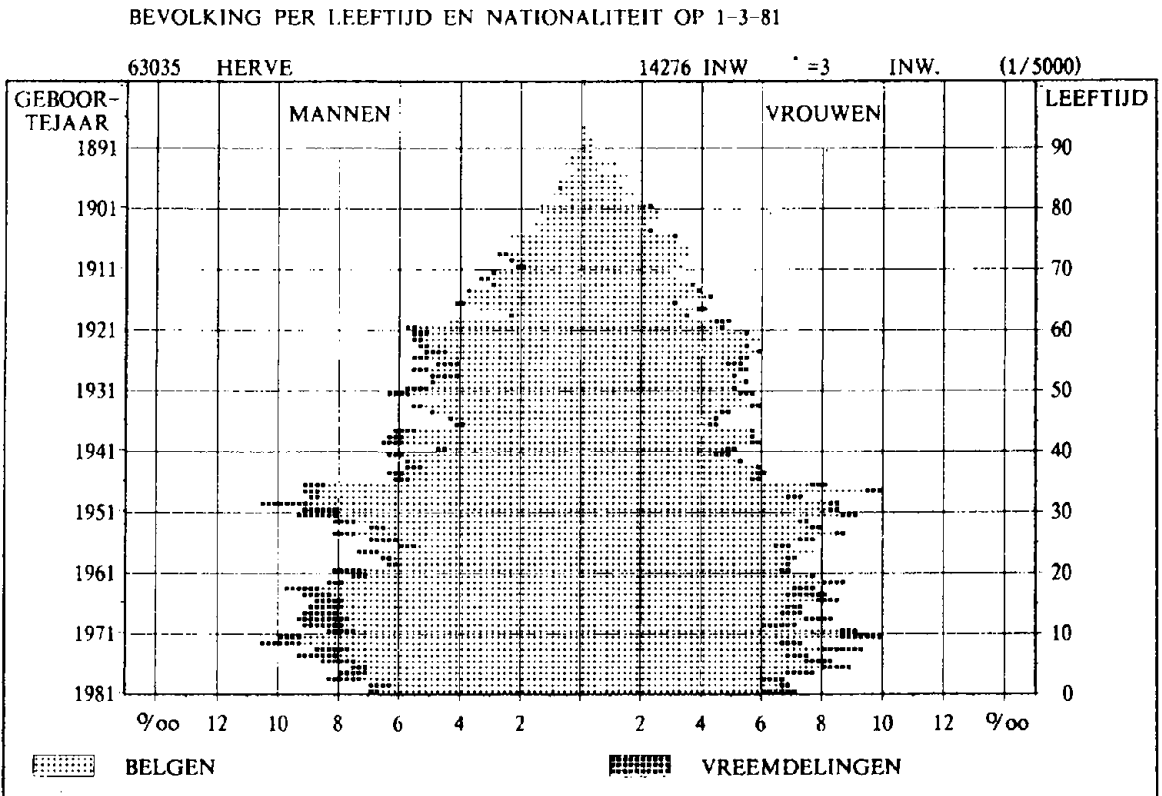

Fig. 7.8.11.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

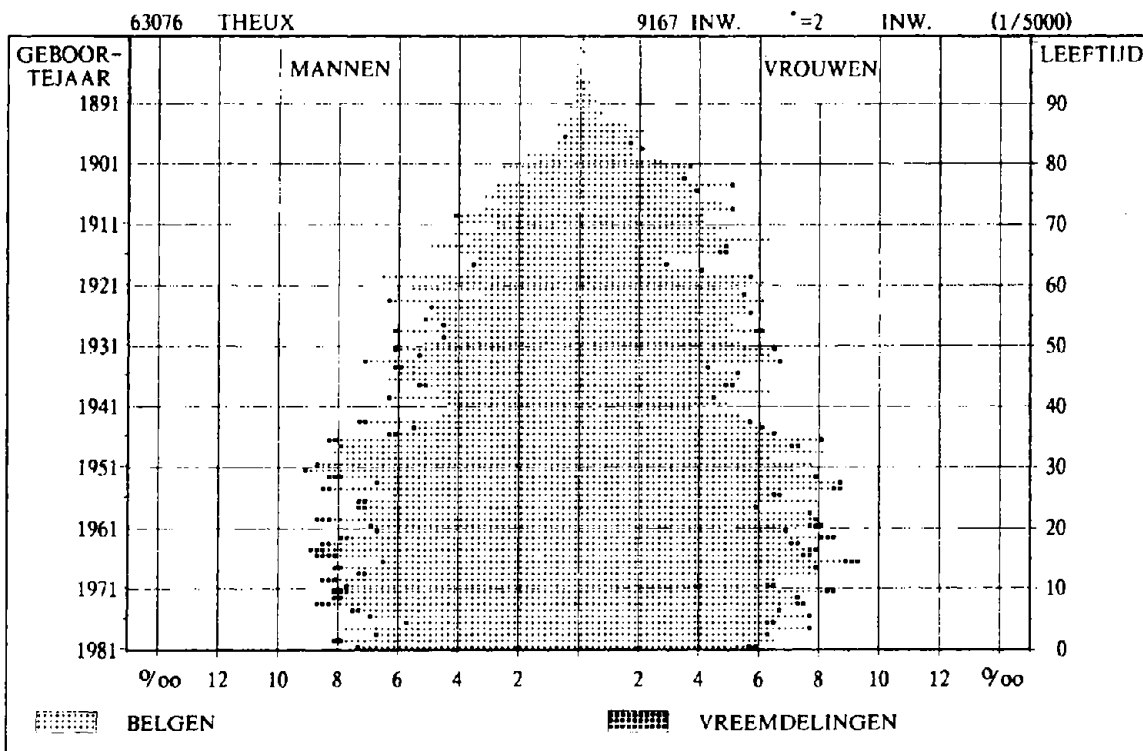

Fig. 7.8.12.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

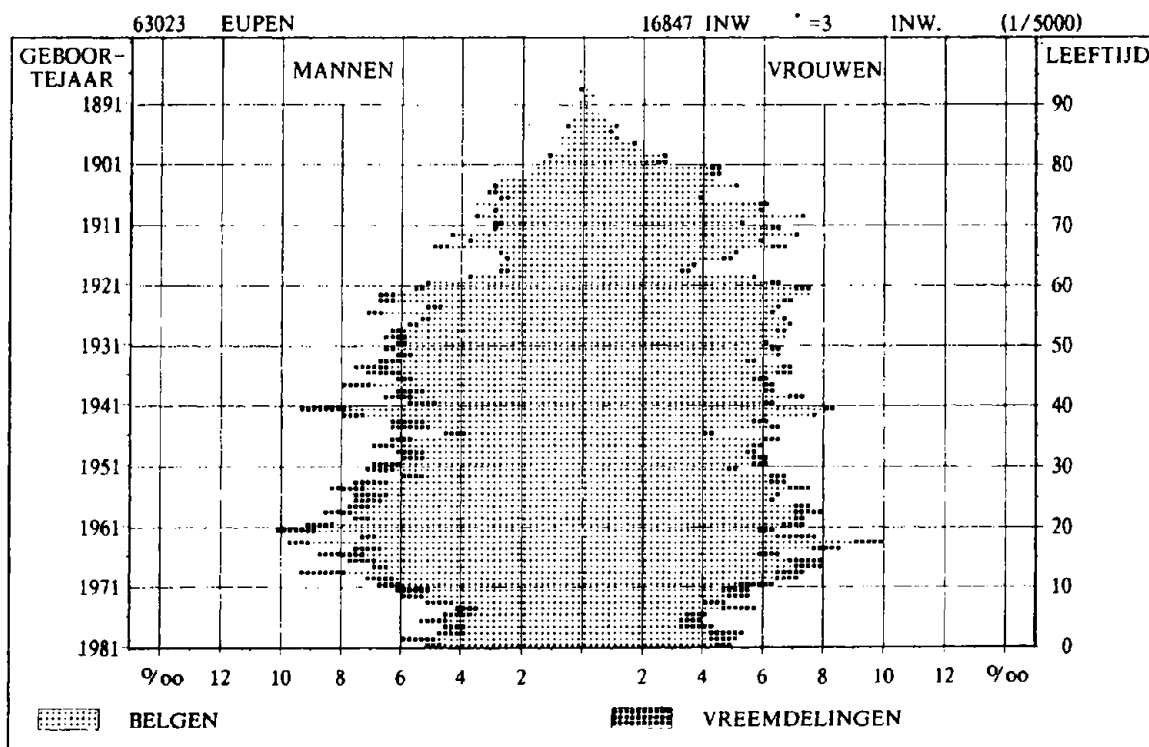

Fig. 7.8.13.

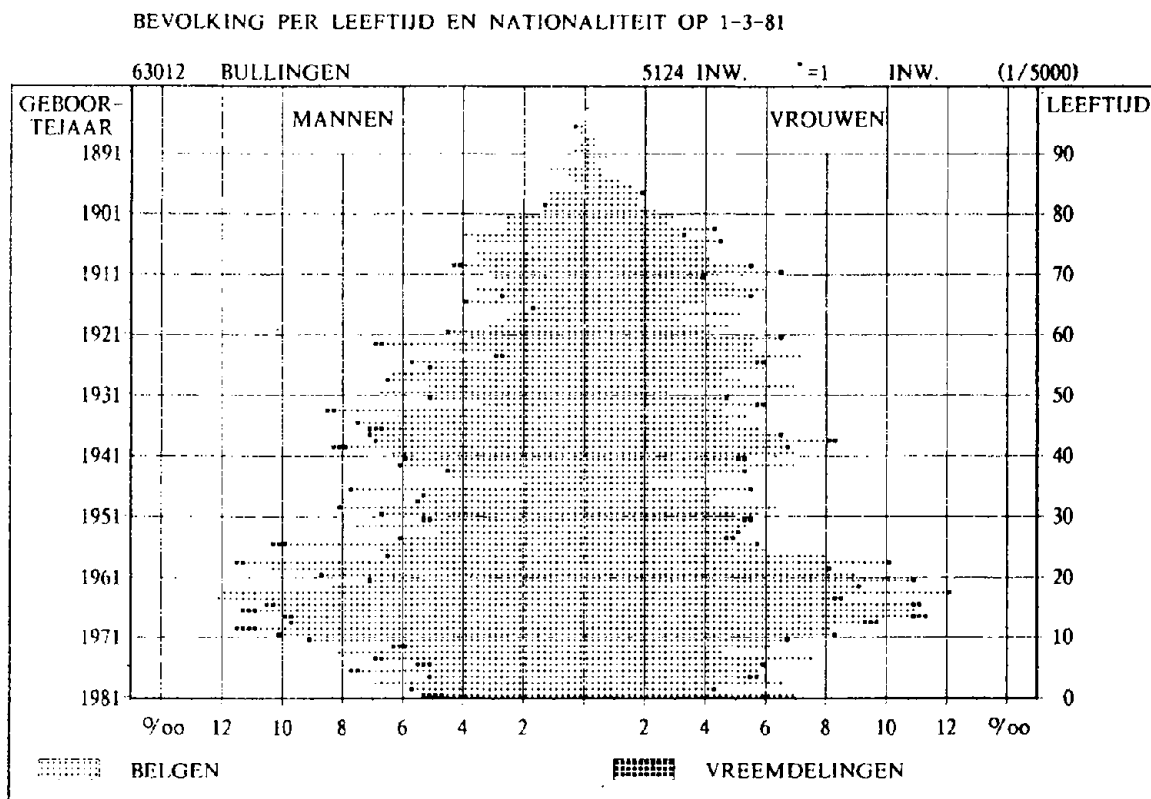

Fig. 7.9.1.

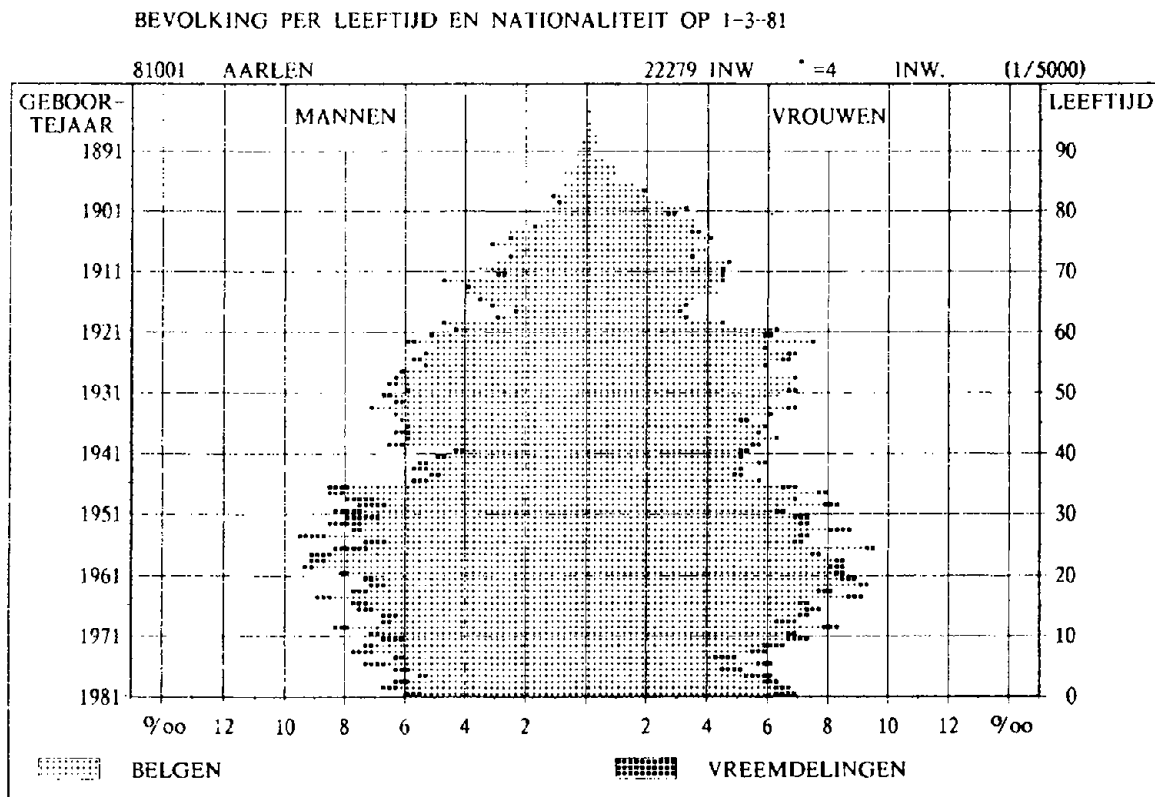

Fig. 7.9.2.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

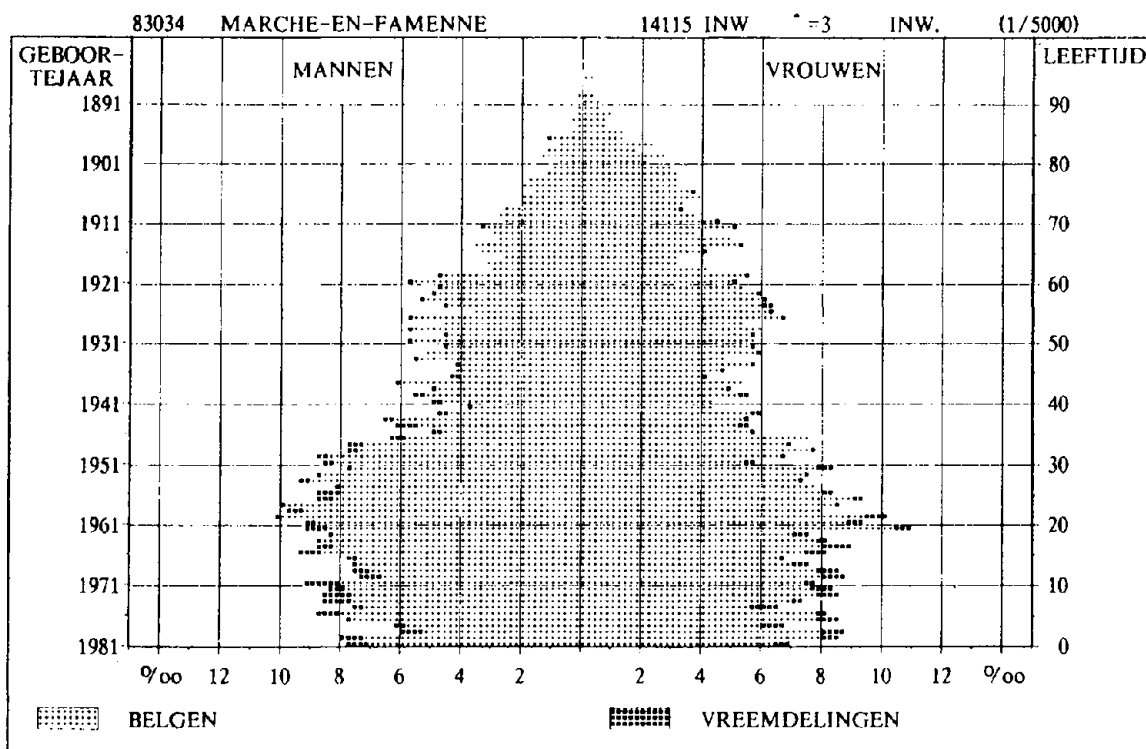

Fig. 7.9.3.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

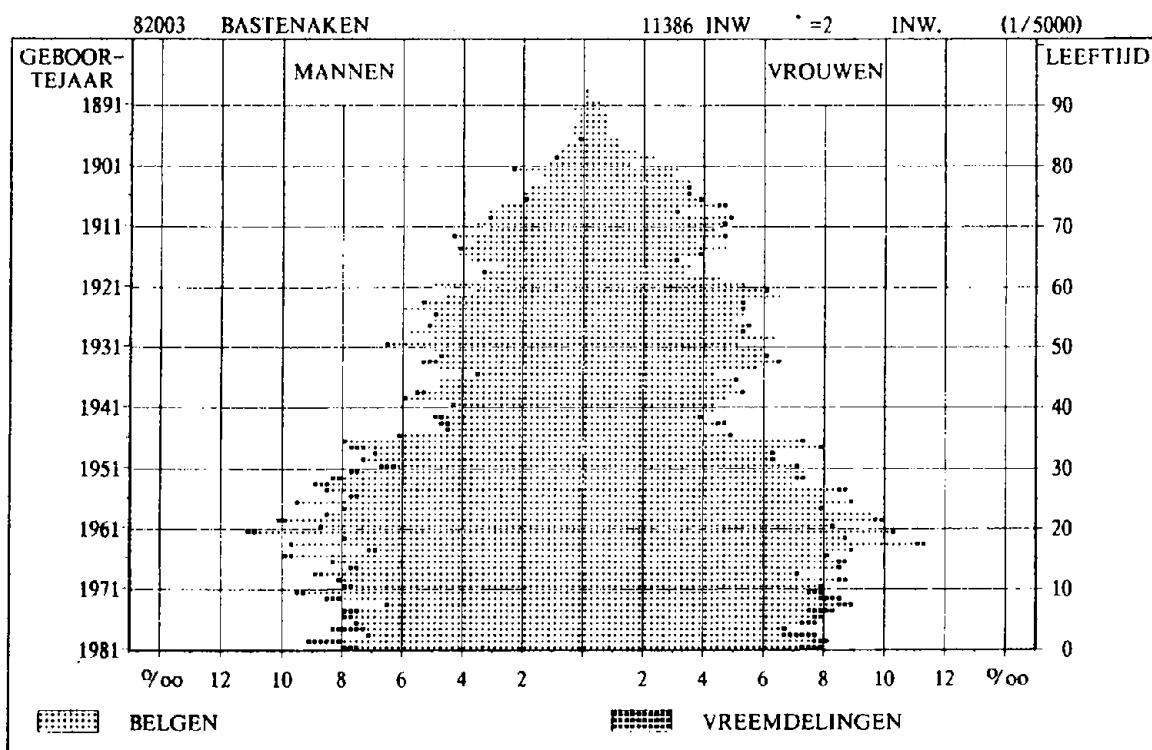

Fig. 7.9.4.

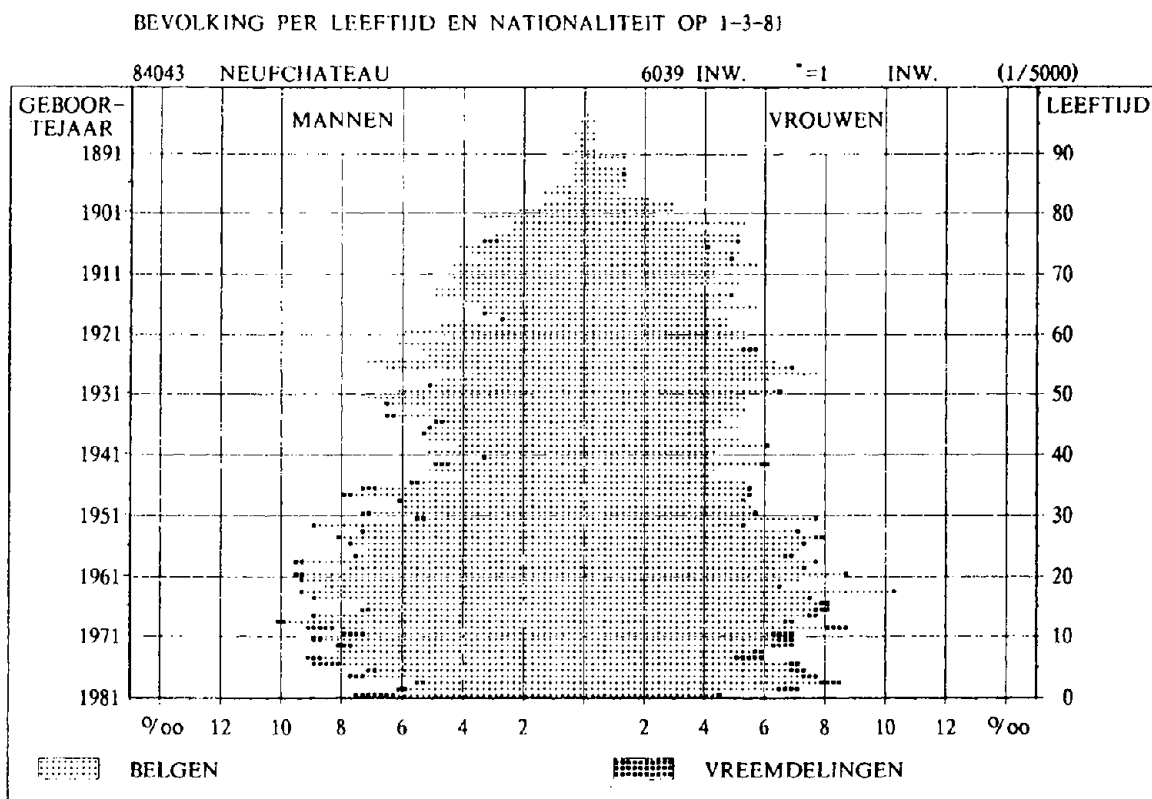

Fig. 7.9.5.

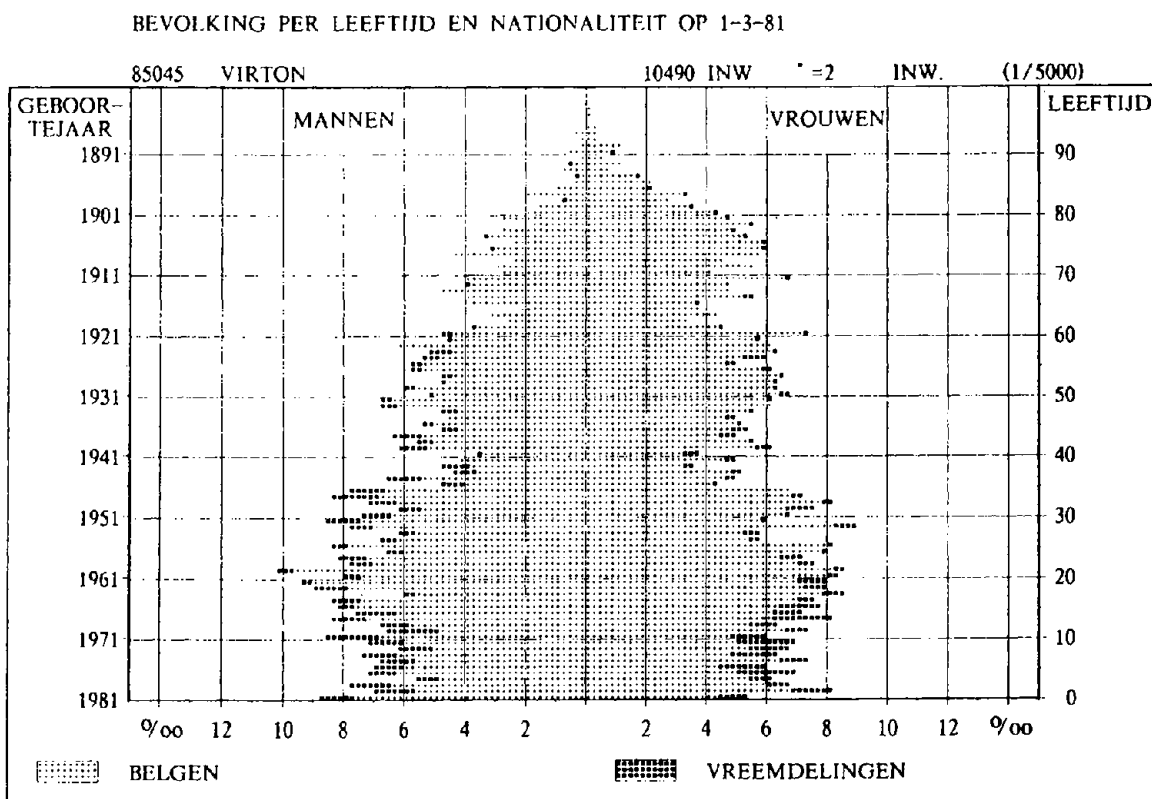
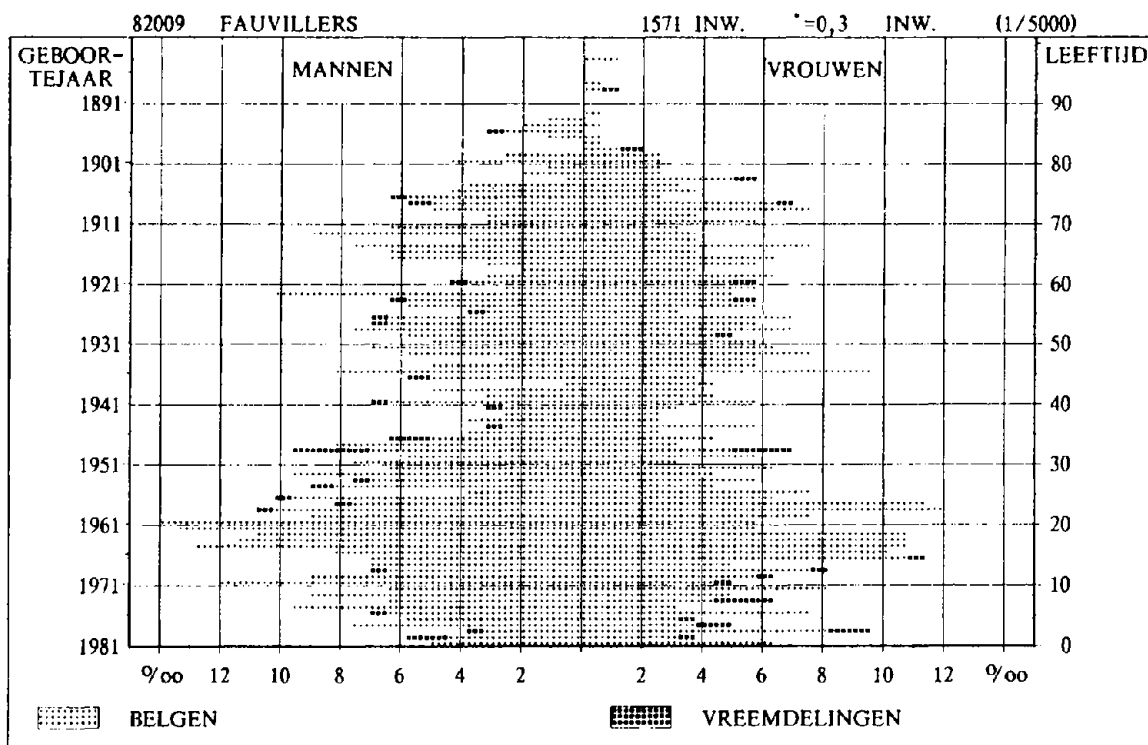
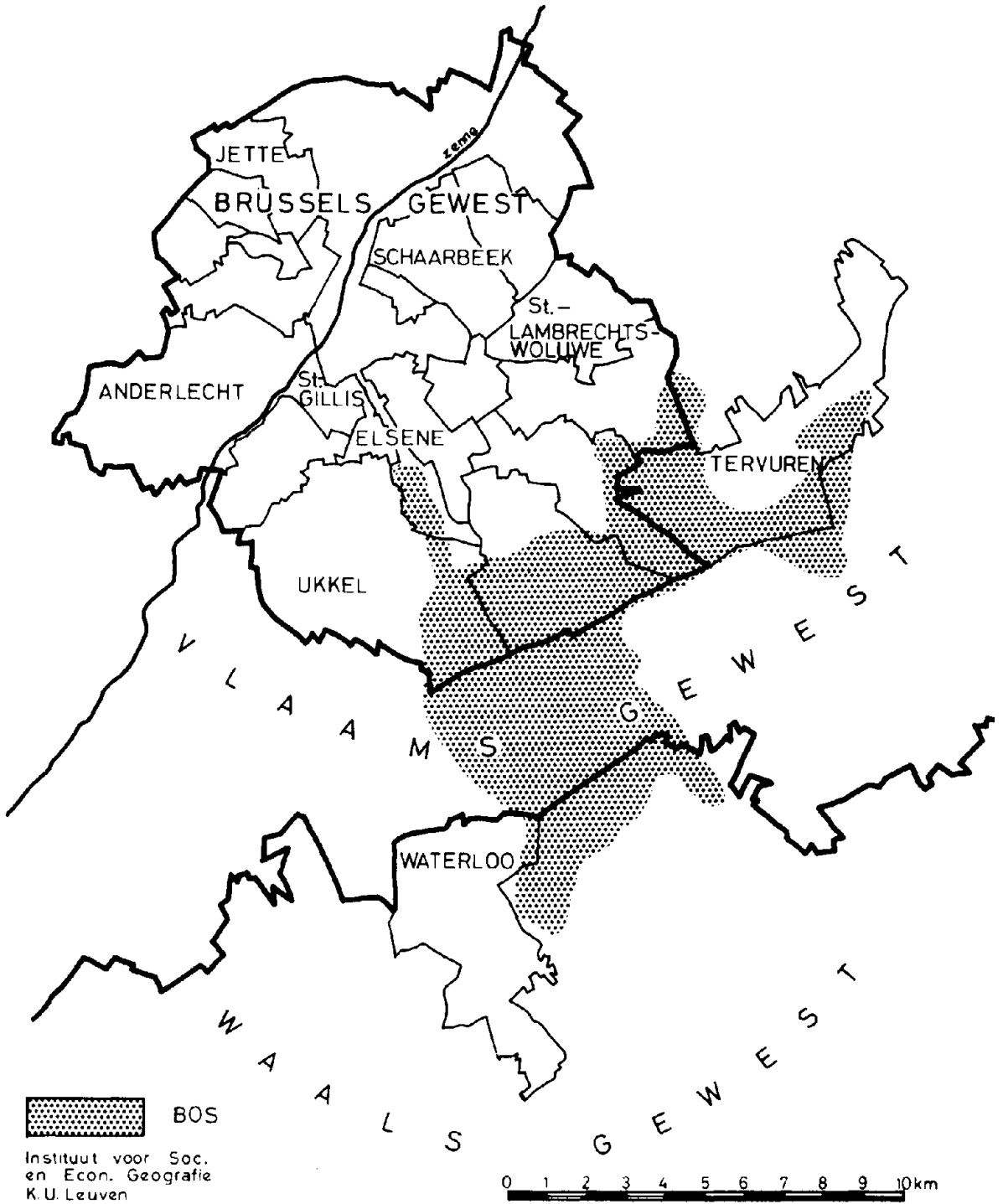

Fig. 7.9.6.

BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

Kaart 2

8. EEN COMPLEXE GROOTSTEDELIJKE BEVOLKINGSOPBOUW: HET BRUSSELSE

De complexiteit en de variatie die optreedt binnen een Westeuropees grootstedelijk milieu kan het best geanalyseerd worden aan de hand van het Brusselse voorbeeld.

Brussel is enerzijds immers de grootste Belgische stedelijke eenheid wat een maximum van mogelijkheden voor ruimtelijke differentiatie biedt en dit zowel voor de Belgische als voor de vreemde bevolking. Anderzijds is het Brussels stedelijk geheel niet gefusioneerd geworden in 1977 zodat de verschillende typen van bevolkingssamenstelling, indien ze ruimtelijk gesegregeerd voorkomen, maximaal kunnen achterhaald worden. Later wanneer gegevens per buurt beschikbaar komen zal dit voor alle steden mogelijk zijn.

We menen dat de analyse van de leeftijdssamenstelling van 7 representatieve Brusselse gemeenten (kaart 2) ons toelaat de patronen, die optreden bij de bevolkingsopbouw duidelijk te stellen en dit zowel voor het totaal van de bevolking als voor de bevolking met Belgische nationaliteit. Om de patronen van de vreemde bevolking klaar te stellen werden twee residentiële gemeenten uit de Brusselse banlieue bij de type-analyse betrokken: Tervuren, gelegen in het Vlaamse gewest (arr. Leuven), en Waterloo, gelegen in het Waalse gewest (arr. Nijvel). De gemeente Brussel zelf werd niet opgenomen in de analyse omdat ze uit ruimtelijk zeer heterogene delen bestaat.

8.1. Sint-Gillis

De gemeente Sint-Gillis (tabel 1) is een typisch voorbeeld van een gemeente in de verouderde en verkrotte CBD-rand met een grote concentratie van gastarbeiders die in de kernstad werken. De bevolkingspiramide naar leeftijd en nationaliteit (B 1a) toont ons in welke mate de aanwezigheid van vreemdelingen de bevolkingsstructuur fundamenteel wijzigt. Dit uit zich vooral in de middengroepen en bij de jongeren waar de vreemdelingen tweemaal talrijker zijn dan de Belgen. De slanke meertaklige naaldboom van de Belgen wordt m.b.v. de vreemdelingen omgetoverd in een heuse piramide, weliswaar met afgeslankte voet.

De analyse van de leeftijdsopbouw van de Belgische bevolking (B 1b) weerspiegelt het beeld van een demografisch zeer onevenwichtige en verouderde bevolkingsgroep. Het aandeel ongehuwden is er bijzonder hoog evenals het aandeel gescheiden en in weduwstaat verkerenden. De jongste generatie maakt nauwelijks 5 o/oo uit van de totale bevolking. Er zijn meer tachtigjarigen dan éénjarigen.

De vreemde bevolking (B 1c) vertoont het beeld van een typische gastarbeidersgroep: een vrij regelmatige piramide. Een aantal karakteristieken laten toe ze onmiddellijk als mediterrane gastarbeiders te identificeren.

Tabel 1: BEVOLKINGSSAMENSTELLING VAN DE BESPROKEN BRUSSELSE GEMEENTEN (1 MAART 1981)

	Totale bevolking	Belgische bevolking	Vreemde bevolking		% Vreemdelingen			
			Absolute aantallen	%	E.E.G. - Mediter. (1) + V.S.A.	Mediterranen		Anderen
						Europese (2)	Moslim (3)	
Anderlecht	94 764	74 570	20 194	21,3	11	48	34	7
Elsene	75 723	55 687	20 036	26,5	27	29	21	23
Jette	40 109	36 210	3 899	9,7	28	33	20	19
Sint-Gillis	46 076	25 013	21 063	45,7	9	52	28	11
Schaarbeek	106 754	71 230	35 524	33,3	11	26	51	12
Ukkel	76 004	63 419	12 585	16,6	48	26	8	18
Sint-Lambrechts-Woluwe	48 801	42 176	6 625	13,6	48	22	6	24

(1) Italianen en Grieken.

(2) Italianen, Spanjaarden, Grieken, Portugezen.

(3) Marokkanen, Algerijnen, Tunesiërs, Turken.

- Vooreerst merken we een duidelijk mannenoverschot dat bovendien uitsprongen vertoont die overeenstemmen met de twee immigratiegolven. Enerzijds is er de groep van 40 tot 55 jaar die vanaf de jaren '50, voornamelijk uit Italië en Spanje zijn ingeweken. Anderzijds zien we de groep van 20 tot 35 jaar die grotendeels van het midden van de jaren '60 tot het midden van de jaren '70 zijn ingeweken. Dit zijn gastarbeiders uit de Maghreblanden, maar voor een deel ook vreemdelingen die geboren zijn in België als kinderen van de eerste groep inwijkelingen.
- Het is bovendien duidelijk dat in vergelijking met de Belgen het aandeel gehuwden zeer hoog ligt en het aandeel gescheiden en in weduwstaat verkerenden zeer beperkt is.
- De afwezigheid van de meer dan 60-jarigen tenslotte maakt het beeld van de na-oorlogse migrant volledig.

8.2. Schaarbeek

Deze gemeente strekt zich uit vanaf de stadskernrand en vanaf de Zenne-valleibodem tot het plateau. Dit betekent meteen dat er naast de 19de eeuwse ook 20ste eeuwse bebouwing voorkomt en dat, als gevolg daarvan, wijken met verschillende sociale structuur voorkomen. De impact van de vreemdelingen (B 2a) is er minder belangrijk dan in Sint-Gillis. De algemene structuur blijft bepaald door de verouderde Belgische bevolking. Bij de jongeren overwegen de vreemdelingen echter zeer duidelijk in de verhouding van 3 tot 2.

De samenstelling van de Belgische bevolking (B 2b) is eveneens vrij oud maar is toch iets evenwichtiger dan in Sint-Gillis. Het aantal hoog bejaarden en het aandeel van de gescheiden personen en weduwen is minder uitgesproken. De allerjongsten vormen nog een relatief brede basis. Het betreft hier duidelijk meer dan een restbevolking.

De piramide van de vreemdelingen (B 2c) vertoont echter een groot verschil met die van Sint-Gillis. Zij blijft immers breed uitlopen tot de jongste jaren. Ze wordt in veel sterkere mate bepaald door de aanwezigheid van Moslim-gast-arbeiders waar de geboortenregeling veel beperkter is dan bij de gastarbeiders uit de Europese mediterrane landen, waarvan de tweede generatie al sterk aansluit bij het Belgische geboortenpatroon.

8.3. Anderlecht

De westelijke arbeiders- en bediendenrandgemeente Anderlecht strekt zich uit van de kernstadrand, waar de meeste gastarbeiders in de wijk Kuregem wonen, tot het landelijke Neerpede. De impact van de vreemdelingen (B 3a) is duidelijk minder belangrijk dan in bovengenoemde Brusselse gemeenten, alhoewel de betekenis ook weer toeneemt met de allerjongsten waar de Belgen echter nog steeds het overwicht hebben.

De bevolkingsopbouw van de Belgen (B 3b) is typisch voor de Belgische Brusselse bevolking van de kernstad. Zij weerspiegelt de geboorte- en migratiepatronen van de voorbije decennia waarbij de inham in de groep van 30 tot 50 jaar gedeeltelijk veroorzaakt werd door een vertrekoverschot. De vreemde bevolking (B 3c) bezit een - op het mannenoverwicht en afwezigheid van ouderen na - bijna ideale piramidevorm, waarbij de twee immigratiegolven nog nauwelijks te herkennen zijn. Dit is het gevolg van een vrij geleidelijke expansie van de door de gastarbeiders ingenomen woonzones.

8.4. Elsene

De gemeente Elsene, ten oosten van de stadskern gelegen en aansluitend bij het Terkamerenbos, was praktisch volledig bebouwd voor de eerste wereldoorlog en alhoewel het burgerlijk karakter sindsdien verminderde, is het nog steeds een gemeente met een gemiddelde tot hoge sociale status bij de Belgen.

De impact van de vreemdelingen (B 4a) is er vooral belangrijk in de groep van 20 tot 40 jaar en daardoor ook bij de allerjongsten.

De bevolkingsopbouw van de Belgische bevolking (B 4b) kenmerkt zich door een uitgesproken gelede structuur, een bijzonder sterk vrouwenoverwicht, een groot aantal personen met gescheiden- of weduwstaat en een zeer groot aandeel ongehuwden (zelfs bij de middengroep). De groep van 20 tot 35 jaar dankt zijn belangrijkheid enerzijds aan de sterke inwijking van jongeren die in het Brusselse werk vonden, maar is anderzijds verbonden aan de nabijheid van de campus van de U.L.B.-universiteit.

De vreemdelingen (B 4c) vertonen een patroon dat afwijkt van dit van een 'zuivere' gastarbeidersgroep. Het zijn voor een deel ook zowel oudere als jongere kaderleden verbonden aan een aantal internationale bedrijven en instellingen en vreemde studenten van de U.L.B. Het relatief gering aandeel kinderen wordt verklaard door het hoog aandeel ongehuwden.

8.5. Ukkel

Deze zuidelijke gemeente van de Brusselse agglomeratie omvat naast overwegend residentiële delen ook enkele arbeidersbuurten.

Ten opzichte van het Brusselse gemiddelde is de impact van de vreemdelingen (B 5a) er veel beperkter. Deze strekken zich uit over alle leeftijdsgroepen en omvatten zowat alle typen vreemdelingen met nochtans een sterk overwicht van niet-gastarbeiders.

De Belgische bevolking (B 5b) sluit wat de algemene samenstelling betreft vrij sterk aan bij die van Anderlecht. Er zijn nochtans enkele verschillen. Enerzijds is het aandeel van de ongehuwden hoger en is de groep van 20 tot 35 jaar, vooral wat de vrouwen betreft, iets sterker aanwezig. Anderzijds is het aandeel kinderen, de weerspiegeling van de gemiddelde gezinsgrootte van de burgerbevolking, iets groter.

De vreemdelingen (B 5c) behoren hoofdzakelijk tot het burgerij-type, dat nog ongehuwd is. Indien zij toch gehuwd zijn, dan gaat het over vrij kinderrijke gezinnen.

8.6. Jette

Jette, in het noordwesten van de agglomeratie gelegen, is steeds gekenmerkt geweest door zijn eengezinswoningen die toebehoren aan een overwegend Belgische middenklasse. Samen met Anderlecht is het een gemeente waar een belangrijk aandeel nederlandsprekenden wonen. De algemene leeftijdsopbouw toont dat de impact van vreemdelingen vrij beperkt is (minder dan 10 %). Dit is bovendien een van de laagste cijfers op het niveau van de agglomeratie. De opbouw van de Belgische bevolking sluit zeer sterk aan bij deze van Ukkel, alhoewel in Jette de middengroep en ook de allerjongsten iets minder vertegenwoordigd zijn. De vreemde bevolking (B 6c) is sterk gemengd wat de nationaliteit betreft maar bestaat overwegend uit gezinnen, wat zich duidelijk in de bevolkingsopbouw laat zien.

8.7. Sint-Lambrechts-Woluwe

Deze gemeente ligt in het noordoosten van de agglomeratie en behoort nog tot de expansiezone ervan. De bevolking behoort hoofdzakelijk tot de middenklasse en woont zowel in appartementen als eengezinswoningen.

Het aandeel vreemdelingen is duidelijk hoger (B 7a) dan in Jette maar blijft in zijn geheel toch beperkt zoals in Ukkel. Wat het geboortenpatroon betreft ziet men een sterke overeenkomst met dit van de Belgische bevolking.

De opbouw van de Belgische bevolking (B 7b) vertoont een 'grootstedelijk' beeld met een oudere bevolkingsstructuur, een sterke inwijkingsgroep tussen 20 en 30 jaar en een duidelijk vrouwenoverwicht en dit zowel bij de ouderen als bij de 20- tot 35-jarigen. De invloed van het U.C.L.-ziekenhuis kan hier meespelen. Bovendien is de groep gescheidenen en weduwen vanaf de leeftijd van 30 jaar duidelijk afgetekend. Het aandeel ongehuwden is nog vrij hoog tot 35 jaar. De jonge gehuwde volwassenen zijn nog volop in de fase der gezinsvorming wat aanleiding geeft tot een belangrijke aangroei van de jongste generaties.

De vreemdelingen (B 7c) hebben hier gedeeltelijk het suburbanisatieproces meegemaakt en behoren tot het type van het gehuwde kaderlid met kinderen.

8.8. Tervuren en Waterloo

Beide behoren tot de uitgesproken residentiële buurten van de Brusselse buitenzone met een overwicht van villa's. Het aandeel van de vreemdelingen bedraagt er ca. 18 %. In Tervuren gaat het vooral om Engelsen, Nederlanders en Duitsers, waarvan de localisatie gedeeltelijk bepaald wordt door de aanwezigheid van scholen in hun taal. In Waterloo gaat het vooral om Amerikanen, Engelsen en Fransen. Ook hier speelt de localisatie van scholen een rol.

Tabel 2: BEVOLKINGSSAMENSTELLING VAN TERVUREN EN WATERLOO (1 MAART 1981)

	Totale bevolking	Belgische bevolking	Vreemde bevolking		Waarvan						
			Absolute aantallen	% van de totale bevolking	Duitsers	Engelsen	Nederlanders	Fransen	Amerikanen	Totaal	% van de vreemdelingen
Tervuren	18 942	15 396	3 546	18,7	770	992	796	169	214	2 941	83
Waterloo	24 755	20 413	4 342	17,5	165	758	265	679	965	2 832	65

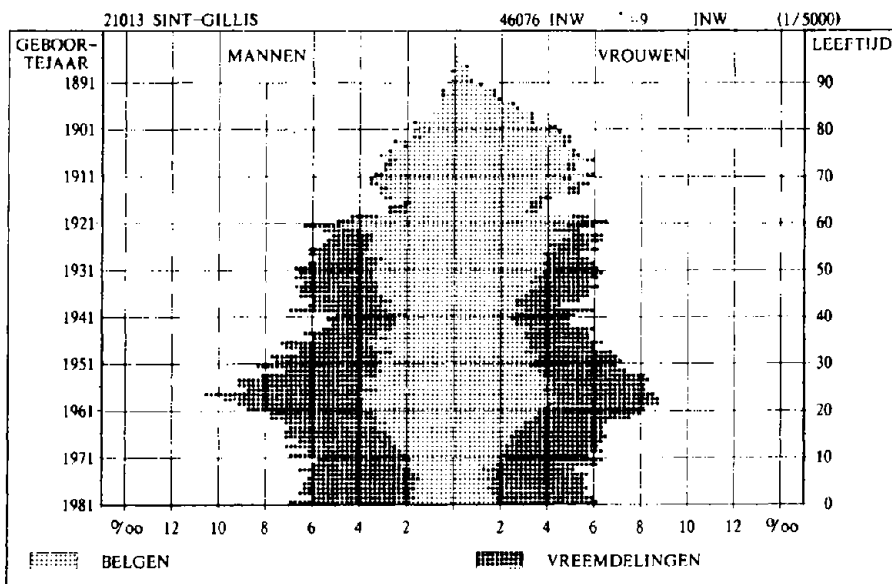
Zowel in Waterloo als in Tervuren is het duidelijk dat het zwaartepunt bij de vreemdelingen ligt in de groep van 30 tot 50 jaar enerzijds en in de groep van 10 tot 20-jarigen anderzijds. De Belgische bevolking kenmerkt zich door de omvang van de groep van 40 tot 60 jaar. Dit is een gevolg van de vestiging van Belgische kaders in dit "riante" milieu. Dit weerspiegelt zich dan ook in een vrij hoog kinderaantal.

Het mooiste en interessantste zijn echter de piramides van de vreemdelingen. Het zijn telkens dubbele trapezia. De eerste heeft een maximum bij de 40-jarigen, de tweede heeft er een in de groep van 10 tot 15 jaar. Het gaat hier over welstellende kaderleden van de internationale organisaties of van het bedrijfsleven met relatief veel kinderen.

H. Van der Haegen
 Instituut voor Sociale en Economische Geografie, K.U. Leuven

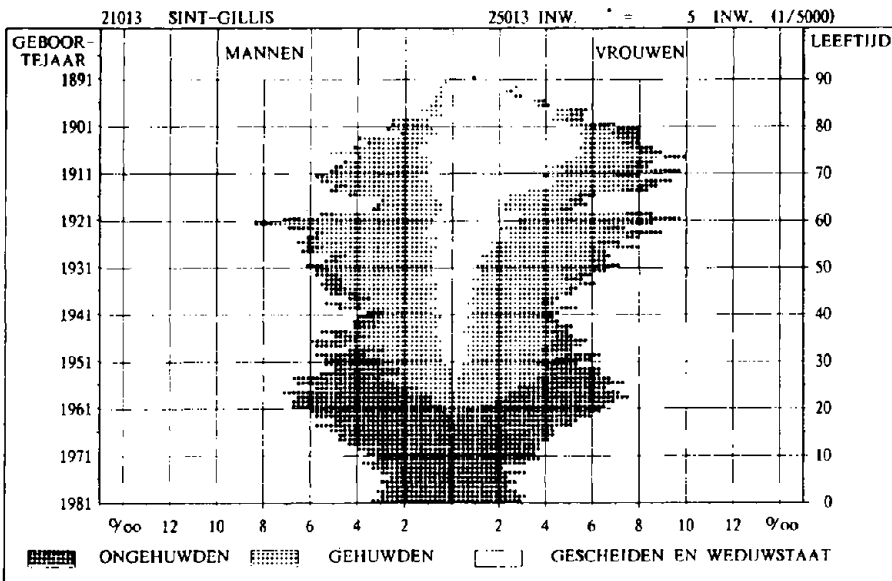
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 1a

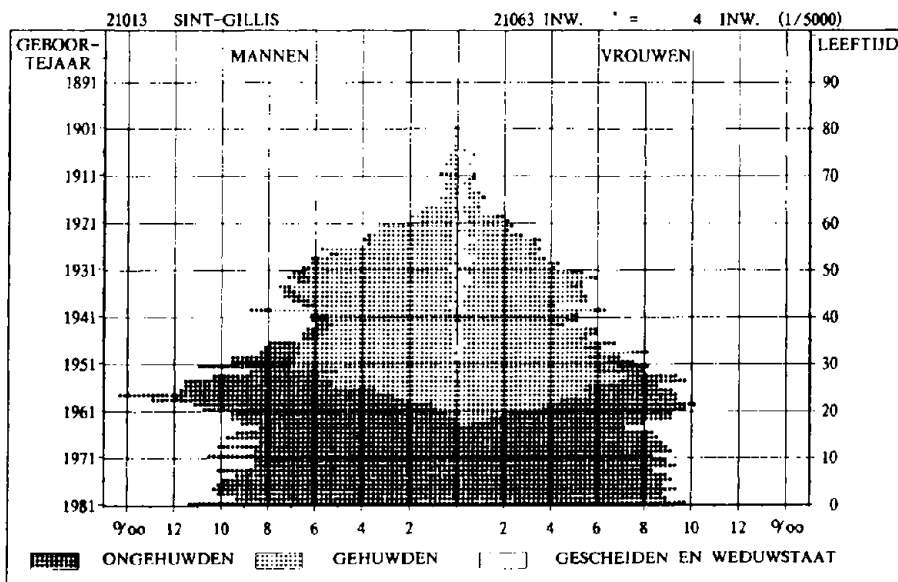
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 1b

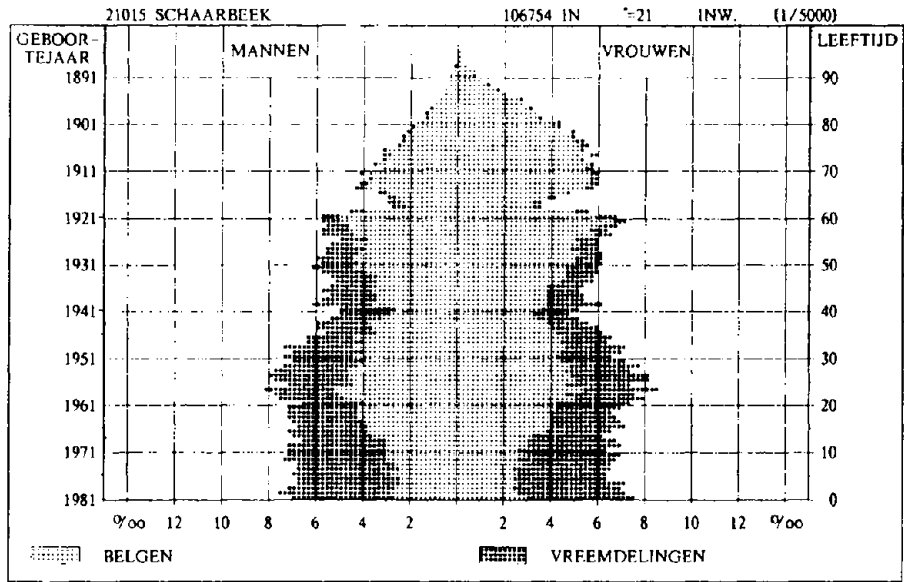
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 1c

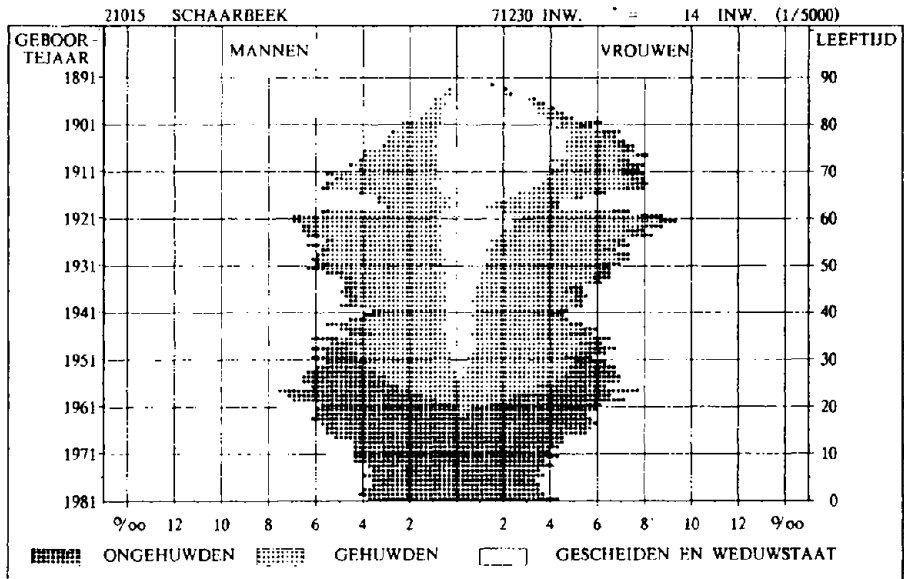
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 2a

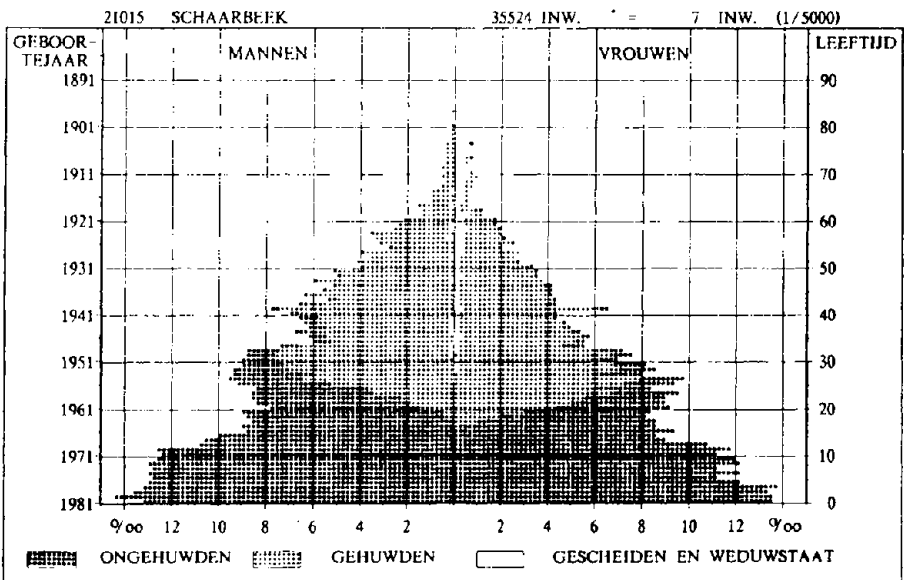
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 2b

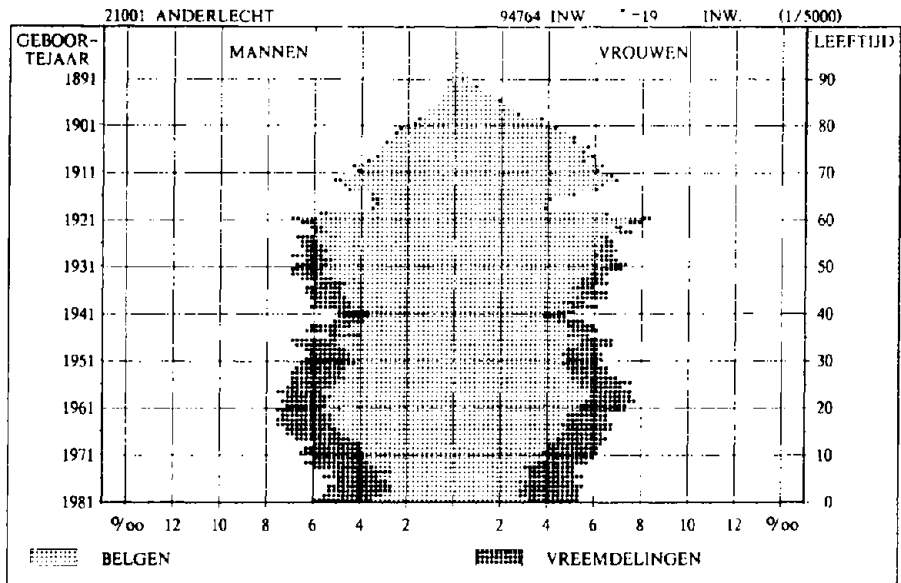
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 2c

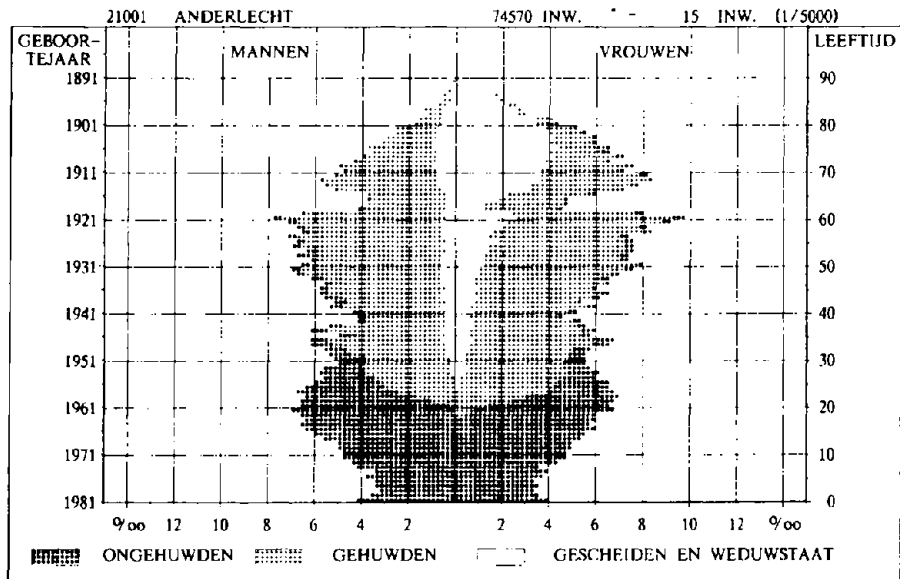
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 3a

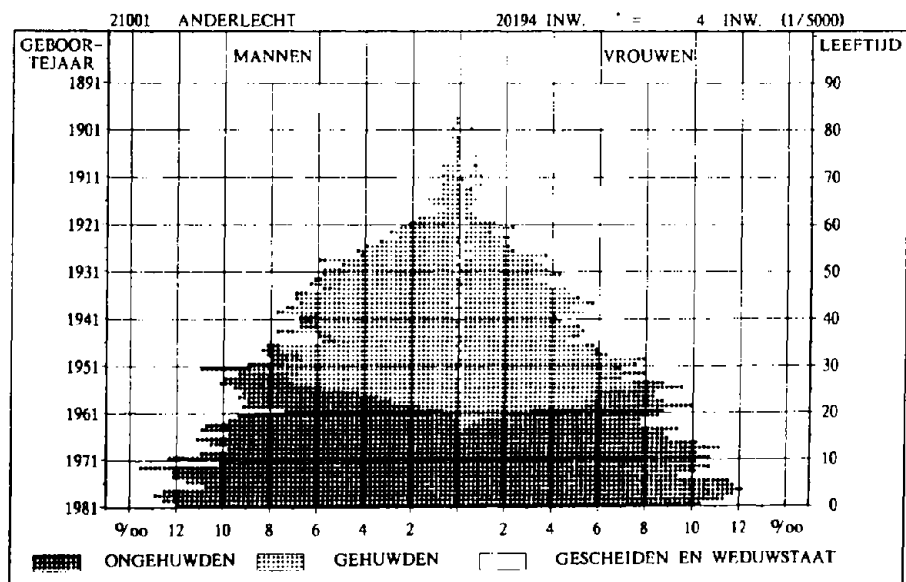
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 3b

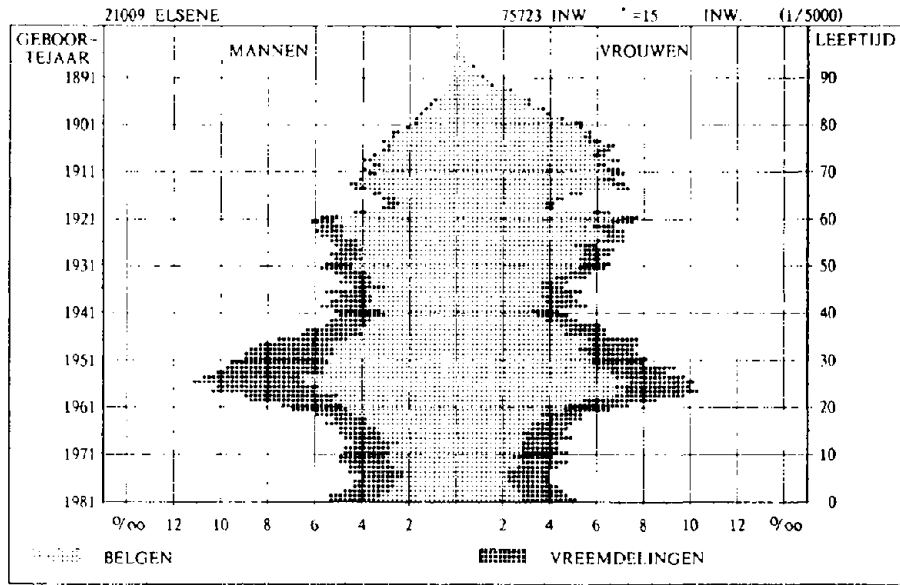
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 3c

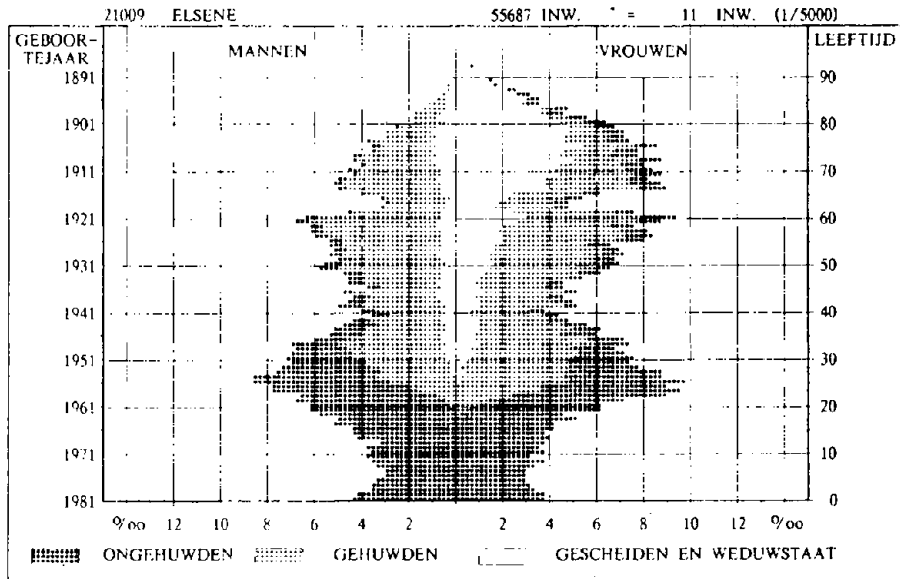
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 4a

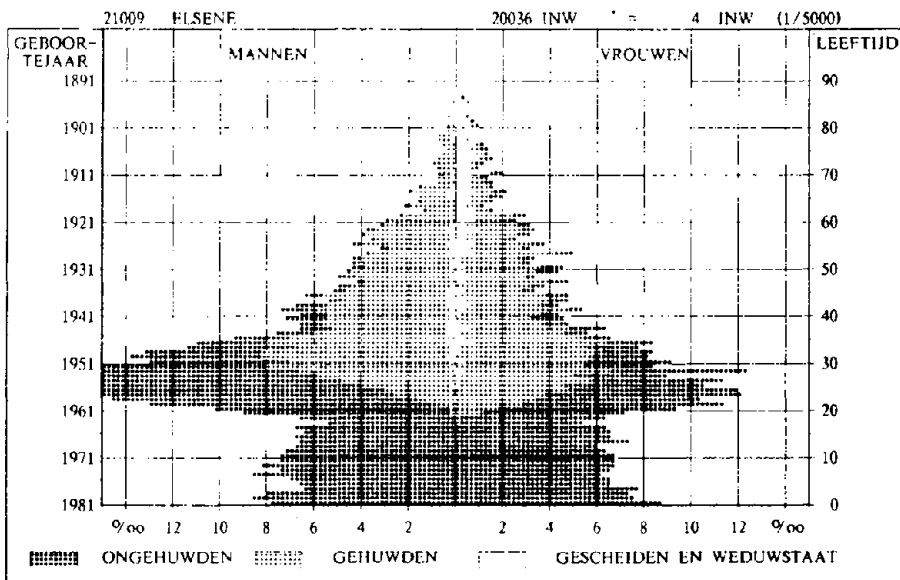
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 4b

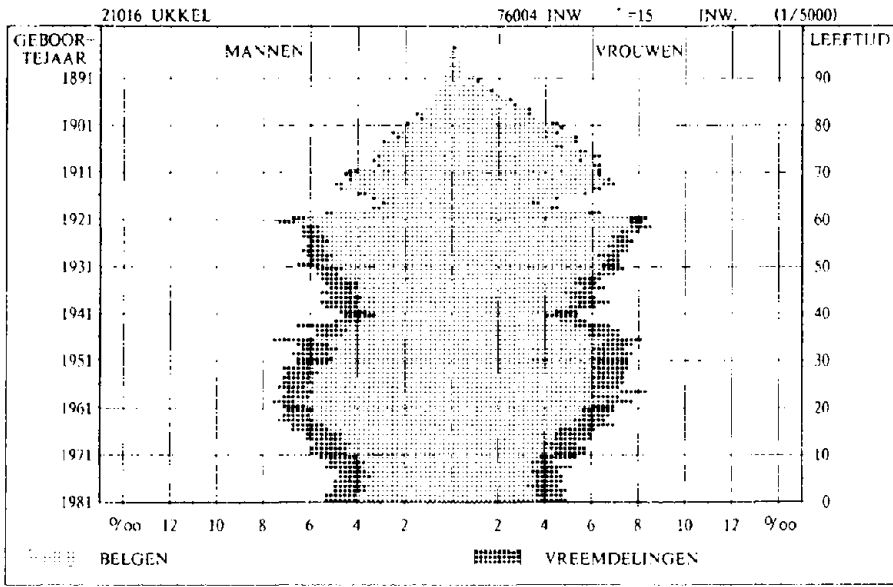
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 4c

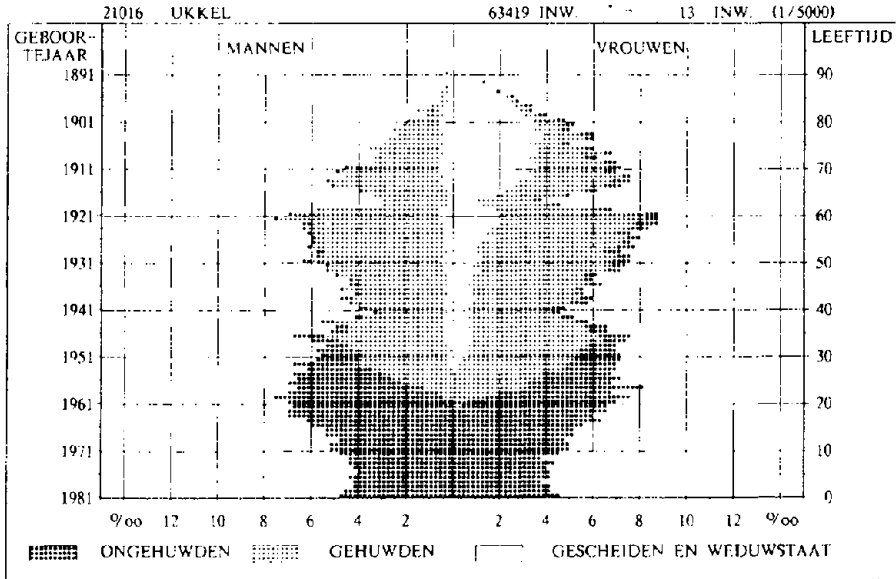
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 5a

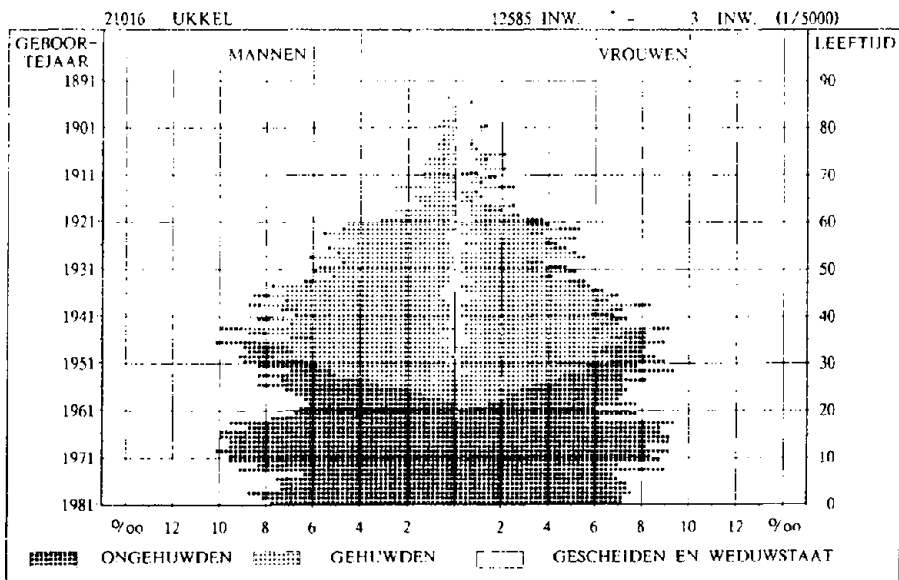
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 5b

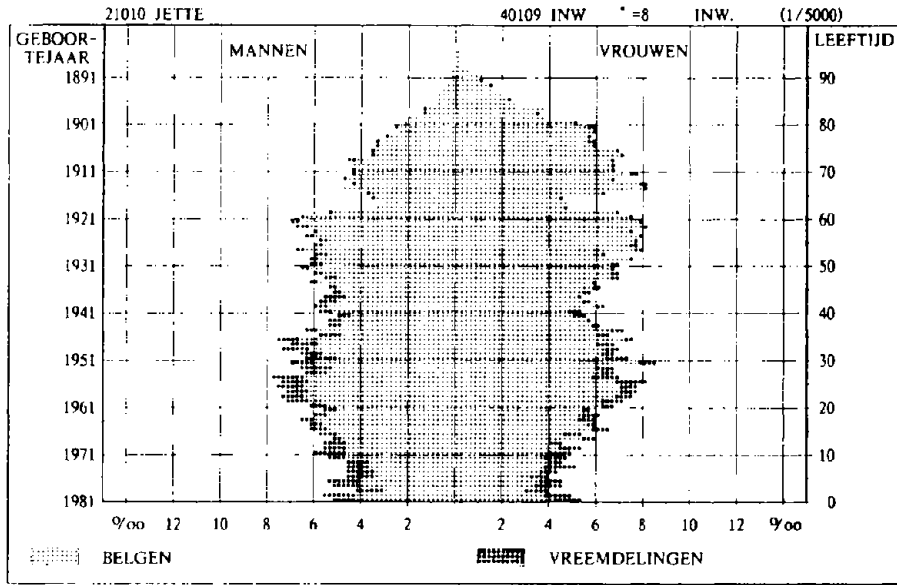
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 5c

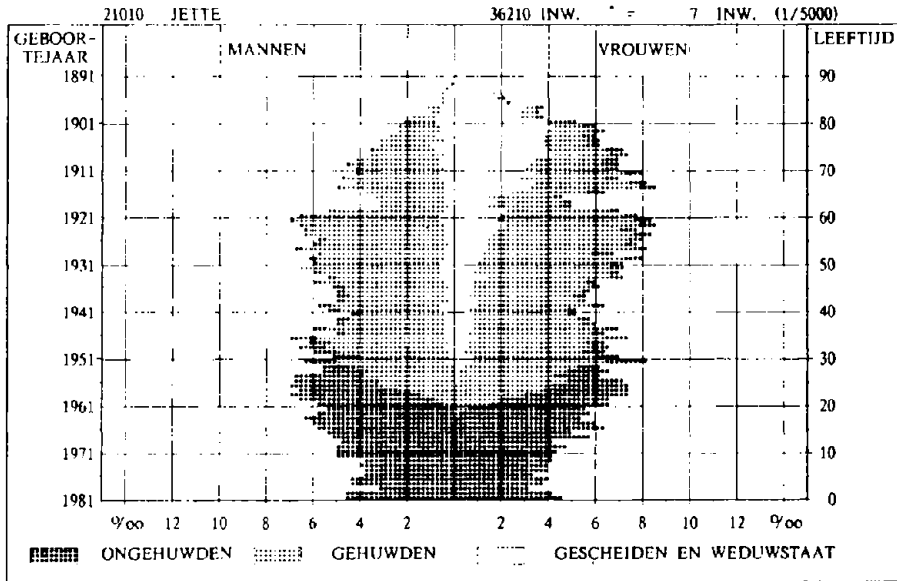
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 6a

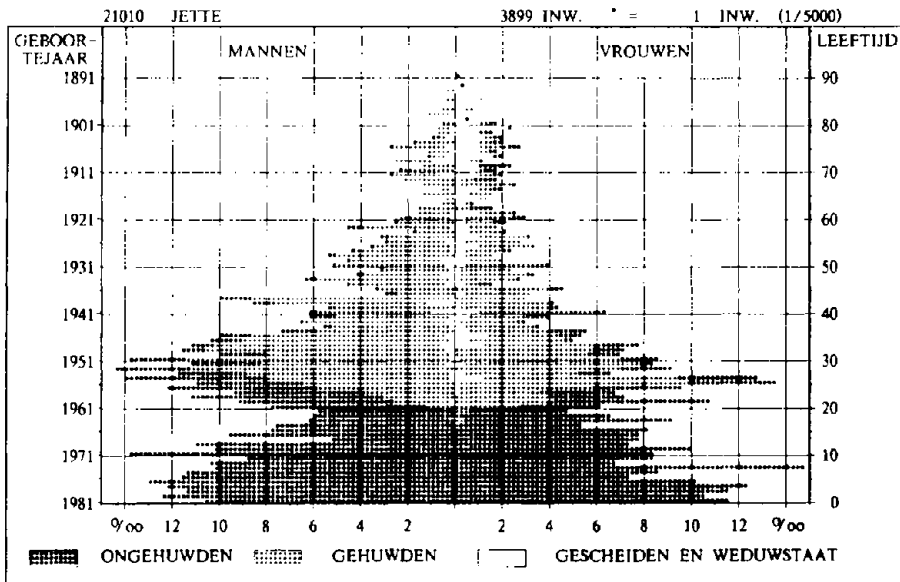
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 6b

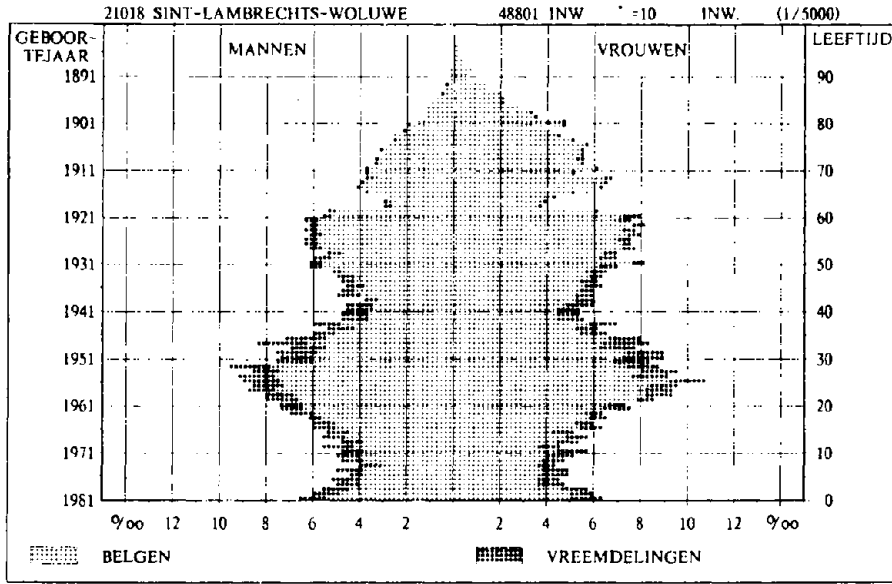
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 6c

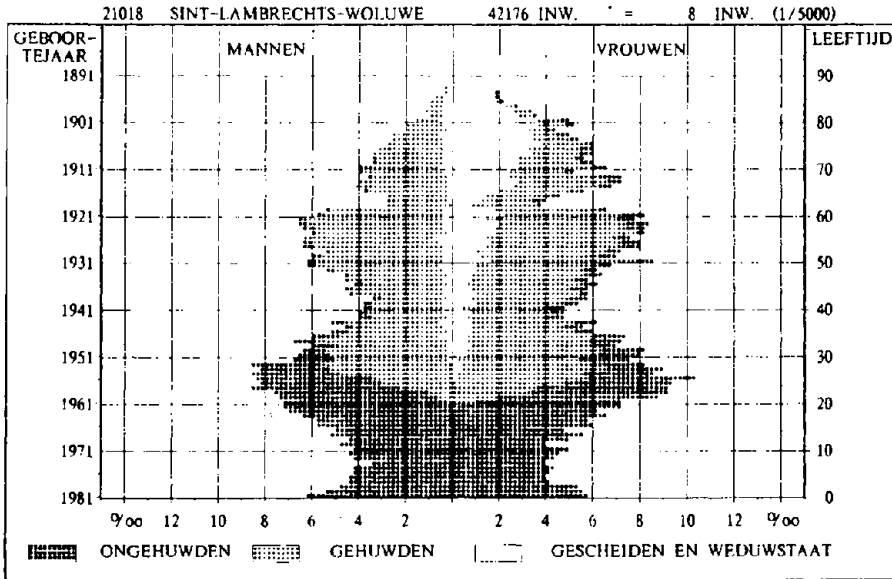
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 7a

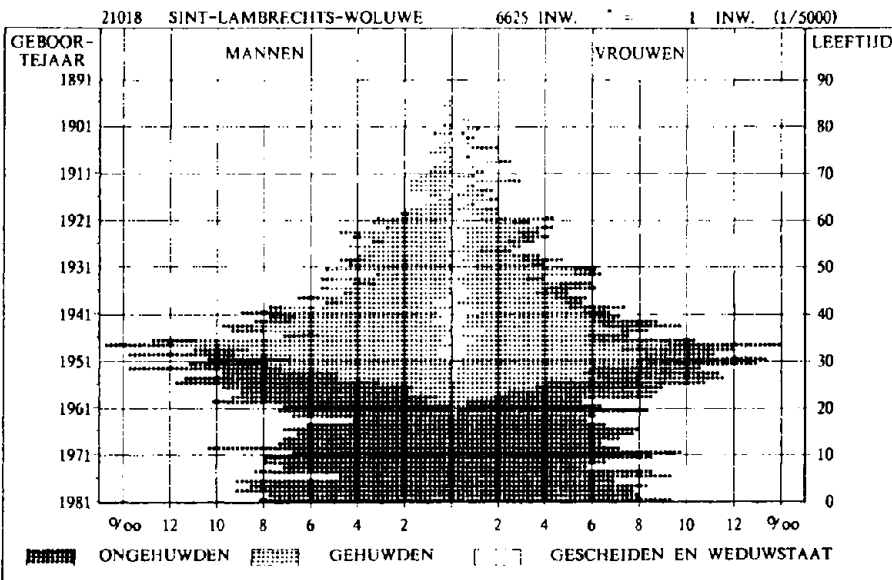
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 7b

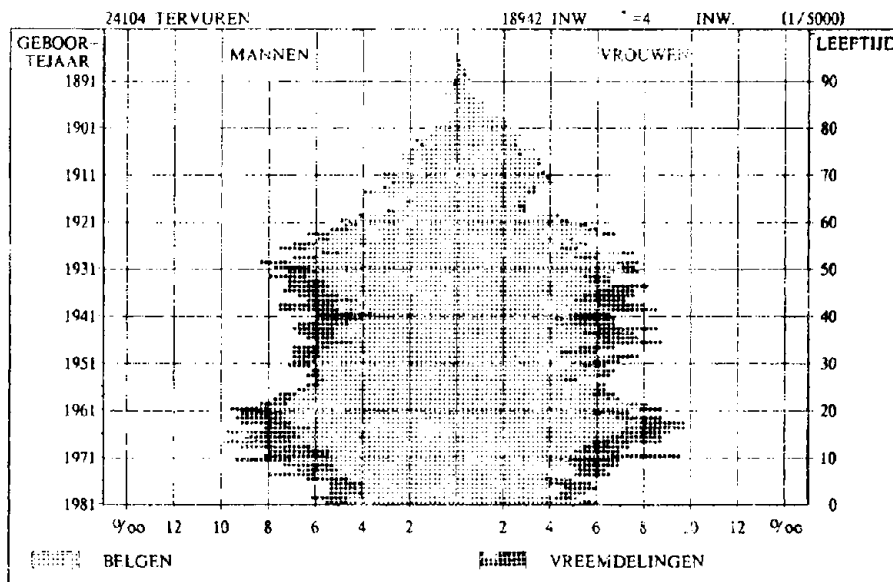
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 7c

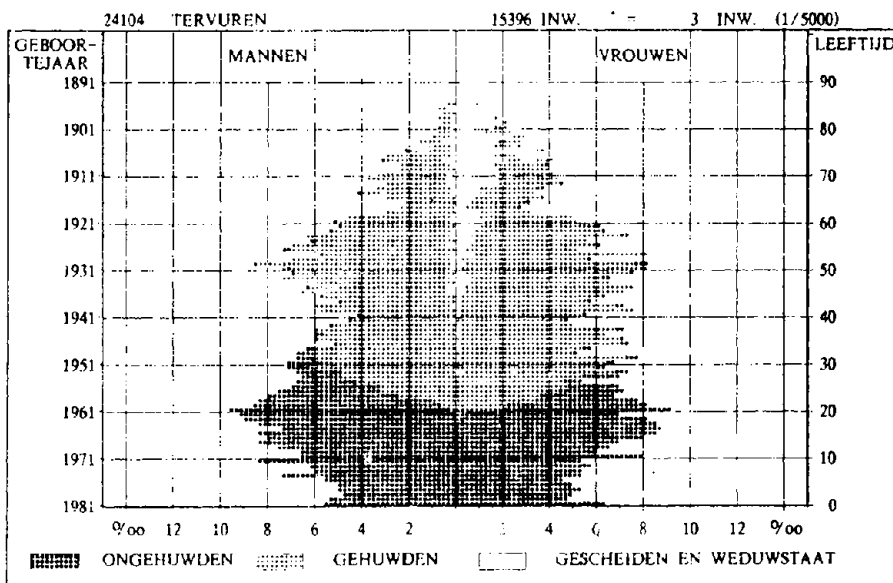
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81.

Fig. B 8a

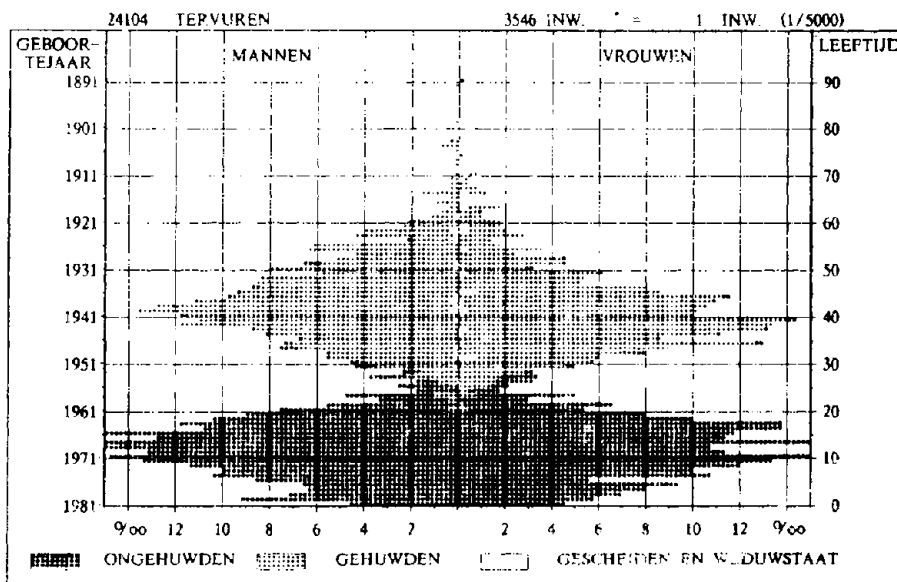
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 8b

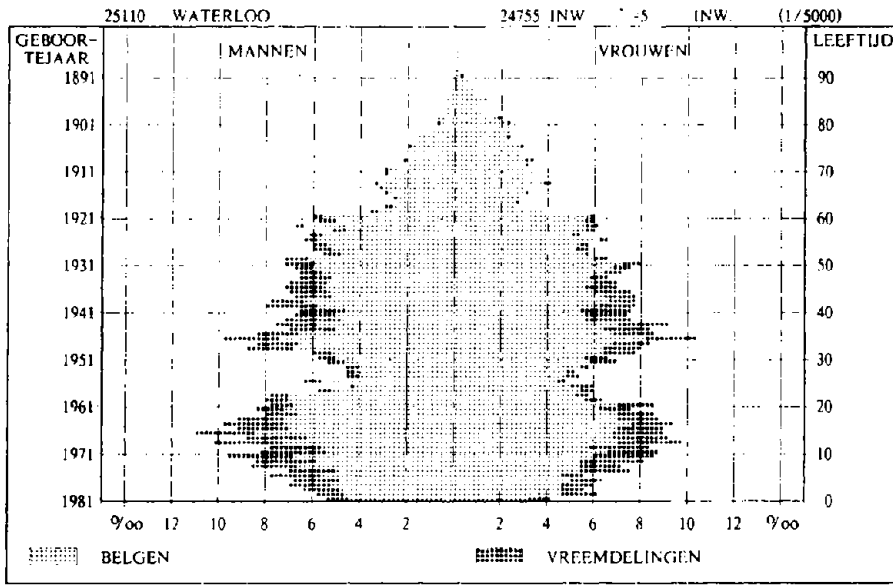
VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 8c

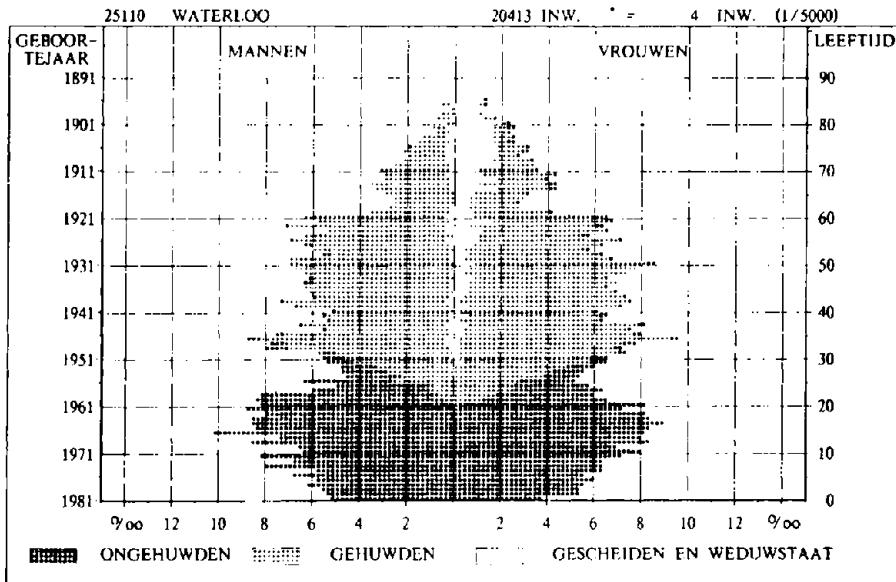
BEVOLKING PER LEEFTIJD EN NATIONALITEIT OP 1-3-81

Fig. B 9a

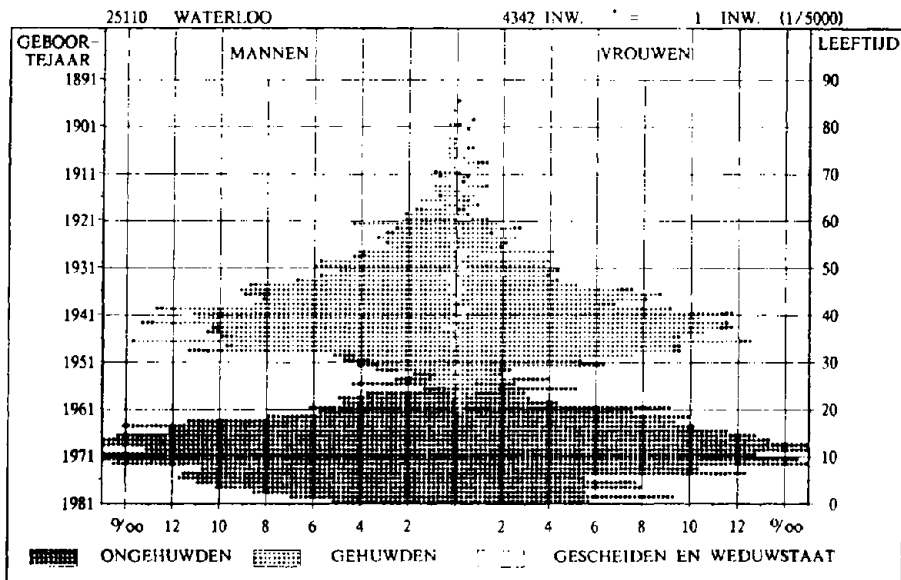
BELGISCHE BEVOLKING PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 9b

VREEMDELINGEN PER LEEFTIJD, GESLACHT EN BURG. STAAT OP 1-3-81

Fig. B 9c

Lijst van de opgenomen piramides (1.3.1981)

	Blz.
1. Rijk, totale bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	34
2.1. Vlaams gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	36
2.2. Waals gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	36
2.3. Brussels gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	36
3.1. Rijk, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	38
3.2. Rijk, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	38
3.3. Rijk, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	38
4.1. Vlaams gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	42
4.2. Vlaams gewest, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	42
4.3. Vlaams gewest, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	42
4.4. Waals gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	43
4.5. Waals gewest, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	43
4.6. Waals gewest, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	43
4.7. Brussels gewest, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	44
4.8. Brussels gewest, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	44
4.9. Brussels gewest, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	44
4.10. Duits taalgebied, totale bevolking, per leeftijd, geslacht en nationaliteit	45
4.11. Duits taalgebied, Belgische bevolking, per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	45
4.12. Duits taalgebied, vreemde bevolking, per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	45
5.1-9 Kaart 1: bevolkingspiramides der negen provincies, per leeftijd, geslacht en nationaliteit	46
6. Typen arrondissementen: bevolkingspiramides, per leeftijd, geslacht en nationaliteit	
6.1. Maaseik, 6.2. Neufchâteau, 6.3. Tielt	48
6.4. Oudenaarde, 6.5. Bergen, 6.6. Namen	49
6.7. Nijvel, 6.8. Halle-Vilvoorde, 6.9. Leuven	50
7. Analyse van een aantal gemeentelijke bevolkingspiramides naar leeftijd, geslacht en nationaliteit	
7.1.1. Brugge, 7.1.2. Kortrijk,	55
7.1.3. Oostende, 7.1.4. Roeselare,	56
7.1.5. Ieper, 7.1.6. Diksmuide,	57
7.1.7. Poperinge, 7.1.8. Tielt,	58
7.1.9. Waregem, 7.1.10. Blankenberge	59
7.1.11. Alveringem, 7.1.12. Lichtervelde	60
7.1.13. Zwevegem, 7.2.1. Gent,	61
7.2.2. Aalst, 7.2.3. Sint-Niklaas,	62
7.2.4. Oudenaarde, 7.2.5. Ronse	63
7.2.6. Eeklo, 7.2.7. Zele	64
7.2.8. Denderleeuw, 7.2.9. De Pinte,	65
7.2.10. Sint-Gillis-Waas, 7.2.11. Kluisbergen,	66
7.3.1. Antwerpen, 7.3.2. Mechelen,	67
7.3.3. Turnhout, 7.3.4. Herentals	68
7.3.5. Heist-op-den-Berg, 7.3.6. Lier,	69

7.3.7. Boom,	7.3.8. Edegem,	70
7.3.9. Stabroek,	7.3.10. Kasterlee	71
7.3.11. Bornem,	7.4.1. Hasselt,	72
7.4.2. Genk,	7.4.3. Sint-Truiden,	73
7.4.4. Tongeren,	7.4.5. Maaseik,	74
7.4.6. Leopoldsburg,	7.4.7. Kinrooi,	75
7.4.8. Zonhoven,	7.4.9. Riemst,	76
7.4.10. Borgloon,	7.5.1. Vilvoorde,	77
7.5.2. Halle,	7.5.3. Kraainem,	78
7.5.4. Overijse,	7.5.5. Grimbergen,	79
7.5.6. Liedekerke,	7.5.7. Merchtem,	80
7.5.8. Leuven,	7.5.9. Tienen,	81
7.5.10. Diest,	7.5.11. Lubbeek,	82
7.5.12. Geetbets,	7.5.13. Nijvel,	83
7.5.14. Waver,	7.5.15. Ottignies-Louvain-la-Neuve,	84
7.5.16. Lasne,	7.5.17. Tubeke,	85
7.5.18. Geldenaken,	7.5.19. Orp-Jauche,	86
7.6.1. Bergen,	7.6.2. Charleroi,	87
7.6.3. La Louvière,	7.6.4. Moeskroen,	88
7.6.5. Doornik,	7.6.6. Aat,	89
7.6.7. Chimay,	7.6.8. Frasnes-lez-Anvaing,	90
7.6.9. Boussu,	7.6.10. Gerpinnes,	91
7.7.1. Namen,	7.7.2. Dinant,	92
7.7.3. Philippeville,	7.7.4. Ciney,	93
7.7.5. Gembloux,	7.7.6. La Bruyère,	94
7.7.7. Assesse,	7.7.8. Sambreville,	95
7.8.1. Luik,	7.8.2. Hoei,	96
7.8.3. Verviers,	7.8.4. Wezet,	97
7.8.5. Hannuit,	7.8.6. Borgworm,	98
7.8.7. Spa,	7.8.8. Amay,	99
7.8.9. Chaudfontaine,	7.8.10. Herve,	100
7.8.11. Theux,	7.8.12. Eupen,	101
7.8.13. Büllingen,	7.9.1. Aarlen,	102
7.9.2. Marche-en-Famenne,	7.9.3. Bastenaken,	103
7.9.4. Neufchâteau,	7.9.5. Virton,	104
7.9.6. Fauvillers.		105

8. Een aantal typepiramides uit het Brusselse:

B1a	Sint-Gillis, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	111
B1b	Sint-Gillis, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	111
B1c	Sint-Gillis, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	111
B2a	Schaarbeek, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	112
B2b	Schaarbeek, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	112
B2c	Schaarbeek, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	112
B3a	Anderlecht, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	113
B3b	Anderlecht, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	113
B3c	Anderlecht, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	113
B4a	Elsene, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	114
B4b	Elsene, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	114
B4c	Elsene, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	114
B5a	Ukkel, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	115
B5b	Ukkel, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	115
B5c	Ukkel, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	115

B6a	Jette, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	116
B6b	Jette, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	116
B6c	Jette, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	116
B7a	Sint-Lambrechts-Woluwe, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	117
B7b	Sint-Lambrechts-Woluwe, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	117
B7c	Sint-Lambrechts-Woluwe, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	117
B8a	Tervuren, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	118
B8b	Tervuren, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	118
B8c	Tervuren, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	118
B9a	Waterloo, totale bevolking per leeftijd, geslacht en nationaliteit	119
B9b	Waterloo, Belgische bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	119
B9c	Waterloo, vreemde bevolking per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat	119

